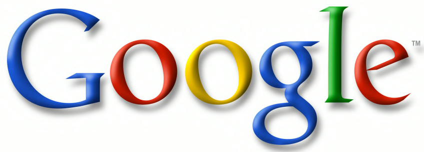
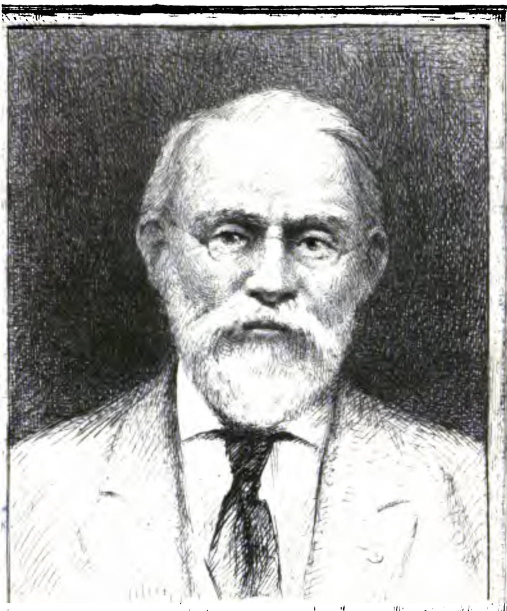

Minerva,

et

Maanedsskrivt.

Julii, August og September.

1789.

Kiøbenhavn.

Trykt hos Johan Frederik Schultz,

Hof- og Universitets-Bogtrykker.

For Sept. Maaned.

Indhold.

For Julii Maaned.

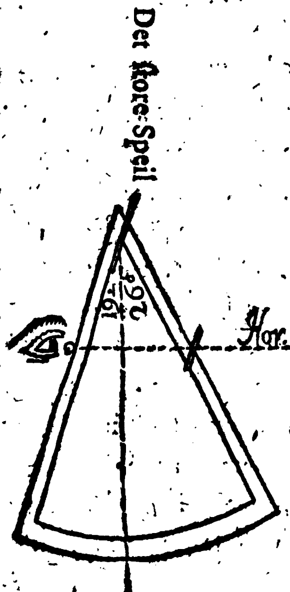
For August Maaned.

Priis-

Engelske, og Deelene derpaa saa rybe og ujevne, at det ingenlunde kan kaldes et godt Søe-Instrument, langt mindre roses fremfor de Engelske. Thi endskiønt Mr. Klinting paastaaer, at de man faaer fra Engeland ere upaalidelige, kan jeg dog forsikkre, at af meer end en halv Snees Octanter, som jeg til adskillige Tider her i Byen har iflæng ladet afhente, og efter Begiering for een og anden examineret, har jeg sandfærdig ikke fundet een eeneste, som jo baade i Henseende til Delingen, som og i Henseende til Speilenes Rigtighed i Reflectionen kunde kaldes til Brug forsvarlige. Det samme kan og siges om Inddeelingen paa de ordinaire saa kaldede engelske Qvadranter, naar det nemlig er godt Kiøbmandsgods; thi Vraggods findes saavel i Engeland som andensteds, som Kiøberen selv maae vide at jugere om. Dog om Hr. Schultze kunde giøre sine Inddeelinger saa nette og accurate, som de ere i de bedste engelske Octanter og Qvadranter, er det patriotisk, at unde ham al den Fordeel, han af denne sin Flid kunde forhverve sig, naar kuns ei Søemanden udi sit Valg af sine brugelige Instrumenter blev generet; thi at de skulde forbindes til at tage endelig disse paa eet Sted, kunde have for Seillads og Handel alt for betydelig og farlig en Følge.

Den-

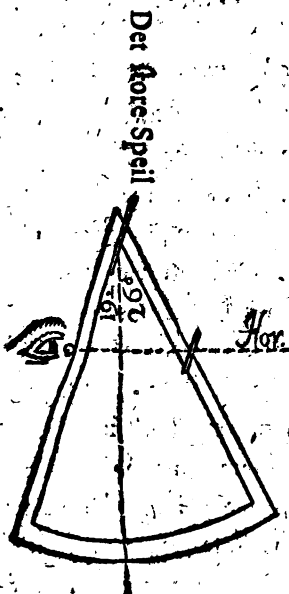
Dersom Hr. Schultzes Paastand har sin Rigtighed, at han kan giøre det store Speil af Metal saaledes, at det ikke i Søen skal kunde irres, vilde hans Octanter, naar de ellers i Net-hed, Accuratesse og Deeling vare de Engelske lige, for dem have Fortrin; men om hans Metal vir-kelig har den Egenskab, maatte deels af Chymici her hiemme, deels og især ved en lang Prøve paa Søen først fastsættes. Thi indtil man var aldeles visse herudi, kunde den Kunst undværes, da man i Engeland forstaaer at slibe Plane-Glasspeiler med fuldkommen parallele Sider, som da aldrig giør nogen falsk Reflection. Hr. Schultze har meent, at giøre vel i at forandre Speilenes og Sigtets Position i sin imod udi den Engelske. Men jeg holder for, han giør meget bedre i at blive ved dette af Hadley engang givne, og af saa utallig mange Søefolk siden saa magelig befundne Mønster. Hensigten af denne Speilenes og Sigtets Stilling (som

Engelske, og Deelene derpaa saa rude og ujevne, at det ingenlunde kan kaldes et godt Søe-Instrument, langt mindre roses fremfor de Engelske. Thi endskiønt Mr. Klincing paastaaer, at de man faaer fra Engeland ere upaalidelige, kan jeg dog forsikkre, at af meer end en halv Snees Octanter, som jeg til adskillige Tider her i Byen har ladet afhente, og efter Begiering for een og anden examineret, har jeg sandfærdig ikke fundet een eeneste, som jo baade i Henseende til Delingen, som og i Henseende til Speilenes Rigtighed i Reflectionen kunde kaldes til Brug forsvarlige. Det samme kan og siges om Inddeelingen paa de ordinaire saa kaldede engelske Qvadranter, naar det nemlig er godt Kiøbmandsgods; thi Vraggods findes saavel i Engeland som andensteds, som Kiøberen selv maae vide at jugere om. Dog om Hr. Schultze kunde giøre sine Inddeelinger saa nette og accurate, som de ere i de bedste engelske Octanter og Qvadranter, er det patriotisk, at unde ham al den Fordeel, han af denne sin Flid kunde forhverve sig, naar kuns ei Søemanden udi sit Valg af sine brugelige Instrumenter blev generet; thi at de skulde forbindes til at tage endelig disse paa eet Sted, kunde have for Seilads og Handel alt for betydelig og farlig en Følge.

Den-

Dersom Hr. Schultzes Paastand har sin Rigtighed, at han kan giøre det store Speil af Metal saaledes, at det ikke i Søen skal kunde irres, vilde hans Octanter, naar de ellers i Nethed, Accuratesse og Deeling vare de Engelske lige, før dem have Fortrin; men om hans Metal virkelig har den Egenskab, maatte deels af Chymici her hiemme, deels og især ved en lang Prøve paa Søen først fastsættes. Thi indtil man var aldeles visse herudi, kunde den Kunst undværes, da man i Engeland forstaaer at slibe Plane-Glasspeiler med fuldkommen parallele Sider, som da aldrig giør nogen falsk Reflection. Hr. Schultze har meent, at giøre vel i at forandre Speilenes og Sigtets Position i sin imod udi den Engelske. Men jeg holder for, han giør meget bedre i at blive ved dette af Hadley engang givne, og af saa utallig mange Søefolk siden saa magelig befundne Mønster. Hensigten af denne Speilenes og Sigtets Stilling (som Figu-

Figuren viser), er den Observerendes mageelige og faste Stand under Observationen i Søegang; og at disse tre Puncter ei, som i Mr. Schultzes, ere længere spreed fra hinanden, er for at Træet ei skal paa den længere Distance kaste sig, hvorved Speilenes Parallelismus blev hævet, som altid i de Slags Instrumenter foraarsager overmaade Feiler. Hr. Schultzes Motive desuden at sprede Speilene og Sigtet videre fra hinanden end i de Engelske, paa det Straalernes Reflection kunde skee desrigtigere, er uden al Grund, da Straalerne ere imperceptible Linier, som ved Speilenes umærkeligste Omdreining forandrer i samme Forhold sin Vinkel.

2) Angaaende Hr. Schultzes inventerte Instrument, til at finde Rectascensions Forskiellen imellem Maanen og en Stierne, og der formedelst Længden; er det let at skionne for enhver, som har nogen Vane i at behandle Søe-Instrumenter, at dette er et svært, uhandeligt og vanskeligt Instrument, baade til at forfærdige og bruge. At staae med løse Arme og holde en saa svær Maskine, som har saa megen Over-, men ingen Undervægt til Ballance, urørlig mod tvende Stierner, er vel noget, som den bevanteste Søemand i Søegang ikke skulde komme afsted med. Men det er ikke nødig at tale meget om Instru-

mentets

mentets Vanskelighed, dersom det kan bevises, at dets Construction er saadan, at den ikke i sig selv kan love Længden saa nær, som de Søefarende kunne være tiente med; thi er dette en Sandhed, som det virkelig er, kan det intet hielpe, om det ved den kunstigste Mechanisme bragtes udi alle dets Deele, i Henseende til Arbeidet at være fuldkommen og uden Feil, da man dog, nagtet Mesterens Kunst, nødtes til at forkaste det.

At dets Construction ei kan love Længden nær nok til Søebrug, skal vises saa klar, at den, som kan indsee Theorien, skal ei have Experimenter nødig for at overbevises derom.

Heele Indretningen berper derpaa, at tvende Stierner skal kunde holdes mod tvende opstaaende Kryds, imedens Maanens Timevinkel fra den Meridian, som gaaer igiennem een af Stiernerne, maales. Det kan derfor med al Grund lignes med den engelske ordinaire Qvadrant, naar Stierne-Meridianen ansees for Horizonten, og Maanen for Solens Billede, undtagen at al Fortrinet er paa Qvadrantens Side, saasom den baade har en længer Radius, og Horizonten gior en kiendeligere Streg end et Par Stierner. Den Feil, som derfor af den bedste Styrmand med den rigtigste Qvadrant kan begaaes i Høide-

maaling, ved at famle Solens Billede med Hori-
zonten, den famme maae i det ringeste kunde be-
gaaes her, ved at famle Maanens med Stierne-
Meridianen. Men det er en bekiendt Sag, og
maaskee ved Millioner Exempler beviist, at man
med den engelske Qvadrant ikke kan i sin Høide
være sikker over 2'. Altsaa kan og den Feil,
om Instrumentet endskiønt var det fuldkomneste,
heller ikke her undgaaes. Dette siger alle Søe-
folks Erfaring; men at man paa et bevægeligt
Skib og Element ikke imellem en Stierne og
Maanens Rand skal kunne skielne med blotte
Øiet Sammenkomsten nærmere end 2', vil Op-
tiken ligesaa vel bekræfte (see Dr. Smiths com-
pleat System of Optics, og Dr. Jurins Anmærk-
ninger derover, hvor dette vidtløftigen kan findes
beviist og forklaret). Dette da forudsat, at Krydsene,
i det de stilles mod Stiernerne, kan afvige enten
til een eller anden Side, deraf 2 Minuter, uden
at mærkes, har jeg udregnet hvad Feil derudaf
i Timevinklen vilde foraarsages, og befunden, at
den voxer op alt for overmaade til at man af den
Methode og saadant Instrument kunde vente den
mindste Tieneste, hvilket alt de følgende udregnede
Exempler klarlig bevise.

P
A
D
M
K
B
E
L
G
Æquatr.
H
I

For Begyndelsen af Aaret 1774.

Rectascension.	Declination Nordlig	Afstand fra Nordpolen.
A. Androm. Hoved 23 T. 57′ 41.5.	27° 50′ 10″	62° 9′ 50
B. Pegasi Stagstiert 0. 1′ 33″5.	13° 55′ 14″	76° 4′ 46
Different. Rectascension. 3′ 52′ = 0° 58′ 0″		

1) Udi △ PAB formedelst de bekiendte Sider PA og PB og < APB findes følgende:

$\angle$ PBA = 3° 32′ 57″. $\angle$ PAB = 176° 6′ 20″

AB = 13° 56′ 42″

 Nu

Nu supponeres, at man begaaer en Feil i Stiernens Sted af 2', saa at Andromedæ Hoved observeres i D i Steden for i A, og Pegasi Slagfiær i E i Steden for i B, saa at AD = BE er 2' af en stor Cirkel, og C deeler AB = DE i to lige Deele, saa er DCA en liigbeenet △, og Perpendiculairen CF deeler samme △ i tvende retvinklige DCF og ECA; saa findes:

2) Udi △ DCA formedelst de tre bekiendte Sider DC, AC og DA følgende:

$\angle DCA = 16^\circ 30'$. $\angle CDA = CAD = 89^\circ 51' 50''$

Den △ PAB er nu omdreiet og forflyttet, saa den staaer paa ED, og er pED derfor den samme △ som PBA, og $\angle pED = PBA$, $\angle pDE = \angle PAB$, ꝛc.

Lad nu BE være forlænget, til den møder Æqvator i Maanen, som maae være Maanens Plads, saa findes udi △BG☾, formedelst BG, $\angle$ GB☾ og $\angle$ G en ret Winkel Buen G☾ for 76° 26' 44'', Maalet af GP☾ eller den rette Rectascensionsforskiel imellem Maanen og Pegasi Slagfiær, — og B☾ findes at være

$$\begin{array}{r} 76^\circ\ 52'\ 3'' \\ 2' \ \ - \\ \hline 76^\circ\ 50'\ 3'' = E☾ \end{array}$$

Det kommer nu an paa at faae at vide, hvor meget den fundne Rectascensions-Winkel paa Instrumentet

vinklen EpD vil forskielles fra denne rette BP☾, og altsaa hvor meget Instrumentet ved denne uundgiengelige Afvigning fra Polen vil feile.

$$\angle CEB = 89^\circ\ 51'\ 50''$$
$$\angle CEp = 3^\circ\ 32'\ 57''$$

$$\angle pEB = 86^\circ\ 18'\ 53'' = HE☾$$
$$180^\circ$$

$$93^\circ\ 41'\ 7'' = pE☾$$

Naar da paa pH nedlades fra Maanen Perpendiculæren ☾H, saa findes

Udi △EH☾ formedelst ∠HE☾ = 86° 18′ 53″; E☾ = 76° 50′ 3″, og H den rette Vinkel H☾ for 76° 20′ 12″ og HE for 15° 21′ 28″, og derved siden i den retvinklige △pH☾ findes ∠Hp☾ for 76° 20′ 27″, som er den fundne Rectascensionsforskiel paa Instrumentet, hvilken fra den rette ∠GP☾ forskieller 6′ 17″, som giør ved Linien omtrent en Feil af 3° 8′.

Jo meere Declination Maanen og Stiernerne have, jo meere tilvoxer den dobbelte Feil, som reiser sig her, deels af det ☾E bliver kortere end B☾, deels af at Vinkelen P bliver contraheret, naar △PBA flyttes hen til Siden fra Polen. Denne dobbelte Feil er mindst her, siden Maanen er i Æqvator; men maae tiltage, naar

 den

den afviger derfra, efterdi Forholdet i saa Tilfælde imellem Distancen B☾ og Vinkelen P blev større.

Jeg har, for at være vis herpaa, endnu udregnet 3 andre Tilfælde, nemlig: 1) Naar Maanen er 40° fra B, dog udi Stor-Cirkelen BL, saasom her i L. 2) Naar Maanen er i en stor Cirkel, som gaaer igiennem A og D, og 76° 52′ 3″ afstaaende fra A, saasom her i K. 3) Naar Maanen er i samme Stor-Cirkel, og 40° 0′ afstaaende fra A, saasom i M.

Udi det første Tilfælde bliver Vinkelen P, som er den rette Timevinkel = 40° 26′ 40″; men den falske p paa Instrumentet 40° 22′ 32″. Forskiellen er 4′ 8″, som er ved Linien 2° 4′ Feil i Længden.

Udi det andet Tilfælde bliver Vinkelen P 77° 36′ 54″ og p 77° 27′ 27″; Forskiellen 9′ 27″, som er ved Linien 4° 48½′ Feil i Længden.

Udi det tredie Tilfælde bliver Forskiellem imellem Vinkelen P og p paa det nærmeste 6′ 13″ som er under Linien 3° 7½′ Feil i Længden.

Naar man nu ikke med dette Instrument kan være sikker paa sin Længde nærmere end 3 a 4 Grader, allene af den optiske Grund, som hænger af det blotte Syns Ufuldkommenhed, og man siden betænker, at Sigthullet i Midten af

 Speil-

Speilet er overmaade stort mod Instrumentets Radius, at Maskinen selv er mangfoldig compo-neret, at Speilet formedelst den dobbelte Re-flection maae være sleben i en høi Grad accurat, for ei at giøre store Feil, og endelig at heele den svære Massa hænger paa Panden af den Ob-serverende, udsat for al Vindens Action, og at den altsaa er i Søen høist umagelig, troer jeg at kunne forsikkre, at en Sømand i mange Til-fælde vilde være lykkelig, om han kunde faae sin Længde derved inden 5 Grader, (endog i det Fald, naar hverken det tagne Klokkeslet eller de brugte Maane-Tavler havde mindste Feil, som de dog altid har) da man derimod ved at maale Distan-cerne imellem Maanen og Stiernerne, kan i det allerringeste komme den nær paa 1½ a 2 Grader.

Endskiønt jeg derfor meget berømmer Hr. Schultzes Vittighed og Flid, i at have bragt, uagtet hans ringe theoretiske Kundskab, et In-strument frem, som endskiønt det efter sin Con-structions Beskaffenhed aldrig kan faae den for-nødne Accuratesse til at giøre Sømanden Tieneste, dog ikke er bygt paa nogen falsk Grund; saa maa jeg ikke desmindre af denne Aarsag aldeles for-kaste denne hans paafundne Machine, som den til at finde Længden til Søes er ubrugbar og util-strækkelig. Kiøbenhavn, den 12. Jan. 1774.

C. C. Lous.

Efter

Efter Anmodning fra det kongelige General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegio til Admiralitets- og Commissariats-Collegium, om at lade undersøge en af Hr. Schultz indleveret Søe-Octant, forfærdiget efter den engelske Maade, og bedømme, hvorvidt denne Mand i Henseende til hans Videnskab og Arbeid kan komme i Betragtning, eller fortiene nogen Understøtning, blev Professor Lous i Aaret 1775 den 16de Oct. af sidstmeldte høie Collegio beordret at give sin Betænkning, hvilken lyder som følger:

I Følge Deres Excellence og naadige Herrers Ordre af 16de October sidstleden haver jeg undersøgt den af Hr. Schultz forfærdigede Søe-Octant, og giver mig underdanigst den Ære derom at indsende følgende mine Tanker:

Saa gierne jeg skulde ønske, at kunne sige noget godt om dette Arbeide, og at kunne recommendere Hr. Schultz ikke mindre for denne fremviiste Prøve, end han virkelig er at rose for hans Flittighed og gode Villie; saa nødes jeg dog til at erklære, at jeg ikke holder denne Octant for passabel engang, eller nogenledes paalidelig til Søebrug. Thi Deelingen 1) er vel temmelig jevn, dog ei uden Feil; men grov er den overmaade, og langtfra den Accuratesse og Fiinhed, som findes i Inddelingen paa de engelske Ihem-

holts Octanter. Hr. Schultz har ei gjort vel i, at han ei har brugt Nonius Inddeling, ligesom de Engelske. Denne Deelingsmaade koster neer ei saa megen Umag, som de transversale Linier, og er ulige rigtigere.

2) Speilene, som er Hovedsagen, duer aldeles ikke. De ere tagne af ordinært (maaskee udsøgt) Speilglas, som snart aldrig findes saaledes, at jo Solen paa skraas seet deri synes flere Gange dobbelt. Det store Speil er især i den Henseende meget falskt. Denne eene Feil giør Octanten falsk og upaalidelig.

3) Fattes aldeles det Speil og Sigte, som bruges til at tage Solens Høide fravendt, som dog er i mange Tilfælde saa nyttig, og aldrig i de engelske Octanter savnes. Saa fattes og Krampen paa Siden, som Indexen, naar den staaer paa Nul Grad, støder imod.

Dette Instrument kan derfor ikke, som det er, være paalideligt, og om end Speilene vare rigtige, skulde man dog allene ved at see og holde det imod en engelsk Ibenholts Octant, kiende en overmaade stor Forskiel, at den Engelske var rigtigere, finere og fuldkomnere, omendskiønt jeg knap troer Hr. Schultz skulde kunde sælge sin starkere, naar nemlig den havde alle de tilhørige Deele, som den Engelske har, og som saadant Instrument bør have.

Hvad

Hvad den anden mig anbefalede Post til Besvaring betreffer, hvorvidt Hr. Schultz kunde fortiene nogen Understøtning til at forfærdige Søe-Octanter, da troer jeg vel, Danmarks og Norges Fart er saa stor, at en Mand ved nogen maadelig publik Understøtning, skulde kunde leve skikkelig ved dette Instruments Forfærdigelse, naar han 1) kunde giøre det lige saa godt, som i Engeland, og 2) give det for samme Priis. Uden disse tvende Vilkaar nøie opfyldtes, vil sligt et Monopolium være for Handel og Søefart høist skadeligt. Thi om de Kiøbende nogen Tid bør have Frihed at vælge sine Vare, der hvor de faae de bedste, da bør det skee i Tilfælde, hvor manges Liv og Velfærd beroer paa Varernes bedre eller slettere Beskaffenhed. Men at giøre Octanter her i Landet ligesaa gode som de Engelske, og for ligesaa let Priis, er høist vanskeligt, ja jeg tør næsten sige umueligt. Dertil udfordres 1) at man maae have Forraad af Ibenholt, Mahogny &c., tørt og af bedste Slag. 2) At man maae kunne paa en fast og sikker Maade, som ei vel lader sig giøre uden Maskiner, inddeele paa Elfenbeen eller Messing saa net og rigtigt, som paa de engelske Octanter sees. 3) At man maae opfinde og indrette en mechanisk Maade at slibe Speilene paa, saaledes at Siderne blive fuld-

kom-

kommen parallele. 4) At man veed at anskaffe sig de røde Speilglas af de rette og gode Qvaliteter. Disse Vanskeligheder har man i Engeland, formedelst den overmaade store Fart og Afsætning vidst at overvinde. Men om en Mand her end fandt paa fuldkommen gode Deelingsmaskiner, og en rigtig Maade at slibe Speile paa, skulde den ringe Affætning dog knap kunne betale ham hans Flid og Tid, og derpaa anvendte Bekostninger. Desuden vestindisk Træe og Soelglassene maatte han dog altid have udenlands fra. Mig synes derfor, at Hr. Schultz udi denne Sag ei burde vente nogen Understøttelse, førend han kunde vise Prøver af, at han ved mekanisk Værktøi kunde inddele lige saa accurat og net som de Engelske, og slibe Speilene med parallele Sider. Naar han besad disse tvende Kunster i Fuldkommenhed, fandtes der vel Raad til siden at faae vestindisk Træe og de røde Soelglas. Og naar saa var, skulde jeg giøre mig en Glæde af at recommendere en Boesiddende her at han ved Understøtning maatte sættes i Stand til at forhverve formedelst et saa nyttigt Værk sit Levebrød; men før han kan bevise dette, anseer jeg det for en Samvittigheds Sag at paabyrde de Søefarende deslige ufuldkomne Instrumenter som det forviiste, helst da nogle hundrede Rigs-

daler

daler maaskee er det allerhøieste, som nærligen derfor kan gaae ud af Landet til Fremmede.

Og saaledes haaber jeg underdanigst at have efterkommet Deres Excellencers, mine naadige Herrers høie Ordre, samt det kongelige General-Land-Oeconomie og Commerce-Collegies Forlangende. Den 17de October 1775.

C. C. Lous.

Aar 1779 den 29de October blev i Anledning af Hr. Schultzes underdanigste Ansøgning til Hs. Kongelige Høihed Prinds Friderich efter Høistsammes Befaling ved Statssecretairen Grev Høeg Guldberg tilsendt et Skrivt, forfattet af bemeldte Hr. Schultz (det samme næsten, som tilforn for den kongelige Commission i Aaret 1769 var fremlagt) til Hr. Professor Lous, med naadigst Anmodning, at han vilde give sin Betænkning, om Skrivtet var saaledes, at det i Hr. Schultzes eget Navn kunde see Lyset. Betænkningen var som følger:

Med største Beredvillighed, ligesom jeg med underdanigst Hørsommelighed burde, vilde jeg besvare Hr. Schultzes Skrivt, saavelsom overbevise ham om hans Irring. Men jeg finder begge Deele lige vanskelige. At besvare et Skrivt, hvori ingen

ingen ret Sammenhæng er, og at overtyde en Mand, som har viist, at han hverken vil eller kan overbevises. Fra 1764, da han efter hans Tanker, formedelst Hr. Stenders udgivne Schultziske Methode at bestemme Længden, skienkede Verden sin første Underviisning om den beste Methode at finde Længden til Søes, har han nu tredie Gang fremkommet med samme Forslag, endskiønt de de tvende forrige Gange ved kyndige og uinterresserede Mænd, hvoriblandt jeg og allernaadigst har været committeret, er med al muelig Flid bedømt og forkastet. Aar 1767 indgav han til Hs. Kongelige Majestæt et Skrivt, hvori han paastod, at have funden en ganske ny Vei at finde Længden paa; men denne bestod allene i den bekiendte astronomiske Maade ved Solens og Maanens Rectascensions-Forskiel, beregnet formedelst deres maalte Høider, og et Uhr at finde den.

Dette Skrivt blev ved en Kongelig Commission, bestaaende af sal. Horrebow, Prof. Kratzenstein, sal. Lieutenant Rinds og mig igiennemgaaet og eenstemmigen igiendrevet. Jeg for min Deel beviiste, at denne Maade er den samme, som Bouguers anførte i hans Traité de navigation; at den er aldeles ei antagelig, efterdi den kan give en Feil af 6 a 7 Grader i den søgte Længde;

 at

at den derfor ingenlunde bør ansees imod den antagne Maade at maale Maanens Distance fra Solens eller Fixstiernerne; at om endog den skulde bruges, behøvedes først at bringe Maanens Rectascensions-Tabeller til samme Nøiagtighed, hvormed Tabellerne over Maanens eccliptiske Brede og Længde aarligen i Connoissance des tems og Nautical-Almanac findes udregnet. Dette Hr. Schultzes heele Skrivt, egentlig efter hans Idee forfattet af afg. Hr. Klinting, uagtet det saaledes af mig saavelsom de andre Committerede var fra Grunden omkastet, har dog Hr. Schultz igien i nærværende indgivne Pro Memoria fra Pag. 12-29 Ord for Ord indført. Hvad jeg derfor om den Deel af hans Skrivt tænkte og skrev den Gang, tænker jeg endnu uden nogen Forandring; og havde jeg ikke frygtet den Vidtløftighed at blive besværlig, kunde jeg hermed underdanigst indsendt det samme mit Pro Memoria, hvori hans Methodes Feilagtighed med al muelig Flid og Grundighed er beviist. Uagtet alt dette, fremviiste Hr. Schultz endnu lige fast troende, at hans Methode var den rigtigste, i Maret 1774 et Instrument, hvorved han vilde meget maale Maanens Rectascension fra Fixstiernerne. At dette Instrument aldrig kunde giøre den hensigtede Nytte, blev i en kongelig Commission,

bestaaen-

bestaaende af sal. Horrebow, Etatsraad Augustin og mig mathematisk demonstreret. Sin Methode faae man altsaa Autor blev endnu troe; men i Henseende til Instrumentet, haaber jeg dog at have overbeviist ham, saasom man ikke mere siden har hørt dertil. Nu endelig kommer han med den samme Methode igien, og da han forlanger mit Omdømme derom, kan jeg ei andet sige end det jeg tilforn har sagt, at denne hans foreslagne Methode er hverken nye eller nyttig. Skulde mine Aarsager endnu engang forlanges, maatte det tillades mig, underdanigst at indsende mit Promemoria af 1767, som jeg ikke troer dengang blev indgiven, siden sal. Horrebow giorde af Prof. Kratzensteins og mit et kort Udtog, som allerunderdanigst blev Hs. Majestæt forelagt. Hvad her egentlig er meere i Schultzes nærværende Promemoria, end i hans af 1774, er, at han har foreslaget at maale Maanens Distance med hans Octant fra een Stierne Øster, og fra een Vester for den, udentvivl, saavidt jeg kan forstaae, for at faae Tidsforskiellen imellem Maanen og Fixstiernerne, og derved Maanens Timevinkel fra Meridianen. Er dette hans Meening, saa er det første af nærværende Skrivt indtil S. 12 ganske forskiellig fra det sidste, fra S. 12 indtil Enden. I det sidste søger han Tidsforskiellen imellem

 Solen

Solen og Maanen, ved at maale deres Høider; i den første Deel, ved at maale Maanens Distance fra tvende Stierner. Dette, som her er tillagt, uden at forbedre Methoden, forvolder ikkuns meget mere Vanskelighed; thi først bør Maanens Distancer fra Stiernerne forbedres for Parallax og Refraction, for at bringe dem fra apparente til sande Distancer. 2) Udfordres hertil saavel Maanens som Stiernernes Høider i samme Moment. 3) Maanens Declination i samme Øieblik, hvilken Hr. Schultz meget urimelig vil, man skulde maale sig til, ei betænkende, at en muelig Feil af 1½ Minut i Maalingen af Declinationen kunde iblandt forvolde en meget stor Feil i Vinklen ved Polen; og 4) supponeres dette, at Styrmanden skulde kunne, naar han havde de trende Data, selv regne Tidsforskiellen imellem Maanen og Fixstiernerne, og derved Maanens Afstand fra Meridianen.

Det nye Hr. Schultz her har tillagt, er derfor endnu slettere end det forrige, da han ikke det mindste har viist i denne intricate og vidtløftige Regning, hvad der udfordres til, fra bemeldte Distancer at finde Maanens Timevinkel fra Meridianen.

Isteden for alt dette, er der ved det engelske Parlements Foranstaltning udi Nautical-Almanac

med

med megen Umag udregnet ved Stiernernes og Maanens ecliptica Breeder og Længder til hver tredie Time, deres Distancer fra hverandre, alt for at betage Søemanden al vidtløftig Regning, og paa det at han ved een eller tvende maalte Distancer imellem Maanen og Stierner (corrigeret allene for Refraction og Parallax) strax maatte finde sin Længde. Denne er af alle theoretiske Methoder den simpleste, den letteste, og den derfor nu af alle kloge og kyndige Folk antagne, og som (om dette end ikke var) dog af den Aarsag bør allene gielde, fordi der anvendes efter publik Anstalt aarlige store Omkostninger og mange Arbeideres foreenede Flid paa de vidtløftige Udregninger, som udfordres til at finde disse Maane-Distancer fra Stiernerne.

Jeg skulde derfor, om det kunde hielpe, raade Hr. Schultz, og mangfoldig for hans egen Skyld ønske, at han ei mere vilde befatte eller plage sig med at ville lære Verden nye Methoder til Længdens Bestemmelse, efterdi han noksom har viist, at da han nu i 14 Aar ei har indseet sin Irring, endskiønt den endog demonstrativisk er viist ham, han neppe bliver i Stand til nogen Tid at indsee den. Jeg kan til hans Trøst sige, at alt hvad Theorien i den Sag kan lære, er alt bekiendt. Der har saa store Genier og Astrono-

mer arbeidet just i dette Fag; at alle muelige Resourcer ere noksom opdagede og udviklet; og det erkiendes af alle, at den nu antagne Maade ved Maanens Distance fra Solen eller Stiernerne er den korteste, tilforladeligste og bedste. Alt hvad man derfor studerer paa, er, at rafinére den, at finde nogen Gienvei i Regningen, nogen mageligere Maade at observere Distancerne — — med et Ord, at giøre heele Methoden saa let og practicabel for Søemanden, som Styrmands Regler, der skal komme i daglig Udøvelse, bør være. Her kunde Hr. Schultz være fornøiet med den Roes han alt har bekommet, for at have fundet en meget god Forbedring af den Hadleyske Octant (som sees i den Ebauche han har indsendt; thi stort andet kan den ei kaldes) hvorved den baade bliver meget nyttig til at maale Stierne-Høider, saa og til at maale Stierners Distancer fra Maanen, enten de ere Østen eller Vesten derfor. Jeg er vis paa, dette er saa god og nyttig en Idee, at naar den bliver bekiendt, og af de rette engelske Kunstnere udført, vil han derfor nyde Tak og Ære. Og saavidt har han og til Længdens Bestemmelse bidraget noget, at han har giort Hoved-Instrumentet mageligere (endskiønt jeg ikke endnu troer, at det endog med den Schultziske Forbedring er til denne Hensigt kommen til-

fin

sin høieste Grad af Fuldkommenhed); men Theorien hverken forstaaer han ret, eller om han forstod den, er der nu næsten noget deraf tilbage, hvorudi han kunde vise sine alt for meget tiltroede Opfindingsgaver.

Da det derfor naadigst er paalagt mig at sige, om dette Skriöt er saaledes, at det kan i Schultzes Navn see Lyset, maae jeg, for at gientgielde Hr. Schultzes Fortroelighed til mig med Oprigtighed, underdanigst erklære, at jeg holder for, dette Skriöt ingenlunde hverken i Henseende til Indholden eller Skrivemaaden og Ordenen vil forskaffe ham mindste Fordeel eller Ære; men derimod, at dersom han allene ganske kortelig beskrev sit nye Tillæg til den Hadleyske Octant (ligesom Dollond har givet Beskrivelse og Kaaber over sine Forbedringer af samme Octant) uden for megen Selvroes, og uden at forvilde sig i Theorien af Længden, vilde han for sit Paafund fortiene Tak og Berømmelse.

Kiøbenhavn, den 7de November 1779.

underdanigst

C. C. Lous.

Udi Aaret 1781 indsendte Hr. Schultz igien sin Octant og sit Skriöt om Længden til det kongelige Admiralitets- og Commissariats-Collegio, som

som tilsendte Construxions-Commissionen den for at bedømmes. Deres Svar var som følger:

Underdanigst Promemoria!

I Følge Deres Excellencers Befaling af 28. Dec. 1780, have vi undersøgt Hr. Schultzes indgivne Skrivt over hans medfulgte Octant, og undre os meget over, at han paa nye har besværet det høie Admiralitet med den Sag, da hans Octant allerede for nogle Aar siden er presenteret Høisamme, og derfra indsendt til Constructions-Commissionens Bedømmelse, og indlagte Skrivt i Aaret 1779 til Hs. Kongelige Høihed Prinds Friderich af Autor underdanigst blev indgivet, og efter Høistsammes Ordre af mig, Navigations-Directeur Lous, i November 1779 med muligste Flid undersøgt og bedømt. Vi referere os derfor, hvad Octanten angaaer, til hvad i Constructions-Commissionen desangaaende er skreven, og blive endnu ved det samme, at Ideen er god, men at Arbeidet feiler meget i den Fiinhed og Nøiagtighed, som til Observationer med Maanen og Stiernerne udfordres. Hvad Skrivtet angaaer, veed vi ei bedre, end at afskrive og eenstemmig underskrive det Svar jeg, Navigations-Directeur Lous, underdanigst til Hs. Kongelige Høihed paa samme tilforn har indsendt. Dette er som følger:

Under-

Underdanigst Bedømmelse
om indlagde Hr. Schultzes Skrivt er saaledes, at det kan see Lyset.

"Med største Beredvillighed, ligesom jeg "med underdanigst Hørsommelighed burde, vilde "jeg besvare Hr. Schultzes Skrivt, saavelsom "overbevise ham om hans Irring. Men jeg "finder begge Deele lige vanskelige: at besvare et "Skrivt, hvori ingen ret Sammenhæng er, og "at overtyde en Mand, som har viist, at han "hverken vil eller kan overbevises. Fra 1764, "da han efter hans Tanker, formedelst Hr. Sten-"ders udgivne Schultziske Methode, at bestemme "Længden, skienkede Verden sin første Underviis-"ning, om den bedste Maade at finde Længden til "Søes, er han nu tredie Gang fremkommet med "samme Forslag, endskiønt det de tvende forrige "Gange ved kyndige og uinteresserede Mænd, "hvoriblandt jeg allernaadigst har været com-"mitteret, er med al muelig Flid undersøgt og "forkastet. I Aaret 1767 indgav han til Hs. "Kongelige Majestæt et Skrivt, hvori han paa-"stod, at have fundet en ganske ny Vei til at "finde Længden paa. Men denne bestod allene i "den bekiendte astronomiske Maade, ved Solens "og Maanens Rectascensionsforskiel, beregnet "formedelst deres maalte Høider, og et Uhr at

"finde den. Dette Skrivt blev ved en kongelig
"Commission, bestaaende af sal. Etatsraad
"Horrebow, Prof. Kratzenstein, sal. Lieutenant
"Rimb og mig igiennemgaaet og eenstemmigen
"igiendrevet. Jeg for min Deel beviiste, at
"denne Maade er den samme, som Bouguers an-
"førte i hans Traité de Navigation; at den er
"aldeles ei antagelig, efterdi den kan give en
"Feil af 6 a 7 Grader i den søgte Længde; at
"den derfor ingenlunde bør ansees imod den an-
"tagne Maade, at maale Maane-Distancen fra
"Solen eller Fixstiernerne; at om endog den
"skulde bruges, behøvedes først at bringe Maa-
"nens Rectascensions-Tabeller til samme Nøiag-
"tighed, hvormed Tabellerne over Maanens Ec-
"cliptica-Brede og Længde aarligen i Connoissance
"des tems og Nautical-Almanac findes udregnet.
"Dette Hr. Schultzes heele Skrivt, egentlig efter
"hans Idee forfattet af afg. Hr. Klinting, uagtet
"det saaledes af mig, saavelsom de andre Com-
"mitterede, var fra Grunden omkastet, har dog
"Hr. Schultz igien i nærværende indgivne Pro-
"Memoria, fra Pag. 12 til 29 Ord for Ord
"indført. Hvad jeg derfor om den Deel af hans
"Skrivt tænkte og skrev den Gang, tænker jeg
"endnu uden nogen Forandring, og havde jeg
"ikke frygtet ved Vidtløftighed at blive besværlig,
"kunde

"kunde jeg hermed underdanigst indsendt det
"samme mit Promemoria, hvori hans Methodes
"Feilagtighed med al muelig Flid og Grundighed
"er beviist. Uagtet alt dette, fremviiste Hr.
"Schultze endnu lige fast troende, at hans Me-
"thode var den rigtigste, Aar 1774 et Instrument,
"hvorved han vilde med eet maale Maanens
"Rectascension fra Fixstiernerne. At dette
"Instrument aldrig kunde giøre den hensigtede
"Nytte, blev i en kongelig Commission af sal.
"Horrebow, Etatsraad Augustin og mig mathe-
"matisk demonstreret. Sin Methode saae man
"altsaa Autor blev endnu troe, men i Henseende
"til Instrumentet haaber jeg dog at have over-
"beviist ham, saasom man ikke meere siden har
"hørt dertil. Nu endelig kommer han med den
"samme Methode igien, og da han forlanger mit
"Omdømme, kan jeg ei andet sige end det jeg
"tilforn har sagt, at denne hans foreslagne Me-
"thode er hverken ny eller nyttig. Skulde mine
"Aarsager endnu engang forlanges, maatte det
"tillades mig underdanigst at indsende mit Pro-
"Memoria af 1767, som jeg ikke troer dengang
"blev indgiven, siden sal. Horrebow giorde af
"Professor Kratzensteins og mit et kort Udtog,
"som allerunderdanigst blev Hs. Majestæt
"forelagt.

"Hvad

"Hvad her egentlig er meere i Schultzes
"nærværende Skrivt, end i hans af 1774, er,
"at han har foreslaget at maale Maanens Distance
"med hans Octant fra en Stierne øster og fra
"een vester for den, udentvivl, saavidt jeg kan
"forstaae, for at faae Tidsforskiellen imellem
"Maanen og Fixstiernerne, og derved Maanens
"Timevinkel fra Meridianen. Er dette hans
"Meening, saa er det første af nærværende Skrivt
"indtil S. 12 ganske forskielligt fra det sidste fra
"S. 12 til Enden. I det sidste søger han Tids-
"forskiellen imellem Soel og Maane ved at maale
"deres Høider, i den første Deel ved at maale
"Maanens Distance fra tvende Stierner. Dette,
"som her er tillagt, uden at forbedre Methoden,
"forvolder ikkuns meget meere Vanskelighed;
"thi først bør Maanens Distancer fra Stiernerne
"forbedres for Parallax og Refraction, for at
"bringe dem fra apparente til sande Distancer.
"2) Udfordres hertil, saavel Maanens som Stier-
"nernes Høider i samme Moment. 3) Maanens
"Declination i samme Dieblik, hvilken Hr. Schultz
"meget urimelig vil, man skulde maale sig til, ei
"betænkende, at en muelig Feil af 1½ Minut i
"Maalingen af Declinationen, kunde iblandt
"forvolde en meget stor Feil i Vinkelen ved
"Polen; og 4) supponeres dette, at Styrmanden
"skulle

"skulde kunne, naar han havde de trende Data, "selv regne Tidsforskiellen imellem Maanen og "Fixstiernerne, og derved Maanens Afstand fra "Meridianen. Det nye Hr. Schultz har her "tillagt, er altsaa endnu slettere end det forrige, "da han ikke det mindste har viist i denne intricate "og vidtløftige Regning, hvad der udfordres til "fra benævnte Distancer at finde Maanens Time- "vinkel fra Meridianen.

"Isteden for alt dette, er der ved det engelske "Parlaments Foranstaltning udi Nautical Almanac "med megen Umag udregnet ved Stiernernes og "Maanens Ecliptika Breder og Længder til hver "tredie Time deres Distancer fra hverandre, alt "for at betage Søemanden al vidtløftig Reg- "ning, og paa det at han ved een eller tvende "maalte Distancer imellem Maanen og Fixstier- "nerne (corrigeret allene for Refraction og Pa- "rallax) strax maatte finde sin Længde. Denne "er af alle theoretiske Methoder den simpleste, den "letteste, og den derfor nu af alle kloge og kyndige "Folk antagne, og som (om dette end ikke var) "dog af den Aarsag bør allene gielde, fordi der "anvendes efter publik Anstalt aarlige store Om- "kostninger, og mange Arbeideres forenede Flid "paa de vidtløftige Udregninger, som udfordres til "at finde disse Maane-Distancer fra Stiernerne.

"Jeg

"Jeg skulde derfor, om det kunde hielpe,
"raade Hr. Schultze, og mangfoldig for hans
"egen Skyld anske, at han ei mere vilde befatte
"eller plage sig med, at ville lære Verden nye
"Methoder til Længdens Bestemmelse, efterdi han
"noksom har viist, at da han nu i 14 Aar ei har
"indseet sin Irring, endskiønt den endog demon-
"strativisk er viist ham, han neppe bliver i Stand
"til nogen Tid at indsee den. Jeg kan til hans
"Trøst sige, at alt hvad Theorien i den Sag kan
"lære, er alt bekiendt. Der har saa store Genier
"og Astronomer arbeidet just i dette Fag, at alle
"muelige Resourcer ere noksom opdagede og ud-
"viklede, og det erkiendes af alle, at den nu
"antagne Maade: ved Maanens Distance fra
"Solen eller Stiernerne, er den korteste, tilfor-
"ladeligste og bedste. Alt hvad man derfor
"studerer paa, er at raffinere den, at finde nogen
"Gienvei i Regningen, nogen mageligere Maade
"at observere paa — — med et Ord, at giøre
"heele Methoden saa let og practicabel for Søe-
"manden, som Styrmands Regler, der skal komme
"i daglig Udøvelse, bør være. Her kunde Hr.
"Schultz være fornøiet med den Roes han allerede
"har bekommet, for at have funden en meget
"god Forbedring af den Hadleyske Octant (som
"sees i den Ebauche han her har indsendt; thi
"stort

"stort andet kan den ei kaldes), hvorved den
"bliver meget nyttig til at maale Stiernehøider,
"saa og til at maale Stierners Distancer fra
"Maanen, enten de ere Østen eller Vesten derfor.
"Og saavidt har han og til Længdens Bestem-
"melse bidraget noget, at han har givet Anled-
"ning til at giøre Hoved-Instrumentet mageligere
"(endskiønt jeg ikke endnu troer, at det endog
"med denne Forbedring er til denne Hensigt kom-
"men til sin høieste Fuldkommenheds Grad).
"Men Theorien hverken forstaaer han ret, eller,
"om han forstod den, er der nu næsten noget
"deraf tilbage, hvorudi han kunde vise sine alt
"for meget tiltroede Opfindingsgaver — — —

Vi have troet ikke at kunne giøre bedre, end at anføre dette paa een og samme Sag engang givne Svar, efterdi deri indeholdes heele Historien af det Schultziske (vi maae kalde det saa) Længdemagerie, som det kan være tienligt at vide Sammenhængen af, om han maaskee endnu tredie Gang skulde fremkomme med det samme; og haabe saaledes underdanigst at have efterkommet Deres Excellencers Befaling.

Underskreven af de daværende Medlemmer i
Constructions-Commissionen.

Ende.

Endelig først i Maji 1786 blev til Hr. Kammerherre og Commandeur-Capitaine Winterfeldt, Commandeur-Capitaine Wleugel, Justitsraad og Professor Bugge, og Professor og Navigations-Directeur Lous, fra det kongl. Admiralitets og Commissariats-Collegium tilsendt Hs. Kongel. Majestæts Brev, som følger:

Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn, Dithmarsken og Oldenborg ꝛc.

Som Os allerunderdanigst er foredraget, hvorledes Mechanicus Johan Henrich Schultz formener at have udfundet Longitudinem Maris, og derfor ved sin til Vores Admiralitets- og Commissariats-Collegium under 10de i denne Maaned indgivne, og Os derfra forestillede Ansøgning, har anholdt om, at en Commission maatte nedsættes, der kunde undersøge denne hans Opfindelse. Saa have Vi i Naade accorderet ham en saadan Commissions Nedsættelse, og til Commissarier deri herved udnævne Dig Os Elskelig Vores Kammerherre og Commandeur-Capitaine Jørgen Balthasar Winterfeldt, Dig Os Elskelige Vores Commandeur-Capitaine Joh. Peter Wleugel, Dig Os Elskelig Vores Justitsraad og Professor Thomas Bugge, og Dig Os

Elske-

Elskelig Vores Professor og Navigations-Directeur Christian Carl Lous. Thi have I med hinanden at sammentræde, for at undersøge og bedømme denne Mechanici Schultzes foregivne Opfindelse, Longitudinem maris betreffende, ogsaa til Vores Admiralitets- og Commissariats-Collegio at indgive Eders Formeening, om hvorvidt I maatte finde den, enten at være rigtig og antagelig, eller og at forkaste. Dermed skeer Vor Villie, befalende Eder Gud! Givet paa Vort Slot Christiansborg, udi Vores Kongelige Residencestad Kiøbenhavn den 21. April 1786.

Christian Rex.

T. C. Rosencrantz.

Den fra den nedsatte Commission tilbagesendte allerunderdanigste Besvaring, lyder som følger:

I Følge den os fra det Kongelige Admiralitets- og Commissariats-Collegium tilstillede høikongelige Befaling have vi samtlig med muligste Flid undersøgt Mechanicus Schultzes foreslagne Methoder til at finde Længden til Søes, og fremlægge hermed allerunderdanigst desangaaende vores eensstemmige Tanker.

Allerede førend vi kiendte noget til disse nye Projecter, kunde vi ikke andet, end have den

stærkeste Fordom, at de maatte være forkastelige, siden Hr. Schultz trende Gange tilforn, nemlig 1767, 1779 og 1780, da han ligesom nu havde udvirket, at hans Forslag, Længden angaaende, ved kongelige Commissioner ere blevne undersøgte, har noksom viist, at ham aldeles fattes theoretisk Kundskab i den Deel af Astronomien, som nødvendig bør forudsættes hos den, som vil forstaae og bedømme hvad andre til Længdens Bestemmelse have udrettet, end sige, som vil tage sig Dristighed, at rette andres Arbeide og foreslaae noget bedre.

Ingen Kyndig vil nægte, at jo dette Problem er af den Beskaffenhed, at man, for at indsee det i al sin Vidde og Sammenhæng, for at skiønne hvad Deel deraf er bragt til Fuldkommenhed, og hvad der endnu kan fattes, bør vide og kunne selv beregne de himmelske Legemers fineste Bevægelser. Et rude Udkast, som Hr. Schultz lader sig nøie med, er her ikke nok; thi Feil af 10, 20 a 30 Minuter i Maanens Stand paa Himmelen giver allerede under Linien Længde-Feil af 75, 150, 225 Mile; og Beskedenhed burde tilsige enhver, som ikke har saadan fuldkommen Indsigt i disse Sager, ikke at forkaste hvad godt der er giort, mindre at reformere.

Der

Der blev derfor den sidste Gang 1780 givet Hr. Schultz den allernaadigste, ligesom for ham selv og hans Familie den tienligste Formaning, at ikke mere befatte sig med det theoretiske i disse Opdagelser, saasom overstigende hans Evner og Indsigter. Uagtet saadan vores velgrundede Fordom troede vi, at han siden den Tid kunde have formeeret sin Kundskab, og at hvad han fremkom nu med, kunde være bygt paa nogen fastere og sikkere Grundvold. Vi giorde os altsaa den allerstørste Umag for at forstaae hans Tanker og foreslagne Maader; men dette fandt vi ikke nogen let Sag. Af hans mundtlige Forklaring var det os, og vi troer enhver anden endog umueligt at kunde slutte hans Meening; thi han taler aldrig saa bestemt, som saadanne Ting udkræve. Aarsagen er, som vi siden har funden, fordi hans Begreb om Cirklerne og de sphæriske Triangler paa Globerne ere tildeels falske, tildeels ei nok udviklede, hvorfore Svarene aldrig blive ret passende til Spørgsmaalene. Denne Oplysningsvei maatte vi derfor begive, og søgte at underrettes om hans Methoder ved et Skrivt, som han fremlagde, og som han foregav, indeholdt hans heele System, og ved Beskrivelsen af et nyt af ham opfundet Instrument (som han kalder sin Pistol), og siden ved at lade ham selv giøre sine

Jagttagesser paa Observatoriet af Maanen og Stiernerne, og beregne Kiøbenhavns Længde derved, hvoraf vi troede let at kunne see, hvad nyt hans Maade havde fremfor de andre bekiendte. Dette ommeldte Skrivt er sikkerlig ikke skrevet af Hr. Schultz selv; thi det røber meere theoretisk Kundskab end han har, og det er umueligt, at han endog selv paa mange Steder kan forstaae det, da han tilstaaer, at han hverken er Theoreticus eller Calculateur; dog efterdi han paastaaer, at det indeholder hans Methode, have vi dog meent at maatte søge den der. Hvad vi da, indviklet i megen Vidtløftighed, har funden deri, er dette, først om Observationer om Dagen paa Soel og Maane, nemlig at man:

1) Skulde stille Uhret ved corresponderende Soelhøider, og forbedre for Skibets Forandring i Breede og Declinations Forskiel.

2) Maale Solens Høide om Middagen.

3) Ved to Soelhøider og Mellemtiden at søge Polhøiderne.

4) Ved Maanens correspondente Høider søge Tiden af Maanens Giennemgang i Meridianen, og maale Maanens Høide paa sit høieste, for ved denne og ved Polihøide at finde Maanens Declination.

5) Paa samme Tid maale Maanens Distance fra Solen;

og

og 6) Ved Maanens Afstand fra Polen, dens Distance fra Solen, og Solens Afstand fra Polen søge Maanens Timevinkel.

Dersom man da finder, at denne Timevinkel ei passer efter Tabellerne til Maanens Declination, ei heller til Maanens rette fundne Culminations Tid paa Uhret, saa skulde Timevinkelen derefter forbedres (hvilket vilde være baade vidtløftigt og vanskeligt, men læres ei hvorledes burde skee). Denne her beskrevne Methode er

1) Meget indviklet og vanskelig, da den bruger 4 a 5 Elementer, nemlig Polhøiden, Maanens Declination, Solens Declination, den maalte Distance imellem Soel og Maane, og Recta-scensions-Vinklen imellem samme, hvilket ret at foreene vilde overgaae i Almindelighed de Søefarendes Tid, Taalmodighed og Kræfter.

2) Er denne Methode at finde Længden paa indskrænket allene til een Maane-Observation, naar Maanen culminerer.

3) Beroer alt det sikkre i denne Methode allene paa Distance-Maalingen. Alle de andre Elementer burde sikkerlig derefter forbedres, altsaa er den i sig selv i ingen Maade bedre end den engelske Methode, eller rettere, kuns en borneret Green deraf.

4) Udfordrer den nye og exacte Tabeller over Maanens Culminations-Tid til Kiøbenhavns eller en anden Meridian, samt Maanens Declinations-Tabeller med Declinationens Tilvext eller Formindskelse, endog for hver Time, ja maaskee for hver 5te Minut.

Men hvilken Nation vilde anvende herpaa saa store Summer, for at forunde Publicum hvert Aar saadanne Tabeller, som den Engelske anvender paa at lade beregne og udgive Distance-Tabeller imellem Solen, Stiernerne og Maanen, helst naar disse sidste ikke allene ere tilstrækkelige, men endog af alle ere kiendte og antagne som et Lettelsesmiddel?

Denne Schultziske Maade er en Sammenblanding af alt hvad tilforn er tænkt og giort denne Sag angaaende, dynget tilhobe uden Fornødenhed, og samlet uden Overlæg. Ved Solens og Maanens correspondérende Høider at finde Klokkeslettet af Maanens Culmination, og derved Længden, er Mr. Bouguers Methode, beskreven i hans Traité de navigation.

Ved en eeneste Høide-Observation af Maanen, naar dens Declination formedelst dens Meridianhøide først er søgt, at finde Længden, er Mr. Pingrés beskreven i Astronomie de la Lande Tom. II. og ved den maalte Distance imellem

Maa-

Maanen og Solen, er den nu overält antagne, og hos os i den danske Marin-Calender bekiendtgiorte engelske Methode.

I alt det foreslagne er altsaa intet nyt, intet uden længe siden bekiendt; kuns den forunderlige Sammenblanding deraf maatte være denne Methodes særegne. Men da det er endog af de Franske selv beviist, at Bouguers og Pingrées Maader ere mangfoldig ufordeelagtigere end den Engelske ved Distance-Maaling, hvem skulde da ikke gaae den kortere og sikkrere Vei heller end den længere og usikkre, og da man stræber for den ordinaire Søemand at giøre dette Værkstykke let, kort og simpelt, bør det da vel regnes til Fortrin og Nyhed, at giøre det forviklet, vidtløftig og vanskeligt?

Thi vist vilde denne Maade, saaledes som den her i Bogen foreslaaes, naar den ret skulde tiene, udfordre over en Snees Observationer, maaskee en heel Dags Regning, og overmaade seldne Omstændigheder, for at alle Observationer paa en Dag kunde giøres. Hvad der siden i Bogen læres om at finde Længden ved Nat-Observationer paa Stiernerne, er mindre tydeligt, dog kommer det, saavidt vi indsee, derud paa: Man stiller nemlig først Uhret; man maaler, naar Maanen er i Meridianen, dens Distance til en

 Stierne

Stierne Nord for, hvorved skulle bekommes Maanens Afstand fra Polen; man maaler Maanens Distance fra en Stierne Vesten og Østen for. Herved haves tvende sphæriske Triangler, hvori Maanens Afstand fra Polen og Stiernernes Afstand fra Polen, og Stiernernes Distancer fra Maanen ere bekiendte, hvorved Timevinkelen kan findes, det er, hvor langt hver Stierne stod fra Meridianen, hvilket da igien maatte reduceres til Solens Stand fra Meridianen, for at finde Klokkeslettet og derved Længden. Men hvilken vidtløftig Regning behøves ei hertil! først burde de tvende maalte Distancer forbedres for Refraction og Parallax, som i den danske Marin-Calender er lært; dernæst behøvedes en 7 a 8 sphæriske Trianglers Beregning, for at finde Maanens Eccliptika-Længde, og derved Longituden. Disse Regninger have vi befunden, og Hr. Schultz tilstaaer det selv, at han ei er i Stand til at udføre.

Og derfor har han nu, da Hr. Klinting er død, hvis Værk dette Skrivt uden Tvivl er, søgt at hielpe sig med mechaniske Instrumenter og Maaling allene. Det har han viist os de tvende Gange, da han paa Observatoriet skulde søge Longituden for Kiøbenhavn.

Paa tvende Maader har han villet udrette det:

1) Med sin Sextant, ved at maale Distancen af Maanen til 3de Stierner, en østlig, en vestlig og en Nord for.

2) Med hans saakaldede Pistol ved at observere Maanens Afstandsvinkel fra Meridianen. Over den første Observation har han udkastet en ganske kort Beregning, som er uden al Riim og Rigtighed. Over den anden Observation med Pistolen, er Beregningen for at finde Længden ved Maanens Afstandsvinkel (om det endog sættes, at den maalte Vinkel er rigtig) ikke mindre falsk og urimelig, foruden at Maaden selv er i alle Maader forkastelig; deels fordi det er umueligt ved noget Instrument til Skibs at tilmaale sig Maanens rette Afstandsvinkel, deels fordi Tabellerne over Maanens Passage igiennem Meridianen ikke nøiagtig nok til dette Brug ere udregnede. Men foruden Hr. Schultzes Uvidenhed om alt hvad der til dette Problems Opløsning kan kaldes nøiagtig Regning, ere hans Instrumenter selv: Sextanten i Henseende til Arbeidet ei at ligne mod de Engelske, og Pistolen i Grunden aldeles falsk og urigtig. Vi prise, og nogle af os have været de første til at rose hans Invention med det bevægelige Speil paa Sextanten; men at vi,

i Henseende til Rigtighed og andre Fordele, jo dog præferere de Engelske, er meget rimeligt. Man veed, hvad store Anstalter i Engeland ere giorte, for at deele ved en overmaade kostbar Maskine Limben ind, for at slibe Speilene med parallele Sider, for at faae de behørige Nuancer af Soel- og Maaneglas m. m. Aldrig bliver Hr. Schultz eller nogen her i Stand til at forsyne den almindelige Søefart med saa fuldkomment Kiøbmands-gods. Den ulige mindre Afsætning hos os forbyder saadanne store, men fornødne Omkostninger. Og Pistolen, dette Instrument, som Opfinderen sætter saa megen Priis paa, er i sin første Indretning ganske falskt, og viser ingenlunde det den skulde vise. Hr. Schultz troer, og har skrivtlig for os erklæret, at naar man sigtede til Polar-Stiernen, og holdte Qvadranten verticalt, vilde Alidadens Afvigning fra o Punctet vise Maanens Afstandsvinkel fra Meridianplanen; men det skeer langtfra ikke. Tvende af os have hver paa sin Maade mathematisk beviist (og beviset kan, naar allernaadigst befales, til enhver Kienderes Omdømme fremlægges) at naar Maanen er i Æquator bliver

Maa-

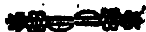
Maanens Afstandsvinkel fra Meridianplanen.	Alidadens virkelige Afvigning fra o Punctet.	Som svarer efter den Schultz. Inddeling til
5° 0	4° 58′ 49″.	9° 57′ 38″.
10. 0	9. 51.	19. 42.
20. 0	18. 53.	37. 46.
30. 0	26. 34.	53. 8.
til 40. 0 den passende	32. 44.	65. 28.
50. 0	37. 27.	74. 54.
60. 0	40. 54.	81. 48.
70. 0	43. 13.	86. 26.
80. 0	44. 34.	89. 8.
90. 0	45. 0.	90. 0.

Og naar Maanen har 20° 0 Nord-Declination, bliver:

1° 0′	1° 25′ 40″.	2° 51′ 20″.
5. 0.	7. 6.	14. 2.
10. 0.	12. 53.	25. 46.
20. 0.	26. 2.	52. 4.
30. 0.	35. 32.	71. 4.
til 40. 0. den passende	42. 33.	85. 6.
50. 0.	47. 34.	95. 8.
60. 0.	50. 45.	101. 30.
70. 0.	53. 18.	106. 36.
80. 0.	54. 35.	109. 10.
90. 0.	55. 0.	110. 0.

Men om man tager, som Hr. Schultz raader, naar Polstiernen er nær ved Zenith, en anden Stierne, kan Forskiellen imellem Maanens Afvigningsvinkel og Alidadens Winkel med o Punctet blive over alle Maader stor og betydelig.

Intet

Intet viser tydeligere end dette Instrument og Forfatterens høie Tanker derom, hvor lidet han er udrustet med den fornødne, saavel astronomiske, som mathematiske Kundskab, for at bedømme eller forbedre i dette Fag.

Og da han altsaa nu i 20 Aars Tid ikke i sin Kundskab herom er kommen videre, kunde vi ikke andet end gientage det Raad, som for 6 Aar siden til hans eget sande Bedste fra hans høieste Øvrighed blev givet ham, at han ikke vilde befatte eller forbryde sig med disse Speculationer, saasom han ikke dertil besidder den udfordrende Forberedelse og Beqvemhed. Vi skulde saa meget heller ønske, at dette Raad maatte af ham blive fulgt, som han virkelig ved sin ubegribelige Selvtillid og Assurance giør Skade, i det han afdrager vore Søefarende fra den sikkre, og i Frankerig og Engeland overalt antagne, hos os nu bekiendte fortreffelige Methode ved Distance-Maalingen, og vil bringe dem til at gribe efter Vind og Veir, hvorved megen Nytte, som man nu nylig især for vore Indiefarere har stræbt at stifte, blev standset i sin Fremgang; thi det er ikke usædvanligt i Videnskaber, hvis Undersøgelse overgaaer den almindelige Mands Evne og Indsigt, at (i det ringeste for en Tid) Assurance drager Mængden meere end Sandhed. Dog dersom det aller-

 naadigst

naadigst maatte behage Deres Majestæt at ansee Mandens gode Villie meere end hans Evne, ville vi gierne allerunderdanigst indlægge vores Forbøn for ham, at han i sine trange Omstændigheder, som han ved disse frugtesløse, tildeels skadelige Speculationer selv har bragt sig i, maatte nyde nogen høi Kongelig Hielp og Bistand, ikke som Belønning, den hans dristige og dog ugrundede Paastand ei har fortient; men som en landsfaderlig Mildhedsgave og Oprettelse for en Undersaat, der af Uvidenhed, skiønt i en god Hensigt, har arbeidet forgieves og sin Velfærd til Tab.

Og saaledes haabe vi allerunderdanigst at have efterkommet den os tilstillede høi Kongelige Befaling.

Kiøbenhavn, den 31te August 1786.

Winterfeldt. Wleugel. Bugge. Lous.

Forklaring

over det Schultziske Instrument (Pistolen kaldet) dets Urigtighed og Utilstrækkelighed til at tilkiendegive Maanens Afstand fra Meridianen, og derved Længden; eller Beviis, at Alidadens Afvigningsvinkel fra 0 Puncten næsten aldrig viser Maanens Afstandsvinkel fra Meridianpladen.

Man

Man kan antage tvende Tilfælde, enten at Maanen er i Æquator, eller at den er udenfor og har Declination:

1ste Forfald (som er det simpleste) naar Maanen sættes at have o Grader Declination.

Lad i ovenstaaende Figur ABC forestille Planen, hvori Øiet og Polstiernen er, og som er perpendiculair paa Middagscirklen CMP. Lad ABM forestille Æqvinoctialen, hvori Maanen sættes at bevæges en Tid, da den ingen Declination har.

har. a☾ er da Linien, hvori Maanen er fra Jordens Middelpunct, og $\angle$ cab er Maanens Afvigning fra Meridianplanen, som her er antagen for 30 Grader, saa spørges, hvor stor Vinkelen f. a. e bliver, som er Alidadens (g. a) Afvigning fra o Puncten.

Beredning.

ad er Perpendiculairen paa Speilets Plan; denne bør efter Reflections-Loven være midt imellem aC Øiets Linie og a☾ Linien til Maanen, saa at $\angle$ ☾ad er liig $\angle$ daC og begge i denne Tilfælde, siden Planen AMB er perpendiculair paa ACB, liig 45°; og ca, ae, cd og de alle lige. Naar fra d nedlades Perpendiculairen df paa Planen ACB, saa falder den paa Alidadens Middellinie ag. df bliver derfor liig ba, og fe liig bc; og $\triangle$ bac = $\triangle$ dfe og $\angle$ fde = Maanens Afvigning fra Meridianplanen.

Opløsning.

I $\triangle$erne def og fae ere $\angle$ dfe og aef begge rette, og de er liig ae efter foregaaende; derfor:

Rad.

Rad. de :: Sin. $\angle$ fde : fe

og Rad. ae = de :: Tang. $\angle$ fae : fe

Derfor Sin. $\angle$ fde : Tang. $\angle$ fae :: fe : fe

det er Sin. $\angle$ fde (Maanens Afstand fra Meridianplanen) =

Tang. $\angle$ fae (Alidadens Afvigning fra o Puncten.)

Derfor i denne Tilfælde, naar Maanen er 30° fra Meridianplanen, viser Alidaden kuns 26° 34′.

Følgende Tabel skal vise ved Maanens Afstandsvinkler fra 10 til 10 Grader, naar den ingen Declination havde, hvad Alidaden paa Instrumentet skulde vise.

Maanens Afstand fra Meridianplanen.	Log. Sin.	Log. Tang.	Alidadens Afvigningsvinkel fra o Puncten.
5° 0	8.94029	8.94029	4° 58′ 49″.
10. 0	-	-	9. 51.
20. 0	-	-	18. 53.
30. 0	-	-	26. 34.
40. 0	-	-	32. 44.
50. 0.	-	-	37. 27.
60. 0	-	-	40. 54.
70. 0	-	-	43. 13.
80. 0	-	-	44. 34.
90. 0	-	-	45. 0.

Ved

2det Forfald. Naar Maanen sættes at have Declination.

AMB forestiller, som i første Tilfælde, Æqvinoctialen; ABC den Plan, som gaaer igiennem Øiet og Polstiernen, og er perpendiculair paa den verticale Plan, der gaaer igiennem Zenith og Polen. lim er en lille Cirkel, parallel med Æqvator, og ik et Stykke af en Meridian, som viser Maanens Declination, hvilken antages her at være 20° Nordlig. Saasom nu Planerne ika Mma ere begge perpendiculære paa AMB, saa er Vinklen kaM eller cab liig Maanens

Afstand fra Meridianplanen. Efterdi Buen ik er 20°, saa er $\angle$ iaC = 110° 0′, og $\angle$ iad og dae efter Reflections-Loven hver 55°, følgelig $\angle$ hda og ade hver 35°, og ha (liig ae) er lig Cosin. af Speilets Perpendiculærs (ad) Bøiningsvinkel. Saasom nu i $\triangle$erne abc og dfe ab er parallel med df; ac med de, og $\angle$ dfe og cba ere rette Vinkler, saa er $\angle$ cab = $\angle$ fde liig Maanens Afvigning fra Meridianplanen.

Opløsning.

I $\triangle$ fde er Rad. : de (Sin. Speilets Perpendiculærs Bøiningsvinkel) : : Sin. Maanens Afstandsvinkel fde : fe.

I $\triangle$ fae er Rad. ae (Cosin Speilets Perpendiculærs Bøiningsvinkel) : : Tang. Alidadens Afvigningsvinkel : fe.

Derfor $\dfrac{\text{Sin. Speilets Perpendiculærs Bøiningsvinkel}}{\text{Cosin Speilets Perpendiculærs Bøiningsvinkel}}$ X Sin. Maanens Afstandsvinkel = Tang. Alidadens Afvigningsvinkel.

Følgende Tabel skal i dette Tilfælde tilkiendegive, hvad Alidaden paa Instrumentet ved Maanens adskillige Afstand fra Meridianens Plan, og, naar dens Declination er 20° Nordlig, vil vise.

Log. Sin. 55° 991336
Log. Sin. 35° 975859

+ 0.15477
Log. Sin. 1° 0′ 8.24185

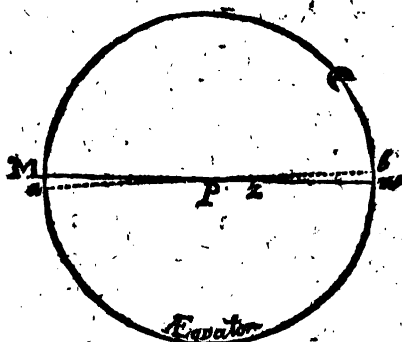
Maanens Afſtand fra Meridianplanen.	Tang.	Alidadens Afvignings-vinkel fra o Puncten.
1° 0	839662	1° 25′ 40″.
5. 0	- -	7. 6.
10. 0	- -	12. 53.
20. 0	- -	26. 2.
30. 0	- -	35. 32.
40. 0	- -	42. 33.
50. 0	- -	47. 34.
60. 0	- -	50. 45.
70. 0	- -	53. 18.
80. 0	- -	54. 35.
90. 0	- -	55. 0.

Det er ſaaledes klart, at dette Inſtrument efter dets Conſtruction ingenlunde kan viſe Maanens Afſtand fra Meridianen, og derved give Længden tilkiende.

Inſtrumentet kan dog indrettes ſaaledes, at Alidadens Bevægelſe maatte ſvare lige imod Maanens Afvigning fra Meridianen; men om end denne Forandring, ſom ei er vanſkelig, giordes,

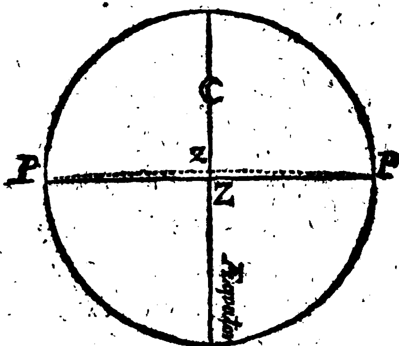
 vilde

Fig. 1.

vilde dog dette Instrument til Længdens Bestemmelse blive ganske utienligt. Thi paa høie Breder, hvor Polstiernen var nær ved Zenith, som i Fig. I., vilde Instrumentet vanskelig kunde sættes i Meridianen; men kunde vel, uden at mærkes, holdes i en anden Cirkel a b, som var ½ Grad og meere fra Middags-Cirklen afstaaende. Og Feilen m b, som vel iblandt kunde gaae til en heel Grad, vilde ganske og aldeles indflyde paa Maanens Afstandsvinkel, saa man fik b ☾ ud, istedet for m ☾.

Fig. 2.

Og naar man var under Æqvator, som i Fig. 2, vilde man alt for let kunde holde Instrumentet fra Verticalplanen, saa at Feilen Zz vel og kunde gaae til ½ Grad uden at mærke det, hvorved man fik z☾ ud, istedet for Z☾.

Begge disse Feiler vilde paa adskillige Breder mindre og mere giøre, at Maanens Afstandsvinkel indtil 1 Grad eller meere altid vilde blive usikker. Ikke at tale om, at Polstiernen ikkun tvende Gange i Døgnet kan tilkiendegive Middags-Cirklen, ellers altid viser en anden Meridian, som afviger paa det høieste næsten 2 Minutter derfra.

Heraf følger, at om end Instrumentets Construction var rigtig, bliver dog altid Methoden selv ved Maanens Afstand fra Meridianen at finde Længden, een af de urigtigste og mindst at vælge, da den kunde feile i Maanens Stand fra Solen indtil 1 Grad, som vilde give Feil i Længden 450 Miil; i Stedet for den overalt nu antagne, og hos os nyligen bekiendtgiorte Methode ved Distancemaaling neppe kan feile stort over 2 Minutter, som giver en Længdefeil ikkun af 15 Miil under Linien.

Indgivet og forelæst i den kongelig anordnede Commission, den 3die Julii 1786.

af C. C. Lous.

Brev til Hr. Magister Nyerup.

P. M.

Siden jeg, efter Hr. Kammerherre Suhms og Hr. Doctor Bastholms Tilskyndelse, begyndte at skille hvad jeg har til nordisk Literatur fra det Fremmede, og at giøre Fortegnelse derover, har De, min kiere Ven, og flere saavel andre Venner, som Bekiendte, anmodet mig om ved denne Leilighed at indføre i Worms lærde Lexicon, hvad der kunde mangle af det, jeg har. Jeg havde allerede selv tænkt paa dette Arbeide, da jeg

tillige

villige vilde betiene mig af Worms Lexicon og deri at sætte Tegn, som en alphabetisk Fortegnelse over min egen Samling. Med Folianter og Qvarter er dette ogsaa skeet, men ikkun med en Deel af Octaverne. Jeg mærkede, at naar jeg ved hver Bog skulde efterslaae Worm, (og dette maatte jo nødvendig skee) vilde det sinke mig for meget i at faae min egen Fortegnelse snart færdig, som formedelst en indløben Omstændighed blev mig vigtig. Jeg lod altsaa Worm for denne Tid ligge, indtil jeg siden, naar jeg er færdig med min egen Fortegnelse, med mindre Tidspilde kan foretage ham igien. Af samme Aarsag afbrød jeg og et andet begyndt Arbeide, nemlig at forøge Nicolai Petri Sibbern Bibliotheca Historica Dano-Norvegica. Den kan ansfeligen formeres ved det meget, hvormed de danske Staters Historie er beriget siden 1716, da den udkom; desuden er adskilligt af det gamle udeladt, som ikke har været Forfatteren bekiendt. Et tredie Arbeide har jeg dog fuldført, nemlig: Alberti Thura Conspectus Danorum, qvi de Linguæ Romanæ & Græcæ Scriptoribus optime meruerunt, er af mig efter Evne bleven forøget; men, kiere Hr. Magister, hvor meget kunde ikke De bidrage til dens Fuldstændighed, om De paatog sig at giennemgaae den? Dem fattes ikke Midler, da De har det store

Kongelige, saavelsom Hr. Kammerherre Suhms, Bibliothek for sig. At De har Villie, derom er jeg overbeviist; men om De har Tid? — ja derom dømme De selv. Skal jeg sende Dem Bogen?

Nu til andre Ting. I Worms Lexicon finder jeg (skiønt, jeg troer, just ikke ofte) Forfattere anførte paa Steder, hvor enhver, som venter en nøie alphabetisk Orden iagttaget, ikke søger dem. Saaledes, for Ex. er Gielleboll anført i første Deel S. 351 efter Giessing, da hans Sted var paa foregaaende Side foran Gierdrum. De Herrer Udgivere af Lexiconnets tredie Deel have med samme Mand begaaet samme Feil, her følger han efter Giese, da Ove Giedde skulde være hans Formand. Jeg troer gierne, at saadan Feil letteligen kan indløbe, men Følgen er dog denne, at en Lexiconnets Forager, naar han ikke finder Manden, hvor han efter Ordenen bør søges, troer ham forglemt, og optegner hvad han veed om ham; her skrives nu 10, 20 eller flere Linier; sandt er det, seer man Feilen forud, spares dette Skriverie, thi saa behøves blot at skrive Navnet her, hvor det skulde staae, med Henviisning til Stedet, hvor det staaer trykt.

Jeg troer, f. B., vi ere eenige, at i et Lexicon som Worms, bør Bøgerne anføres under

dere

deres særegne Titler, Jeg meener med de Titler, Forfatterne have givet dem. Dette er ikke slet ved det meget sieldent forekommende af den fortiente Hans Tausen oversatte Stykke af Bibelen. Her seer De dets rette Titel: Det Gamle Testamente med tro oc fliit fordanskede; er hertil lagt Sted og Aar, saa er det nok for et Lexicon, hvor Mandens Navn staaer foran; som en Anmærkning kan da tilføies, at ikkun de 5 Mosis Bøger ere trykte. Jeg veed Aarsagen, hvi det anderledes er antegnet i Lexicon, nemlig: Hr. Justitsraad Worm fik Underretning derom fra den Hielmstiernske Bogsamling, og det derværende Exemplar mangler de to første Blade. Jeg vil ikke opholde mig ved Gietningerne, hvorfor ikke meere af Tausens Oversættelse udkom; de ere allerede andensteds anførte; men som en Anmærkning til vor lærde Dr. Woldikes Afhandling om dette Bibelstykke (den første i første Deel af det Kiøbenhavnske Videnskabers Selskabs Skrivter) kan dog tiene, at det 3 Gange er trykt i Magdeborg, og det i tre paa hinanden følgende Aar, nemlig 1535, 1536 og 1537. Jeg eier disse 3 Udgaver, men den af 1536 har jeg ufuldstændig, dog mangler ikke sidste Blad og her findes Aarstallet.

I tredie Deel af det lærde Lexicon tillægges Nicol. Georgii en dansk Oversættelse af Hom.

Buntings Itinerarium S. S. som skal være trykt i Kiøbenhavn 1587, i hvilken Format er ikke angivet. Jeg ynskede at vide, om De kiender denne Udgave, og hvor et Exemplar deraf findes. Forgieves har jeg søgt den i de Bogfortegnelser, hvor jeg kunde vente at finde den; men det er og mueligt, at jeg i en eller anden kan have overseet den. Den anførte Oversættelse af Bunting de Monetis &c. har jeg. Oversætteren nævner sig her baade paa Titelbladet og under Tilskrivtet til Christen Friess til Borreby; men hvor naturligt det end havde været, taler han dog i dette Tilskrivt ikke et Ord om Reisebogen, som han skal have udgivet Aaret tilforn. Bogen om Mynten er siden igien oplagt med den danske Oversættelse af Reisebogen trykt i Khavn 1608 i Fol. og 1627 i Qvarto; men ingen Oversætter nævnes ved nogen af disse Udgaver. At Lexiconnet angiver Niels Jørgensen som Oversætter ogsaa af Reisebogen, dertil kan Karen Brahes Bibliothek have givet Anledning; men hvorfra har det Aarstallet 1587?

De, Hr. Magister, har i Minerva stillet, om jeg husker ret, to lærde Uvæsener til Skue for det Almindelige; for Dem vil jeg her fremstille et, vel ikke Uvæsen i den lærde Verden, men dog i den Danske lærde Verden. I Fortegnelsen

over

over sal. Conferentsraad Erichsens Bøger finder jeg under No. 120 i Oct. tilligemed flere Johannis Norwegi Nomenclator Variorum Autorum &c. I Tanke, at Forfatteren til denne Bog er en Landsmand, lader jeg byde paa den og faaer den. Ved første Oiekast fatter jeg Mistanke om Landsmandskabet, og først nu søger jeg i Worms Lexicon (dette har altsaa ikke forført mig til at kiøbe) her fandt jeg ham rigtig i tredie Deel, men blev dog endnu mistænkelig. Omsider seer jeg efter i Jöcher, og finder, at han er fra Snugles i det Hessiske, og Forfatter til den i Worm anførte Bog, og endskiønt Jöcher ikke har anført den Bog, jeg kiøbte, saa sees dog tydeligen, at han er Forfatter til begge. Han taber altsaa det ham anviiste Sted blandt Danske Lærde og det med Ret.

Kan De ikke sige mig Forfatteren til en Bog med følgende Titel: The tolff article aff wor christelige tro met then hellige scrifftis forclarelse oc wdleggelse i hwilcken the grwndt oc begyndelse haffue alle christne Menniske gatzscke nyttelige met eet Register Rostock 1527, i 8vo. Jeg troer ikke uden Aarsag at den er sielden, da jeg ligesaa forgieves, skiønt ligesaa smaaligen har søgt den i alle Kataloger, hvor jeg søgde Buntings Reisebog. Ligesaa

frug-

frugtesløs har jeg hos Worm efterseet de Mænd, jeg kunde erindre at have levet og skrevet paa de Tider, den er udkommen. Aarstallet viser, at det ikke havde lønnet Umagen, at lede efter den i det Thottiske Katalog. Har maaskee det store kongelige Bibliothek faaet den fra det Thottiske? har det maaskee havt den tilforn? men for alt: hvo er Forfatteren?

Ved at nævne Thotts Bibliothek falder mig ind, at jeg dog bør melde Dem noget om en Sieldenhed jeg fik af Auctionen over sammes første Tomes første Deel; jeg troer den vil fornøie Dem, og her er den: Etliche Psalme und Sprüche welche der ꝛc. ꝛc. Frider. der Andere ꝛc. ꝛc. selbst aus dem Psalter zusamen gezogen, erkläret durch Christ. Knoff, Kopenhagen 1586, in 4to. Jeg har forkortet Titelen, da det ikke er for Bogens Skyld jeg skriver dette, men fordi i dette Exemplar har Kong Frid. 2, hans Dronning og de Kongelige Børn egenhændigen skrevet følgende: Anno 1587 gaff jeg dochter Per myn medycus denne boch her paa schanderbor

Den 9 Aprilyß

15 F 87

myen Hoffnunch zu got alleynne
treue ist wyltbrat

F. 2 K. zu Dennemarck vndt norwegen

15 F 87

gode vor lest die seinen nicht

Sophia königin zu Denemarcken

Es kamen alles von gode glück vnd ungzück armutt

vnd reichthum das lebende vnd der dott

1 5 8 7

Gott wirds wol schicken

Elisabeth Frewlein zu Denniemarck

15.87.

Es stehet alles in Gottes Handt

Anna Frewlein zu denemarcken

Regna firmat pietas

Christianus D. g. electus

& inauguratus princeps

Daniæ &c. Anno 8.7. scripsit

In dextera Jehovæ

fortes meæ

Uldaricus.

Ved denne Leilighed vil jeg berette Dem, at der af samme Udgave af denne Bog findes to Exemplarer i det kongelige Haandbibliothek; i det eene er skrevet:

1 5 8 8

gode für lest (Resten af Valsproget som oven)

Sophia Konigin zu Denmarcken witwe

Es komt alles (som oven)

Dis

Dis boch habe ich Hans Dreyer gegeben nachdem er zufore bewilligunge gehabt hat fon meinen godeseligen Hern so habe ich es ihm auch folgen lassen.

I det andet:

15. ꝸ. 88.

Gode vor lest ꝛc. Sophia (som i forrige) Es komet ꝛc. Dis boch habe ich Jochim Barnewitz des königes seligen gewesen kamer Junge gegeben

1590.

Es stehet alles in Gottes Handt
Anna konigin zu schotlandt
Dein gnegdigst konigin allezeit

1590.

Gott wirds wol schicken
Elisabeth Freulein zu Dennemarcken

Nysgierrighed drev mig til at eftersee ogsaa et Exemplar af samme Udgave fra det store kongelige Bibliothek. Deri fandt jeg skrevet: Anno 1588 gab ich K. F. der ander dyß buch gert ranso Henchrich son alhier zu Haderschlef.
Den 7 Februarius

15 ꝸ 88

meyn Hoffnunch ꝛc. treu ist ꝛc.
F 2 K zu Dennemarch vnde norwegen

15

15 A. 90 15 & V & 90
H. G. V. V. G. Helff gott aus allen nott
Ulrich H. z. Mechlenburg Anna Herzogin zu mecklenb.
auf gott hoffe ich, seiner gnadt
und zusage troste ich mich

Endnu findes paa en Side foran:

1590

Est nobilis ira Leonis
Parcere subjectis & debellare Superbos
Jacobus R (Konge i Skotland)
1590
Tout gist en la main de dieu
Anna Royne decope

I alle Exemplarer egenhændigt. Jeg troer at denne Udgave er trykt paa Kongens Bekostning, og at han har foræret mange Exemplarer til Fremmede, hvilket er Aarsag, at den saa sieldent forekomme her.

Er der trykt meere af Friderich Horns Forsøg til et vel optugted og vel oplærdt Barn, eller Forsøg til den borgerlige Stadts-Konst, end det første Kapitel? og om ei, af hvad Aarsag er det da standset? Titelen lover 5 Kapitler og et udførligt Register.

Jeg formoder, at De kiender en dansk Udgave af Reynicke Fos i Octav, uden Sted og Aar,

Aar, hvor Lærdommene ere udelabte, og Feilerne selv: aftrykte efter de ældre Udgaver. Efter Trykken at domme synes den at være fra dette, ja endog yngre, end just fra Begyndelsen af dette Aarhundrede. Hvad kan være Aarsag, at denne Udgave forekommer saa seldent? thi i en Tid af omtrent 30 Aar har jeg ikkun seet den to Gange, de ældre Udgaver derimod temmelig ofte. Skulde maaskee en Deel af Oplaget være ødelagt i den store Ildebrand? Denne Ildebrand skal have fortæret alt hvad der var trykt af en dansk Oversættelse af Balthasar Gracians Criticon, hvoraf jeg eier elleve Ark. Kiender De flere?

Honn har allerede anmærket i sit Betrugs Lexicon, blandt andre Bedragerier, hvori Boghandlere kunne giøre sig skyldige, ogsaa dette, "at de give deres gamle uafsættelige Forlagsbøger, eller, som de kaldes, Ladevogtere nye Titler." Beviisene paa dette Kneb ere næsten utallige, og et Register paa slige gamle, ny betitlede Bøger, vilde gandske vist have sin Nytte. Her skal De see dem af denne Sort i vor Litteratur, som jeg kiender; uden Tvivl kiender De flere. Jeg vil optegne dem efter Formaterne, altsaa

I Folio.

Viti Beringii Florus Danicus Othoniæ 1698. Viti Beringii qvondam assessoris in summo tribunali

nali & Ærario Regio & Historiographi Regii Florus Danicus sive Danicarum Rerum a Primordio Regni ad Tempora usqve Christiani I. Oldenburgici Breviarium Hauniæ 1709. Den sidste er, paa Titelbladet nær, den selvsamme Udgave, som den første. Jeg fandt den for længe siden, da jeg allerede havde den første, næst efter denne, i et Auctionskatalog saaledes anført; Ejusd. Danicarum Rerum Breviarium. Jeg troede det var et forskielligt Værk fra det forrige, og lod det kiøbe. Dette var et Auctionskneb, hvormed Hans Lexicon kunde forøges.

I Qvart.

Series Dynastarii & Regum Daniæ a primo eorum Skioldo &c. per Thormodum Torfæum Hauniæ 1702. Universi Septentrionis Antiqvitates, seriem Dynastarum &c. exhibentes per Thormodum Torfæum Hafniæ 1705. er, naar jeg undtager Titelbladet og de to første Blade af Tilskrivtet, selvsamme Udgave som den første. At det er selvsamme Bog har allerede en Fremmed, om jeg husker ret Gebauer anmærket.

Arii Thorgilsis Filii cognomento Froda &c. Schedæ seu Libellus de Islandia &c. illustratus ab Andrea Bussæo, Havniæ 1733. Frodæ Filii Arii Thorgilsis Liber Historicus de Islandia &c. Hafniæ 1744. Er samme Bog og samme Ud-

gave,

gave, som den første, dog er ogsaa i denne Tilskrivtet omtrykt.

Jonæ ab Elvervelt de Holsatia ejusqve statu atqve Ordinibus diversis classes III. &c. Hamburgi 1592. forekommer ogsaa med denne Titel: Chersonesi Cimbricæ, quæ hodie Holsatia appellatur, Annales &c. a Viro magni nominis collecti, & nunc a qvodam antiqvitatis studioso auctiores in lucem editi. Ex Bibliopolio Frobeniano 1606. Forfatterens Navn er her fortaugd. De fire første Ark ere omtrykte. Fra Arket C, hvor Figurene begynde, er det alt samme Udgave, som den første, uden Tillæg, uden Forandring, uden Rettelser. Det synes og som Boghandleren selv har skammet sig ved sin Løgn paa Titelen; thi de Ord jeg har understreget ere trykte med meget smaae Bogstaver.

I Octav.

Det lykkelige Barn ved Opdragelsen, denne korte Titel gav Forfatteren sin Bog, som er trykt i Kiøbenhavn 1769. Kanneworff tilkiøbte sig Oplaget, beholdt den første Titel, men lagde til, eller en Afhandling om Opdragelsen fra et Barns Fødsel til den modne Alder, Kh. 1770. Efter Kanneworffs Død fik det en ny Eier i Agent Gyldendal, og af ham denne ny Titel: Anviisning til Børns lykkelige Opdragelse

gelse fra Fødselen indtil den modne Alder, (Andet Oplag) Khavn 1777. Uagtet dette andet Oplag paa Titelen, er det dog det samme, som det første, hvorhos dog bør mærkes, at det, strax efter Titelen, bekiendtgiøres, at det er det Skrift, som tilforn var udkommet med Titel: Det lykkelige Barn ved Opdragelsen.

Dend efter adskillige Ulyksaligheder omsider lyksalige Slave, eller Historie om Prinz Eberard von Westphalen og hans Gemahl Eleonora 2c. Kh. 1728, er den samme Bog som: Den Tyrkiske Robinson eller Græve Ludwig og Princesse Zulyma Kiærligheds og Levnets Beskrivelse, Kh. 1731, og denne igien ingen anden end: Den Tyrkiske Robinson eller Prinds Eberards af Westphalen Eleonores og Zulimas Kierligheds og Levnets Beskrivelse, med Mag. F. C. Eilschows Kritik, Kh. 1750, Dog ere de af forskiellige Udgaver.

Andreæ Hoyern Kurtzgefaßte Dännemarckische Geschichte 2c. Flensburg 1719. Af selvsamme Oplag forekomme Exemplarer paa hvis Titelblade staaer: Erfurth 1719.

Altes und Neues von gelehrten Sachen aus Dännemark, 1ster, 2ter und 3ter Band, Kopenhagen und Leipzig 1768, fik jeg fra en Auction i Hamborg, og fandt ved Eftersyn, at

 det

det var hverken meere eller mindre, end de tre sidste Bind af Dänische Bibliothek, til hvilke man havde ladet trykke ovenanførte ny Titel.

Her har De nu de Bøger, jeg kiender af dette Slags i vor Literatur, føi nu hertil dem af samme Beskaffenhed af Deres Bekiendtskab, pak dem saa tilsammen i Minervas blaastærnede Forklæde, eller i hvilken Brevtaske eller Postsæk De vil, kun at de blive, om mueligt, saa bekiendte som en almindelig Avis. De giøre derved, i det mindste, to Slags Mennesker en Tieneste; nemlig deels dem, som kiøber Bøger og ikke Titler; disse advares, ikke at betale to Titler og ikkun at faae een Bog; men deels ogsaa dem, som det er vigtigt, at eie enhver Visk, enhver Lap, naar en Linie, et Ord, et Aarstal eller kun et Bogstav giør den forskiellig fra en anden, de allerede eier (det er udlagt de store Samlere) disse vise De ogsaa en Tieneste, da De giør dem opmærksomme paa Ting, som de maaskee ikke tilforn kiendte, og siden med Hidsighed jage efter indtil de faae dem.

Jeg sender Dem hermed ligefrem Thuras Conspectus, har De ikke Tid at giennemgaae det nu, kan De lade mig faae den tilbage.

Er De, min kiere Ven, nu ligesaa kied af at læse, som jeg er af at skrive, saa kan jeg forestille

kille mig, hvor glad De bliver ved at see, jeg endelig giver Dem den skrivtlige Forsikkring, at jeg stedse er

Deres
aldeles hengivne
P. T. Wandall.

Christiansborg, den 26. Junii 1789.

P. S. Seer De af en Hændelse i et Bogkatalog følgende Titel: Epistolæ anniversariæ Scholiis illustratæ a M. Conrado Neandro Bergensi &c. saa lad Dem ikke af dette Bergensi forføre til at indskrive ham i Worms Lexicon. Han er født i Tydskland. See Jöcher under Navnet Neander. Endnu falder mig en Bog ind, som jeg til Advarsel maae melde Dem; hører den end ikke til vor Litteratur, saa hører den dog til den Nordiske, her er den: Histoire des Revolution de Suede. Af denne Bog kiender jeg tre Udgaver (jeg veed der ere flere, i det mindste sex). Den første er trykt i Paris 1695 i stor Duodez. Her nævnes ingen Forfatter, men under Tilskrivtet findes disse Bogstaver L. D. V. Den anden er trykt i Amsterdam 1696 i liden Duodez. Her nævnes paa Titelen Mr. de Fontenelle som Forfatter, hvilket Navn ligeledes findes under Tilskrivtet. Paa Titelen af den tredie, trykt à la Haye 1744 i stor Duodez, nævnes Mr. l'Abbé de

de Vertot som Forfatter, og under Tilskriftet de samme Bogstaver, som under den førstes. Jeg vil hermed kun lade Dem vide, at uagtet disse forskiellige Forfatternavne er det dog den selvsamme Bog.

Etatsraad Zoegas Rettelse af en i Niederrheinische Unterhaltungen for Martz. 1787, Side 187, ved Leilighed given Efterretning om Virkningen, som det ved den sidste Grassation af Qvægsygen i de danske Stater i Aarene 1774 til 1782 har havt, at man har nedslaaet Qvæget paa de Stæder, hvor Sygen havde yttret sig.

Forerindring.

Denne Afhandling er forfattet af Etatsraad Zoega i de sidste Uger førend hans Død. Hvor fortient for sine Medborgere han har giort sig ved den utrættelige Nidkierhed, hvormed han som Qvægsygecommissionens Medlem og Secretair har arbeidet i samme, er for bekiendt, at det skulde behøves her at tale derom. At denne Landeplage, som for nogle Aar siden grasserede i de danske Stater, blev standset i dens videre Fremgang, maae allene tilskrives Commissionens kloge Foranstaltninger,

ninger, hvori han havde den største Andeel. Hans Kierlighed til Sandheden, og hans Attraae at stifte Nytte, giorde det ham umuelig, at lade en Leilighed gaae forbi, hvor han kunde rette en urigtig Forestilling, ved hvilken noget godt maatte hindres, eller noget ondt foraarsages. Denne bevægede ham ogsaa, hans mange Forretninger uagtet, at giendrive den urigtige Forestilling, som i den paa Titelen nævnte tydske Journal er giort om Spærringens og Nedslagningens Virkning i Qvægsygen, hvorpaa det Forsøg, som dermed blev giort i de danske Stater, anførtes til Beviis. Han døde førend denne Afhandling kunde befordres til Trykken, hvilket siden er skeet i schleswig-holsteinische Provinzialberichte for dette Aar, 1ste Bind 2det Hæfte. Dens Indhold bestaaer for det meste i et af Forfatteren, noget forandret og med nogle Anmærkninger forsynet Udtog af Commissionens Forestilling til Kongen, som Etatsraad Zoega selv har forfattet, og som han oversatte paa Tydsk, siden hans Hensigt fornemmelig var, at afværge den skadelige Virkning, som disse urigtige Efterretninger kunde have udenlands. Dette Udtog leveres her efter Originalen, og tillige tilføies en ligeledes af Forfatteren i Commissionens Navn skreven Efterretning om to Forsøg med at inoculere Qvægsygen. Han var sindet ligeledes at oversætte den, som et Anhang, men blev ved sin kort derefter paafulgte Død hindret i dette Forsæt; dog kan den med det første ogsaa ventes oversat, og indrykket i schlesw. holst. Provincialberichte.

Stedet, hvor ommeldte Efterretning findes, er følgende: "Hr. Huslands Forslag" (at, for at forekomme Smaakoppernes Smitte, alle Personer, der bleve angrebne af denne Sygdom, skulde affondres fra andre) "vilde i mange Henseender "uendelig bedre kunde anvendes ved Qvægsygen, "omendskiønt ogsaa her mange Vanskeligheder "vilde møde. Men han vilde betænke, at allerede "et Middel er brugt, der er meget vissere end "Affondringen, nemlig Døden selv. Alle Høve-"der, der bleve angrebne af Sygen, bleve ihiel-"slagne, og dette ødelæggende Middel var i mange "Lande temmelig almindelig indført. Men det "giorde ei allene slet ingen Virkning, men "Sygen rasede endog stærkere. Alle Efter-"retninger fra Aaret 1780 fra Holsteen og "Danmark melde dette, og dette Myrden er "allevegne bleven forbuden."

Qvægsygen, som ikkun faa Aar forhen havde ophørt at grassere i Danmark, udbrød allerede i December 1774 i Hertugdommet Holsteen, udbredede sig derfra efterhaanden indtil Hertugdommet Slesvig, og viiste sig i Efteraaret 1777 i den danske Provinds Falster. Her blev den lykkelig udryddet, men udbrød atter 1778 ligeledes i Efteraaret i adskillige danske Provindser. Indtil denne Tid havde det tydske Cancellie dirigeret

Anstal-

Anstalterne til denne Landeplages Standsning i Hertugdommene, og Rentekammeret i de danske Provindser. Men i December 1778 blev denne Forretning overdraget til en dertil anordnet vedvarende Commission. Fra den Tid, da Sygen yttrede sig i Danmark, har jeg, saavel i Begyndelsen ved Rentekammeret, som siden ved Commissionen som Secretair ved samme, havt Deel i disse Forretninger. Da i Aaret 1782 Sygen i Danmark ved de anvendte Midlers Virkning var bleven standset, foretog jeg mig offentlig at bekiendtgiøre den heele Fremgangsmaade, men er bleven hindret indtil nu ved andre Forretninger. Og da mig endnu den fornødne Tid fattes, til at udarbeide en ordentlig Afhandling over denne Gienstand, saa vælger jeg den korteste Vei, ved at levere her Udtoget af en Beretning, som Commissionen i Sept. 1782 overgav Kongen, for herved at vise det imodsatte af den anførte Paastand, den man ikke skulde vente i et Skrivt, som beraaber sig paa Efterretninger fra Danmark, hvor den visse Virkning af Spærringen og Nedslagningen, ved begge Midlers rigtige Anvendelse og Forbindelse er almindelig bekiendt og indseet.

Da Sygen sidst i Aaret 1774 havde yttret sig i Hertugdommet Holsteen, blev Nedslagningen

 og

og Spærringen befalet og Posteringer anordnet til at afværge al skadelig Communication imellem de befængte og ubefængte Districter. Virkningen heraf var ikke efter Ønske. De anordnede Posteringer bleve snart unyttige, formedelst Sygens Overhaandtagelse, og desaarsag hævede; men da Sygen alt mere og mere nærmede sig Hertugdommet Slesvig, og i November 1775 allerede udbrød i Staden Rendsborg, saa bleve i bemeldte Maaned nye Posteringer anordnede udi Grændsen imellem Hertugdommene, især for at afværge Qvægs Drivt og Huders Udførsel fra de befængte Districter til de sunde. Paa begge Sider af disse Posteringer blev efter Omstændighederne fortfaret med Nedslagningen, og ved den under 7. Martii 1776 udkomne Forordning, blev dette Middel tillige med Spærringens Anvendelse nærmere bestemt, saa og de derved iagttagende Forsigtigheds Regler, saavelsom andre Forskrivter ved Communicationen imellem befængte og ubefængte Districter foreskrevne. Men formedelst den da endnu manglende Erfaring vare Forordningens Forskrivter ikke saa bestemte og strænge, som det udfordres, formodentlig vare ei heller dens Overholdelse og Opsynet over samme saa strænge, som Erfaringen siden haver lært at være høist nødvendigt. Den anordnede Spærring af

de befængte Stæder var ikke befalet at skulle skee ved udsatte Poster, følgelig var den ganske upaalidelig og uden Nytte; og endelig vare de udsatte Posteringer til Opsyn ved Communicationen imellem de befængte og ubefængte Districter ganske utilstrækkelige til denne Hensigt, da Landeveiene allene vare besatte med nogle faa Mand, og Communicationen imellem dem var uindskrænket. Disse Mangler, som den seenere Erfaring i Danmark først har lært at indsee, have havt til Følge, at den ommeldte Forordning, og de efter samme skeete Foranstaltninger, ei heller havde den ønskeligere Virkning, og at derved allene blev opnaaet saa meget, at Sygen gik langsommere frem.

I November 1776 havde den allerede taget Overhaand paa den søndre Side af Sleistrømmen, udi det adelige District Dänischwald, nogle Herreder af Amtet Gottorp, og det ved Sleien liggende Land Svansen, i hvilken Anledning Posteringerne bleve trukne frem ad, og satte imellem Staden Slesvig og Eiderstrømmen, bag ved Erop Herred, saa at de paa den eene Side af Staden Slesvig giorde Grændsen imellem det befængte og ubefængte District, og Sleistrømmen paa den anden Side, og ved denne Forandring af Posteringerne blev fastsat: at overalt ingen Nedslagning meere skulde skee paa Haved- og Meieriegaarde, og udi

Lands-

Landsbyerne allene udi den første Stald, hvori Sygen yttrede sig, samt ikke dermed fortfares, saasnart den i en Bye yttrede sig i flere end een Stald. Efter den Tid ere Posteringerne med Jagttägelse af nys anførte Forskrift blevne forandrede og rykkede frem ad, ligesom Sygen paa deres nørre Side har taget overhaand.

I December 1778 kort førend Commissionen blev anordnet, skeede den sidste Forflytning af Posteringerne, da de blevę satte bag ved Staden Flensborg, Wiesherred udi Amtet Flensborg og Landskabet Bredsted, og til samme Tid bleb befalet, at Nedslagningen herefter aldeles ikke skulde finde Sted paa den søndre Side af Posteringerne, undtagen hvor den maatte findes nødvendig for at underholde et for Sygen befriet District, hvor igiennem det til Hamborg bestemte Slagteqvæg kunde passere.

Til bemeldte Aars Udgang var død og nedslaget i Hertugdommet Holsteen 53060 Høveder, i Hertugdommet Slesvig 11181, tilsammen 64241.

Allerede udi samme Aar havde Sygen yttret sig paa den nørre Side af Flensborg og de bag ved denne Stad staaende Posteringer, nemlig i Amtet Tondern, hvor den dog strax igien ved Anstalter derimod var bleven standset, og i den Tid, da Commissionen blev anordnet, udbrød

den

den paa to Stæder i Amtet Haderslev, hvoraf det ene ikke laae langt fra den jydske Grændse. Her foruden havde den allerede forlængst grasseret paa de lige over for Fyen og denne danske Provinds nær liggende Øer Als og Arrøe. Under disse Omstændigheder kunde Commissionen saa meget mindre giøre sig Haab at standse dette Onde udi dets Fremgang i Hertugdommet Slesvig, som samme endnu ikke havde tilstrækkelig Erfaring om de dertil anordnede Anstalters Virkning og rette Brug. Desaarsag maatte den lade sig nøie med at anvende al Opmærksomhed paa at forebygge Sygens Indtrængelse i Jylland, og at see den standset udi Fyen, Siælland, Falster, Laaland og Thaasinge, hvor den paa engang grasserede, men endnu ikke havde faaet Overhaand. Dog søgte den ogsaa at udrette saa meget som mueligt i Hertugdommet Slesvig, ved at give nøiere Forskrivter saa vel i Henseende til Anmeldelsen om ethvert Udbrud af Sygen, saasnart derom var Mistanke, som i Henseende til den ved Anmeldelsen iagttagende Forsigtighed, Spærringens Nøiagtighed, og de inficerede Staldes Rensning, alt i Overeensstemmelse med de Regler, som i Danmark til Følge vare blevne antagne. Hernæst søgte Commissionen udi det Nörden for Posteringerne liggende District indtil Efteraaret 1779 at

lempe

lempe Nedslagningen efter Omstændighederne, og da samme giorde sig det Haab, at den ved den Tid, Qvæget blev opstaldet, vilde vise sig mere virksom, saa meddeelte den Vedkommende nogle nærmere Forskrifter i Henseende til Nedslagningens Anvendelse samt adskillige iagttagende Forsigtigheds Midler. Men i de fleste Districter Synden for Flensborg var Sygen saa almindelig, at over de givne Forskrifter ei kunde holdes, og deres Følge paa mange Stæder var umuelig, saa at Hensigten, skiøndt ingen Nedslagning der skeede, dog ved Forsigtighed at indskrænke Smitten, ikke blev opnaaet. Den ved Posteringerne iverksatte Afsondring imellem dette næsten overalt befængte District og det mindre befængte paa den øvrige Side var utilstrækkelig, og at sætte en tilstrækkelig Cordon tværs over Landet, for endnu, om muligt at redde det mindre befængte District, vilde, især da Nytten deraf var uvis, have været for bekosteligt, og desuden forbunden med overmaade mange Vanskeligheder. Af disse Aarsager blev og ved Nedslagningen og de øvrige Anstalter udi det mindre befængte District, den paa Sygens Standsning rettede Hensigt ikke opnaaet. Det forhen havte, skiønt ringe, Haab forsvandt efterhaanden gandske, og Godtgiørelsen for det nedslagne Qvæg opvoxte til en imod Nedslagningens Nytte upro-

uproportioneret Sum. Derfor blev med Nedslagningen paa den søndre Side af den paa Grændsen imellem Jylland og Hertugdømmet Slesvig trukne Cordon gandske ophørt, undtagen allene i de Sogne, hvori Cordons-Mandskabet var indqvarteret.

I dette ommelte Aar 1779 vare i Hertugdømmet Holsteen 15857, i Hertugdømmet Slesvig 23163 tilsammen 39020 Høveder deels af Sygen døde deels nedslagne.

I Begyndelsen af Aaret 1780 blev Sygen i Hertugdømmene ved med lige Hæftighed, men aftog imod Sommeren alt mere og mere, og fra Julii Maaned til midt i October, eller den Tid, da Qvæget skulde sættes paa Stald, sporedes den lidet eller intet uden for Amterne Rendsborg og Hadersleb. Som nu Sygens Overhaandtagelse næsten overalt havde giort Forordningens og de givne seenere Forskrifters Følge umuelig, saa tog Commissionen af denne bemærkede Aftagelse Anledning til at lade bekiendtgiøre: at, ligesom det var en Nødvendighed, at de fleste Anstalter efterhaanden ophørte, i Forhold af Sygens Overhaandtagelse, saa maatte derimod alle forordnede Anstalter, Nedslagningen allene undtagen, igien anvendes, ligesom Sygens Aftagelse giorde deres Anvendelse mere og mere muelig, og maatte især hol-

holdes derover, at Vedkommende betimelig anmeldte ethvert Udbrud af Sygen, paa det imod dens Udbredelse i Tide kunde føies tienlige Anstalter. Herved haabede man at forebygge, at Sygen ikke igien skulde blive saa almindelig, som den i Begyndelsen af Aaret havde været, og at denne Hensigt er bleven opnaaet, er at formode; thi i Hertugdommet Slesvig findes ikke et eeneste Amt eller Landskab, hvori Sygen ikke har grasseret i Aaret 1780, og i Hertugdommet Holsteen ikkun 6 Amter eller Districter; og alligevel var den i samme Aars December Maaned ikkun i 7 Amter i Slesvig, og udi Holsteen i 9 Amter. Men uagtet den saaledes udi Sommermaanederne havde aftaget, ere dog udi bemeldte Aar 1780 udi Holsteen 8476, og i Slesvig 26370, tilsammen 34846 Høveder døde.

Udi Aaret 1781 har Sygen atter Tid efter anden aftaget, efterat den det foregaaende Efteraar igien hist og her mere havde udbredet sig, og især blev dens Aftagelse mærkelig i Martii Maaned. I Hertugdommet Slesvig yttrede den sig fra Julii Maaned af egentlig ikkun i et eeneste District, nemlig i Amtet og i Staden Flensborg. I Staden blev den ved faiede gode Anstalter i kortere Tid end to Maaneder dæmpet; paa Landet syntes den i October og November at ville

udbre-

udbrede sig, men standsede endelig ganske i Jan. 1782, efter hvilken Tid den inden dette Hertugdoms Grændser ei er sporet.

I Hertugdommet Holsteen havde den i Jan. 1781 været i 10 Districter, fra Maji til Nov. sporedes den med Afvexling ikkun i 4 eller 5 Districter, i December syntes den atter at ville tage mere Overhaand; men efter de seeneste Efterretninger kunde man giøre sig det Haab, at den nu ogsaa i dette Hertugdom ganske vilde standse.

Af dette Sygens Forhold siden Sommeren 1780 sees tydelig, at Grassationen alt mere og mere har inclineret til at aftage; men da den alligevel derhos har *inclineret* til at udbrede sig i Efteraaret og Vintermaanederne, saa bør dens virkelige Aftagelse uden Tvivl tilskrives den ved Commissionens Anordning i November 1780 opvakte større Opmærksomhed, som vedkommende Amtmænd og Øvrigheder efter deres siden den Tid indsendte maanedlige Relationer have anvendt paa at see Smitten, saasnart den har yttret sig, ved passende Anstalter indskrænket, saa at man med Grund kan haabe den ønskelige Tidspunct snart at være forhaanden, at begge Hertugdomme igien blive befriede fra en over 7 Aar med stort Tab udstaaet Landeplage.

I Aaret 1781 ere døde i Hertugdømmet Holsteen 2402, i Hertugdømmet Slesvig 2442, tilsammen 4844 Høveder, og i Aaret 1782 i Holsteen 332, i Slesvig 4.

I den hele Grassation fra December 1774 af ere, de nedslagne ibegrebne, i Hertugdømmet Holsteen døde 80,127 Høveder, og i Slesvig 63,160, tilsammen 143287, saavidt af de indkomne Beretninger er erfaret. Men, da Beretningerne ikke til alle Tider have været fuldstændige, kan man med Sikkerhed antage Antallet paa de styrtede Høveder til 150,000. Efter Taxationen over det i Hertugdømmene nedslagne Qvæg har Middelprisen været 8⅔ Rdlr. for hvert Høved; det Tab, som Hertugdømmene ved Sygens Grassation siden 1774 er tilføiet, kan altsaa anslaaes til 13 Tønder Guld, uden endnu at regne den skadelige Indflydelse paa Jordbruget og Landets Oeconomie, som dermed har været forbunden.

Udi Danmark udbrød Sygen første Gang i Efteraaret 1777 paa Laaland, og noget derefter paa Falster. Udi hver af disse Provindser yttrede den sig efterhaanden paa tre Stæder. Ved nøiagtig Indspærring ved Militair-Mandskab blev dens videre Udbredelse forebygget, og efterat saavel det efter Anseelse friske, som det syge

Qvægs

Qvægs Nedslagning udi de enkelte befængte Stalde og Gaarde forgieves var forsøgt, blev Nedslagning af alt det Qvæg, der fandtes paa de befængte Stæder, foretaget, og derved Sygen for denne Gang i begge Provindser lykkelig dæmpet. De befængte Stæder vare 5 Bønderbyer og en Forpagtergaard, Antallet paa det Qvæg, som blev nedslaget, var 667.

I Aaret 1778 i August Maaned yttrede Sygen sig paa Langeland, hvor atter med Nedslagning og Spærring ved Militaire blev begyndt. Men den udbrød i kort Tid paa 7 til 8 Stæder tillige, til hvis paalidelige Spærring det oversendte Antal Militaire ei var tilstrækkeligt. Da nu alle befængte Stæder laae i den eene Ende af dette lange og smalle Land, saa besluttede man at trække en Cordon midt over Landet, i det Haab derved at holde Sygen i den eene Ende; men det varede ikke længe, førend den ogsaa yttrede sig i den anden Ende. Cordonen blev altsaa igien ophævet, og da man nu ikke mere kunde giøre sig Haab om, at see Sygens Fremgang paa denne Øe ved Nedslagning og Spærring standset, saa nøiede man sig med at befale den muligste Opsigt ved Communicationen imellem de befængte og ubefængte Stæder, og den behøvende Forsigtighed ved det døde Qvægs Nedgravning og i andre Ting,

 og

og for at forekomme Sygens Udbredelse til de omliggende Provindser, blev den hele Øe aldeles spærret ved udrustede bevæbnede Baade, som bestandig krydsede i Nærheden, enhver i det ham anviiste District.

Herpaa tog Sygen alt mere og mere Overhaand indtil Foraaret 1779, da den igien mærkelig aftog. Denne Aftagelse foraarsagede, at i Julii Maaned Nedslagningens Brug igien blev anordnet, samt foranstaltet, at alle Stalde, som havde været befængte, bleve rensede, Gravstæderne opfyldte og andre Forsigtigheds Midler anvendte, for at udrydde den endnu tilbageværende Smitte, og dette lykkedes saa vel, at Øens Spærring i October kunde ophæves. Da Nedslagningen ikke længe vedvarede, saa beløb sig Antallet paa det nedslagne Qvæg ikkun til 21, derimod døde af sig selv 4233 Stykker, og efter en i April foranstaltet Optælling vare da endnu tilbage paa Landet 7605 Hovveder, nemlig giennemsygede 2948, og ugiennemsygede 4657, af hvilke sidste efter Tællingen endnu døde 40, som under ovenanførte Antal af de døde ere indbegrebne. Dette Land har altsaa i en Tid af næsten eet Aar mistet over en tredie Deel af alt sit Qvæg, uagtet den anvendte muligste Forsigtighed til at forekomme Smittens Udbredelse.

Efter-

Efterat Sygen, som nys er meldt, i August 1778 havde yttret sig paa Langeland, udbrød den i October paa den nær ved samme liggende Øe Thaasinge, og angreb der forinden Aarets Udgang fire Byer. I November yttrede den sig i Siælland og Laaland, i førstommeldte Provinds blev den til Aarets Udgang allene i een Bye; i den sidste, hvor den først udbrød paa en Hovedgaard, angreb den i en Tid af en Maaned endnu fire Byer. Endelig yttrede den sig og endnu i December i Fyen og paa Falster.

Da Commissionen modtog Qvægsyge-Anstalternes Bestyrelse, som var i December 1778, var saaledes Langeland overladt Sygens Fremgang uden at alvorlig Modstand derimod kunde skee; paa Thaasinge vare fire Stæder angrebne, paa Laaland fem, i Siælland eet, i Fyen eet og paa Falster eet. Rentekammeret, som hidindtil havde bestyret Anstalterne i Danmark, havde allerede i Aaret 1775 været betænkt paa, med Alvor at gaae Sygen i Møde, i Fald den fra Hertugdommene skulde indtrænge sig. I denne Hensigt havde det udstædt den under 27. Dec. 1775 ergangne Forordning, samt udvirket kongelig Resolution, at Posteringer til Jyllands og Fyens Sikkerhed skulde anordnes, saasnart Sygen yttrede sig i Hertugdommet Slesvig; men det

fandt strax, da Sygen første Gang i Aaret 1777 her i Riget udbrød, at Forordningen var alt for almindelig, og ikke underrettende nok hverken for Amtmændene eller Rettens Betiente. Det saae sig derfor nødsaget, at tage den mere udførlige Forordning for Hertugdommene af 7. Martii 1776 til Hielp, og det indsaae strax, at det var høist nødvendigt, at Spærringen maatte skee ved Militaire, hvilket ved begge berørte Forordninger ei var befalet. Kort efterat med Spærringen og Nedslagningen var begyndt, og Forordningens Utilstrækkelighed havde viist sig, forfattede det, ved Hielp af Forordningen for Hertugdommene og den ved første Begyndelse allerede erhvervede Erfaring, udførlige Instruxer for Rettensbetientene. Disse forandrede, forøgede og forbedrede det, ligesom den tiltagende Erfaring og mødende Omstændigheder gave Anledning dertil. Det udsendte derhos visse Personer til at bestyre de foreskrevne Anstalters Udførelse, og forsynede dem med Fuldmagt at handle efter deres bedste Indsigt. Imidlertid var det og betænkt paa at udarbeide den nye Forordning, som under 30te Nov. 1778 udkom, og med de dertil henhørende Reskripter af 12te Dec. blev bekiendtgiort til samme Tid, da Commissionen blev anordnet. Altsaa var ved Commissionens Anordning allerede

sagt

lagt en god Grund for de til Sygens Udryddelse begyndte Anstalters Fortsættelse.

Næst at lade fortfare med de befængte Stæders Spærring og Nedslagning paa den begyndte Maade, henvendte Commissionen strax sin Opmærksomhed især paa at sætte Rigets Grændser i muligste Sikkerhed for Sygens Indtrængelse uden fra, saavel over Havet, som fra Landsiden. Den allerede i Aaret 1776 paa Grændsen imellem Slesvig og Jylland posterede Cordon fandt den ei tilstrækkelig, og anordnede derfor den udi April d. A. (1782) først ophævede Cordon. *) Til at

 afværge

*) Denne paa Grændsen imellem Hertugdømmet Slesvig og Jylland fra et Hav til det andet posterede Cordon, bestod i 1000 Mand til Fods, nogle Ryttere og 2 Eskadroner Husarer. Infanteriets Poster udgiorde den egentlige Linie, og stode ikkun omtrent 300 Skridt fra hinanden, saa at enhver altid kunde see sin Naboe til høire og venstre Side, og alt hvad der skeede imellem dem. Rytterne havde deres Poster i Colding og deromkring. Husar-Eskadronerne vare posterede ved begge Ender af Linien ved det lille Belt og Vestsøen. Herforuden stode nær ved Cordonen altid 200 Mand til Fods færdige, for, i Fald det behøvedes, at blive brugte til befængte Stæders Spærring. Igiennem Linien vare ikkun tre tilladte Indgange til Jylland. Hvo som søgte at snige sig igiennem paa andre Steder, blev strax sendt til Fæstningen, naar han blev greben. Alle Poster havde skarp ladt Gevæhr, og Befaling at bruge det, naar nogen nærmede sig Linien, og ved deres Tilraaben ikke

afværge Smittens Indførsel fra Havsiden, vare allerede Baadene paa adskillige Stæder ved Stranden, ved Østersøen, paa Als, Arrøe, Fyen, Siælland, Laaland og Falster oplagte, og Krydsbaade udrustede, for at examinere de sig Landet nærmende Fartøier, samt at afværge farlig Landgang ved at tilbagevise dem, som ikke vare forsynede med Sundheds Attest. Men disse Foranstaltninger kunde ei strække sig videre, end til de Kyster, som Faren var nærmest, og ved de ergangne Forordninger var ikke bestemt, hvorledes de Sundhedsattester skulde være indrettede, som Skipperne og Baadførerne skulde medbringe. Commissionen var derfor og strax betænkt paa at forfatte den under 28. April og 5. Maji 1779 udi begge Sprog ergangne Forordning, som indbefatter de Forskrivter, som i Anledning af Qvægsygen ved Søehandelen og Søefarten skal iagttages.

Paa

ikke vilde lade sig vise tilbage. Ved Udløbet af Colding Fiord laae et bevæbnet Vagtskib, i det lille Belt krydsede flere saadanne smaae Skibe; Overfarten til Fyen var ikkun tilladt fra Fridericia, Arrøesund og Fyenshav, ved Overførts-Stæderne paa begge Sider laae smaae militaire Commandos, og for endnu mere at afværge al utilladelig Overfart, vare alle Strandbeboernes Baade paa begge Sider oplagte, og laae under Laas og Forsegling, nogle faa undtagne, hvis Brug under visse Forskrivters Iagttagelse og de bevæbnede Fartøiers Opsyn blev tilladt.

Paa Thaasinge og Falster gik Sygen efter Commissionens Anordning ikke videre, men i Sielland, Laaland og Fyen udbredede den sig efterhaanden mere og mere. Iblant andet udbrød den paa tvende Hovedgaarde, en i Sielland og en i Laaland, hvis store Besætninger giorde Nedslagningen betænkelig. Herforuden fandt ogsaa den Betragtning Sted, at en for sig selv liggende Gaard lettere kunde holdes sikker spærret end en heel Bye; at Sygen hastigere angreb dens samlede Besætning, end de særskilte og fordeelte Besætninger i en Bye; og at følgelig Spærringen, til hvis Forkortning Nedslagningen egentlig ikkun tiener, ikke behøvedes saalænge underholdt ved en enkelt Gaard, som omkring en Bondebye, naar i begge ingen Nedslagning skeede. Disse Betragtninger foranledigede Commissionen til at udvirke en kongelig Resolution under 11 Jan. 1779, at paa Hovedgaarde herefter ingen Nedslagning skulde finde Sted, fra hvilken Forskrivt den dog udi to Tilfælde ved andre Omstændigheder har seet sig nødsaget, med siden paafulgt kongelig Approbation at afvige.

De nye Udbrud af Sygen, som indtraf kort efter Commissionens Anordning, gave den Anledning til at anmærke, at Anstalternes forønskede Virkning især beroede derpaa, at de blede foiede

og anvendte det hastigste mueligt, og at det ikke var nok, at om ethvert kiendeligt Udbrud af Sygen skeede behørig Anmeldelse inden den i Forordningen under 50 Rdlrs. Straf fastsatte Tid af 24 Timer i det seeneste, men at, forinden denne Anmeldelse skeede, maatte giøres visse Anstalter, at ikke Smitten blev udbredet ved Undersøgelsen om Qvæget, som formeentes eller befandtes at være sygt, ogsaa virkelig var angreben af den smitsomme Syge, og ved den, som giorde Anmeldelsen derom for Rettensbetienten, eller paa anden Maade. Desaarsag blev ved et almindeligt bekiendtgiort Circulare enhver advaret, bestandig at have nøie Agt paa sit Qvægs Helbreds Beskaffenhed, og ved første Mistanke, at et Høved kunde være angrebet af Sygen, strax at kalde tvende af hans Naboer til sig, ved disse at lade det syge Høved taxere og nedslaae, endog det ikke var vist, at det af den smittende Syge var angrebet, og med dem at holde sig og alle Husets Folk afsondrede fra andre, og ingen at lade indkomme til sig, indtil Rettensbetienten efter erholdet Bud ankom for at besørge de øvrige Anstalter.

Angaaende Forholdet ved Qvægsygens Udbredelse i en Kiøbstæd var indtil nu intet bestemt. Commissionen anordnede derfor ved et Circulare af 9de Febr. s. A. og i den Henseende en bestemt Forskrivt.

I Henseende til Nedslagningen udi Byerne var fra Begyndelsen af den Regel fulgt, at den foretoges udi en Gaard efter hinanden, ligesom Sygen gik videre i Byen, og at man fortog alt det Qvæg Nedslagning, som endnu fandtes i Byen; enten det var friskt eller sygt, naar de enkelte Besætningers Nedslagning i 3, 4 eller 5 Gaarde, alt efter Byens Størrelse, var forsøgt, og Sygen alligevel gik videre.

Herved havde man og antaget som en Grundsætning, at naar Sygen yttrede sig i en Provinds paa et vist Antal Stæder efter hinanden, maatte en saadan Provinds ansees som almindelig smittet, og med Nedslagningen indeholdes, for ikke uden Haab om Nytte at foraarsage Udgivter. Men da man lagde Mærke til, at Sygen, naar den angreb en Bye, i Almindelighed ikke yttrede sig første Gang udi flere end een Gaard, og at den derfra efterhaanden udbredede sig ved først at angribe de Gaarde, som laae nærmest, saa tænkte man paa et Middel at indskrænke Smitten ei allene inden Byens Grændser ved dens sædvanlige almindelige Spærring, men og inden den Deel af Byen, hvori man kunde vente at den først vilde udbrede sig, saafremt den ei ved Nedslagning udi den første befængte Gaard blev dæmpet. Man vedtog derfor som en Regel for Fremtiden ikke allene at spærre

hele

hele Byen, som sædvanlig, men ogsaa ved Militair-Mandskab, som blev lagt i Byen, og maatte blive der, saalænge Spærringen varede, ved en separat Spærring at hindre den befængte Gaard tilligemed 3, 4 eller 5, som laae nærmest omkring samme, fra al Omgang med de øvrige Gaarde, herforuden endnu at indslutte den befængte Gaard for sig selv ved Militaire, som bleve indlagte i den mellemste Spærring, og saasnart Sygen ytrede sig i den mellemste Spærring, at nedslaae alt inden for den værende Qvæg, i Haab, herved at udrydde Smitten og redde den øvrige Deel af Byen. Man besluttede derhos, i Tilfælde af Sygens Udbrydelse uden for den mellemste Spærring, at forholde paa samme Maade i alle Ting, som ved Sygens første Udbrud, følgelig ei allene at spærre den befængte Gaard for sig selv, men ogsaa tillige med samme at indslutte de nærmest liggende, og naar Sygen flere Gange skulde ytre sig uden for den separate Spærring, at bruge samme Forhold 3, 4 til 5 Gange, efter Byens Størrelse, indtil man endelig maatte formode, at Smitten var overalt i Byen, i hvilket Fald man da vilde nedslaae alt det endnu tilbageværende Qvæg.

Denne Omgangsmaade viiste sig at være af meget stor Nytte, og paa de Stæder, hvor den

efter

efter det første i en Bye i Sielland giorte lykkelige Forsøg, er bleven brugt, har man aldrig været nødsaget at foretage almindelig Nedslagning for at dæmpe Sygen, hvortil dog eengang andre Omstændigheder have givet Anledning.

Rentekammeret havde udsendt visse Committerede til at bestyre Anstalternes Udførelse i de befængte Egne, og befuldmægtiget disse til i møvende Tilfælde, naar Tiden var for kort til en Resolutions Indhentelse, at handle eftersom de selv efter Overlæg med Amtmanden fandt tienligst. Men disse vare ikkun fra Tid til andet ved særdeles Anledning udsendte, uden bestandig at forblive udi det befængte District. Commissionen fandt herimod, at et bestandigt Opsyn over Anstalternes Udførelse ved en paalidelig og vel underrettet Person var høist nødvendig, og antog derfor med kongelig Bevilgning visse Personer, hvilke, saasnart Sygen yttrede sig paa noget Sted, strax bleve sendte derhen, og forbleve i den befængte Egn eller Provinds, indtil Sygen var standset og alle Anstalter igien ophævede. Herved forvissedes Commissionen først om, at overalt efter lige Regler handledes, at Underbetientene holdtes udi større Activitet, og at de tillige bedre bleve underrettede om den iagttagende Forsigtighed og andre Iagttagelser, som ikke vel lade sig foreskrive.

Under

Under disse Commissionens Bestræbelser, saavel til at sætte Rigets Grændser i Sikkerhed imod Sygens Indtrængelse uden fra, som til at udfinde den rette Maade for Nedslagningens Anvendelse til igien at udrydde den allerede indtrængte Syge, udbrod denne videre paa Laaland paa 3 Stæder, i Siælland paa 1 og udi Fyen paa 5, hvoriblandt var en Hovedgaard. Paa Laaland vare altsaa nu 8 Stæder angrebne, nemlig 6 Byer og 2 Hovedgaarde. I to af Byerne gik Sygen alt videre og videre frem, saa at man efter de i Begyndelsen antagne Grundsætninger havde havt Anledning at foretage almindelig Nedslagning udi samme; men man frygtede, at Smitten allerede var almindelig i Provindsen, og dertil havde man saa meget mere Grund, da de befængte Stæder tildeels laae langt fra hinanden. Man foretog altsaa Nedslagningen ikke, men nøiedes med at holde disse to Byer under den paalideligste Spærring. I den ene standsede Sygen efterhaanden af sig selv, men i den anden vedblev den indtil hen paa Foraaret, og da den imidlertid havde ophørt paa alle øvrige Stæder i Provindsen, saa giorde man sig det Haab, nu at kunde udrydde den gandske, og man holdt saa meget mere fornøden at tænke derpaa, da Tiden stod for, at Markarbeidet skulde begyndes, hvorved Spærringen

vilde

kunde have foraarsaget Vanskeligheder. I denne Hensigt valgte man Inoculationen, isteden for Nedslagningen, tildeels og for dermed at giøre et Forsøg, og skiønt Bekostningen blev omtrent lige saa stor, som Godtgiørelsen, i Fald almindelig Nedslagning havde været foretaget, saa vandtes dog dette derved, at af 132 Hoveder blev reddet 46, og Hensigten til Sygens Standsning i denne Provinds blev opnaaet.

I Fyen blev ingen almindelig Nedslagning foretaget, undtagen paa en Hovedgaard, hvis Beliggenhed nær ved en stor Bondebye dertil gav Anledning. I en befængt Bye var man betænkt at foranstalte Inoculationen af alt det øvrige Qvæg, men efter fire Gange igientagen enkelt Nedslagning standsede Sygen. I en anden Bye, hvor Sygen allerede var saa almindelig, at man havde været foranlediget at beslutte Nedslagningen af alt det øvrige Qvæg, lode Beboerne uden Commissionens Vidende og Tilladelse alt deres Qvæg inoculere; men Udfaldet var formedelst den almindelige Smitte saa slet, at ikkun nogle faa Stykker bleve reddede, og 76 døde. Efter April Maaneds Udgang yttrede Sygen sig ei videre i denne Provinds.

I Sielland indtraf samme Omstændighed, som paa Laaland, at man nemlig formedelst Marsarbei-

arbeidet besluttede, at udrydde Sygen i den sidste Bye, hvor den endnu var i Martii, og hertil valgte man den almindelige Nedslagning.

Ved Maji Maaneds Begyndelse giorde Commissionen sig det Haab, at Sygen for denne Gang var dæmpet udi samtlige Provindser, Langeland allene undtagen, som holdtes under den strængeste Indspærring; men uventet udbrad den igien i Siælland paa en Hovedgaard, udbredede sig derfra til fem omliggende Byer, og satte Commissionen i ikke liden Frygt, da her mødte nye Vanskeligheder, i det at alt Qvæg var paa Græs. Alligevel lykkedes Græsgangenes Spærring og Nedslagningen saa vel, at Sygen forend Julii Maaneds Udgang igien var standset. Paa tvende Stæder saae man sig nødsaget, at foretage almindelig Nedslagning paa Marken, paa et tredie overlod man Qvæget til Sygen under nøieste Indspærring paa en Mark, hvor af 84 Stykker ikkun 16, følgelig ei ganske den femte Deel gik Sygen lykkelig igiennem.

Udi Aaret fra August 1778 til August 1779 ere nedslagne . . . 1496 Høveder.

ere nedslagne	1496	Høveder.
døde under den i Laaland forsøgte Inoculation	86	—
af den naturlige Syge paa Langeland	4233	—
udi de andre Provindser	548	—
tilsammen	6363	—

Dette

Dette Aar har været det vanskeligste af alle, som vil sees af det følgende; men det har derimod og givet Leilighed til at forsøge de imod Sygen anordnede Midlers Brug paa forskiellig Maade, udi hvilken Betragtning Qvægets Tab, ihvorvel det har været trykkende for dem, som det har rammet, i det Hele ei kan agtes.

I det paafølgende Aar, nemlig fra Julii 1779 til midt i Martz 1780, yttrede Sygen sig atter først i Siælland i November 1779, næsten paa engang i to smaae nær ved hinanden liggende Byer. Inden December Maaneds Udgang udbredede den sig til tvende andre, af hvilke den eene ligeledes ikkun var liden. I denne Maaned udbrød den ogsaa paa Laaland paa en Forpagtergaard, og i Fyen i en Bye. I de første Maaneder 1780 udbrød den end videre i Fyen i 3 Amter, følgelig tildeels paa langt fra hinanden liggende Stæder, i alt udi 4 Byer og en Hovedgaard. Til samme Tid yttrede den sig igien paa Langeland udi een Bye, paa Laaland ligeledes udi een Bye, og endelig udbrød den og i Jylland i kort Tid paa fire Stæder tillige, efterat Cordonen havde forebygget dens Fremgang i denne Provinds over et Aar. Udi de trende smaae Byer i Siælland, som hver ikkun bestode af 2 til 3 Gaarde, foruden nogle Huse, paa Forpagter-

gaarden paa Laaland, og paa Hovedgaarden i Fyen skeede almindelig Nedslagning. Paa samtlige øvrige Stæder blev Nedslagningen brugt paa den i det foregaaende Aar antagne Maade. Ved Spærringen begyndte man til Omkostningers Besparing for den største Deel at bruge Bønder i Stedet for Militaire, saa at de fornødne Posteringer bleve besatte med Bønder, og at betiene sig af de Militaire allene til Opsyn over Bønder-Posterne og Patrouillering, for at holde disse opmærksomme, i hvis Sted man tilforn ikkun havde brugt Bønderposter i Nødsfald, for at bøde paa den nærværende Mangel paa Militaire.

Ved Sygens Udbrydelse i Odense Amt var den Forseelse begaaet, at den Mand, hvis Qvæg var bleven angrebet af Sygen, selv reed til Forvalteren paa Godset, og derfra til Rettens Betienten, for at anmelde Sygen, ved hvilken Uforsigtighed Smitten let kunde have udbredet sig; til Lykke skeede det dog denne Gang ikke. Dette foranledigede Commissionen til at lade bekiendtgiøre en nøiere almindelig Forskrivt, angaaende Maaden at anmelde Sygens Udbrydelse.

Allerede udi Martii Maaned saae man det visse Haab for sig, at see samtlige Provindser igien aldeles frie for Sygen, som siden November

var

var udbrudt paa 16 Stæder. Men ved Maanedens Slutning udbrød den paa en Hovedgaard paa Falster, og udbredede sig formedelst der indløbne Uforsigtighed i en kort Tid derfra til fem Byer. Frygt, at Smitten maatte have udbredet sig endnu videre, foranledigede Commissionen, at trække en Cordon om Hovedgaarden og omkring samme liggende Byer, og at nedslage alt inden denne Cordon endnu tilbageværende Qvæg, for at afkorte denne besværlige Spærring, hvilket og havde den lykkelige Virkning, at Smitten derved blev udryddet.

Det ved denne Leilighed nedslagne Qvægs Antal var . . . 1248

paa Hovedgaarden, hvor intet blev nedslaaet, døde . . . 155

paa de øvrige 16 Stæder blev nedslaget . . . 561

saa at udi dette Aar fra Julii 1779 til Julii 1780 . . . 1964 Hovder ere nedslagne eller af Sygen døde.

Fra Julii 1780 til Julii 1781 yttrede Sygen sig igien i Laaland paa 6 Stæder, i Fyen paa 4, og i Jylland paa 8. Det første Sted, hvor den paa Laaland udbrød, var en Hovedgaard, hvor ingen Nedslagning skeede. Udi samtlige øvrige Stæder, hvoriblandt tvende

Kiøbstæder i Laaland vare, er Nedslagningen bleven brugt paa den i Aaret 1779 vedtagne Maade, og til Spærringen brugte man Bønder under Militair-Opsyn. Paa de 9 Stæder i Laaland og Fyen blev ikkun nedslaget i alt 172 Høveder, men paa de 8 Stæder i Jylland 243, fordi Bøndernes Besætninger i denne Provinds ere ulige større end i de øvrige. Paa Hovedgaarden døde 171. Følgelig døde af Sygen og bleve nedslagne i dette Aar i alt 586 Høveder.

Siden April 1781 er udi samtlige danske Provindser Sygen ikke med nogen Vished bleven sporet. Vel døde i Februarii udi en Bye i Fyen et Høved, og bleve i denne Anledning 7 nedslagne, samt Spærring, som sædvanlig, forr anstaltet; men Omstændighederne lade formode, at hverken det døde Høved eller det nedslagne Qvæg har været angrebet af den smittsomme Syge.

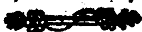
Efter det her anførte er i Danmark siden Sygens første Udbrydelse i Efteraaret 1777 i alt nedslaget 4481 Høveder, og af Sygen død 5136, tilsammen i omtrent fire Aar 9617, hvis Værdie efter det nedslagne Qvægs Taxation og den derefter betalte Godtgiørelse i det høieste kan ansættes til 5200 Rdlr.

Sam-

Sammenligner man dette Tab med det, som Hertugdommene siden December 1774 have liidt, af over 13 Tdr. Guld, saa falder den store Forskiel strax i Øinene. Disse have i Grassationens første fire Aar mistet omtrent 65,000 Stykker Qvæg, og Sygen har endnu vedvaret i 4 Aar, og foruden det forrige, endnu borttaget 85,000 Stykker; i Danmark har Grassationen aldeles ophørt med de første 4 Aar, og i denne hele Tid ikkun borttaget 9617 Stykker.

At Smitten i Danmark mindre har incli-neret til at tage Overhaand, end i Hertugdommene, er ikke troelig. Langelands Exempel, hvor den dog ikke gandske var overladt sig selv, viser det Modsatte, da i mindre end eet Aar den tredie Deel af Qvæget bortdøde; ei at tale om andre Districter, hvori den ogsaa er gaaet temmelig vidt.

Den store Forskiel af Smittens Virkning i Hertugdommene og i de danske Provindser bør følgelig uden mindste Tvivl tilskrives de i de sidste føiede Anstalter, saavel til at forebygge Sygens Indtrængelse fra andre befængte Lande, som strax til at udrydde den, naar den, uagtet al Opmærksomhed, havde indsneget sig. De i sidste Henſigt anvendte Midlers, Spærringens nemlig og Nedslagningens, tilforladelige og sikre

Virkning har fire Aars Erfaring meere end tilstrækkelig beviist, og om de førstes Nytte har den for Jylland standne Cordon givet det stærkeste Beviis. Da den i Jan. 1779 blev anordnet, var Sygen alt i Nærheden, dog ikkun paa et enkelt Stæd; men det varede ikke længe, førend den fra Amtet Flensborg af trængte sig over de mellemliggende Amter indtil Amtet Hadersleb, og den Deel af Jylland, som blev liggende paa Søndre-Siden af den i Toldskiellet trukne Cordons Linie, og tog saaledes Overhaand, at med Nedslagningen paa denne Side af Cordonen i November samme Aar maatte ophøres. Efterat dette var skeet, trængte den sig med endnu større Heftighed fremad, og alligevel mærkedes paa den anden Side af Cordonen intet Spor til Sygen, førend i Febr. 1780.

Men det største Beviis paa, hvad Paapassenhed og hastig Foranstaltning kan udrette til Sygens Indskrænkelse, have Cordonsmandskabets Quartere paa Liniens søndre Side givet. Disse udgiorde et District af 16 Sogne, beliggende langs ved Toldskiellet, eller den daværende Cordons Linie. Nuværende Hr. Generalkrigscommissair Wildenrad, som havde faaet den Commission at formere Cordonen, og til hvilken Opsynet over alle Anstalter til at afholde Sygen

fra

fra Jylland, og til at udrydde den, naar den skulde indtrænge sig, var overdraget, havde ogsaa Fuldmagt, at bruge Nedslagningen i dette uden for Linien liggende District, saaledes, som han fandt det nyttigt efter Omstændighederne. Siden Foraaret 1779 grasserede Sygen i den umiddelbar tilstødende Egn, og især i den østre Deel af Amtet Haderslev saaledes, at ikke et eeneste Sogn blev frie, og ophørte sammesteds ikke førend i Junii 1781. Desuagtet yttrede Sygen sig i intet af de ommeldte Cordonsquartere førend i Junii 1780, og fra den Tid af i alt ei paa flere end 11 Stæder; og for at dæmpe den, ere ikkun 142 Høveder nedslagne, og ingen almindelig Nedslagning foretaget. Hvo som kiender Sygens Natur, og har givet Agt paa dens hastige Fremgang fra Flensborg til Cordonsquartererne, vil ei kunde antage, at den af sig selv har standset her.

Vel have de Anstalter, hvorved de samtlige danske Provindser ere blevne befriede for et større Tab, end i det høieste 52000 Rdlrs Værdie, kostet omtrent 264000 Rdlr., men denne Sum er ikke Tab for Staten, men kun en Udgift af den almindelige Statscasse, som heel og holden er kommen i Undersaatternes Hænder. Havde derimod Sygen ogsaa i Danmark fundet vedvare

saa længe som i Hertugdømmene, saa vilde efter al Sandsynlighed Danmark have liidt et endnu større Tab end Hertugdømmene, da det efter en foretaget Tælling er bekiendt, at Qvægets Antal i Danmark er langt større.

Af det, hvad hidtil er bleven anført om de i Danmark foretagne Forsøg til at afholde og at udrydde Sygen, have disse givet en saa tilforladelig Erfaring, at man med al den Vished, som af menneskelig Formodning og Slutninger, der ere grundede paa Erfaringen, kan haves, kan antage: at Qvægsygen i Danmark aldrig kan tage saaledes Overhaand, at deraf kunde flyde et betydeligt Tab for Staten, naar alle Anstalter derimod bruges som det sig bør efter de nu fastsatte Regler, saasnart og saaofte Faren nærmer sig.

Overbevisningen herom har nødvendig maattet opvække det Ønske ved Commissionen, at kunne anvende disse Anstalter ogsaa til Bedste for Hertugdømmene.

Disse bestaae, i Almindelighed betragtet, deri:
At Sygens idelige Indtrængelse over Grændsen forebygges ved Cordons Foranstaltninger, hvor disse finde Sted, og ved det nøieste Opsyn over Skipperne og Overfarten imellem de ved Havet adskilte Provindser;

at, da endog ved de alvorligste Anstalter og det nøieste Opsyn ikke, kan forebygges, at en saa usynlig Fiende, som Smitten er, jo hist og her iblandt indsniger sig, især da man tillige har at kiempe med mange Mennesker, der søge at eludere Anstalterne, Smitten, saasnart den yttrer sig, ved Spærring indskrænkes og ved Nedslagning af det befængte og for Befængelsen mistænkte Qvæg, samt ved den forsigtigste Rensning af alt, hvorved den kunde fæste sig og hvorfra den kunde udbredes, udryddes; og at dens Udbredelse i Landet, naar den har indsneget sig, ei allene ved disse Midler, men og saa ved Forskrivter til Jagttagelse ved uundgaaelig Qvægs-Drivt og anden Handel og Haandtering i befængte Districter, hvorved de af disse videre kunde udbrede sig, forebygges. *)

Disse sidste Forskrivter finde overalt Sted, skiøndt deres Jagttagelse i nogle Lande kan være forbunden med større Vanskelighed end i andre, og de ville, naar med det fornødne Alvor derover holdes, aldrig være uden kiendelig Nytte, men

 ere

*) Hertil kan endnu som uomgiængelig nødvendig tilføies, at over alle Anordninger og Forskrivter med yderste Alvor maa holdes, og enhver Overtrædelse eller Forsømmelse uden Ophold og uden at nogen Afbeden finder Sted, straffes, siden det kan have de skadeligste Følger.

ere for sig allene gandske utilstrækkelige til at dæmpe Sygen, eller at giøre dens skadelige Indflydelse ubetydelig.

Til at indskrænke den paa et Sted sig yttrende Smitte inden dets Grændser, er Spærringen, naar den underholdes med behørig Opmærksomhed og Nøiagtighed, tilstrækkelig; men Nedslagningen maae dermed forbindes, deels, for saasnart muligt at afvende den Fare, som den omliggende Egn er udsat for, naar den mindste Forseelse ved Spærringen indløber, hvorimod man aldrig kan være fuldkommen sikker, deels, for om muligt at redde en Deel af det inden for Spærringen værende Qvæg, som, efter hvad Erfaringen har lært, aldrig slaaer Feil, naar det befængte og mistænkte Qvægs Nedslagning skeer i Tide, deels ogsaa for at forkorte Spærringstiden til Lettelse saavel for de Indspærrede som for de omkring boende, da hine ved Spærringen i deres Næring og Haandtering indskrænkes og lide Tab, og den Tieneste, som disse maae giøre ved Spærringen og de derhen hørende Anstalter, ikke kan skee uden Besværlighed og deres egne Forretningers Forsømmelse.

Naar Sygen alt er bleven almindelig i en Egn eller Provinds, kan hverken Spærringen eller Nedslagningen finde Sted. Den sidste medfører alt for stor Bekostning i Henseende til den

Godt-

Godtgiørelse, som Qvægets Eiere billigen maae tilstaaes, og den første bliver derved umuelig, at de ubefængte Byer ikke kan give Folk nok til at spærre alle befængte og til de øvrige dermed forbundne Anstalter, ligesom og det Antal Mandskab, som dertil af Garnisonerne kan haves, snart udkommes. Disse to Midler, Spærring og Nedslagning, kan altsaa ei anvendes, uden naar Sygen ikkun grasserer paa faa Stæder i Forhold med de i en vis Omkreds omkringliggende, som derfor ere befriede. I dette Tilfælde kan af Spærringens og Nedslagningens rette og betimelige Anvendelse med Sikkerhed ventes, at Sygen paa de befængte Stæder udryddes, og dens Udbredelse fra disse afværges. Men saa længe Grændsen staaer aaben for Smittens bestandige Indtrængelse fra andre Provindser eller Lande, bliver det altid at befrygte, at disse Anstalter ere forgieves, og de derpaa anvendte Bekostninger spildte, siden da Smitten daglig fra mange Stæder kan bringes og til mange Stæder bortføres. Derfor er det uomgiengelig nødvendigt, at virksomme Foranstaltninger maae giøres til Grændsens Sikkerhed fra Landsiden af, og imod Smittens Indbringelse ved Skibsfarten, og naar disse ei kan forbindes med Spærringen og Nedslagningen, ere disse ikke tilstrækkelige til at dæmpe Sygen og ikke at tilraade, ligesom og paa den

den anden Side hine ville være uden Nytte, naar ei indenfor de derved beskyttede Grændser strax ved Sygens første og ethvert følgende Udbrud, Spærringen og Nedslagningen paa rette Maade bruges.

Ved Forordningens Efterlevelse af 5 Maji 1779, som strækker sig over begge Hertugdommene, og er ligelydende med den fra 28de April s. A. for Danmark udgangne, hvori det fornødne Opsyn ved Skibsfarten i Henseende til Qvægsygen foreskrives, kan Hertugdommene saavelsom de danske Provindser fra Søekanten af, saa vidt mueligt er, sættes i Sikkerhed. Men paa Hertugdommet Holsteens Grændser imod de fremmede Naboelande kan man ikke vente at kunde føie tilstrækkelige Cordons-Foranstaltninger, deels, fordi Grændsen er for lang, og deels fordi det fornødne nøie Opsyn ei kan sættes i Værk paa begge Sider af Linien. Man har derfor maattet lade det Ønske fare, at tilveiebringe Holsteen den Nytte, som opnaaes ved Spærringen og Nedslagningen, naar Sygen der skulde yttre sig igien. Paa Grændsen imellem begge Hertugdommene ved Canalen og Under-Eideren er det formedelst Jordbundens Beskaffenhed befundet umueligt at postere en saadan Cordon, som den før Jylland standne; dog troer Commissionen, at det er mue-

ligt,

ligt, sammesteds at anordne et virksomt Opsyn, isteden for en virkelig Cordon, og grunder derpaa Haabet, i Fald Sygen i Fremtiden igien skulde ytre sig i de kongelige Stater, med god Virkning at kunne anvende de samme Midler i Hertugdømmet Slesvig, som i Danmark ved den koste Grafsation ere blevne forsøgte med saa lykkeligt Udfald.

Her slutter jeg Uddraget, hvortil jeg af en anden Beretning af Commissionen fra April 1782 endnu vil tilføie en Efterretning om to under besynderlige Omstændigheder med Sygens Inoculation giorte Forsøg.

(Fortsættelsen følger i næste Maaned.)

Agathon,

et Billede.

"Sangenes og Glædernes Tid, hvor er du?" raabte Agathon i Lykkens og Rigdommens Skiød.

Sorgløs frydede sig Agathon i Ungdommens Aar; i hans bølgende Barm strømmede den fulde Følelse af Naturens Skiønhed. Hvert eensomt Sted, hvor han valgte sit Leie, forsamlede om ham Vaarens den hele Herlighed. Et Træe ved en rislende Kilde, en aaben Udsigt til

Søen,

Øien; et græsklædt Sæde, gav hans Hierte den glædeste Fylde; han frydede den vilde Rose, den duftende Fiol, eller andet Markens Blomster, eller en yndig Busk; og naar den stiernede Himmel, eller den maanelyse Nat hengleed over ham, troede han, i den høiere Henrykkelse, ethvert Sæde, hvorpaa han hvilede, et Sted af en Uendelighed, som svævede over ham.

Engang, sagde han, vil jeg forsamle eder om mig, o I eeneste varige og sande Skiønheder! I Vaarens Børn! I, som ethvert Aar fornyede fremkalder, medens Marmoret hensmuldrer, og Metallerne selv fortæres.

Agathon, Ynglingen, besad intet, og nød alt. Ingen Sti, intet eensomt Sted i hans Egn var ham ubekiendt. Her havde han henkastet sig; her samlet Blomstre, her siunget eller digtet muntre Sange. Ogsaa hist eller her i det klare Vand havde en indtagende Pige hvilet sig, eller klavret over Buskgierdet; her viist ham det tilbagevendende Blik, hist en nydelig Fod, og endnu fuld af Uskyldighed, opvækket legende Phantasier.

I de mandlige Aar plantede Agathon Haver som Skove, byggede Palladser som Hytter, besøgte gierne Steder, som lønlige Eremitboliger. Kunsten opnaaede den høieste Natur. I utallig

Mange-

Mangfoldighed stode Træer og Buskværk, belæssede med Knoppe og Frugter, og heele Aaret omkring udfoldede sig Blomstre i herligste Pragt. Eenstonende syntes ham nu den ædle Boglunds og mørk den Landsbye, i hvilken han før i regnigt Vejr fra Steen paa Steen hoppede om, og lytted paa Frøernes Qvak og Nattergalenes Sange; Bække flød ham saa sumpig; den gamle ærværdige Stamme, som Ephen omkrandsede, havde enkelt ingen Skiønhed meer for det fordannuede Øie. Han laae ei længer blødt paa bemosede Steen, og saae ei meere til Stetten, over hvilken Malkepigen steeg.

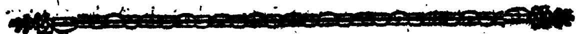
Som den Vandrer, der besøger de store Palladser, i disses herlige Sale beundrer stirrende Kunsten, der i regelmæssig Skiønhed henriver ham; glemmer sig selv ved hvert Malerie, og hvert Geniets Monument, og i sin Henrykkelse føler neppe det Heele, saa var Ungdommen henrykt for Ynglingen Agathon i Skiønhedens og i den nye Følelses Beundring. Men som den Hofmand, der bleven graa i Palladserne i de oplyste Sale, midt i Dandsen, i Musikens stærkeste Harmonie, slæber den alting forgiftende Kiedsomhed med sig, saa var og nu Naturens største Skiønhed den mættede Agathons hendøde Hierte tom for Nydelse.

Stræn-

Strenge Stormehavde rystet ham, skrækket Glæderne fra ham.

Engang kom en glad Hyttebeboer til ham i hans prægtige Haver, og raabte høit over den lykkelige Mand. Ak, sagde Agathon sukkende, alt kan jeg plante Blomster og Frugter, kun ikke Nydelsens Glæder; Blødhed, og Fiederkraft kan jeg give min Bolig Polstierne; kun ikke Hvile.

Arme Agathon! saa hurtig har Tiden afblomstret, da en Forgiet-mig-ei frydede dig; den hoppende Piges Fodspidse, eller hendes hvide Haand fordoblede dine Pulsslag, og Skæden, uden Tanke om større Glæder, var din bestandige Nydelse.

Skovduen.

En Elegie.

Saa er du da borte, min elskede Mage,
Og aldrig — ak aldrig du kommer igien.
Hvor kort var den Glæde, mig Skiebnen lod smage,
Det grusomste Vanheld forstyrrede den.
O! elskede Mage! du — du var mig Alt;
Min Glæde, min Lykke forsvandt, da du faldt. —

Nys sadde vi begge paa løvklædte Grene,
Og Ekko gientog din sødt-klynkende Lyd.
Du blev mig frareven, nu sidder jeg eene
Og tungsindet mindes min henfarne Fryd.
O! elskede Mage! du — du var mig Alt,
Min Glæde, min Lykke forsvandt da du faldt. —

Nys Glæder omgav vor lyksalige Bolig;
Jeg savnede intet, jeg havde jo dig.
Jeg sad ved din Side fornøiet og roelig;
Jeg saae ei de Sorger, som ventede mig;
O! elskede Mage! du — du var mig Alt,
Min Glæde, min Lykke forsvandt da du faldt. —

Glad saae jeg den skiønneste Morgen oprinde,
Tilsmile os Elskovs henrykkende Lyst;
Hvi maatte dens Glæder saa hastig forsvinde?
Hvi døde jeg ei ved dit kierlige Bryst.
O! elskede Mage! du — du var mig Alt,
Min Glæde, min Lykke forsvandt da du faldt. —

Hvi traf ei de dræbende Vaaben din Mage?
Hvi blev det mig nægtet, at døe med min Ven?
Du døde, min Elskte, og jeg blev tilbage:
Og aldrig — ak aldrig jeg seer dig igien —
O! elskede Mage! du — du var mig Alt,
Min Glæde, min Lykke forsvandt da du faldt. —

Forgieves jeg kalder de Timer tilbage,
  Som svandt saa fornøiet i tryllende Fryd!
Omsonst jeg udgyder min Veemod i Klage!
  Kun Ekko gientager dens sørgende Lyd. —
O! elskede Mage! du — du var mig Alt,
Min Glæde, min Lykke forsvandt da du faldt. —

O! du, som saa grumt rev ham bort fra mit Hierte!
  Medynksom du og giennembore mit Bryst!
Foruden dig, Elskte, er Livet mig Smerte
  Og Døden med dig er den saligste Lyst. —
O! elskede Mage! du — du var mig Alt,
Min Glæde, min Lykke forsvandt da du faldt. —

P.....

Til Nattergalen.

(Efter Gøz.)

Du, hvis klynkende Slag høit fra den ranke Top
Giennemtrænger min Lund, hvor ikke Solen selv
Med sin Straale kan trænge,
Yndigt klagende Nattergal!

Kommer Nymphen igien, som jeg med Ømhed har
Alt saa længe tilbed't, og end tilbede vil,
Naar jeg under Cypresser
I Elysiums Enge gaaer:

O fortæl hende da, dette klart blinkende
Mellem Blomster og Græs rislende Kildevæld
Vibled' frem af de Taarer,
Som jeg døende fældte her.

bb.

Lighed med Apol.

(Efter samme.)

Amine sagde:
Hvis Du en Sang
Til mig vil skrive,
Saa er Du min. —
Jeg skrev da hastig
En deilig Vise
Til hendes Roes:
Hun roste Verset,
Men lagde til:
See, unge Digter,
Nu er Du min;
Men jeg o Hyrde,
Endnu ei Din. —
Som det gik mig,
Det gik Apollo
I Tempes Enge:
For Daphne fik han
En Laurbærqvist.

bb.

Sang,

efter det Franske.

Ved Kilden laae den unge Belinde
Smekker, rank, men ikke snørt;
Skiøn som Kierligheds Gudinde
I snevert Liv og Underskiørt.

Naturen giør os let fortryllet,
Den unge Piges Siel var rørt,
Hun var saa saare tynt indhyllet
I snevert Liv og Underskiørt.

Den vise Amynt, al Elskovs Fiende,
Blev af den skielmske Amor ført
Hen mod den blussende Belinde
I snevert Liv og Underskiørt.

Her Philosophen stod forsteenet,
Som af en Lynildsstraale rørt,
Fandt Lykke, Viisdom, Dyd foreenet
I snevert Liv og Underskiørt.

Fra hendes Barm hans ømme Klage
Fløi nu tilbage halv bønhørt;
O Pigebørn! I er' saa svage
I snevert Liv og Underskiørt.

At skrige — var kun Svaghed at røbe,
At stride — naar man ei er snørt,
At flygte — ja! men hvem kan løbe
I snevert Liv og Underskiørt.

Fornuften trods! vi ere svage,
Naar Hiertet er af Elskov rørt.
Dyden flyer — vi staae tilbage
I snevert Liv og Underskiørt.

* * *

Lærer heraf, I unge Piger!
Hvor let Uskyldighed forført;
Rødmoset hiem af Marken viger
I snevert Liv og Underskiørt.

F . . .

Litteratur.

I denne Maaned ere følgende Skrivter udkomne:

Memoires sur la campagne de 1788 en Suede, par le Prince Charles de Hesse, der sælges hos Boghandler Proft og paa Adresse-Contoiret for 4 Mk. 8 ß.

Efterretning om Feldtoget i Sverrig 1788, ved Hs. Durchl. Prinds Carl af Hessen, en Oversættelse af ovenstaaende høist mærkværdige Skrivt, faaes hos Hof- og Universitetsbogtrykker Schultz for 2 Mk. paa Trykp. og 2 Mk 8 ß. paa Skrivp. Den er trykt i samme Format og med samme Skrivt, som de forhen hos Hr. Schultz udkomne tvende følgende: Journal over Feldtoget i Sverrig, og Anmærkninger og Oplysninger over den svenske Forklaring, dat. Helsingfors i Julii 1788, hvilke hver koste 1 Mk. — Disse tre Stykker, der tilsammen udgiøre et maadeligt Bind, ere de til Kundskaben om dette Tog paa Dansk udkomne Skrivter, af hvilke, især

især det første, denne (næst Landvæsens Commissionens Acter) sandeste og ærværdigste Prøve af Publiciteten i Danmark; vort Publikum og om dette Tog kan hente al fornøden og nyttig Underretning.

Af det for nogle Maaneder siden til Subskription anmeldte periodiske Skrivt: Samleren for Landboen, er det første Hæfte, prydet med Justitsraad Bagers velstukne Portrait og endnu to Kobbere, udkommet; af dette nyttige og efter sin Hensigt ypperlige Værk, koster Hæftet Subskribenterne 1 Mk. 8 ß., andre 2 Mk

Hr. Doctor og Prof. Hornemann har udgivet: Forsøg til en Forklaring over Davids Psalmer, 1ste Bog, indeh. den ældste Samling af Davids egne Sange.

Frederik den Stores Levnet, af Hr. Pastor Birch i Glostrup, faaes hos Boghandler Buch af Subskribenterne for 1 Rdlr. Trkp. og 8 Mk. 8 ß. Skrivp., af andre for 7 Mk. 8 ß. Trykp. og 10 Mk. Skrivp.

En Afhandling om Huus og Bonderaad, af Hr. Chirurgus Zetlitz i Viborg, faaes hos Agent Gyldendal for 2 Mk 4 ß. Trykp. og 3 Mk. 9 ß. Skrivp.

Af Rigsdalerssedlens Hændelser er No. 10 udkommen hos Bogtrykker Holm, hvor det sælges for 10 ß.

Det andet Bind af Rahbeks dramaturgiske Samlinger, indeholdende dette Qvartalskrivts tredie og fierde Hæfte, er udkommet, og faaes hos Hof- og Universitetsbogtrykker Schultz for 3 Mk.

Af Prof. Adlers Indtrædelsesprædiken som Hofpræst, paa 4de Søndag efter Paaske, har Hof- og Universitetsbogtrykker Schultz udgivet en Oversættelse, der koster 4 ß.

En Confirmationstale, af Hr. Pastor Eiler i Nysted i Lolland, koster hos Boghandler Hegelund 8 ß.

Tanker i Anledning af Kronprindsens forestaaende Reise, er paa alle Byens Boglader tilkiøbs for 6 ß.

Den Gosch, hvis Fragmenter über den Ideenumlauf nylig af B. N. bleve igiennemgaaede her i Minerva, har skrevet en Erindring til B. N., som han uden Tvivl forgieves anmoder Publicum at kiøbe hos Bogtrykker Horrebows Enke for 10 ß.

Hvo

Hvo der maatte have Lyst til et Tillæg til det, som Hr. Professor Baden udgav i Anledning af det der i Februars Hæfte af Minerva var skrevet om de skiønne Videnskabers Selskab, er af Professoren indbuden til at kiøbe et saadant Tillæg (der, hvor utroligt det end maa synes, er endnu meere grovt, uforskammet og lumpent end det første) for 12 ß. paa Trykp. og 16 ß. Skrivp.; dog skammer han sig ved længer selv at sælge saadant Skarn, og har derfor formaaet Agent Gyldendal til at forhandle det i sin Boglade, den han ei undseer sig ved at besmitte med noget af det skidneste, der endnu har været offentligen solgt i en Boglade. *)

Hr. Translateur Heiberg har ved et trykt Brev til Hr. Professor Tode tilbagekaldt alt, hvad der i hans i sidste Hæfte anmeldte Brev til den unge Tode var sagt til Barnet, og henvendt det alt paa Professoren selv; dette Brev blev solgt hos Bogtr. Holm for 2 ß.

Ikke desmindre har en troet at burde hevne den unge Tode, ved en Skrivelse til Hr. Translateur Heiberg, som dog ei kan giøre nogen Virkning, siden den, skiønt den ei er større end at den sælges for 4 ß., ei kan blive læst, da den er endnu mere flau end ond.

* * *

Hr. Baggesens i Foraaret paa Subskription udkomne Oversættelse af Holbergs Niels Klim, er nu anmeldt til offentligt Salg hos Boghandler Hegelund. Dette i Henseende til typographisk Ziirlighed skiønneste Værk, der nogensinde er trykt i Danmark, med Kobbere af Hr. Clemens, hvortil Malerierne ere af Hr. Justitsraad Abildgaard, koster 5 Rdlr.

*) Dette Maanedsskrivts Udgivere, som have for megen Agtelse for Publicum, til at indlade sig i nogen Besvarelse paa dette Skrivts foragtelige Indhold, advare allene Minervas Abonnentere, ei at lade sig forlede af Professorens Anmeldelse: at begge disse smukke Skrivter ere trykte i samme Format og med samme Skrivt som Minerva, til at kiøbe dem, som til Minerva hørende Anhang. Den foregivne Lighed i Tryk med Minerva er en Usandhed, hvorom enhver ved første Diekast kan overbevise sig ligesom det meeste af disse Pieceers Indhold, saavidt det ei er et arrigt Menneskes Overiilelses Sag, som ingen sindig Mand maa lægge paa Hierte. Dette anmærke vi, baade for at spare dem, der vil troe os paa vort Ord, Udgivt for noget, de dog ei kunne udholde at læse til Ende; deels for at forekomme, at ei vore Samlinger skulle vanæres ved, efter Professorens Forslag, at have Bind tilfælles med noget saa skammeligt og usselt.

Historien.

Spanien. Tre Memoirer, som Hs. catholske Majestæt den 14. Jan. d. A. har afsendt til det preussiske, det russisk-keiserlige, og det romersk-keiserlige Hof, og som i denne Maaned ved den hamb. politiske Journal først ere blevne bekiendte, ere i enhver Henseende for vigtige til ikke og i dette Udtog af Tidernes Krønik at nævnes.

I den første Memoire erklærer den da nye paa Tronen opstegne spanske Monark, at han ikke vil paatage sig nogen Mægling i Uroelighederne i Norden, men ytter sine Tanker derom, og tilraader Moderation i hvad man hermed foretager sig. Han ønsker, "at Kongen af Preussen vilde "eftertrykkeligen forestille Kongen af Sverrig, "at han paa en tilfredsstillende og anstændig "Maade burde skrive til Keiserinden af Rusland, "paa det at denne store Monarkinde kunde blive "tilbøielig til Fred, og til at glemme alle For-"nærmelser." Han melder, at han selv havde forestillet Kongen af Sverrig saadant. "Kongen "af Sverrig, skriver han, maae være tilfreds "med at være undkommen fra det Skibbrud, som "han var i Fare for at giøre, og med Eftergi-"venhed anhøre Raad af Kongen af Preussen, som "han skylder saa megen Forbindtlighed. Hand-"ler han derimod, saa behøver han ikke at be-"klage sig over det som vil skee, og ei have "ringeste Ret til at giøre Fordring paa virksom-"mere venlige Bestræbelser for sig."

I den anden melder han Keiserinden af Rusland, til Svar paa den Erklæring hun havde

ladet

ladet ham giøre, angaaende Krigen saavel med Tyrken som med Svensken, at han ei heller for hende kan paatage sig formelig Mægling; men ligesom den afdøde Konge havde anvendt sine bons officia ved Hoffene i London og i Berlin, saa vilde han paa det venskabeligste der fornye de alt giorte Andragender. — Han lovede at lade i Constantinopel arbeide paa hendes Ministers Frihed.

I den tredie Memoire meldes, at Reis Effendi alt havde erklæret, at det tyrkiske Ministerium ønskede Fredens Udvirkning ved Spaniens Mellemkomst, kun tvivlende paa Storvizirens Consens, som den der meest var tilbøielig til Krigen; for Resten lover Kongen her sin Understøttelse til Underhandlingerne.

Disse Documenter vise, tilligemed den spanske Konges Varsomhed i at indlade sig i virkelig deeltagende Underhandlinger, dog hans Fredsønsker, og hans Dom over de krigførende Magters Anliggender.

Søevæsenet er denne Monark vigtigt. En betydelig Eskadre af Floden har han ladet giøre Evolutioner i Middelhavet; ved en Krydsseiling var denne i sidste Maaned kommen nær under de neapolitanske Kyster, hvor dens Nærværelse forvoldte megen Opmærksomhed; Hensigten skal dog blot have været Øvelser. — Som Kronprinds havde Kongen paa Tagofloden ladet bygge nogle Skibe, indrettede til Søekrigsøvelser; det har været et Syn, som maatte giøre megen Opsigt, at disse i Foraaret ere bragte et anseeligt Stykke over Land til en Landsøe i Nærheden af Madrid, hvor der var bedre Tumleplads for dem.

Det i de frugtbare Sydlande almindelige Sørgespil, Kornmangel og Hungersnød, har endnu i dette Fordal været almindeligt, som i mange af Frankerigs Provindser, saa og næsten overalt i Spanien. Uagtet de mod denne Ulykke grebne Mesurer, med at ophæve al Told, ja i det Sted sætte Premier for Indførselen af fremmed Korn, har man dog ei kunnet forebygge, at jo Mangelen har foraarsaget den dermed altid forbundne Murren, og tumultnariske Optrin. I dette Øieblik vil dette alt være forbi, formedelst den meget rige Kornhøst, som dette Aars Væxt har lovet. — Det er vel kun i Egnen om Residencen at den afdøde Konges overdrevne Lyst til Jagten har været Kornvexten til Afbræk; fra sin Regierings Tiltrædelse har denne Konge viist langt mindre Tilbøielighed til Jagten, og ei for sit Vildt villet opoffre nogen Bonde; for at giøre fuldkommen Ende paa hin skammelige Grund til Klage og Mangel, har han i Sommer ladet en Gang for alle anstille en Jagt af et ganske eget Slags. Han lod ved opstillede Garn og Klapjagte Vildtet drive sammen fra den hele Egn, saavidt muligt var, paa een Plet; der modtog man det med en Kanonsalve af Kartescher fra et opretter Batterie, hvorved der med eet blev en 4000 Stykker Vildt dræbt paa Valdpladsen, hvilke fældede Fiender bleve givne de Bønder, paa hvis Jorder de vare opvoxne, til Priis.

Frankerig tilbyder i denne Maaned en Kiede af gyselige Nyheder. Forberedelserne dertil have vi alt berørt i de foregaaende Hefter; de ere nu komne til Modenhed.

Ved Udnævnelsen af de Deputerede til Rigsdagen forefaldt allehaande betydelige Bevægelser i mange af Rigets Provindser; og dertil giorde alt den i Fior erklærede Mangel, og Betalingernes Ophævelse i de Kongel. Casser, Begyndelsen. Ei allene i Bretagne og Dauphiné, hvor Urolighederne først viiste sig, men i Toulon, hvor man i Foraaret var i Begreb med at afbrænde Arsenalet, i Marseille, i Lyon, i Cette, i Orleans, i Caen, adskillige Steder i Bourgogne var der Opløb, som næsten kunde kaldes Opror. Omsider begyndte det, just den Dag, da Rigsdagen var ansat til at aabnes, den 27de April, i Paris, hvor man, under foregiven Anledning af nogen uforsigtig Ytring af en Tapetfabrikant Reveillon, giorde et Opløb, som man med Krigsmagt forsøgte at dæmpe, og hvorved voldtes en Skiermydsel, der kostede en 4 til 600 Menneskers Liv paa begge Siden. — Efterat Rigsdagen nu den 4de Mai var aabnet, og den 5te Forhandlingerne begyndte, skulde man for det første revidere de Deputeredes Fuldmagter. Allerede herom kunde man, da hverken angaaende dette eller noget andet efterretteligt var fastsat, ei blive eenige. Man tvistede, om hver Stand for sig, eller alle fælles skulde verificerede disse Fuldmagter, uden at komme til Ende dermed; man udnævnte imidlertid Commissarier til at reglere Ordenen i Rigsdagens Forhandlinger, og ei heller deraf kom nogen Frugt, indtil Borgerstanden, Tiers état, den 26 Mai overdrog sin Præsident, og hans 16 Adjuncter at give Udkast til et Reglement herfor. Man var kommen til den 28de i Maaneden, uden egentligen endnu at have begyndt nogen Forhandling, da de

ere Stænder, uden nogen indbyrdes Orden, declarerede over præliminaire Puncter, hver for sig: nu sendte Kongen en Formanings Skrivelse til dem samtlige, og tilholdt dem, ved deres Commissarier den næste Dag, i den Kongl. Overseglbevarers Hr. Barentins Nærværelse, at bestemme det omtalte Reglement. Geistligheden og Borgerne antoge at adlyde den Kongelige Formaning. Imidlertid havde Adelen for sig selv fattet en Resolution, angaaende det for Borgerne vigtigste præliminaire Spørgsmaal, om der skulde voteres personviis eller standviis: denne Stand vilde nemlig ei afvige fra den Ret, den troede at have til den stöste Voteringsmaade. Commissarierne samledes nu til Reglementets Istandbringelse den 29de, uden at foretage noget; de samledes igien den 30. i de Kongl. Ministres og Statssecretaires Overværelse. Ei heller da blev noget egentligen afgiört. Adelen vilde ei producere deres Fuldmagter, uden for deres egen Stands Deputerede; den vilde ikke tillade, at Borgerstanden kaldte sig Chambre des communes; især debatterede man om Kongens Authoritet maatte vige for RigsdagForsamlingens, hvilket Ministrene, især Necker med Iver benægtede. Man udvalgte Hr. Bailly til Tiers Etatens Præsident, og intet var bestemt. Necker bivaanede endnu den 4. Julii en saadan conciliatorisk Conference, uden Udfald. Det var blot Geistligheden, der vilde tilstaae Kongen den afgiørende Dom, naar Stemmerne ei kunde foreenes. Necker skrev til Forsamlingen, og foreslog, om man ei kunde antage Kongens Bestemmelse, om Stænderne hver for sig, eller fælles skulde verificere deres Fuldmagt; man afslog dette Forslag. Adelen

len foreslog hemmelig, at Kongen skulde, under Paaskud af, at Fuldmagterne tilhobe vare uefterrettelige, adskille den heele Forsamling; ei heller dette torde man antage.

Da saaledes intet paa nogen Maade blev afgiort, besluttede Tierstaten den 17. Junii at constituere sig selv, uden de andre Stænder, til en Nationalforsamling. Denne Beslutning opbragte paa det høieste Adelen, som forestillede Kongen, hvorledes Kronen herved vaklede paa hans Hoved. Hoffet lod derfor Forsamlingssalen besætte med Vagt og forkynde, at Forsamlingen skulde udsættes indtil Kongen selv der indfandt sig.

Den nu creerede Nationalforsamling mødte derfor i et privat Huus, efter den Beslutning, at Nationalforsamlingen var Nationalforsamling, hvor den end forsamledes. Man aflagde derpaa en høitidelig Foreeningseed, hvorved man forbandt sig til ei at adskilles, førend Constitutionen var sat paa sikker Fod.

Kongen mødte ledsaget af 800 Mand af sin Garde den 23de, og lod ved sin Seglbevarer alt hvad der fra den 6te Maji til den Dag var forhandlet erklære for Nul; befoel, at man fælleds skulde undersøge Fuldmagtene, votere personviis over Lovgivnings og Pengesager, og standviis over andre Sager; forbød Deliberationer over Krigssager, og tilkiendegav, at Nationalforsamlingen skulde adskilles, om den heri ei adlød. Kongen erklærede i øvrigt, at hans Hensigt med Rigsdagen var: at intet nyt Paalæg skulde giøres uden Stændernes Samtykke; ei heller uden dette noget Laan, uden, i Krigstid og almindelig Landsfare, 100 Millioner Livr. Stænderne skulde

under-

undersøge Financerne, og hvert Aar modtage Regnskab derover. Statscreditorerne skulde betrygges; hvert Departement en bestemt Sum anvises; Taillen, eller Kopskatten, afskaffes, og udredes paa anden Maade; Stænderne skulde søge for Undersaatternes personlige Frihed; og Lettres de cachet afskaffes. — "Her see I, m. H., sagde "Kongen, min Meening. Den sigter til det "almindelige Bedste. Forlade I mig i et "saa skiant Foretagende, saa anseer jeg allene "mig selv som Folkets sande Repræsentant. "Jeg er Borgen for Eders Rettigheder, og alle "Stænder kunne forlade sig paa min billige Upartiskhed — — Jeg befaler Eder, strax at adskilles, og i Morgen tidlig at begive Eder hver "til sin Stands Kammer." Kongens Nærværelse varede i 20 Minuter. Da han gik, befoel han Seglbevareren at hæve Forsamlingen. Adelen og nogle af Geistligheden adløde, men de borgerlige Deputerede bleve, uagtet den igientagne Forkyndelse af Befalingen, at de skulde bort. Grev Mirabeau og flere yttrede, at man før skulde lade sig spidde af Bajonetterne, end nu vige. Man tog ved Votering af 486 mod 34 Stemmer den Beslutning, at Nationalforsamlingens Deputerede under deres Beraadslagninger ei kunde antastes, (vare inviolable) — Necker havde paa det ivrigste fraraadet Kongen dette Skridt, og da hans Raad faldt bort, mod Grevens af Artois, Seglbevarerens, Villedeuils og Vidoud de la Tours Raad, forlangte han sin Afskeed, uden at kunne faae den.

Det, at Kongen i denne befalende Tone tiltalede Nationens Deputerede, og i dem den hele forsamlede Nation; at han foreskrev forud hvad

Resul-

Resultatet skulde blive af deres Deliberationer; tilkiendegav dem, at deres Forsamling kun skete til at de skulle give Samtykke til det, som alt uden dem var besluttet; især at Deliberationerne skulde skee under Vagt, da ei allene de Deputeredes Forsamlinger, men den hele Egn var omgiven med Bajonetter og skarpladte Musketter, havde den Virkning, at Borgerskabet i Paris og heele Nationen, som det syntes, saavidt og saasnart som Rygtet forkyndte dette, kom i Giæring.

Den 27de mødte samtlige de tre Stænders Deputerede første Gang; og denne deres Forening voldte igien almindelig Glæde. Stænderne havde og alt begyndt at vænne sig til en med Bajonetter omgiven Frihed. Man begyndte og vedblev med Fuldmagtenes Revision. Man valgte den patriotiskfindede Hertug af Orleans til Forsamlingens Præsident, hvilken dog med megen Høflighed afslog denne Ære, som nu blev Erkebispen af Vienne, Hr. François de Pompignan overdragen. Man valgte 6 Secretairer. Man havde og indtil den 12. Julii begyndt med Deliberationer om det, der egentlig skulde være Rigsdagens Formaal.

Imidlertid havde Hoffet, under Hertugen af Broglios Befaling, ogsaa samlet en heel Krigshær i Egnene ved Versailles og Paris. Jo mere disse Troppers Antal forøgedes, jo mere tiltog den Bedøvelse, jo hyppigere bleve de Optrin, som vel uomgiengeligen fordrede væbnet Magt. Rigsdagen havde, uagtet Forbudet mod at tage militaire Sager under Overveielse, strax besluttet at sende en Deputation til Kongen, med Ansagning om at drage Tropperne bort. Den var uden Frugt. Uagtet det synes virkeligen at hete Rigs-

dagen,

dagen, ja hele Nationen er Kongens egen Person aldeles hengiven, som man ideligen paa det heftigste har forsikkret, saa forøgedes, som sagt, Troppernes Antal bestandigen, og skal det omsider have været 50,000 Mand.

Synet af disse Krigsanstalter, hvortil og hørde alle Slags Artillerie; Frygten for det, som maatte være denne Magts Hensigt, hvilket man forestillede sig at maatte i det mindste blive aftvungne Rigsdagsbeslutninger; den Opsigt, som foraarsagedes af Kongens alt udøvede Myndighed mod den Forsamling, paa hvilken man nu forestillede sig, at hele Majestæts Anseelsen hvilede, og som altsaa ei kunde lade sig noget befale; og maaskee især Angsten for at Necker og de øvrige Folkevenner, efter de hvert Øieblik gientagne Rygter, vare forjagne, eller dog skuldes forjages, og hele Rigets Vel overgives i Fienders Hænder, forvoldte i Paris bestandige Opløb af Pøbelen og endnu frygteligere Corporationer af den bedre Deel af Hovedstadens Borgere. Da man mod dem vilde bruge Magt, erklærede først en Deel af den franske Garde, ei at ville bære Vaaben mod Medborgerne; og da man derfor vilde straffe dem, nedlagde hele Garden Vaaben, og slog sig til Borgerne; en Deel af Sveitzergarden giorde ligesaa, endnu ogsaa et Par andre Regimenter det samme; man vilde vise Exempel ved Strænghed, og henrettede nogle, men forbittrede dermed kun desmeere det ophragte Folk. Dette, skiønt alt en virkelig Borgerkrig, var dog kun et Forspil til det, som fulgte den 13de Julii og de følgende Dage; da var det, at det værste, man frygtede, saaes opfyldt: Necker blev beordret at tage sin Afskeed, og

inden 24 Timer at forføie sig ud af Riget; adskillige andre, Folket hengivne, Ministre bleve ogsaa afskeedigede, og alle Pladse igien besatte med Personer, som Nationen hadede eller frygtede. Følgerne heraf lade sig best see af følgende ordrette Udtog af en, Kiøbenhavns Børs tilsendt, i Kobber stukken, altsaa ei under offentlig Authoritet trykt Avis af 17de Julii, Courier patriotique No. 57.

"Det var kun alt for sandt, det vi sidst ommeldte, at vor ældste, vor udadelige Necker siden den 12te d. M. er ei meere i Frankerig. Cabalen, som bestrider og forfølger al Fortieneste, har udvristet af den ædle Førstes Hænder Forvilsningsdommen mod denne retskafne Mand. Den har frygtet, at Synet af denne sande Publicola vilde opvække hos det retfærdigen oplbragte Folk den Fortørnelse, som Erkiendtlighed tilsagde. Hr. Neckers Landsflygtighed var at Dyds Forvilsning fra et Hof, hvor den nedrige Intrige spiller Hovedrollen. Hr. de Montmorin, ivrig Tilhænger af denne bersømmelige Fremmedes patriotiske Hensigter, denne Mands, hvis Savn Frankerig stedse skal erindre, som sin Skytsaand, har ei tøvet at fordre sin Afskeed. Hr. de la Luzerne og Hr. Puisegur fulgte strax efter. Calumnien, som saae en Deel af sine Morderanslag opfyldte, glædede sig ved let at kunne nu fuldbyrde sit grumme Offer. Den smigrede sig med Blendværk. En overalt sig selv liig Uvillies Følelse, en lige Iver opfyldte alles Bryst. Nationalforsamlingen har eenstemmigen, med den Kraft, som udmærker den, bevidnet Monarken, hvor meget han misbrugte Myndigheden under sit Navn.

Folket i Paris har grebet Vaaben; ikke denne oprfarende Bærme af Folket, som uden at kunne vove noget, kun forøger Uordenen, anfalder sin Naboe som sin Fiende, og betragter som sit Bytte, alt hvad den under Tummelens Beskyttelse kan bemægtige sig; men den ærværdige Classe af Borgere, Roelighedens og den gode Ordens Venner, men ligesaa meget Tyranniets som oprørske Bevægelsers Fiender. Disse Frihedens væbnede

Forsvarere, forsamlede, efter den af deres Anførere oprettede Orden, i en Comité permanent, paa Raadhuset, anlagde den 13de en Cocarde, som, i Førstningen grøn og hvid, blev næste Dag forandret til blaa og hvid, hvortil nogle føiede den røde Farve. Denne Stridsmagt, stegen til en 50,000 Mand, var ei endnu tilstrækkeligen forsynet med Vaaben, og begav sig derfor til Invaliderne, hvilke uden anden Modstand end tillukkede Skandser (barrieres) tillode, at man bemægtigede sig Vaabenmagazinet, da man forgieves skulde have sat sig til Modværge. Derfra begave sig nogle nye Cohorter, forstærkede ved et Detachement af den franske Garde, der brændte af samme Patriotismes Ild, til Bastillen, for der at tage Krigsfornødenheder. De Herrer Marquis de l'Aunay, Gouverneur over dette græsselige Fangetaarn, ministerial Inqvisitionens evige Fængsel, plantede det hvide Flag efter kort Modstand. Der var kommen nogle hundrede Mennesker ind i det Inderste af Pladsen. Han lod skyde paa dem med Skraae. Denne sorte Nederdrægtighed antændte og ophidsede saaledes Troppen, at man fordobblede Kræfterne, og deels ved Stiger, deels ved at forcere Vindelbroen, indtog denne Fæstning i eet Øieblik. Vi bør til den franske Gardes Roes erklære, at det er især dens Mandighed det skyldes, at man betvang denne Plads, som syntes uindtagelig for et Corps Tropper, der var ikke talrigt, og næsten gandske manglede Vaaben og Rustning. En Grenaderer var den første, som besteeg Muuren, og plantede der Angribernes Fane. Til Belønning for hans Mod, gav den seirende Trop ham strax St. Ludvigs Ordenen, og udnævnte ham til Gouverneur af den nye Erobring. Man veed ikke med Vished, hvor mange der var, der bleve Offere for de l'Aunays Forræderie; nogle angive Antallet for 100, andre meget ringere. Den hurtige Indtagelse af denne Plads, som modstod den berømte Turenne, har bestyrtset alle. Hr. de l'Aunays Gruesomhed, allerede Publicum bekiendt ved den fameuse Linguets Beretning, og ved saa mange andre Ulykkeliges, der have været indsluttede under denne strænge Cerberus' Bevogtning, har faaet den Straf, som Troeløshed altid fortiener. Denne Gouverneur,

le prevot des marchands de Flesselles, blev halshugget samme Dag, den 14de, paa Pladsen Greve. Ridder Puget, Lieutenant du Roi de la Bastille, blev ihielstukken med mange Stød; to Invalider, som havde fyret med Kanonerne, bleve hængte, ligesom og nogle Sveitzersoldatre. Hr. Flesselles havde ophidset Mængden ved en Correspondence med Borgernes Fiender. Man forsikrer, at et Brev fra ham til de l'Aunay, som man i Bringerens Hænder har faaet fat paa, har forvoldt denne Mands Undergang, hvilken man forhen intet havde at bebreide; thi han var udvalgt Præsident for Raadhuus Comitéen til at forsvare Paris. Ved dette Brev formanede han Gouverneuren til at forsvare sig vel til Klok. 10 om Aftenen. Da dette Brev uden Underskrivt kunde nægtes af dets Forfatter, fordrede Mistanken en Giennemsøgning af Hr. Prevotens Papirer. Man fandt intet; man anstillede en endnu nøiagtigere Eftersøgning, endog i denne Øvrighedspersons Klæder, og opdagede Forræderiet. Man fandt i hans Strømper et Brev, som skal have været fra Greven af Artois, hvori han til den fiendige Hemmelighed føier Formaning til at underholde Borgerne til Klokken 10 om Aftenen, og at formaae de l'Aunay til kraftig Modværge indtil samme Tid. Dette var Aarsagen til den foregivne Forhaling, som Hr. de Flesselles anbragte, da man fordrede Munition. Prindsen af Montbarrey, som man fandt i Bastillen, da man indtog denne Fæstning, blev ikke frikiendt, førend man havde Beviis for hans Uskyldighed.

Den Regelmæssighed, den gode Orden, den Virksomhed, som hersker i Patrolleringen, lægger hver Dag flere Nederdrægtigheder for Lyset, anlagte mod det offentlige Vel. Man har den 14de anholdt en Courier fra Dronningen med 32 forseglede Papirer. Bringeren og Brevene bleve strax bragte til Raadhuset. Man har ei endnu bekiendtgiort Indholdet af disse Breve. Mange forklædte Spioner ere ogsaa blevne anholdte. En af dem, en Hussard, blev hængt den 15de. Alle de, som synes mistænkelige i disse Forfærdelsens Dieblikke, bringes under tryg Bevogtning. Den Plyndring, som Afskummet af Pøblen troede, under Bevægelsernes Beskyttelse, ustraffet at kunne udøve, befindes tilbageholdt ved Strængheden

heden af en saa beundringsværd Paapassenhed, at man hver Dag og hver Nat seer nogle af disse Selskabets Forstyrrere satte ud af Stand til at øve deres Røverier; med eet Ord: Paris vaager saa vældigen over sit indvortes Politie, som over sin Friheds Forsvar. — De Mund-Provisioner, der hemmeligen har været hengiemte, kunne ei blive skiulte for de strænge Undersøgelser, hvilke forskiellige Detaschementer skulde anstille paa de Steder, som den ministerielle Despotisme tilsparrede for Publicum. Militairskolen (l'école militaire) har givet et stort Forraad af Meel. Gouverneuren i dette Huus er henbragt til Raadhuuset, hvor han er stærk bevogtet. Klosterne have ligeledes maattet undergaae Eftersøgelses Loven; den man har anstillet i St. Lazare har ikke været frugtesløs; man har og i Kalkgruberne (carrieres) nær ved Haugard, ved Siden af Salpetrieren, opdaget et rigt Magasin, som tilhørde de barmhiertige Kornpugere. Alle disse Opdagelser bringe Overflødigheder tilbage til Paris, hvor den i lang Tid var ukiendt ved de Personers Omhue, som det i overdreven Grad gode Folk tillagde det ærværdige, men ufortiente Navn, dets Fædre. — Da den offentlige Trygheds fordrer Forbud mod al Udflytning af Staden, især naar det er qualificerede Havender, der ville flytte, saa er den ridende Posters Passage afbrudt, og man anholder uden Forskiel alle Vogne, som ville kiøre ud paa Landet. Raadhuusets comité permanent dømmer i hidhørende Anliggender. Hr. de la Borde, forhen garde du tresor royal, der havde uomgiengelig nødvendigt Ærende paa sit Gods, har givet 500,000 Livr. for at faae Tilladelse til at begive sig did. En af disse sidste Dage undkom Prindsen af Lambesc, der i en Affaire den 12. d. M. havde givet et Menneske et Sabelhug, lykkeligen af den yderste Fare, ved at springe ud af sin Vogn, og blande sig blandt Mængden, hvor der af en Hendelse maaskee fandtes en, der var tienstfærdig nok til at hielpe ham til at undløbe. Den Egenskab ved ham, at han er Dronningens Fætter havde været ham en forfængelig Titel, da det gialdt om at unddrage ham fra en Mængdes Forbittrelse, der var opbragt over hans Grusomheder. Hans opbrændte Vogn, hans Hotel, hvis Huusgeraad er henbragt til Raadhuuset, ere Beviis paa det der vilde vederfaret ham selv, om han

var bleven greben. Palais Bourbon er bevogtet af 200 Mand af Frygt for Pøbelens Voldsomhed, og for at Prindsen, hvis gode Villie er Folket bekiendt, ei skulde komme og anstille Foretagender imod Sikkerheden.

Det Artillerie, som blev taget hos Invaliderne i Bastillen og paa Champ de Mars, hvilken de sveitserske og tydske Tropper forlode, er uddeelt i Stadens forskiellige Quarterer, paa de forskiellige Pladse, og paa Broerne; de franske Gardere, som alle ere forenede med Borgerne, bevogte deres Batterier, hvis Kanoner ere ladte, med den rygende Lunte i Haanden. Man maa see denne frygtelige Tilberedelse, for at giøre sig et Begreb om den vældige Modstand, Paris havde at sætte imod et Anfald, af hvor talrige Angribere dette end blev udført. Man kan nu med Sandhed sige: at hver Borger bliver Soldat.

Hvo havde tænkt, at der i et saa ulykkaligt Øieblik endnu skulde være nogen dumdristig nok til at vorde Neckers og de andre dydige Ministres Efterfølgere. Men hvad vover ei Ærgierrigheden. Baron de Breteuil, som har giort Prøve, og som, da han ganske nylig forlod Ministerium, ei efterlod sig noget Savn, er udnævnt til Hoved for Financeraadet; Hr. de la Galaisiere, ligesaa vel antegnet, er hans Adjunct; de Herrer Lambert, Vidaud de la Tour, Hr. Neckers dødelige Fiende, le Febre d'Hamecourt, Raad i Parlamentet, ere Financeraadets Medlemmer. Aldrig saae man Financerne i saa gode Hænder. Hertugen af Vauguion er i Hr. Montmorins Sted. Hr. de la Porte, Intendant for Søetaten er kommen i Hr. de la Luzernes Plads. Marechalen Hertugen af Broglio gaaer ind i Krigsministerium. Det er bedrøvelig, at denne General, med Rette navnkundig ved Daad mod Rigets Fiender, har villet ende sin Krigerbane, og besmitte sine Laurkroner ved at stride denne samme Nation, han saa ærefuld har forsvaret. Saa sandt er Adagiet: Enhver Aldre skikker sig ikke for Æren.

Nationalforsamlingen stedse beskiæftiget med Nationens Fornyelse (régeneration de la nation, et Udtryk, som Kongen har brugt i sine Taler til Standerne), hvilket eene en viis Constitution kan tilveiebringe, har i sine Sessioner den 13de og 14de handlet om denne

denne vigtige Materie. Mange Motioner, fulde af denne Frihedsaand, som Naturen og Fornuften tilsiger i en monarkisk Stat, der styres ved billige Love, ere udviklede med den Fynd, som det omhandledes Vigtighed medfører. De Herrer Mounier, de la Fayette, de Lally Tollendal, Penthiou de Villeneuve, Gregoire o. s. v., have tildraget sig den høieste Ære under disse Omstændigheder. Hr Malouet har giort en Motion, sigtende til at overlade Ministerium alt for megen Magt; den blev modtagen med al den Uvillie den fortiente. Hr. Malouet har ved sin Motion ladet see, at Regieringens Velgierninger have stor Indflydelse paa Stemmerne, angaaende Opgaver, der staae i Forbindelse med dens Prærogativer, endog naar den kun nyder dem ved Misbrug. Omsider har Forsamlingen voteret over denne Materie, og efter Hr. Penthiou de Villeneuves Motion besluttet at udnævne ved fleste Stemmer en Constitutions Comité af otte Lemmer, i Forhold til Stænderne. Disse skulle fremkomme med et Forslag om Constitutionen, som skal afhandles i Bureauerne, og siden forelægges Nationalforsamlingen til Deliberation. De otte valgte Deputerede ere: Erkebispen af Bourdeaux, Bispen af Autun, de Clemont-Tonnere, Lally-Tollendal, Mounier, Abbed Syerse, og Chapelier Bergasse.

Blandt Forsamlingens Arreter, i Anledning af Uroelighederne i Paris, er den af den 13de den kiækkeste. Efterat have erklæret, at Hr. Necker og de andre Ministre toge ved deres Afgang dens Agtelse og Ærbødighed med sig, giorde den de nærværende Ministre og Statsraadet ansvarlige for de nærværende og kommende Ulykker, og holder sig eenstemmigen til Beslutningerne af 17de, 20de og 23de Junii.

Omsider begav sig Kongen, ledsaget af Greven af Artois, og fulgt af een eeneste Page, den 15de d. M. til Forsamlingen, hvor han holdt en Tale over de nærværende Elendigheder, saa rørende, at han udperssede Taarerne af alle de Tilstædeværendes Øine. Hs. Majestæt forbandt Forsamlingen til at sende en Deputation til Paris, for at forsikkre sit Folk om hans Affection, om at Tropperne havde Befaling at begive sig bort, og at Borgermilicen skulde vedblive. De Deputerede, 40 i

Tal

Takket, bleve modtagne i Paris endnu samme Dag med uudsigelige Glædes-Tilraab.

Hr. de la Fayette er udnævnt til General for den parisiske Milice, og Hr. Bailly til Prévôt des marchands. Uagtet de givne Forsikkringer, er Paris stedse agtpaagivent, af Frygt for en Overraskning, indtil Tropperne aldeles ere borte."

Saavidt courier patriotique. At denne Beretning ei kan være ganske upartisk, behøver man vel ei at erindre. Man vil imidlertid efter et Rygte vide, at saasnart de omtalte Breve vare optagne, strømmede en betydelig Skare ud fra Paris for strax at ile til Versailles, men at den, fra hvilken Brevene vare, neppe var bleven underrettet om deres Borttagelse, førend der blev givet Befaling til slet ingen fra Paris at tillade Adgangen til Versailles, men at drive dem tilbage med væbnet Vold, ja endog om det skulde fordres bombardere Paris. Følgen var, at Tropperne mødte Borgermagten; at man leverede hinanden en Bataille, hvori de Kongelige Tropper ved Artilleriet giorde et Nederlag blandt Pariserne paa adskillige Tusinde Mand, hvilket tvang de øvrige til at drage sig tilbage til Staden.

Vi have været saa udførlige angaaende Uroelighederne i Frankerig, og dette Riges Rigsdag, at Rummet forbyder os at melde meget andet. Ei heller er det der andensteds fra kunde være at melde meget mere, end hvad det alt vides fra forhen, eller lignende Tidender.

Keiseren lever endnu, ja er efter de sidste Tidender i virkelig Bedring. I Krigen mod Tyrken er man, haarde Udskrivninger uagtet, formedelst Sygdom blandt Tropperne ei i Stand til at foretage noget af Betydenhed. Laudon har beskudt en liden Fæstning Berbir, hvorfra Tyrkerne ere retirerede, og have uden Indtagelse overladt de Keiserlige den.

Tyrkerne havde ei heller som det synes endnu, da sidste Tidender afgik, udrettet meget. Pachaen af Scutari skal være erklæret Herre af Albanien under tyrkisk Overherskab; de Cubanske Tartarer skal have kastet sig igien under Tyrkerne, og forladt det russiske Overherredom. Den nye Keiser, der begynder sin Regiering med efter-

landsk

landsk despotisk Vigeur, og gaaer stedse om med Bødler i sit Følge, hvilke han ei endda saa sielden skal give Leilighed til deres Haandværks Udøvelse, er ei endnu reist til sin Hær, som man længe har sagt, at han vilde.

Russerne have i Finland havt adskillige, uden Tvivl ei meget betydelige Affairer med de Svenske. Man taler paa begge Sider, næsten ved enhver saadan, om vundne Seiere, og i de fra begge Sider kommende Beretninger er uden Tvivl Vigtigheden af det udrettede overdreven. Imidlertid ere Svenskerne paa russisk Grund, men Russerne have taget en Deel Svenske Magaziner.

Sverrigs Flode har været i Søen, har draget sig tilbage, og er atter i Søen. Den store russiske Flode, som dog ei skal være saa stor som den svenske, oppebies, hedder det, af denne, naar den paa Reisen fra Sundet hid til den her liggende Eskadre skal passere Hiørnet af Sverrig forbi.

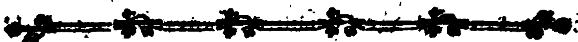
Fædrenelandet er i denne Maaned glædet ved at see en Erklæring bekiendtgiort fra vor Konges Minister for de udenlandske Sager, til de herværende engelske, preussiske og hollandske Ministre, at Keiserinden af Rusland har eftergivet sin Fordring paa den ved Tractaterne stipulerede danske Hielpemagt, for at lade vort Fæderland under nærværende Krig aldeles neutralt, mod at hine Magter erklære lige Neutralitet. — Det hedder i Begyndelsen af Sommeren, at Hs. K. Høihed vor Kronprinds vilde tilbringe en Deel af Sommeren ved de i Hertugdommene samlede Tropper. — Hovedstadens Naboelav har hidtil den Glæde, at beholde ham i sit fredelige Skiød. Han har i denne Maaned giort en liden Reise, for at besee Indretningerne hos de Domainebønder, der i Fior fik Eiendoms- og Frihedsskiøder. Han er der hos en Bonde modtaget igiennem en af grønne Grene oprettet og med Blomster paa landlig Viis prydet Æreport. Man vil have sporet hos Tronarvingen ved denne Modtagelse, og Synet af den Egn, hvor han og hans troe retskafne fredelskende Mænd have lagt Grundvold til varig Velstand og Lyksalighed, en Glæde, som Triumphbuen, behængt med blodige Trophæer, aldrig har givet eller kan give nogen Triumphator.

Den 30. Julii 1789.

Minerva,

for

August Maaned 1789.

Udtog

af en af Etatsraad Zoega forfattet Indberetning fra Qvægsyge-Commissionen til Kongen, angaaende to Forsøg at inoculere Sygen, af 27 April 1782.

Qvægsygen havde forinden Commissionens Anordning allerede faaet saadan Fremgang udi Hertugdommene, at dens Bestræbelse, der at see den dæmpet, var forgieves, og den maatte lade sig nøie med allene at see dens Overgang til de danske Provindser forebygget. Men da Commissionen bemærkede Sygens kiendelige Aftagelse i Hertugdommene i Sommer-Maanederne 1780, giorde den sig det Haab, at den ved lige Foranstaltninger som i Danmark vilde der kunde udryddes, og var betænkt paa disse Anstalters Anvendelse udi Hertugdommene, saaledes som det efter de der nærende forskiellige Omstændigheder kunde agtes passende.

Et Forslag fra Hr. Kammerherre Buchwald til Friesenborg, betræffende Inoculationens almindelige

delige Brug i Stedet for alle andre Foranstaltninger, satte Commissionen i Tvivl: om ikke Sygen ved en almindelig Inoculation af alt i Hertugdommene værende Qvæg kunde standses, og dette Middels Brug da være raadeligere end Nedslagningen og Spærringen; og den ansaae dette Spørgsmaal i det mindste af saa stor Vigtighed, at den holdt tienligt at anstille et Forsøg med en saadan almindelig Inoculation, og imidlertid at udsætte Tanken om de andre Midlers Anvendelse til Sygens Udryddelse i Hertugdommene. Den overdrog derfor strax Hr. Kammerherre Buchwald at anstille dette Forsøg med en almindelig Inoculation af alt Qvæg paa en halv Miils Strækning fra Nord til Sønder langs med Cordonen imellem Slesvig og Jylland, og paa dens søndre Side.

Imedens Commissionen endnu var i Begreb med at foranstalte det derhen hørende, indkom nu værende Hr. Generalkrigscommissair Wildenrad, som ved Cordonen havde Opsynet over alle Anstalter imod Sygens Indtrængelse i Jylland, med den Forestilling: at da den Tid nærmede sig, da Qvæget skulde slaaes paa Græs, saa var det høilig en at befrygte, at i Fald saadant skeede forinden den i Staden Ribe allerede siden Januarii grasserede Syge havde ophørt, den hele omliggende Egn da vilde blive besmittet, hvilket hidtil ved de

trufne

truffne Anstalter med saa god Lykke var forebygget, at uagtet den nødvendige Communication imellem Staden og den omkring boende Landmand bestandig var vedligeholdt, dog intet til Sygen der i Egnen spøredes. Han tilføiede: at for at forebygge denne befrygtende Udbredelse af Sygen, hvis skadelige Følger endog kunde strække sig til den nordre Side af Cordonen, naar Sygen blev almindelig paa den søndre Side, vilde det være nødvendigt, at enten alt endnu tilbage værende uangrebne Qvæg jo før jo heller blev inoculeret, saa at Inoculationen og med samme Sygen kunde have Ende forinden Qvæget kom paa Græs, eller og imod den Tid alt tilbageværende Qvæg blev nedslaget.

Denne Forestilling fandt Commissionen stegrundet og rigtig, at samme, uagtet Ribe ikke laae udi det District, hvor den almindelige Inoculation skulde foretages, dog besluttede, til allerførst og uden nogen Tidsspilde at lade Inoculationen skee, i Haab at dette Middel til Sygens Udryddelse vilde være mindre bekosteligt end Nedslagningen, og forbunden med et mindre Forlies af Qvæg.

Inoculationen blev altsaa i Ribe i April Maaned foretaget paa 108 Høveder i 74 særskilte Stalde, efterat allerede 308 Høveder vare døde

af den naturlige Syge, og Udfaldet var langt bedre, end man i Henseende til at den naturlige Syge var almindelig i Byen, kunde vente, da af bemelte 108 Hoveder ikkun døde 32, følgelig ikke den tredie Deel, og imod en Udgivt af 180 Rdlr. 32 ß, som var Beløbet af den Godtgiørelse, hvilken de fik, der mistede over en tredie Deel af deres Qvæg, 76 Hoveder bleve reddede. Men det som var det vigtigste, der ved denne Inoculation blev opnaaet, er, at Sygen til rette Tid endtes, uden at den omliggende Egn blev befængt.

Saasnart Qvæget i Ribe var inoculeret, blev Inoculationen langs med Cordonen foretaget, og giordes Begyndelsen udi Byen Stendrup, som ligger paa den østre Kant ved Indløbet af Colding Fiord. Her var Udfaldet ikke efter Ønske, da af 561 Hoveder døde 256, som var 69 over den tredie Deel. Dette mindre gode Udfald forøgede Undersaatternes forhen yttrede Modbydelighed for Inoculationen, og foranledigede Ansøgninger fra de fleste Byer om at fritages derfor. Ikke desmindre blev fortfaret udi 15 andre Byer, i hvilke derimod Udfaldet var saa meget bedre, da af 1757 Hoveder, som i samme bleve inoculerede, ikkun døde 375, følgelig ikke nær den fierde Part, ligesom og overhovedet den hele Operation ikke var uheldig, da af 2318 Hoveder, som i alt bleve

inoculerede paa 16 Steder, ikkun døde 631, det ikke nær var den tredie Deel, og Godtgiørelsen, som blev betalt dem, der mistede over en tredie Deel af deres Besætning, efter dens anslagne Værdie ikkun beløb sig til 1608 Rdlr. 40 ß.

Ikke desmindre befalede Commissionen allerede i Julii Maaned Inoculationens Standsning, og dertil havde den følgende Grunde:

At Inoculationen er et sikkert Middel til at forøge det giennemsygede Qvægs Antal i et Land, og derved at forebygge en Deel af den Ødelæggelse, som den naturlige Syge medfører, have de mange saavel i Holsteen som i de meklenborgske Lande anstillede Forsøg tilstrækkeligen beviist; men de fleste Forsøg ere giorte allene med udsøgt Qvæg af en vis Alder, hist og her med enkelte Besætninger, for den største Deel ikkun paa Hovedgaarde, hvor Qvæget i Almindelighed fodres bedre end hos den ringere Landmand, og har følgelig flere Kræfter til at udholde og overstaae den ved Inoculationen paaførte Syge. Om Inoculationens gode Udfald, naar den paa denne Maade blev anstillet, var altsaa ingen Tvivl, men om man kunde spaae sig et lige lykkeligt eller taaleligt Udfald, naar den blev foretaget paa alt Qvæg udi et Land eller Distrikt, uden Hensigt til Alder, Sundhed og alle øvrige foranderlige Omstændigheder,

heder, og uden Hensigt til, om den naturlige Syge i Forveien grasserede eller ei, var endnu uvist; ligesaa lod sig ikke med nogen Vished bestemme: om Hensigten, at see Sygen standset, derved kunde opnaaes, om dens Anvendelse udi denne Hensigt efter de værende Omstændigheder var tienlig, og hvorvidt den i Henseende til dens Indflydelse paa Undersaatternes Oeconomie var raadelig. Derfor var det, at Commißionen anstillede det ommelte Forsøg, hvormed den desuden havde den Hensigt, ved Inoculationen at formilde den udi Hadersleb Amts østre Deel med Hæftighed grasserende og paa Cordonen sig indtrængende naturlige Syge.

Dette Forsøgs Udfald har nu lært, at man uden Frygt for større Tab end den tredie Deel kan inoculere alt Qvæg udi et vist District, endog naar den naturlige Syge er i Districtet, da det ringere Tab paa et Sted bøder paa det større Tab, som paa et andet Sted indtræffer, og forsaavidt har det givet en i sig selv god og nyttig Erfaring, som kan tiene til at afværge et stort Tab for det hele, naar man har et Land for sig, der af Qvægsygen er saaledes oversvømmet, at alle Anstalter derimod blive frugtesløse; thi det høieste, hvad den naturlige Syge levner, er 10 til 15 Procent, hvorimod man efter denne Erfaring kan

regne

regne ved Inoculationen at kunde redde imellem 60 og 70 Procent.

Til at standse Sygen i et Land, kan og mueligen en almindelig Inoculation tiene, naar det er et Land, som ikke faaer noget Qvæg uden fra, men behielper sig med sit eget Tillæg, skiønt derved altid vil findes Vanskelighed derudi, at den ikkun kan foretages Stykkeviis, Sygen altsaa, indtil et District efter et andet er inoculeret, underholdes i Landet, og det nye Tillæg i de allerede inoculerede Districter derved udsættes for dens Angreb. Men udi Hertugdommene er Sygens Standsning ved en almindelig Inoculation ikke at vente. Undersaatterne hente næsten til alle Aarets Tider et stort Antal Qvæg fra Jylland; de have det en Tid lang paa deres Græsgange eller Stalde, sælge det igien og hente nyt i dets Sted, saa at der underholdes et bestandigt Driven med Qvæg fra Jylland til Hertugdommene og fra et District i Hertugdommene til et andet. Undersaatternes Oeconomie udkræver denne Handel: den udgiør en stor Deel af Hertugdommenes og Jyllands Velfærd og den taaler derfor ingen Indskrænkning. Naar nu den almindelige Inoculation foretages, saa sættes de Byer og Districter, som have overstaaet samme, i den Nødvendighed, at anskaffe sig friskt Qvæg i dets Sted,

 som

som de have mistet, ved hvis Mangel de ellers vilde savne Frugten af deres Græsgange eller Foering; hvad enten de kiøbe det hos deres Naboer eller i Jylland, maae de, da saa meget giennemsyget ei er at faae, nøies med ugiennemsyget, hvilket da igien er udsat for Sygen. Saasnart derefter den sædvanlige Tid til Qvægets Afhændelse indtræffer, maae de sælge af det de have, og hente friskt i Jylland, hvorved de da paa nye udsættes for at blive hiemsøgt af Sygen, da Smitten let kan blive dem tilført, deels fra den i Nærheden foretagende Inoculation, deels fra de Stæder i Landet, hvor den naturlige Syge grasserer; thi at ville spærre saa mange Stæder, som Inoculationen paa eengang maatte foretages udi, naar den nogenledes skal fremmes, tillige med de af den naturlige Syge angrebne Stæder, er ikke at tænke paa. Ligesom med Inoculationen gaaes frem ad, vil altsaa den naturlige Syge følge efter, og ved det idelig fra Jylland indhentende Qvæg bestandig underholdes. Det heraf flydende Tab kunde vel for en Deel ved nye Inoculation forebygges, men deraf vilde følge en bestandig vedvarende Inoculation, som, da Inoculationens Syge ligesaavel er smittende, som den naturlige Syge, skiønt ikke i samme Grad, vilde sætte alle omliggende Lande i en vedvarende Usikkerhed for Sygen, og udfordre

alvor-

alvorlige og bekostelige Anstalter imod dens Indtrængelse. At ville søge ved Nedslagning og Spærring at holde de inoculerede Distrikter frie for den naturlige Syge, vilde under disse Omstændigheder blive alt for bekosteligt, da imedens Inoculationen vedvarede, ingen Grændser kunde sættes for Sygens Udbredelse til de inoculerede Districter fra dem, hvori Inoculationen blev foretaget, eller hvori den naturlige Syge grasserede.

Ligesom nu efter disse anførte Grunde ikke var at formode, at Sygens Standsning udi Hertugdommene ved den til Forsøg begyndte almindelige Inoculation kunde være at opnaae, saa kunde Commissionen under de værende Omstændigheder ei heller agte en saadan Inoculations Anvendelse udi denne Hensigt tienlig, eller i Henseende til dens Indflydelse paa Undersaatternes Oeconomie raadelig.

Det som herved især toges i Betragtning, var den naturlige Syges kiendelige Aftagelse. Allerede i Sommer-Maanederne 1780 havde den aftaget saaledes, at den ikkun grasserede i faa Amter, og ikke paa mange Steder udi hvert. I Efteraaret udbredede den sig derfra paa nye, og borttog Vinteren over vel et betydeligt Antal Qvæg, som f. E. i Amtet Haderslev allene maanedlig 8 til 900 Høveder og derover, dog blevt de

fleste Amter for dens Angreb forskaanede. I Foraaret 1781 aftog den især i Hertugdommet Slesvig igien saaledes, at den udi dette Hertugdom i lang Tid ikke grasserede uafbrudt i noget District, Hadersleb Amts østre Deel allene undtagen, og uden for dette Amt ikke yttrede sig uden i Amtet og Staden Flensborg, hvor den dog ei heller fik Overhaand. Ved disse Omstændigheder blev Commissionen meget bestyrket udi det forhen allerede fattede Haab, at dens Udryddelse ved Nedslagning og Spærring, i det mindste i Hertugdommet Slesvig, vilde blive muelig, og dette forudsat, saa fulgte af den almindelige Inoculations Fortsættelse, at den Deel af bemeldte Hertugdom, som da var frie for Sygen og som udgiorde næsten det hele, vilde, i Stedet for ved Nedslagning og Spærring at kunde sættes i Sikkerhed for Sygens Overhaandtagelse og det deraf flydende Tab, paaføres det Tab, som Inoculationen befandtes at medføre, ei at tale om den Fare for den fra Inoculationen sig reisende naturlige Syge, som i det mindste de Districter, der laae nærmest ved dem, hvori Inoculationen skeede, vare udsatte for, baade forinden Inoculationen deri blev foretaget og efterat det var skeet.

At Inoculationen medførte et betydeligt Tab for Undersaatterne, uagtet enhver blev godtgiort,

hvad

hvad han ved samme mistede over den tredie Deel af sin Besætnings Værdie, derom fandt Commissionen sig ved følgende Betragtninger overbeviist:

Enhver Landmands Oeconomie udfordrer en Qvæg-Besætning af en vis Størrelse; mister han en tredie Deel deraf, saa maae han være betænkt paa at see den ved Indkiøb af nyt Qvæg erstattet, saafremt han vil høste Frugten af sin Jord, og denne Udgivt bliver for hans egen Regning, da han ikkun godtgiøres, hvad han mister over en tredie Deel. Imedens Inoculationen paastaaer, savner han Melken af sine Køer, som er ham saa nødvendig i sin Huusholdning, tillige med Ost og Smør, som han ligeledes ei kan undvære i Huusholdningen, og desuden behøver til Salg, for med de derfor indløsende Penge at udrede en Deel af sine Udgivter. Indtræffer Inoculationen, som naar den foretages, uafbrudt maae fortsættes, i en Tid, da Mark-Arbeidet paastaaer, er dette Afsavn af Melk, Ost og Smør saa meget mere føleligt, og det, som giør det meest føleligt, er at Inoculationen bør skee i en Bye paa eengang hos alle Beboere, saa at den ene Naboe ikke kan komme den anden til Hielp. Da de Køer, som giennemsyges, næsten i et heelt Aar ingen Melk give, saa bliver han efter Inoculationen i samme Forfatning, med mindre han vil kiøbe andre Køer; med det til Salg bestemte

Qvæg

Qvæg mister han, naar det døer, Frugten af sin Græsgang for den hele Sommer, naar Inoculationen skeer saalangt ud paa Sommeren, at det er for sildig at besætte den med andet Qvæg; det som giennemsyges, trives siden ikke saa godt, og kan følgelig ei heller udbringes til sin bestemte Værdie. Den større Værdie, som Qvæget ved Giennemsygningen erholder, der dog neppe strækker sig videre end til Køerne og Tillægget af ungt Qvæg, kan vel erstatte en Deel af dette Tab ved den Sikkerhed, det erholder for Fremtiden, men ikke enhver Landmand har Evne til saaledes at kiøbe denne Sikkerhed, og skal han sælge det giennemsygede Qvæg, for at kunde overstaae Følgerne af Inoculationen, saa bliver denne ham ikke til Fordeel. I det Tilfælde, naar den naturlige Syge var almindelig, kunde det anførte, fra Inoculationen hidrørende Tab ikke komme i Betragtning, da den naturlige Syge vilde have endnu værre Følger, men til en Tid, da saa lidet til Sygen spores, som da Commissionen standsede Inoculationen, kunde Undersaatterne med Føie klage, at dem paaførtes et Tab, som de efter Anseende ikke havde Aarsag at frygte af den naturlige Syge. Hertil kommer endnu, at iblandt Landets Qvæg er et stort Antal Stude, som til Slagtning er bestemte. Ved disse finder den Fordeel, som ved Inoculatio-

men tilsigtes, ikke Sted. De som styrte, ere et reent Tab for Eierne, og de som gaae Sygen igiennem, faae ingen synderlig større Værdie; thi hvad de kunde eragtes mere værd formedelst deres Sikkerhed for Sygen i den kortere eller længere Tid indtil de slagtes, det blive de igien mindre værd, fordi de ikke trives til den Størrelse, som udfordres.

Hvor stor en Udgivt den tilsagte Godtgiørelse ved Inoculationens Fortsættelse allene indtil Canallen, som Grændsen af Hertugdømmet Slesvig, vilde have foraarsaget den kongelige Casse, og hvor mange Qvægshøveder derved vilde være blevne dræbte, lod sig ikke forud med nogen Vished bestemme; dog syntes følgende Overslag tilstrækkelig at oplyse, at ved den Forudsættelse, at Udfaldet overhovedet blev, som det ved det anstillede Forsøg havde været, saavel Bekostningen for den kongelige Casse, som Qvægets Forliis vilde være blevet anseeligt.

Efter en af Rentekammeret foranstaltet i Marts 1773 foretagen Optælling af alt Qvæg af eet Aars Alder og derover, befandtes da deraf udi Hertugdømmet Slesvig omtrent 177000 Stykker. Naar hertil regnes Kalvene under eet Aar, samt alt Qvæg udi det sønden for Cordonen liggende District af Jylland, og tillige hensees til, at Optællingen skede til en Tid, da Græsgangene i

Mærsken er vare besatte, hvortil Qvæget for den største Deel fra Jylland hvert Aar hentes, saa kan man vel, uagtet den Afgang, som Qvægsygen havde forvoldet, antage, at udi det District imellem Corwonen og Canalen fandtes, da den almindelige Inoculation blev begyndt, omtrent 200000 Hornqvæg.

Ved det anstillede Forsøg er udi 17 Byer inoculeret 2426 Hovveder, og udi Godtgiørelse for det, som hver enkelt Eier har mistet over en tredie Deel af sin Besætning, er af den Kongelige Casse bleven betalt 1788 Rdlr. Saavidt altsaa et Overslag er mueligt, maatte man giøre Beregning paa, at den betalende Godtgiørelse i alt vilde beløbe sig til 140000 Rdlr. i det mindste, og 55000 Hovveder, hvoraf en stor Deel muligen kunde undgaae Sygen, eller ved andre Foranstaltninger reddes, vilde ved Inoculationen dræbes, som vilde medføre et vist Tab for Staten af halvfemte Tønder Guld, der omtrent paa een Tønde Guld nær var lige saa stor, som det Tab, Hertugdømmet Slesvig siden 1776 har lidt af den naturlige Syge.

Saaledes vilde den paatænkte almindelige Inoculation, naar den efter Hensigten var bleven fortsat indtil Canalen, have foraarsaget den Kongelige Casse en meget anseelig Udgivt; den vilde have været forbunden med et stort Tab for mange

af

af Undersaatterne og for den hele Stat; den vilde allene have havt en sand Nytte for Landet, i Henseende til de Qvier og Kreer, som bleve giennemsøgede; og endelig vilde, efter al rimelig Slutning, den paa Sygens Standsning rettede Hovedhensigt derved ikke være bleven opnaaet.

Historiske Levninger, samlede til Bidrag til de gamle og nye Relationer i Henseende til det gamle Grønlands Opdagelse.

Nogle af de velmeente Forslag i Hensigt til gamle Grønlands Opdagelse, har jeg i min tiltrædende Alder læst, med varme patriotiske Ønske for Sagens gode Udfald. Jeg har yndet de samme, efter min ringe Indsigt, og holdet dem for de mueligst bedste til at opnaae det store Øiemerke, som Landets Fædre, Christianer og Frederiker have sigtet til. En lærd og velfortient Mand, hvis Lod det og helst burde falde, har vundet Præmie for sine oplysende Betænkninger i den saa forviklede Sag. Dette skulde jo afskrække mig fra at skrive i slig Sag. Men min Hensigt er ikke den, at jeg i Kamp med saa indsigtsfulde Mænd, der have skrevet over denne vigtige Qvestion. Jeg vil kun opsamle nogle overblevne Levninger i det Hi-

ſtoriſke og overlevere Minerva, ſom under alle ſine Sønner, i hvad Fag de end arbeide udi.

Og finder hun det ikke uværdigt, ſaa viſer hun det til et veldømmende Publikum, til Elſkere af Litteratur og gode Henſigter. Diſſe dømme paa den billigſte Maade. Vi leve nu i en Tid, da den mindſte Litteraturens Praaſe antænder den Lærdes Lys, ſom ſiden udbreder en ſtørre Klarhed; en Tid, ſom er ſaa rig paa Opdagelſer, og lad være man kan forfeile af Maalet, ſaa er det dog altid godt, at mange paa engang med patriotiſk Øie ſigter derefter. Det gaaer med ſlige hiſtoriſke Veiledelſer og anſtillede Underſøgelſer i dette Fag næſten ſom i Algebraiſke Regninger, den ene Uſandhed eller Plus og Minus omvexler ſaa længe med hinanden, indtil der udkommer en tydelig Sandhed. Vi ſee paa Landet i Kornhaſten, naar den rige Herre eller Forpagter har indført ſine tunge Traver, ſaa kommer Huusmanden, om han ellers faaer Tilladelſe og vil giøre Vederlag derfor, ſamler de efterliggende Ax lidt her og lidt der, og dette Lidet indbringer dog noget.

Diſſe ufuldkomne Betragtninger ligner hines ſmaaelige Sanken; kunde her alleneſte findes een nyttig Kierne, een brugbar Tanke, ſaa har jeg plukket vel paa andres afmeiede Agre.

Vi have haabefulde Forsikringer, med erfarne Mænds Bifald, at en Deel af det gamle Grønland er opdaget; de giver sine Grunde og viiser os Maaden at gaae vidtere frem. Handelsbetienten Sr. Olsens Dagbog om hans Undersøgelser og Hr. Fabricius's understøttende Bifald, ere antagne af den oplyste Deel i Publicum, med en fortrinlig Opmærksomhed. Mine Betragtninger ere kun Historietter, uddragne af gamle og nye Forfattere for deres Skyld, som elske dette Slags Læsefag: Korte Fortællinger over anstillede Reiser i Hensigt til Opdagelser: Tabel til Eftersyn om de gamle Kyster, for at see om man derved kunde faae bedre Ideal om det gamle Grønlands Grændser.

Herimellem vover jeg at fremsætte mine egne Tanker, til høiere Eftertanke. De Gamle Forfattere sige: Grønland er et stort vidløftigt Land, som enten hænger sammen med Amerika, eller ved det smale Sund Anian (om der ellers har været Sund) derfra kan være adskilt. Men nu have de nyeste Reiser overbeviist os, at her findes ingen Adskillelse paa dette Sted i vore Tider; men derfor kan det jo alligevel have været? den norderlige Deel fra Anians-Strædet, siger de, indeholder et Land, som vel kan regnes for den 5te Part af Jordkuglen. Thi naar man seiler

ligesom fra Nordpolen imod Vesten, og derpaa styrer imod Syden og Østen, kan det ei slaae feil, det maae befindes meget stort.

Men Luften og Himmelstrøget maa være meget foranderligt, nemlig imod Norden meget koldt, og imod de andre Hiørner meget mildere.

Jeg legger til efter de nyeste Efterretninger: at paa Vestsiden regierer Vestenvinden med Storm og Regntaage, paa Østersiden N. O. Vinden med Snee og skarpere Kulde end i forrige Tider.

Dette store Land, skal have havt sin Konge, som havde sit fornemste Sæde paa Vesterlandet, og som Indbyggerne kaldede Kakajnng. Om dette Ord er, grønlandsk eller amerikansk, maae jeg ikke sige.

Kongen blev baaret paa Skuldrene i en Mosbaar, havde et vidløftigt og ukiendt Kongerige.

Saaledes skrive de forrige Tiders Geographer, og det maae nok forstaaes om den hele Strækning paa Vestlandet, som holdtes for en Halvøe, kaldtes af de gamle Aljæskt, og skal være virkelig en Part af Amerika. Men da det rette Grønland allerførst skal være besøgt af Nordmænd, strax derefter af Islændere, saa atter af Nordmænd, da blev og fornemmelig Østerbøigden,

som

som den behageligste og nærmeste Side, paa de Tider, beboet og bebygget.

De overblevne Navne paa Stæder, Fiorde og Fielde, indførte endog i hollandske Styrmænds Bøger, udmærke sine første Beboere. De Gamle navngivne Stæder Garde, Alba, Bratalia, Stokkjanæs; men Fos, nærved Fossevigen, var Kongens Gaard, hvor siden efter Indkomsterne og Varene til Dronning Margretes Fadebur, og som mig synes at have læst paa et gammelt Blad, var Rawrekling og Fedevare, bleve indsamlede. Fiordene, Sundene og Havnene vare: Eriks-fiord, tog sin Begyndelse S. V. paa Land 61°; Erikshavn, benævnet efter den norske Kong Erik Blodøxe, og ei efter Erik Raude Islænder, hvorom vi siden vedtales. Videre her vare Skagarfiord, Mejafiord, paa Dansk Møefiorden; thi Møe kaldes paa Norsk Meia eller Moya, som det hedder i den gamle Hallinge-Dands:

Wil du inte væra Moya mi kængar,
Sytta degh sial; egh veit vel du trengar.

Londernarderfiord, maaskee rettere Lombdunarfiord, Lundefiord, Alundragerfiord, det skal vel være Aulmdregerfiord, Averfiord, Nisefiord, Fiskefiord, Fæderfiord, Dyrefiord, Thorefiord, Boiefiord. Sundene og Vigene: Lambrekssund, Fossesund, Indervig og Ytter-

 tervig

terwig, Peerswigen og Foswigen. Havnem, Findebunders eller Frendebiders havn; thi Hollænderne og de Nordske skrive det forskielligt. Fieldene: Karfield, Hanfields Aasen, Blafield, Lystfield, Skarsfield og Averfield, nær ved hinanden, Diovrefield, efter det Norske Dovre, Vafield, Harjordfield, Helstadfield, langt nord paa 66°.

Disse fleste Navne tilkiendegive deres Opfindere, at være Nordmænd og Islændere. Herpaa, for at gavne desto flere Læsere, vil jeg levere Historietter, om anstillede Reiser til og fra disse nordiske Farvande, med tilføiede smaae Anmærkninger, saa vidt som skee kan efter Tids Orden.

Aar 770.] En ved Navn Nadok udseiler fra Norge for at opdage fremmede Lande; men formedelst Storm og sildig Aars Tid, kommer han ei længere end til Island, og strax vendte Hiem igien.

774.] Vover Nordmand en Ingulf en Reise i Selskab med 40 Mennesker og deriblandt Qvinder og Børn. Han kom først til Island, styrede derpaa sin Kaas til N. O., dreiede om til S. V. og fandt først Grønland. Her under Landet saae han mange Hvalfiske, Selhunde, Niser og andre store Fiske krimle og vrimle.

Han

Han seilede til Norge igien og bekiendtgiorde sin Reise. Dersom denne Søereise bliver den første efter Angivelse, paa den Part af vor Jordkugle, saa bliver den 700 Aar ældre end Kolumbs Opdagelser. At det er sandsynligt, Nordmændene havde været saa tilig paa Færde med deres Nysgierrighed og Vittighed, det kan Schøning lære os i sin Afhandling om Uaar og Misvext i Norge som findes i 1ste Deel af det Tronh. Selskabs Skrivter. Det er merkeligt, siger denne tilforladelige og oplysende Historiker: at Agerdyrkning, Skibsfart, Handel og Omgang med Fremmede, Regieringskonst, Bogstaver og en Slags Videnskab, findes at være ældre i vor Norden, end i det saa meget sydligere Tydskland, hvilket er en Knude som ikke er saa let at opløse.

Denne Knude opløses, det jeg troer, af bemeldte Forfatters gode Ven og Medarbeider i den Norske Historie, vort Lands Ziir i alle Lærdommens Dele, Hr. Kammerherre Suhm, naar han i sine Tronh. Samlinger, forklarer os, hvad der skal forstaaes ved de Gamles Thule. Intet er rimeligere, siger han, end at Phænicierne, der drevе saa stor Handel paa Britannien, have i Selskab med dette Lands Folk, drevet den end længere, og gaaet ud for at opsøge nye og ubekiendte Lande, og naar de have faaet Spidsen af

Norge i Sigte, kaldet den Thule, Landets Ansigt eller Fortoning.

Naar nu Schiønning paa ovenanførte Sted siger, efter Pytheæ Marsilienſiſk Beretning, som levede omtrent 300 Aar for Christi Fødsel: At Agerdyrkningen, Kornmærskningen og Driklavning af Mød allerede den Tid var i fuld Drivt og Gang i Thule, i Vester-Norge, saa følger deraf, at Nordmændene meget tiligere end de sydligere Beboere maae have lært tillige Skibsfarten, og faret paa Tog ligesaavel til Vands som til Lands. De samme fremmede Folk, som først have opdaget og ført Handel paa Thule, maae og have været deres første Læremester, og Nordmændene, som nyefigne, friske og reiselystne Folk, have strax efterlignet hine. Altsaa er det meget nær en fuldkommen Sandhed, at de meget længe førend de sydligere Europæer have giort Opdagelser paa den norderlige Deel af Amerika.

787.] Skal flere Fartøjer i Selskab med hinanden, have seilet til Grønland, efter den Kundskab de have faaet enten af Ingulf eller hans Kammerater. De have der første Gang slaget sin Boepel, saa dette har været den første Kolonie af Norske; men hvorlænge de have været der? eller hvorledes Tilstanden? derom mangle vi Efterretning.

En

870.] En lang Tid løber hen, hvorom ingen Kyndskab haves. Men førend vi fare videre fort i de grønlandske Reiser, maa her erindres, at i Begyndelsen af det niende Aarhundreds, reiste en anden Ingulf fra Norge i Kong Harald Haarfagers Tid, som var bleven Eenevolds Herre, hen til Island, med sin Familie og mange andre som flyttede ud af Riget. Han boesatte sig der og hans Medfølge ligesaa. Fra denne Tid regner man Islands første Beboelse.

940.] Omtrent ved disse Tider, skal Kong Erik Blodøxe være kommen til Grønland, at han skal Eriksfiord og Erikshavn have faaet sin Benævnelse.

Havnen laae paa 65° inderst i en Vaage næsten paa samme Breede som og lige i Øster for Sneefields-Jokulen i Island. Denne Kong Eriks Skiebne var meget forandelig; thi først blev han Konge i Norge efter sin Fader Harald Haarfager 934, maatte saa afstaae Riget til sin Broder Hagen Adelsteen to Aar derefter; reiser til Engeland, hvor han, af Kong Adelsteen bliver sat til Forlenings-Herre over Northumberland, for at forsvare Landet mod de Danske. Men da næstfølgende Konge Edmund ikke havde nogen Godhed for Norske, og heller giorde dem Fortræd, saa pirrede Blodet saa stærkt i Eriks Aarer,

at han plyndrede og giengieldede paa den føleligste Maade. De anfalde ham, han bliver slagen af Marken, hans Sønner undvige til Dannemark, og han selv tager Flugten til Grønland, og uden Tvivl der har gaaet sin sidste Dag i Møde.

978.] Erik Raude Islænder med Kone og Børn seiler derhen, og denne Reise med saa stor Familie, er, efter mine Tanker, paataget efter det fordeelagtige Rygte om Landets Beskaffenhed. Han satte sig Boepæl, brugte stort Fiskerie, og mange norske Handelsmænd besøgte ham. Han har altsaa været en virksom Mand, som lagde Grunden til Drivt og Handel. Efter den Tid komme alt flere og flere fra Norge, for at boe og anlægge Fiskerier. De formerede sig saa, at en Deel maatte opsøge andre Steder, ei alleneste der i Landet, men og videre i Sydkanten, og ved den Leilighed, kan Estotiland og Winland være opdaget.

De øvrige søgte op til Fields, muligt have brugt Skier, efter Trundernes Maade. Havde den bestræbende Sr. Olsen været og havt med sig Skieløbere, kunde han paa sine Steder have gaaet lidt nærmere til sit Maal, og givet os en endnu mere oplysende Opdagelse, end ved bekostelig Seilads Westen fra. Selskabet, jeg talte om, skal have fundet behagelige Pladser med grønne Enge op i Landet, og fiskerige Elve, hvor de an-

lagde

lagde Byen Garde, og frem bedre i Østen en anden Bye og Kiøbstæd Alba.

Forbemældte Erik Raude havde tre Sønner, som fulgte med ham og forblev hos ham i Grønland, nemlig: Erik Leif den Heyne eller lykkelige, efter engelsk, norsk og islandsk Sprog, Thorstein og Thorvald. Da Erik Leif havde været i Landet i 18 Aar, og ordnet sine Ting, reiser han til Norge, og fremstiller sig for Kong Ole Tryggesen i Tronhiem, hvor han og annammede Daab og Kristendom. Efter Forlangende fik han en Præst med sig, og ved hans Hiemkomst bleve kristnede alle de, som vare komne til Landet og boede der.

Efter Beretninger i nogle Haandskrivter i det Pavelige Arkiv, skal Grønland have faaet sine første Beboere 14 a 15 Aar før de Kristnes Ankomst til Island; men det maae vist være Feiltagelse. Men om Kristendommens Antagelse kan det have sin Rigtighed. Den brave Erik Leif den Heyne bør staae i Grønlands Historie med vel fortient Æreminde. Ved hans Omsorg og Overtalelse er den kristelige Gudsdyrkelse, endskiønt med et svagt Lys, indført paa Grønland, Winland og Island, som ved den Leilighed kom under Norges Rige. Erik Leifs Broder Thorstein efterlod sig en Enke ved Navn Gutrid, som derefter blev givt med Islænderen Thorfind Karlsævne; af

 hende

hende blev han underrettet om Grønland og Vinland, da Erik Raudes Familie var sat i Velstand ved deres Faders Reiser og Stræbsomhed. Denne Kone døer, Thorfind gifter sig igien med et grønlandsk Fruentimmer Sigrid, som nu var i Island, og med hende, samt et Selskab af 60 Staldbrødre, begiver sig fra Hiemstaden og søger Vinland, som han lykkelig landede til og fæster Bopæl der paa det Sted, hvor Svoger Leif ei allene har været i roelig Besiddelse, men omsider døde. Da nu Thorfind har været her i tre samfulde Aar, søger han sit Hiem til Island, som en beriget Mand, med Overflødighed af Landets gode Ting; men med sit eget Fartøi skal han nøie have besøgt Grønlands Egne, for at tale med Venner og Paarørende. Endelig styrer han Kaasen til Norge, og derfra omsider hiemad, fra sin vidtløftige Reise.

I sit Fædreland kiøbte han et Landgods i Nordfierdingen ved Skagafiord, og der sammesteds sætter sin Søn Snorro i Eiendom. Denne lod bygge en Kirke i Glomben, og Formuen til alt dette skal være samlet i Vinland. Men hvor har Vinland været? og hvem hører det nu til? det bliver vanskelig at besvare. Men det bliver dog sandsynligt, at Erik Leif fra Grønland ef, i Hagen Jarls Tid, har giort Opdagelser

paa Amerikas nordre Deel i Ostkanten, og som siden er bleven fortsat af flere fra Osterbygden, saavelsom af Islændere, saa er det rimeligt, at de først maatte naae Terra Labrador, Estotiland, og paa Tegn eller Tilspørgsel, hvor de vare fra? har raadt Aust ud til Land, som endnu er reent Norsk. Naar de nu ikke saae Lands til at opholde sig hel i dette haarde og klippefulde Land, som ligger paa 58° 26 det er sige i Osten for det Sted, hvor Bering havnede paa sin Reise fra Chamskatka — saa have de sat Kaasen længere syd paa, indtil de antruffe frugtbart Land og beqvemme Steder, hvor de kunne fæste Boepæl og leve samlede til fælles Handtering og Forsvar. Nu hedder det i et af vore periodiske Blade: Den engelske General Pearson har fundet Spor af Europæer, ikke langt fra Ohiofloden, som er ældre end Columbus Ankomst; Ruinerne af en stor Stad i en skovfuld Egn er der funden bagen for Pensylvanien. Der var Tegn af Vandledninger, Pyramider, brændte Stene af Ælde 6 til 700 Aar.

Her tænker jeg noget nær, at have naaet Winland, deels paa Grund af de Norskes tilige Søefart, af deres tilige Bekiendtskab med Konsterne, deels af Stedets Beliggenhed, da Winlænderne naaede Dagmaal Kl. 7½ og Solens Eyktmaal 4½, som svarer til 49° N. Br., hvor Winland fordum laae.

1000.

1000.] Da hele Nørge tilligemed Vinland, Grønland og Island, har antaget den kristne Lære; og paa samme Tid, som Kong Ole Tryggesøn døde i Norge, da Adelbrand var Erkebisp i Hamborg, have nogle Adelsmænd fra Friisland bemøiet sig ret med at beseile det nordiske Hav. De komme først til Island, derefter søgte de længere Nord, og fore ligesom i et stort Mørke; men paa det sidste, hedder det, fandt de lys Dag. De komme til en Øe, hvor de stigede i Land, fandt Indvaanerne at tage deres Middags-Hvile i Jordens Huller.

Ved Indgangen til Hullerne, skal de have fundet mange Guld- og Sølvkar, som de toge med sig og skyndte sig til Skibet. Men en af Mandskabet, som Øeboerne fik fat paa, sønderreve de strax for deres Øine. Og hvad kunne de andet vente for deres Husran, af saa vigtige Ting, end at straffes? man skriver meget om de Vildes Haardhed og Umenneskelighed imod de Søefarende, som lande paa deres Kyster; man melder lidt eller intet om disse Kristnes ukristelige, ja unaturlige Behandling og Omgang med hine. Skade at vi ikke veed mere om denne Øe og dette Folk. Om det skulde have været norske Vildmænd paa Kiempe-Øen, eller om den er det gamle Friisland, som ved denne Leilighed har faaet Navn og, som

Jorde-

Jordbeskriverne tale om, for 100 Aar siden saa-
ledes. Næsten alle Geographer fortælle om Den
Friisland; men da ingen Seilads nu omstunder
skeer dertil, saa maae den enten være usynlig,
eller af ingen Værdie, eller og en anden Öe om-
verles i Navnet mod denne. En anden siger dog,
den tilhørte Kongen af Norge, og anlægger Færøe
sydenfor i samme Hav. Saa tvivlsom er det
ansat i Kortene. Det kan mueligt være et Opskud
af dette nedsunkne Land, formedelst Ildbrud,
som en Skipper i Aaret 1783 opdagede S. V. for
Island; thi paa den Strag omtrent aftegnes det
bortkomne Friisland. Han ansaae det som et
ildsprudende Bierg i Forskningen; men befandt
siden at det var en Öe. Den har ogsaa ladet sig
omkring seile. Mon det har været det gamle
Grønlands Gundber-Nosker? alt dette bliver en
Gietning. Men at her paa dette Lav har for-
dum været Ildøer, og en Gang heelt Land for den
Tid, derom tales siden under Aaret 1211. Vi
fare fort i at besøge Grønland paa en historisk
Maade.

1055 til 57.] Albertus, Erkebisp i Bremen, sen-
der en Skotlænder ved Navn Johannes, til Island
at være Bisp, Albert til Grønland i samme
Ærende, og Tyrolf til Orkenøer; men alle, efter
Pavens alvorlige Befalning, skulle staae under

Opsigt

Opsigt af den bremiske Bispestoel, da disse Kirker tilforn vare anbetroede til Engelske og Skotlandske Bisper. Islænderne, som vilde handthæve Indfødsretten, forlangte Aaret derefter en Bisp af deres egne Landsmænd, og sendte i den Hensende en bekiendt brav Mand af fornemme Slægt ved Navn Eisleb, som havde studeret til Erfurt, og reiste til Rom for at blive ordineret; men Paven henviiste ham til Bremen at fremstille sig for sin Erkebisp. Han kom tilbage til sit Fædreland, og foranstaltede gode Anordninger, saavel her som i Grønland, baade i Henseende til Skole og Kirkevæsen, og af den Aarsag tæller jeg ham blandt Grønlands-Velgiørere. Han døde 1080.

1060.] Krøka Ref, en Islænder af Fødsel, levede paa disse Tider i Grønland; men da han egenvældig har hævnet en nærgaaende Vanære paa fem Mænd, saa maatte han flygte og søge sit Hiem. Her kunde han ei heller være i Roe; men maatte i Hue og Hast rippe paa sit eget Fartøi og seilede til Norge med Kone og tre Sønner. Dette skeede i Kong Harald Haardraades Tid, at han begiver sig til Tronhiem, og der i Nærheden af Kongsgaarden tog ind i en eenlig Leievaaning Skiemon. Her skiftede han Dragt og forandrede Navnet, brugte forlorent hvidt Skiæg og Haar, og i sine blaafarvede Skindklæder gav sig Anstand og Anseelse

seelse

selse for en graahærdet Olding i Kiøbmands-Standen.

1080.] Biskop Eisler døev, hvorom tilforn er talt. I hans Tid, havde Grønlands Kirke-forfatning god Tilsyn, og efter den Tid bleve flere Kirker byggede; følgelig maa Menighedens Lemmer have tiltaget i Mængde og flyttet sig videre omkring.

1123, 24.] Ere Indbyggerne i Grønland anskrevne som skatskyldige Undersaattere til Norge, da Kong Sigurd levede, som døde sidst efter sine Medregentere Ole 4. og Eisten 1. Aaret derpaa blev og Skatten inddreven og ført Hiem. Saa den grønlandske Seilads og Handel den Tid maae have været i god Drivt.

1151 til 54] Blev den første Erkebisp beskikket i Tronhiem, af den Pavelige Legat Nikolai. Lode den faldt paa Biskop John i Stavanger, som og strax ved sit Embedes Tiltrædelse sendte en indfødt Bisp til Grønland ved Navn Erik, som var den første, nemlig af Landets egne Børn; thi de havde tilforn havt Skotlandere. Men han døde strax efter sin Ankomst, og den anden, som fulgte ham, var en Arnholt, som to Aar derefter blev den første Biskop i Hammers Stift i Norge. Siden blev Landet til alletider forsynet med Bispers indtil den store Død eller sorte Pest giorde nogen Standsning.

Saa

Saa der i alt skal have været fra 1151 til i det femtende Seculum ti Bispopper i Landet, og den sidste, saavidt man veed, var en Andreas, der tog fra Grønland til Island, og der opholdt sig som Sette-Bisp. Men om den øvrige Geistlighed vides endnu intet.

Da ovenmeldte Legat siden selv blev Pave under det Navn Adrian, har han sendt Steenhuggere fra Rom, og giorde Anstalt til en Domkirkes og et Klosters opbygning i Norge. Saa megen Godhed havde han for Nordmændene.

Imidlertid skal og Saltfieldskirken, Anians- eller Anias-Kirken paa Hiørnet af Søndre-Graaemund være byggede. Om det bekiendte store Anians Stræde, som de gamle Geographer tale saa vist og saa meget om, og anlægge fra Kamschatka-hiørnet i Asien, forbi de Aleutiske, Adrianiske og Ræve-Øerne, udenfor Touskop-Næsset, lige til Amerika, norden for Kap de Fortuna, omtrent 59° N. Br. igiennem Hudsonsstræde og forbi Eskotiland, det maa de paa egen Regning staae inde for. Hos mig er det en blot Speculation og Formodning. Men Ildbrud, opskudte Heraarlig tillæggende Iisbierge, kan, saavel her som paa andre Steder ved Polstederne, have omskabt den hele Strækning; thi de gamle Søefarende maa dog have givet nogen Efterretning om deres

Erfa-

Erfarenhed fra sig, forend de andre saa eensstem-mige kunne skrive derom. Endnu blev i Grønland anlagt Vaagekirke, Linderskirke, hvorom lidt mere siden.

1211.] Islænderen Sturle opdagede omtrent S. V. for Island ildsprudende Øer, som siden bleve kaldede Ildøerne, beliggende imellem dette og Grønland. Man sammenligne denne Begivenhed med hvad jeg fortalte under Aaret 1000 i Anledning af Friisland, og see, om min Formodning har nogen Sandsynlighed. I disse Aaringer har og været megen Ildbrud, Jordskielv og Askregn paa disse Grændser.

1224.] St. Thomasses Kloster stiftes og oprettes ikke langt fra Garde i Grønland, som dist i Forstningen hedde Grandland, det er Naboeland; thi Grande i Norsk Sprog er Naboe. Aaret derefter kom Klosteret i Stand og blev besat med Dominikanermunke fra Island, Norge og Sverrig. Saa at Kirken efter de Tiders Maade og Leilighed var i sin beste Flor.

1274.] Blev besluttet i det andet store Lionske Concilium, som bestod i det mindste af 1560 Geistlige af store og smaae Kreature. Himlen forlade mig, at jeg taler saaledes om Kardinaler, Prælater og Abbeder, eller hvad de nu kaldes — Paa dette Mode blev givet den — vigtige —

Anordning: At der til Udgivternes Bestyrelse til et Tog til det hellige Land, skulle samles Tiende af Geistlighedens Indkomst. Var det ikke en vigtig Sag, at betynge Lærestanden i Grønland med Embeds Skat for Pavens Skyld, der vil være Eiere af en smule Jord i Asien og en indbildt Helligdoms Levning? Erkebispen i Tronhiem blev beordret at indfordre denne betydelige Skat i Kong Magnus den 6tes Tid af Grønlands Geistlige, som laae tilligemed Island, Færøe og Orkenøer under hans Stift; men han var saa klog at frabede sig denne Commission hos Pave Johannes 21. med Undskyldning for Reisens Besværlighed, og fik af ham Tilladelse at overdrage Skatfordringen til andre.

1326] Bertrand Oktol blir befalet af Johannes 22. den 15. August, at indsamle Tienden, saavel af Grønland som andre nordiske Stifter, til den hellige Krigs Understyttelse, og Aaret derefter blev modtaget og qviteret for 127 norske Bismerpund af Grønlands bedste Vare, som blev udbragt til reede Penge og bortsendt.

1384] Høilovlig regierende Dronning Margrete lader beramme et Mode at holdes i Odense i Fyen, hvor der blandt andre Anordninger blev samtykket: At der altid efter Prædiken skulde bedes for Kongen, Øvrigheden, Adelen, og det som er

værdigt især for veifarende Folk. Dette maae dog vel ei forstaaes om smaae Landreiser i dagligeBegivenheder; men om dem, som skeede til Kongens og Landets Bedste.

1386.] Thi i samme Mode bled bestemt en Plan for den grønlandske Handel, som Dronningen vilde have sig selv forbeholden til sit Fadebur; og at denne Henstigt kunde bedre opnaaes, saa vare hidkaldede og mødende blandt mange fornemme Geistlige Erkebisp Niels fra Tronhiem og Bispen Henrik fra Grønland.

Om de her have raadet og handlet som Nedelige imod Norge og Grønland, eller ladet sig bedaare af Tænkemaadens høie Rast i den Tid, til Skade for tvende Riger og saa mange Mennesker i Landet, det skal Evigheds Grændser aabenbare? Nu maae vi ønske og haabe, lede og stride, Statsmanden og Sømanden gaae til Raads med Lærde og Læge, og det spaaes, som Forsynet engang vil lede os ret Vei.

1389.] Forsøgte de Norske en Seilads til Grønland fra Bergen, mueligt uvidende om Forbudet, som var stilet af de Geistlige i Odense Mode, og formodentlig har tuskhandlet, da de kunde sætte lettere Priis paa deres Varer — Hvorfor Dronningen, paa Efterretning herom, tilskriver Erland Feltrsen Slotsherre paa Bergenhuus og

 Arnol-

Arnolfer Gunnersen Laugmand, samt Haagen Johnsen Laugmand og flere gode Mænd, at tage Laugrettes Dom: At Baggerne have forseet sig, uden Forlov at seile derhen, hvorfor Dronningen lod dem krettesætte, med Forbud, at ingen uden Hendes Majestæts Tilladelse maatte giøre Fart og handle paa Grønland.

Sid Nationalfriheden aldrig havde blevet standset, men vel efter Loven bestyret og ordnet, saa havde Seiladsen til Grønland ikke saa tilig ophørt. Thi fra den Tid og Dronningens Død blev Grønland ubesøgt, og herved skeede et stort Tab for os; men et større for vore gamle norske Medbrødre, som boede paa hin Side Havet.

1412.] Den berømte Dronning døer, og, som sagt, ingen antager sig Grønlands Sag, uden at Fremmede især Hollændere benytter sig af Leiligheden, saa længe Farten ubehindret for Isen kunde skee, og berige sig af vor Skade. Nu burde de hielpe os med deres gamle Journaler og ældste Fortonings-Korter til Efterretning.

1418.] Her sees strax Frugten af Mangel paa National-Tilsyn og Naboehielp med Forsvars-Midler. Kun sex Aar ere forløbne fra Dronningens Død, saa komme hedenske Ulændige fra Naboekysterne med en Flaade imod dem og anfaldt med Grusomhed alle, som boede der, ødelagde

altinj

alting med Ild og Sværd, og toge mange til Fanger, hvoraf en Deel komme tilbage, og længtes efter at oprette Guds Tieneste igien, for at faae Trøst af Evangelium. Et smukt Eftermæle paa eders Ruiner, I gamle Østlændiger. Men naar Fienden kom med en Flaade imod dem, saa maae Angrebet først være giort til Søes. Spørgsmaalet bliver alleneste paa hvilken Side af Landet? Om det har været Nordamerikaner fra Terralabrador, som boede nærmest Aniaskirken? eller det har været fra Vestsiden? Herom veed jeg ingen fuldkommen Efterretning.

1433.] Den 22de September er Bartolomæus eller Bertel udnævnt af Pave Eugen 4 til Bisp og over Grønland, efter sin Broder Nielses Død i Tronhiem, som var tilstede ved det omtalte Møde i Odense.

Altsaa var Henrik i Grønland død, og ingen saa let ville antage sig Bispestolen formedelst farlige Omstændigheder.

1448.] Den 12 October skrev Pave Nikolai 5 til de tvende Bisper i Island, i Tilfælde af den elendige Tilstand, som Grønlænderne befandt sig udi ved Overfaldet af Barbarerne. Han roser Indbyggernes Bestandighed i Kristendoms-Læren: At de næsten i 600 Aar har bevaret den christelige Troe. Endnu maae der have været Fart

og Bekiendtskab imellem dette og Island; eftersom Paven anbefaler disse Kirkers eller Meenigheders Tilsyn til de tvende Bisper i Island.

1461.] Endnu opholdt sig den sidste grønlandske Bisp, ved Navn Andreas, paa Island, som Sættebisp i Skalholts Stift; men nu tabes gandske Efterretningen om Grønlands Tilstand, som mere aftog og tilsidst gik i Forglemmelse.

1477.] Men dog maae vi ei forglemme den brave Erkebiskop Walkendorp i Tronhiem, som i Kong Kristian den 1stes Tid, understod sig dog at foresporge: om Grønlandsfarten skulde fortsættes igien fra Norge? Men hans Anslag blev qvalt, formedelst hans Indkaldelse til Rom, hvor han døde, og med ham døde vel og alle betydelige Efterretninger om den grønlandske Kirkesag. Siden indløbe mange Omstændigheder her i Riget formedelst Krig med Sverrig og andre Uroeligheder, saa vore gode Konger ikke kunne faae Tid at tænke noget virksomt paa det saa langt bortliggende Grønland. Jeg veed ikke rettere, end jeg læste for nogle Aar siden i en lille Bog: At Kong Kristian 2. havde i Sinde, at lade beseile Grønland med Friislændere; men blev forhindret i sit gode Forsæt. Nu kan her anføres de Reiser, som ere paatagne af andre Nationer i de nordiske Farvande, for at see, om noget kan indrente os til Nytte af deres Opdagelser.

1482.

1482.] Peter Qvirin er den første Venetianer, som har faret søveis til Norge, dog vare mange tilforn reiste landveis derhen. Mon disse i Henseende til deres udbredte Handel ei have udspurgt, om alle Handelsgreene i Norge, Island og Grønland, og da optegnet det til Efterretning for Deeltagende. Der kan mueligt findes nogen bedre Oplysning for fremmede Handlende om den forsømte Tid, end hos vore egne. Peter Qvirin maae have udrettet noget vigtigt til de nordiske Landkiendinger hos sine Landsmænd, da hans Navn og Reise staaer paa Latin i Cartouchen paa et Kort, som findes i Dogens store Sal i Venedig; det forestiller Sverrig og Island, hvorfor ikke noget af Norge og Grønland? Men Kortet skal paa visse Steder være fordærvet.

1496.] Sebastian Kaboth, en vel befaren Mand fra Bristol i Engeland, kommer paa 7 til 68° N. Br.

Denne Opdagelses-Reise skeede paa Henrik den 7des Befaling og Bekostning. Da han var kommen forbi Forbierget Labrador eller Estotiland og seilede noget høiere end 58°, saa vendte han Vesten paa, seilede ned ad langs Kysterne til 38°, siden tog han Kaasen N. V. til 67° 30. Om disse Farvande tale Fordums-Søemænd igiennem Hydrographernes Penne saaledes: At de N. for

Hudsonsbai og W. for Eskotiland, have fundet store Fiorder og Havbugter, og at erfarne Søemænd for deres Tid have af Søegangen og Strømmen mærket, at dette Hav giver aaben Fart, hvorigiennem man kan komme til det stille Hav. Altsaa skulde den femte Jordkuglens Part være adskildt fra Amerika? Men nu i vor Tid, troer ingen dette, da alle Forsøg har viist Umuligheden.

1557 til 58.] Den berømte Dronning Elisabeth i Engeland affærdiger Martin Forbisher til Grønland, for at opdage gamle Handelspladser, som af de Danske og Norge vare forsømte om ikke forglemte. Men han, formedelst Mørkhed og Iis, kunde dette Aar ei komme frem. Saa stor Forandring siden Farten var i Gang! men Aaret derefter seilede han derhen igien, kom paa den Østre-Side til Lands, fandt her mange Vilde; altsaa de norske Kristne borte — flyttede — døde? De boede i Hytter, toge Flugten alle, saa nær som en gammel Qvinde og et ungt Fruentimmer med et Barn. Disse toge de med sig paa Skibet og seilede derefter til et andet Land, der nævnes ikke til hvilket? eller hvad Kaas? Men dog maa det have været paa Grønlands Grændser; thi hvor de sidst landede, fandt de Qvikfand, hvorudi meget Guld glimrede. Heraf lod

Kapi-

Kapitain Forbisher fylde 300 Fade og førte det til Engeland. Nu er det Spørgsmaal, om der og blev udbragt virkeligt Guld af Qvilsandet? I Kiøbenhavn havde Guldsmeddene ikke den Lykke, som strax bliver fortalt nedenfor.

1585 til 88.] Johann Davis i tre paafølgende Aar seiler derhen, og krydser under Nordcirkelen, finder en nye Vei, som han kalder efter sit Navn Straet-Davis; men hans videre Handel kan ikke siges noget om.

1602.] Georg Wiemont begiver sig i de Farvande, og kommer paa Høiden af 61°, kunde dog den samme Sommer ei komme videre formedelst Drivisen, vendte derfor tilbage.

1605 til 1607.] Vel havde den af Konger og Fyrster høiagtede og elskede Kong Friderik den 2den, paa samme Tid næsten som Forbisher gaaer ud fra Engeland til sin Bestemmelse, ladet Mogens Henningsen besøge det forsømte Grønland; han fuldførte vel lykkelig sin Reise, men hvad Opdagelser han giorde, vides ikke. Vigtige og alvorlige Optrin maae have hindret, at fare videre fort med Reisen. Men hans Søn og Efterfølger, den vidtberømte Kong Kristian den 4de, sender den 27. Mai dette Aar første Gang 3 Skibe fra Kiøbenhavn, under Admiral Gotske Lindenovs Kommando. Admiralen var saa lykkelig med sit

Skib, at komme under Land, paa Østre Side af Grønland. Han saae en stor Mængde vilde Folk komme om Borde. De fore til ham med deres smaae spidse Baade, havde med sig allehaande Skind og kostelige Horn, som de omtuskede med andre ringe Vare: Naale, Knive, Speile og deslige. Han beholdt to Grønlændere paa Skibet, og seilede til Dannemark. Paa Henreisen, hedder det, satte de en ulydig og skalkagtig Dreng, som var barnfødt i Kiøbenhavn, paa en Øe udi Havet, hvilken man aldrig siden hørte noget om. Det troer jeg, og troer tillige, at dette er aldrig bleven befalet af Admiralen, eller kan være foretaget paa hans Skib. Thi saa megen Skibstugt maatte vel være til, at den skalkagtige Dreng kunde blevet tæmmet og ført tilbage. En Kapitain, som førte det andet Skib, kom vel og til Grønland; men kun til Kap Farvel og siden længere ind til Straet Davis. De fandt og mange Vilde, handlede med dem, ligesom Admiralen paa sin Kyst. De opdagede en Deel Sølvsteene, ved en Sølvmine, hvoraf de toge Prøve, tilligemed to vilde Indbyggere, som de og førte med sig til Kiøbenhavn. Denne eller disse Sølvminer, maa forhen have været Hollænderne vel bekiendte, da de angive Stædets Lægd i deres Styrmænds Bøger nemlig: Sylwer Myn in Groenlandt 71° 30′

N. Brede 328° 30' Længde, det er efter min rude Regning 58° 30' Længde fra Kiøbenhavns Meridian. Det tredie Skib mældes indtet videre om, end at det havde en Grønlænder om Bord, og alle tre fortsatte lykkelig deres Reise. Neste Aar bleve nogle Skibe atter affendte paa Kongens Regning til Grønland. Den vidttænkende Konge maae have giort sig god Forhaabning, i Anledning af den første Opdagelse, hertil har vel og uden Tvivl Arngrims Afhandling om Grønland bidraget meget. Thi Aaret 1606 udgav han paa Latin en Beskrivelse over dette Land, tilligemed et nyt Kort, tegnet med Bisp Guldbrand Thorlaksens egen Haand. Dette Skrivt kom først i sal. Bispop Resens Eie, siden blev det leveret til Kong Frederik den 3dies prægtige Bibliothek. Admiral Lindenov blev og Anfører for dette Tog, hvortil nogle angive fem Skibe; men de Vilde afskyede nu Admiralskibet, og vilde ikke paa nogen Maade indlade sig i Handel. Altsaa har Admiralen rigtig antruffen det forrige Sted, og de forrige Folk, som kiendte ham.

De maatte derfor seile tilbage med uforrettet Sag. En Advarsel for dem, som maatte være saa lykkelige, endnu engang at trænge ind paa Østerlandet, at, om han fandt Levninger af de Norske Kristne, da at lade hverken overilet Nysgier-

gierrighed, eller Glæde, tage saa meget overhaand, at giøre Folkefangst.

Men en anden Forfatter siger: At de giorde en lykkelig Reise, komme tilbage vel beladte med Landets Vare og fire af Landets Folk. Begge Fortællinger kan være sande; Thi tre eller fem, hvilket det end var, kan have paa een og selvsamme Reise forskiellig Lykke.

Det tredie Aar bleve udreedte tvende Seilere fra Kiøbenhavn til samme Land. Paa disse bleve indtagne Nordmænd og Islændere, som formodedes i Sprog og Sæder, nogenlunde, at komme overeens med Landets Øslændere, om de fandtes. Dette Anslag var den indsigtsfulde Kristian den 4de allene værdigt, omendskiønt Udfaldet den Gang ei vilde svare til hans priselige Diemeed. Thi for Mængden af Drivisen og anden Farlighed kunde Skibene ei naae Landet, hvorfor de satte Kaasen til Island, derfra til Færøe og omsider kommer til Kiøbenhavn i Julii Maaned. Om dette ikke var alt for snart at forlade saadan vigtig Forretning, maae Erfarne bedømme.

1607.} Rygtet om de Danskes flittige Reiser til disse Stæder, saavelsom Drivt at giøre flere og nye Opdagelser, foraarsagede, at Henrik Hudson blev udsendt fra Engeland. I dette og paafølgende Aar krydsede han omkring ved

Ame

Amerikas og Grønlands Kyster. Da han kom paa 63° og Provianten begyndte at formindskes, kastede Mandskabet ham og hans Søn i en Sluppe, forlode dem, og stak udi Søen, for at komme snart til Engeland. En slet Skiebne for den bestræbende Hudson, hvis Navn og Seilads nyder endnu det Æreminde, at nævnes i Hudsons Bay og Hudsonsstræde.

1619.] Kristian den 4de, en Konge, som var sine godgiørende Anslag troe og utrættelig i Udførelsen af sine vittige Planer, sender endnu to Skibe til Grønland under Kapitain Munkes Kommando. De komme nær ved Landet og saae der mange Folk; men maatte formedelst Js blive paa Landet Vinteren over, hvor han med sine Folk udstod megen Kulde og Sygdom, hvoraf de fleste bortdøde, maatte og af den Aarsag forlade det store Skib og om Foraaret seile derfra med en Jagt. Her er ingen nye Opdagelse eller Efterretning for andre. Kulde, Sygdom og Mismodighed har forhindret dem, at gaae frem i sin Forretning.

1636.] Kiøbmændene i Kiøbenhavn indgaaer en Kompagnie. Handel og udruste to Skibe til Grønlandsfarten. Disse komme lykkelig til det hensigtende Sted, og tuskhandlede med de Vilde. Der fandtes Sand, som lignede Guld-

Farve

Har en forunderlig vim retractivam, om jeg saa maae kalde det, endog i Alderdommen, hvor godt man end vederfares hos Fremmede. De døde snart, den ene efter den anden, de to sidst levende hedde Dioq og Judital. Ingen synderlig Efterretning har man fra disse, uden det, som er blevet os bekiendt i de seenere Tider.

1672.] Tvende Grønlændere komme til Hamborg med Skibene fra deres Land; de svarede i alle Maader til Anseelse, Vext og Levemaade med vore fem, og levede ei heller længe. De anføres her, for at vise, hvor flittige Hamborgerne og Hollænderne have været i at opsøge Grønland.

1721.] En merkværdig Periode udmærker sig omsider, saavel i høisalig Kong Frederik den 4des Regierings- som i den danske Kirke-Historie. Thi i dette Aar har Hans Egede, Sognepræst til Vaage i Nordlandene, under Tronhiems Stift, giort sig megen Umag, stridet imod mange Hindringer, og havt mange og besværlige Reiser, for at omdanne Grønlænderne til Kristne. Hans udgivne Skrivter ere bekiendte. Den nuværende ældste Menighed anlagde han paa Øen Gothaab. Hans værdige Eftermands og Søns Skrivt, som nu er udkommet under Titel af: Uddrag af hans Dagbog, med et Kort over Grønland, vil

vist

hist formøle og give meere udbredt Lys over de ældste Tider. Mindet om sal. Hans Egede, og Grønlændernes Pabja, vil ikke forgaae, saa længe der er kristelige Meenigheder til iblandt de grønlandske Klipper.

1724.] Sender Hr. Hans Egede to Grønlændere, Kibberok og Pook, til Kiøbenhavn, som giøre et smukt grønlandske Optog, da de lade deres store Færdighed see, i. at roe hver I sin Baad, med een Aare, som havde et Blad paa hver Ende, og kan kaldes hos os en Balance-Aare. Dette skeede under Admiral Ibdikers Anførsel, med Pauker, Trompeter og anden Musik. I Følget vare 12 Slupper, og heele Optoget toges i Øiesyn af det kongelige Huus og en Mængde andre Tilskuere. Med deres Kaste-pile dræbte de adskillige Ænder, som til den Hensigt vare satte hist og her i Kanalen.

1737.] Kristians Haab anlægges ved Disko-Bugten, een Grad længere Norden paa, end Snee-Særken paa Østersiden, nemlig 68° 54'.

1741, 42.] Jakobs Havn bliver anlagt, og Aaret derefter ligesaa Frederiks Haab. Polhøiden paa begge Stæder skal siden anføres.

1751, 52.] Den bedste Undersøgelse, vi endnu have i de nyere Tider, er udført af Handels-betienten Peder Olsen. Han kom først 15 Miil

Østen for Statenhuk, som ligger paa 59° 30' N. Brede, altsaa ikke langt fra Eriksfiorden, den rette Begyndelse paa Østerbøigden. Hans nøiagtige Journal har Velærværdige Hr. Fabricius med nyttige Anmærkninger veiledet heel igiennem til Læserens Oplysning. Til mine Historietter vil jeg alleneste samle det, som stemmer overeens med min Plan, og derved fornøie den Deel af Publicum, som er opmærksom paa det, som tales og skrives om det rette Grønland. Tre Dage efterat Olsen foer fra Gothaab, kom han til hiin Side Fiskerfiorden, som er forskiellig fra den, som nævnes blandt Østerbøigdens Fiorde. I denne Fiord, og en anden to Mile sydligere, tilforn kaldet Anda, maaskee rettere Andian eller Anlan, siden de Gamle tale om Anians Kirken, men nu Krabbefiorden, findes Kirker og andre ruinerede Bygninger efter de norske Kristne. Skade, at man ei havde Tid og Leilighed at oprydde de forfaldne Kirker og ruinerede Huse, for at danne dem til nyttige Boeliger, for Søgere i Eftertiden, eller dog at opreise Kiendemærker for Efterkommerne; mueligt man kunde være saa lykkelig at finde noget, som lignede skrivtlig Vidnesbyrd iblandt Ruinerne, hengiemt af de Geistlige. Nu kaldes dette Sted Fisker-Logen, og er anlagt 1754.

Fore-

Forfatteren siger: at hos denne Fiord, som ligger paa 62°, skal findes det Stræde, som til forn skal have gaaet igiennem Landet, og er kaldet Forbisherstrædet. Men Hr. Fabricius troer ingenlunde, at dette har været det rette Forbisherstræde, ja neppe vil troe, at han har været i Grønland, men snarere ved Hudsons Bay. Det kan dog være muligt, da Hollænderne troede, at naar de i Aaret 1684 kom til et langt Stræde ved Grønland, som laae paa 63°. 30′ N. Brede og 340° Længde, at de vare i Forbisherstrædet — og meere — En Tid af 176 Aar, siden Forbisher var der, kan have giort mange Forandringer og Naturbegivenheder, saa at om den samme Mand nu kom der, vilde han finde alting ligesom omskabt og forandret, og han vilde paa Udkik ikke engang kiendes ved Fortoningen.

Den Fiord, som af de Hollandske kaldes Maagehavnen, og det spidse Field paa den sydligste Pynt, som kan sees paa mange Mile, kaldes af de Danske Tinnen, Bierg-Tinnen og Field-Tinnen er ellers Norsk; skal være det i Korterne anlagte Kap Comfort, paa 63°.

Den 7. September passerede han ikkun to Miil, og dog opdagede en og anden god Skibshavn; ja endnu meere, der stode Vaertegn af

Steen, som Hollænderne havde bygt for Indseilingens Skyld. De giorde ret, som oprettede Advarsels- og Sikkerhedstegn paa ethvert beqvemt Sted — og saadanne Vaertegn skulle vore Folk og ved alle udmærkede og fordeelagtige Steder opsætte. Kiendetegnenes Høide eller Skikkelse skulle sige Efterkommerne, om Havnen var beqvem, maadelig eller slet, og saadant noget, som en lærd Mand anpriser for de Russiske Opdagelser, naar de skal være paalidelige. Opdageren fortæller; at han paa sine Steder fandt fuldt op af Helleflynder; han taler og om de store Helleflynder, de Norskes Qveite, Rødfisk, den Norske Ouvr, Sælhunde.

Skulde da Grønlænderen eller den, som boer i Selskab med ham, lide saa gruelig Mangel, naar han havde Redskaber og vidste Maaden, at tillave, tørre, og behandle Ouvren, Qveiten, Laxen. Tør Ouvre, som vi Trønder kalde den, en feed Fisk, endog vindtørret til et Stykke Brød og Skaarqveite, Ravrekling, som er en sund Spise for Nordmænd, kunde aldrig mangle.

Lax kunde fiskes, tørres, røges af de Hiemmeblivende, medens de andre vare paa Reisen, Grønlænderne, som lætte den Norske Havbondes Hunsholdning, bleve afvante fra deres Skydegevær — End de norske Fiskeboller af Torsk, helst af

Qveite,

Hveite, fat og vel tillavede, men det er nogen ubehagelig Spise? End Komperuter, Kambs-hoveder, ere de ikke Havhondens Retter? — At Tunnisiarbik, Fiordens Navn, svarer til det Norske Tune, en Borlig, og Lie, en Banke, en Dal med Skovkrat opad, det er min egen lyse Formodning, for at faae Levningsord fra de gamle og første Beboere. Tre Mile ind i denne Fiord opslog han sit Telt i en Vaag ved en skiøn Elv, som den Tid var rig paa Lax; man kan altsaa kalde den Laxevaagen, efter et lige Navn, ved Bergen i Norge, og naar en Steenvare var sat til Mærke paa saa gode Sted, saa havde Eftersøgeren saa langt Veiledning.

Landet havde megen skiøn Anseelse og var ziret med Moos, Græs og Lyng i Mængde. Saa her endnu paa sine Stæder er Glimt af den forrige Tids Tilstand.

Ved Nedgangen af et Field, to Mile længere ind, kom han til et Gierde, Steengar paa Norsk; thi vi tale om Steingardn, Skiegardn og Havgardn. Dette maae være sat af hine Kristne til Lukke for tamme Kreature; men en Deel deraf var saa forfaldet, en Deel paa Hældingen, og saae kun slet ud. Han traf og for nogle af deres forfaldne Huuse. Her fortiente Stedet Vaertegn for tilkommende Opdagere. Herfra kom han

 til

til det inderste af Fiorden, som vender til N. O., og er 10 Mile fra Søen, om ikke længere, som vel ei saa let kunde observeres. Her slog han atter sit Telt ud ved en Elv. Man skulde snart troe, her var en Arm af Eriksfiorden, og at han var paa Vei til Erikshavn; thi paa begge Sider af Fiorden og inde i Landet saae han mange med Buskatter bevoxne, græsrige og vandrige Marker, hvor hine Nordmænd havde boet, paa tvende Steder efterladt sig Kirker, og paa mange Steder omkring Vaaningshuse og Qvæghytter, som han kalder Byhytter.

Kirkerne vare plat indfaldne, saa at allene Grundsteenene deraf laae tilbage, i den Orden de gamle gode Folk havde lagt dem, vel ikke uden meget Arbeide; thi de vare temmelig store. — Store Beviise paa Folk af Arbeidsomhed, Mandighed, Eenighed og Kunstfærdighed, paa konstløse Stæder. Uden disse Egenskaber kunne slige Bygninger ei have været opførte saa langt borte fra andre. Man erindre sig nu, hvad der er fortalt forah om Fihland. — Følgende fortiener og vor Opmærksomhed: Vaaningshusene vare forandrede til Steendynger, og begroede med meget høie Straae; men af de mindre Hytter, som vare 3 til 4 Alen lange og halv saa brede, stode endnu nogle af Murene tilbage; men alle

for-

foruden Tag. Disse Mure vare alle af Kampesteen, dog heel lige, saa at, endskiønt hverken Kalk eller Leer klæbede derimellem, passede dog Steenene med hverandre temmelig godt. En af saadanne Hytter stod paa en liden Holm i et ferskt Vand, og var omgivet af Vandet til alle Kanter; mon det ikke er Levning af Laxedorp eller Fiskerhytte? Nu I gamle norske Kristne! saa havde I da, maaskee begravne midt iblandt Eders egne Ruiner af Hunger og anden Elendighed, af Mangel paa Broderhielp, efterladt Eder selv Mindesmærker om Eders Virksomhed i Kampesteen, langt prægtigere end deres i Marmor.

Og denne Mand var det forbeholdet, at oplede og nu først at opdage og bekiendtgiøre Eders Boeliger for sine længselsfulde Landsmænd, da andre forgieves have søgt at fuldføre denne ærefulde Forretning.

Da han videre havde erfaret, hvad Slags Fisk her omkring kunde drages, og siger os, at Landet var beqvemt for europæiske Folk, naar Korn kunde avles; ligeledes beskrevet os de Landog Søedyr, som der findes i Mængde; saa klaget han over Umueligheden at komme paa hiin Side, uden ved Hielp af kunstige Maskiner, som kunne drives ved Vind og Luft. Ingen uden en Mand, begavet med Gerners mekaniske Genie, kan forskaffe

skaffe saadanne Maskiner — Nei, det kunde endda ikke hielpe — han maatte besidde meere, Gerners Siel, hans utrættelige Flid, hans Ufortrødenhed imod Dadel, og Haan over mislingede Forsøg.

Forfatteren af denne Dagbog meener, efter Indbyggernes Fortælling, at Mellemtiden fra August til sidst af October var den beqvemmeste til at beseile de østlige Kyster; men selv giver han et Exempel, og Hs. Velærværdighed Hr. Fabricius stadfæster det, at man ingen sikker Regning kan giøre paa Tiden af Isens Ankomst og Bortgang. De, som have giort Opdagelser fra Asiens Kyster, bekræfte og det samme. — Men ved saadanne ferme og utrættelige Mænd, som denne, og paa den Maade, som foreslaaes i Anmærkningerne, kunde vel Ønsket med Guds Hielp opnaaes. — Fremdeles giver Forfatteren Anslag paa et beqvemt Sted at bygge Kolonie, baade i Henseende til Indløb, gode Havne, Ankerbund, Fiskerie, Vildt, Græs, Urter og Skovkrat. Dette er en Fornøielse at læse. Og her skal være ligesaa got, om ikke bedre end i Tunniliarbik. Ved det bekiendte Kakoktok staaer endnu en Kirkemuur, og en anden forfalden Bygning efter de forrige Kristne.

Med

Med taus Ærbødighed maae vi her og paa hvert Sted spørge: Hvor gammel er du? hvor hvile dine Indbyggeres Been? I ere dog ikke alle begravne paa disse Steder? Her falder mig ind den Tanke: At hvor der ere Kirkegaarde, der ere og Liig begravne, hvor der ere Liig begravne, der ere vel og holdte Sielemesser i de Tider, og uden Testamente eller Gavebreve ere vel ingen Sielemesser holdne. Alle disse daarlige Ting kunne tiene os til nogen Oplysning, om vi vare saa lykkelige at faae nogen Levning deraf at læse. De gamle norske Kristne have boet her i hver Bugt, siger han, saavel til Lands som til Vands, eller ved Søekanten. I denne Egn er nu for nogle Aar siden anlagt Kolonien Julianes-Haab. Vort Haab og Bestræbelse i denne Sag ville Forsynet selv lægge Lykke og Velsignelse til!

Forfatteren anmærker, at naar man vilde forsøge at gaae over Jisen fra Vester- til Øster-bygden, da synes det ved Sioralikfiorden at være giørligst; thi den er jevn, og altsaa skikket, baade til at gaae og kiøre paa. — Da man her ikke har tamme Rensdyr, som Finnerne, saa maatte det vel skee, efter dette Lands Brug, med Hunde. — I Kamskatka kan 8 Hunde drage Slæde og Mand 100 russiske Verster i een Dag; da nu 7 Verster udgiøre en dansk Miil, saa

kunne de paa een Dag, naar Uveir ikke forhin-
drede det, giøre en saadan Reise af 13 til 14
Mile ligefrem, og det var meget. — Ved Siden
af Elven i Sjorälikfiorden forefandtes nogle vidt-
løftige Mure af meget store Graasteen, efter to
[illegible] Bygninger, hvoraf den eene var 61 Alen
lang, og 36 Alen bred indvendig, og den anden
havde 35 Alen i Bredde og 60 Alen i Længde, og
paa sine Steder vare de 2 til 3 Alen høie. Ud-
vendig have været adskillige Sidekamre, og inden-
for i den eene Bygning saae man af samme Slags
Steen en liden rund Underdeel, som Levning af
et Taarn. Udgang og Indgang kunde man
ikke skielne, da Murene vare meget nedfaldne.
Skade, at man ei kunde undersøge disse Levnin-
ger tilgavns, eller faae at vide Polhøiden, for
at mærke, om her har været St. Thomas Kloster.
Der stod og nogle mindre Gaarde eller Huus-
tomter; men de vare saa nedsunkne i Jorden, at
de næsten ikke kunne sees. — End Kadlætmiut
med overflødig Vext af Græs og Buskatser, end
Onartok med sit skiønne Torske- og Laxefiskerie,
med sine Edderfugle og Rensdyr! kunde her
mangle Føde Vinter eller Sommer, naar Grøn-
lænderne bleve underviste, og vilde bruge deres
Fordeel ret. Den, som reiste paa Opdagelser,
maatte dog undgaae at æde unævnelig Føde, naar

hans

hans Afsebønne var vel forsynet efter Nordlændernes Maade. Videre, her findtes mange ruinerede Huse, i Form af Steendynger, efter de Norske. Alle kunne lades til et Magazin for Reiseproblem. Endnu en liden Mærkværdighed paa dette Sted, at Folket her i Egnen have en anden Accent og Talemaade, end deres Landsmænd i Almindelighed, maaskee meere nærmende til gammelt Islandsk og Norsk, som en Bunst i hastig Udtale ei saa lige kan skiønne.

Arngrims Skriot, meente jeg, kunde give bedre Oplysning om disse Steder; men lærde Mænd skal have bemærket Feil hist og her, og at det er grundet paa Sandsagn. Den grønlandske Saga, om den kan være os til Understøttelse, formaaer jeg ikke at bedømme. Det anførte Ginnunga-Pap, synes mig ikke ret nævnet; men maae vært Ginnunga-Gap, som det hedder paa Islandsk, nemlig Ginunga: Møde, Modstand, Forhindring, Standsning; Gap: Hul, Aabning; det er Ordets Bemærkelse, og det lader sig ganske passende forklare paa dette Sted. — Disko anlægges paa 69° N. Brede, og Olkum længre, det Islandsk Aulm lengri, et langt Land, Holmer Række 66° paa Østersiden. Der paastaaes af de Antikiske Grønlændere, at de til sine Tider ved megen klar Luft kan see et Land, som efter deres

Be-

Betegnelse ligger med S. O. af deres Syn. Om dette kan være Vinland, Markland eller Helleland, som Beskrivelserne melde om, har lagt ved Grønland, kan Forfatteren ikke sige; men formoder snarere at være Skyer. — Jeg tør bifalde Hr. Fabricius, at i Fald det har været Land, saa kan det ligesaa rimeligt have været Frisland eller Eiland van Bus — eller Røgskyer af brændende Klipper paa Ildøerne, hvorom tilforn er talt.

Kangak-Næsset ligger paa 60° 56', saa det nok bliver en Vished, at Forfatteren har været en Grad omme paa Østersiden. Bemeldte Kangaknæs skal være det i Kortene omtrent paa samme Høide anlagte Kap Discord. — I Anerlokfiorden ere tre rige Laxelve, saa Lax kan der fanges i Mængde. Landet er vel meget høit, men derhos dog smukt og velbeklædt med Græs. Imellem Biergene ere adskillige Sletter og Dale, hvor de Norske have boet, og endnu kunne bebygges af Europæere. Tilsidst underskriver jeg baade Forslaget og Ønsket, og at Gud vil give dem Lykke paa Reisen, som skal fortsætte disse Opdagelser, og Herrens Engel ledsage dem — til Ære for Kongehuset, og fælles Glæde for Landets Børn.

1783.] Opdager en dansk Skipper en brændende Øe i Havet, paa det Stræg imellem Island

Island og Grønland, hvor de ei have seet Land tilforn; jeg troer S. V. for Island, og følgelig var et Opskud fra Havgrundens Klipper. Tilforn har jeg sagt min Formodning; underkaster mig heri andres Bedømmelse.

1786. J Jagten, den nye Prøve, udgaaer under Hr. Lieutenant Groves Kommando, havende de Herrer Lieutenanter Egede og Billt om Bord, for at undersøge den omtalte Øe. Den blev dette Aar seet af alle Farvandets Seilere; men i det følgende Aar ikke meere, uagtet det var befalet alle derhen gaaende Skibe at undersøge den, for at meddele Underretning derom. Man fandt paa denne Tour vel ingen Øe, men traf for et farligt Skiær, som ligger i Vandskorpen, og har tilforn været til under Navn af det blinde Fugleskiær. — De Herrer Officerer, som saae dette, holdte det af adskillige Grunde høist sandsynligt at være det samme, som i Aaret 1783 var ildsprudende — og at Orlogskibet Indfødsretten just var tilsat paa dette Sted, og Vraget drevet i Land paa Island. Dersom den første Opdagere havde fundet anstille en god Krydspeiling og den bedste Søeregning til Hielp, saa har meere Vished udbredt sig i denne Sag.

Nu maae dog ingen beskrive os Grønlands Østerbøigd i den indre Deel af Nordamerika;

 men

men naar en Forfatter udlader sig saaledes: Indbyggerne i Nordamerika skal være vore gamle Landsmænd, nemlig Nordmænd, de føre bestandig Krig, ere grusomme Folk og tillige Uslinger i deres Levnet —

En artig Beskrivelse — krigførende — grusom — Usling — det kommer an paa hvorledes det sidste skal forstaaes — Videre hedder det, ved Terra nova, Kap Breton, ny Skotland, i Lovisiana ved Søen Ontario, og længere Vester i Amerika, bør vi søge en Deel af det forlorne Grønland — Mange Tak — og en Deel maaskee i Ponto, Asia og Kina? End videre siger den samme: hvorfra skal man ellers finde Spoer af store velbefæstede Steder og ziirlige Byer i det indre Amerika, uden fra Nordmænd? Prægtige Steder og ziirlige Byer byggede og beboede af Uslinger, kan det vel lade sig sammenligne? Jo, ganske got. Naar nordiske Folk har ladet sig parisere, saa faae de Uslinge-Skikkelse. Men deri er jeg færdig at forene min Meening: at Nordamerika har havt en stor Kolonie af Nordmænd og grønlandske Norske. Estotiland, Karalit i Eskimaa, Manhatte i Nova Hollandia, Norumbeck i Nova Francia, troer jeg at være Levninger fra de Norske. Men iblandt de Norske have og været Angelsaxer, Frislændere og

Jyder

Syder — som disse kan have istandsat Helleland, Markland og flere nu forlorne Steder i Amerika. Men Grønlands Østerbøigd bliver altid lige Vesten for Island, saa længe Hvitsærken er til, som er tvært over for Vestjøkulen.

Medfølgende Table over Havne, Fiorde og Stæder, saaledes som gamle Styrmandsbøger anlægger dem, skal mere oplyse os. Jeg beholder de fremmede Navne tildeels, men de gieldende og udmærkende Steder sættes i vort eget Sprog. De nyere Steder sætter jeg til, for saavidt jeg har fundet dem hist og her optegnede. Længden, som ellers beregnes fra Piko de Teneriffa eller London, har jeg efter min svage Indsigt i den Videnskab beregnet fra Kiøbenhavns Meridian. Det Feilbare heri kan deles imellem mig og dem som har regnet foran.

	N. Br.		Længd.	
Akkim sengri i Grønland	66	"	"	"
Base-Bartier in Groenlandt	73	55	58	30
Briels-hawen in Groenlandt	63	35	61	0
Buttons Eyland i Grønland	60	0	80	17
Cap Confort in Groenlandt	63	0	61	0
C. de Solation i Grønland	62	35	61	0
C. Farwel in Groenlandt	59	40	58	30
Men Horrebow sætter	59	30	58	55
C. goede Hoop in Groenlandt	61	40	57	10
C. Maelson in Groenlandt	60	25	59	10
Cap Christian i Grønland	62	38	66	55
C. Discord eller Kangak-Næs	60	56	"	"

Chri-

	N. Br.		Længd.	
Christians Haab i Disko-Bugten	68	54	58	7
Disko	69	0		
Coc infort in Groenlandt	66	20	62	0
Dalathon in Groenlandt, det er, Dalathune laae tæt ved Linders Kirke, ikke langt fra Eriks-Havn, som Breden og Længden viser	65	20	43	30
Denemarckshawen in Groenlandt. Aar 1684 var Stedet angivet under dette Navn; men naar det første Gang paa nye er besøgt af Danske vides ikke, uden det skal være fra Lindenows Tid	68	55	59	30
Erickshawen in Groenlandt	65	20	43	30
Erichs Fiord sydvest paa Landt, Hoved-Indlabet til Øster-Grønlands Egne	61	5		
Eymes-Rest-Fiord in Groenlandt	65	25	40	20
Findebunderhawen in Groenlandt. Det maae være Frindebiider Havn	66	30	45	15
Frederiks Haab i Forbisherstræde	61	49	62	33
Forbisher Straat in Groenlandt	63	30	47	0
Gilbert-Sound in Groenlandt	67	50	57	30
Gomberschaar in Yslandt, maae være det bortkomne Gundbernoskier, som paa Islandsk hedder Gund-bjar-narsker, beliggende imellem Island og Grønland, og strakte sig langt derhen,				

adskille

	N. Br.		Længd.	
adskilt fra Kros-Herne. Først vare de beboede, siden bleve de ved Ildbrud til Holmer og Skier, nu ere de ganske indringlede i Isen, saa den almindelige Mand i Island veed intet at sige om dem. Men en lærd islandsk Student har trakt dem frem, af Alderdommens Mørke	64	30	39	0
Got Haab, de Danskes	64	14	62	33
Helmstades Field in Groenlandt	66	0	46	0
Hopp-Bay in Groenlandt	65	0	62	0
Hoope Sandersen in Groenlandt	76	55	58	30
Horne Sound in Groenlandt	78	6	59	20
Hunglenar-Fiord in Groenlandt. Den korteste Vei fra Island, naar man kunde komme frem for Isen	66	45	39	0
Hvite Sark in Groenlandt, maae være den saa bekiendte Hvitsærk, et høit Field, som i klar Luft kan sees fra Vestjøkulen i Island, men ligger paa N. V. derfra.	67	0	53	30
Jakobs Havn i Grønland				
Krabbe-Fiorden	62	0		
Lancaster in Groenlandt	64	0	60	50
Leicester-Point in Groenlandt	63	0	60	30
London Castle in Groenlandt	74	45	60	30
Lyden Kerk in Groenlandt, maae være Linders Kirke nær ved Dalathunr	65	30	43	5

	N. Br.		Længd.	
Laormond-Fiord in Groenlandt	65	20	43	30
Marcheand Iland in Groenlandt	72	30	58	30
Ryding-Fiord in Groenlandt	65	30	44	30
Prise-Fort in Groenlandt	69	40	59	0
Queen Annes Cap in Groenlandt	67	10	60	45
Rombeles Ryverd in Groenlandt	70	0	59	0
Silver-Myn in Groenlandt	71	30	58	30
Maaskee den, hvor Qviksandet fandtes af de Danske, eller Sølvsteenene af de Engelske. Ellers anlægges Kobber-Minen paa	72	0		
Skegel Kerk in Groenlandt	65	25	44	0
Statenhock in Groenlandt	59	50	58	0
Vosen-Fiord in Groenlandt. Der kan man see at Fossefiorden, benævnt efter Kongsgaarden Fosse, som laae ved Linders Kirke, har været Hollænderne bekiendt; men den maae have lagt langt Vesten for Eriks-Havn	65	20	61	50
Warwichs Forland in Groenlandt beskriver vore Gamle, med en almindelig Havn for Nordmænds Hvarff og Kiøbmænd	63	30	57	10
West Holmesound in Groenlandt	76	0	77	40
Weyden-Fioerd in Groenlandt	65	30	45	20
de Wiedebay in Groenlandt	61	15	59	45
Womens Ilis in Groenlandt	76	0	59	0

Til-

Tillæg og Anmærkninger.

1) Seer man, at de meest beboeligste Stæder og Havne have lagt paa Straget imellem 61° og 65°, og ved den sidste Høide forekommer Samlingen af de fornemste Pladse, og næsten med den korteste Længde. Det fornøier mig ikke lidet, at mine Formodninger, optegnede for et Par Aar siden, stadfæstes af den befarne Olsen. Den bedste Maade at finde Adgang til disse Stæder, har Forfatteren til de hosføiede Anmærkninger givet Vink til.

2) Naar det af Hr. Biskop Egede udgivne Kort blev af Kyndige i denne Videnskab sammenlignet og forbedret efter opgivne Tavle, og tegnet paa den samme Maade, som Hr. Prof. Horrebov har aftegnet Island i sit Skrivt mod Borgermester Andersen, da vil det give os et godt Ideal.

3) Maa man formode, at hver stor Bye har havt sin egen Sognekirke. Garde og Alba vare to Landstæder, Stokkenæs og Brattalia vare Søestæder, St. Thomas Kloster havde vel og sin Kirke eller Kapell. Regner man hertil Aniaskirken, Saltfieldskirken, Vaagekirken, Linderskirken og Skegelkirken, mange flere have de vist været, saa kan man giøre sig et libet Begreb om dette Bispdømmes Vidtløftighed.

4) Kong Kristian den 4de antog Nordmænd og Islændere i sin Tid til Grønlands Opdagelse, og Hr Biskop Egede, foreslaaer samme Folkeslags til at dyrke og bebygge de øde Stæder, under de lempeligste Vilkaar — Det kommer an paa, at de vare gode Skieløbere tillige, ligesaa godt som gode Fiskere og Jordbrugere — At de forstode

mod Fieldfinnen at tillægge sig en Drift af samme Rensdyr, siden de findes der paa sine Steder i Mængde — De Vesterlændske Nordmænd ere friske og ferme Søefolk; men forstaae ikke Nordlændernes Behandling med Torsken, Qveiten og Ouvren. Grønland, seer jeg, giver samme Fiskeslag, som Nordlandene. En ferm og ærekier Opsynsmand, som tillige var Geodesist, var og fornøden, saa bruger de Russiske paa deres Opdagelsesreiser. Ingen Journal eller Dagbog ligge hen, saa Geniet eller den stræbsomme Mand derved ikke bliver bekiendt førend efter sin Død, da han hverken kan hielpes eller belønnes for sin Møie. Han har anvendt sin bedste Alder til Landets Nytte, han bør og kiendes og belønnes derfor, mens han lever. Og nu har man ei heller nødig at tvivle derpaa, da alting har faaet et bedre Liv, under vor Konges og Kronprindses store Omhu og Forbedringsplaner. Hvert Aar skulle indsendes Efterretning til sine Steder, om alt det, som blev opdaget, udmærket, aftegnet — Nordmænd, som trives bedst med deres egen bevante Kost, maatte og være forsynede med samme. Thi ingen Ting ødelægger Nordmændenes Liv mere og skaffer dem snarere Sted paa Kirkegaarden, isteden for at staae friske og muntre i Felten, end den hastige Overgang til fremmed Føde. Klimatet i Grønland vil nok ikke kyse den, som er vant med Snee og Kulde, Klæderne maatte han bruge paa sin Norsk. Deres Natur lader sig beskrive, i det gamle Ordsprog, som ruller omkring i Bergen, om Bønderne fra Sognefiorden:

Kiera Braurí paß paa Jægta mi, mens mæ gaae op the Hermann Lodding og slaae mæ en Grautí. Svaret: Kiera Braurí slaae han, saa femtan Kara kan dandsa paa i. Saa deres Mave er ikke tient med blødsøden Mad.

5) De som foreslaae Østerbøigdens Opdagelse fra Island af, tvertimod den, som er skeet indenskiers ved Landsiden, maae tage i Betænkning: Den nu almindelige og paa Erfarenhed grundet Meening om Vandets idelige Formindskelse og følgelig Isens aarlige Tillæg paa de Steder, hvor den lange Winter og Kulde hersker. Nordlysets Træk mere og mere Sønder paa, forkynder og Kuldens Fremgang. Solens eller Jordens Gang i sin Løbebanes Forkortelse, om den ogsaa ufor-mærkt hidrager til Kuldens Wext Nord paa, det maa staae ved sin Qvæstion: Men her vil jeg kun anføre erfarne Sømænds og den opmærksomme Hr. Poul Egedes Vidnesbyrd til nye Erindring. Grønlandsfareren Søren Bonberg, som i 32 Aar — det siger meget, 32 Aars Befarenhed i et og samme Farvand — har seilet til de Kyster, giver den med Berømmelse bekiendte Doktor Ancher Anchersen i Jylland, paa Tilspørgsel, saadanne Grunde: "Vi kunne ved vores aarlige "Seilads langt tiligere nu end tilforn sine Snee-"fieldene og faae dem i Sigte, alt eftersom de "Aar for Aar blive høiere — Øiesynet kan ikke "bedrage og Luftens større eller mindre Klarhed, "kan ei giøre den Forskiel i mit Bestik, da jeg "efter saa mange Aars Forfaring veed, at Bestik-"ket holder altid Prøve. Og naar man omsider "kommer nærmere ind under Spidsbergen eller

"Grønland, at ligge der med Skibene ligesom i' "Havn, da har vi god Leilighed, at examinere "de nærmeste Snee- eller Jisfieldes Forandring; "hvilken stedse bestaaer i en Tilvext eller Forøgelse, "giørende derved, at det forhøiede Land, langt "tiligere nu end tilforn viser sig og falder i Øi- "nene, paa saadan Distance, hvor det for nogle "Aar siden ikke kunde sees." Heraf følger jo den Slutning: At jo tiligere og jo før, paa samme Ledding, man kan see Sneefieldene, jo større og tydeligere de fremtoner sig, desto længere, er og Strandisen tillagt, desto længere fra Maalet at naae den, og med store Skibe nesten en Umuelighed at trænge ind til Landet — Men at der, i sin Tid, kan skee de Natur-Begivenheder ved Nordpolen, som ligesaa let kan fordrive Isen fra Grønlandskrogen, som den nu driver den derind, det kan vi formode; thi endnu har vi ikke seet Ende paa alle Naturens Underspil. Til Bekræftelse paa denne Erfarings Sandhed af en læg Søemand, vil jeg anføre benævnte lærde Mands Beretning: "Paa Grønland, siger han, voxer Isen ei alle- "neste i Høiden, da den aarlig lægger Lav paa "Lav; men den griber og omkring sig til Siderne "og indtager hele Miile i en Mands Alder. Paa "mange Steder er den allerede kommen ned til "Bunden i Fiordene. Hvor disse ere dybe, der "falder den ned som store Bierge, af hvilke de "største findes i Diskobugten paa 69 Grader — "Der har jeg selv maalet et saadant Jisbierg paa "1000 Alen — Ligesom nu Isen tiltager stedse "paa Landet, saa formindskes derimod, den som "kommer i Søen, da Strømmen fører den neden-

"til

"Til- og Udvext Hrede om Sommeren noentil, saa "at der kan løbe store Floder ned af den. At "den derimod tiltager idelig paa Landet, kan ikke "andet være, efterdi den Grundvold, der engang "lagt ved en lang og skarp Vinter, fører saa me-"gen Kuld med sig, at hvad der tøer om Dagen, "det fryser igien om Natten, og jo mere Isen igien "forøges, jo større ogsaa Kulden. Følgelig kan "der efter saadan Tilvext ikke ventes andet, end "at det ganske Land omsider maae blive ubeboeligt, "ligesom det allerede skal være skeet paa Østerbøig-"den." See Pontopp. Afhandling om Verdens Nyehed Pag. 156 o. s. v.

Hele Miles Tilvext af Iis, i en Mands Alder — Lad en Mands Alder være 60 Aar; nu er det 400 siden Østerbøigden blev ret beseilet af Danske, saa kan man slutte hvilken Distance af Iis, der nu maae være udstrakt og opdynget ved Landet. Ei at tale om de beboelige Øer, de Holmer og Skier, som ere adsplittede, nedsunkne, atter ved Jordskielv opskudte, siden tildækkede og indcinglede i Isen. Thi hvor ere nu for Exempel, Ægisskier og Ægisland, som beskrives saaledes: Vulgo ignotæ sunt versus Euro-aqvilonem, a Langanesio Islandiæ nempe, in medio mari inter Grönlandiam & Islandiam? Hvor ere Kros-Ejar disjunctissimæ, à decussato inter se situ denominatæ & Gunds-bier-narsker eller Ejar, insulæ amplissimæ, olim habitabiles, nunc perpetua glacie circumgelatæ? De findes kun i Landnama-Saga, Grænlands-Saga og siden in Enarrat: Historicis, de Natura & Constitutione Islandiæ.

Hvorvidt er Staten berettiget til at blande sig i Opdragelsesvæsenet?

De, som pleie at slutte fra det der skeer til det der burde skee, ville ikke kunde begribe, hvorledes man kan tvivle om Statens Ret til ved Tvangslove at sørge for Opdragelsesvæsenet. De ville beraabe sig paa en stor Mængde Exempler fra ældre og nyere Tider af Stater, der have giort Opdragelsen til en Gienstand for saadanne Love, og dermed afvise Spørgsmaalet. Disse Exemplers Vægt kunde svækkes ved modsatte af andre Stater, der aldrig have underkastet Opdragelsen nogen saadan Tvang. Men det vilde være overflødigt; thi saadanne Erfaringer tiene i deslige Undersøgelser i det høieste til at oplyse, men ikke til at bevise. Det er Grunde, der ere uafhængige fra Erfaringer, der maae afgiøre Sagen. — Ikke heller kan Menneskets Rettigheder mistes ved Hævd, da ulovlige Handlinger ikke ved Tidens Længde kan blive lovlige, eller Despotismen høre op at være det, fordi den er længe udøvet; men enhver er efter nok saa lang Tids Forløb berettiget til at paatale de Indgreb, der maatte være giort i disse Rettigheder.

Men

Men — vil maaskee andre indvende — hvad gavne saadanne Undersøgelser? *) Viser ikke Erfaringen, at Ret maae vige for Magten? ere vi ikke ulykkeligere, naar vi kiende vore Rettigheder, og dog see dem krænkede, end naar vi ikke vide at de tilkomme os? Alt dette kan vel ikke nægtes, men det er ikke dens Sag, som meddeler sine Undersøgelser over et philosophisk Problem, at beregne Udfaldet af det han skriver; hans Pligt er det kun, efter Evne at bidrage sin Andeel til Sandhedens Oplysning, uden heri at lade sig forstyrre ved fremmede og Sagen uvedkommende Betragtninger. At forudsee et Skrivts Virkning, er desuden, som oftest, umueligt, da det beroer paa saa uendelig mange tilfældige Omstændigheder. Mange Misbruges Afskaffelse og mange gode Indretninger skyldes Skribentere, der ikke kunde haabe, at deres Skrivter vilde have en saa snskelig Virkning. Et Skrivt virker ofte langsomt og næsten usynligt, men derfor ikke mindre. Det optages undertiden med Lunkenhed i eet Aarhundrede, og foraarsager almindelig

*) Jeg skulde neppe være falden paa at berøre denne Indvending, hvis den ikke var opkastet af Hr. Campe, i Anledning af en anonymisk Afhandling over samme Materie, der findes i Braunschweig. Journal, 1ste Stykke.

delig Giæring i et andet. Der indtreffer og lykkeligere Tider — Gemytterne ere forberedte — Regieringen selv værdiger det sin Opmærksomhed. Hvor glædelige Erfaringer have vi ikke derom hos os: At Bonden befriedes fra de Lænker, der bandt ham til Fødestavnen, og igien indsattes i de Rettigheder, der tilkommer ham som Menneske og som Borger: at hiint Kornhandels Monopol, hvorved saa mange Borgere maatte lide, og en Deel af dem vansmægte af Hunger, for at nogle faa kunde blive rige, ophævedes; dette kan ansees som de skiønneste Frugter af en vslanvendt Tænke- og Skrivefrihed. Saadanne Erfaringer maae opmuntre til med des større Iver og Upartiskhed at søge Sandheden, og at tale dens Sag, naar man troer at have fundet den.

For grundigt at undersøge Statens Ret til at blande sig i Opdragelsesvæsenet, maae der først afgiøres, hvorvidt nogen i Naturens Stand er berettiget til at bekymre sig om, hvorledes Forældrene opfylde deres Pligter mod deres Børn; thi de Rettigheder, der under denne Forudsætning skulde tilkomme en tredie Mand, kan man med Føie tillægge Staten, da det er vist, at den bedre end nogen privat Mand er i Stand til at vaage over, at Forældrene opfylde deres Pligter,

ter, og al anden Controll desuden maatte medføre tusinde Uordener, der ikke kan bestaae med den Sikkerhed og Roelighed, der er Statens fornemste Hensigt. Skulde man derimod finde, at ingen i Naturens Stand er berettiget hertil, saa maae man tilstaae, at Statens Ret i det mindste ikke grunder sig herpaa.

Forældrene ere, ved at have givet Barnet sin Existenz, umiddelbar af Naturen forpligtede til at sørge saavel for dets Opholdelse som Opdragelse, indtil det ikke længere trænger til denne Omsorg, og heri understøttes de af en Instinct, de have tilfælles med Dyrene, der giør dem denne ellers besværlige Pligt kiær og behagelig. Saa længe Forældrene troelig adlyde dette Naturens Bud, ved at opfylde begge disse Pligter, er ingen berettiget til heri at forstyrre dem. Dersom der paaligger Forældrene den Pligt, at sørge for deres Børns Opdragelse, saa maae de opfylde den efter deres bedste Overbeviisning. Andre paaligger ikke denne Pligt, og den Opdragelse, de kunde give Børnene, kan være ganske stridende med den, Forældrene holde for den rigtige. Forældrenes Pligt til at opdrage deres Børn kan derfor ikke bestaae uden Rettighed til endog med Magt at twinge andre til at afstaae fra enhver

Hand-

Handling, der skulde hindre dem i at opfylde denne Pligt. *)

Ikkun naar Forældrene fornægte Naturens Følelser i den Grad, at de ikke bekymre sig om deres Børn, eller ved Dødsfald, eller paa anden Maade sættes ud af Stand dertil, kan ogsaa en Fremmed erholde de samme Rettigheder, der ellers kun tilkomme Forældrene, ved at paatage sig samme Omsorg for disse Umyndige.

Man kan altsaa erholde Rettigheder over et Barn, enten ved det Baand, Naturen umiddelbar har knyttet imellem Forældrene og Barnet, og som maae befæstes, ved at sørge for dets Underholdning, hvortil Forældrene ere forpligtede, eller

blot

*) Denne Forældrenes udelukkende Ret til deres Børn kan, efter en skarpsindig Vens Erindring, paa en vis Maade ligeledes betragtes som uafhængig fra den Forpligtelse, at sørge for deres Børns Opdragelse, for saavidt den grunder sig paa, at Forældrenes Omsorg for deres Børn er efter Naturens vise Indretning forbunden med en saa stor Deel af deres Lyksalighed, som ingen anden uden med disses frivillige Samtykke kan berøve dem. Heraf følger, at dersom endog Forældrene indsaae, at deres Barn vilde blive ligesaa vel, ja bedre opdragen af en anden, saa vilde de maaskee overtræde en ufuldkommen Pligt imod deres Barn, ved ikke at betroe dets Opdragelse til ham, men de vilde ikke destomindre være berettigede til at nægte ham det, uden engang at være forpligtede til at anføre nogen Grund for Benægtelsen.

lige ved at sørge for Barnet i det Tilfælde, at Forsørgerne enten ikke kan, eller ikke vil sørge for det.

Ved en Contract troer jeg ikke at Forældrene kan overdrage deres Rettigheder paa en ubetinget og uigienkaldelig Maade til nogen anden; thi disse Rettigheder grunde sig allene paa de Pligter, der paaligge dem: men ingen kan fritage sig fra at opfylde sine Pligter, da Pligter medføre moralsk Nødvendighed; og ligesaa lidet kan en anden fritage ham fra den. En Fader kan derfor ikke egentlig afstaae sit Barn til en Fremmed, men det maae altid staae ham frit for at kræve det tilbage igien, naar denne i hans Tanker ikke fyldestgiør hans Forventning, men forsømmer Barnets Opdragelse.

Da Forældrenes Rettigheder over deres Børn grunde sig paa deres Pligter, saa kan hine ikke strække sig videre, end der udfordres til at opfylde disse. Foruden den fornødne Pleie og Omsorg for Barnets physiske Opdragelse, maae de sørge for dets moralske Dannelse, der udgiør Opdragelsen i stræng Forstand, og for dets Underviisning, som bestaaer i dets Forstands og Talenters Udvikling. Denne Hensigt kan ikke opnaaes, uden at Forældrene ere berettigede til at give deres Forskrivter Eftertryk ved Belønninger

og

og Straffe. Straffene indskrænkes ved Hensigten, der er Barnets Vel; de maae være retfærdige, baade i Henseende til deres Aarsag og Størrelse. Naar Forældrene langt overskride disse Grændser, og aabenbar tyrannisere over deres Børn, da blive de at ansee som enhver anden, der krænker andres Rettigheder. Børn have Rettigheder som Mennesker, hvilke end ikke Forældrene bør overtræde ustraffet. Da Børnene ikke ere i Stand til ved egne Kræfter at forsvare sig, saa kan vel en tredie Mand i dette Tilfælde være berettiget til at tvinge Forældrene til at afstaae fra Voldsomheder imod deres Børn.

Efterat Børnene have opnaaet den Alder, i hvilken de ere i Stand til at sørge for deres eget Ophold, og selv at bestyre deres Handlinger, saa ophører og Forældrenes Myndighed over dem, og den Forbindelse, der nu træder i den forriges Sted, er den, som gienside Kierlighed og Børnenes Taknemmelighed foreskriver. Denne Alder er ikke fuldkommen bestemt ved Naturen, men beroer paa Barnets tidligere eller sildigere Modenhed. Imidlertid synes den Alder, i hvilken det selv er i Stand til at avle Børn, efter Naturens Vink at være den, som burde giøre det uafhængigt.

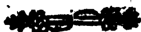
Efter-

Efterat have fastsat disse Grundsætninger, vil det være mindre vanskeligt at besvare Spørgsmaalet: hvorvidt Staten kan være berettiget til at blande sig i Opdragelsesvæsenet? Alle Statens Rettigheder maae grunde sig paa en frivillig Overdragelse fra dem, der ere gaaet ind i det borgerlige Selskab. For med philosophiske Grunde at bevise, at denne eller hiin Rettighed tilkommer Staten, maae man først godtgiøre, at det er physisk og moralsk muligt at overdrage den, dernæst af Begrebet om Stat og Regiering vise Nødvendigheden af en saadan Overdragelse, da man kan forudsætte, at Menneskene ikke have villet overdrage flere Rettigheder, end Statens Hensigt udfordrer. Men at det er moralsk umueligt for Forældrene at overdrage deres Rettigheder over deres Børn paa en ubetinget og uigienkaldelig Maade til nogen anden, af hvilket Slags dog en Overdragelse til Staten nødvendig maatte være, dersom den skulde nytte Staten, er allerede bleven viist i det foregaaende. Fremdeles er det saa langt fra at de have villet overdrage disse Rettigheder til Staten, der saavelsom andre Familierettigheder udgiør en saa væsentlig Deel af Menneskets Lyksalighed, at de tvertimod fordre at beskyttes i deres Besiddelse af Staten. Endelig kan man ikke bevise, at Staternes Hensigt udfor-

udfordrer et saadant Offer. Denne sidste Punct kræver større Udførlighed. Man paastaaer, at det er af største Vigtighed for Staten, at Ungdommen opdrages saaledes, at Staten tør love sig at erholde gode og duelige Borgere. De borgerlige Love, lægger man til, formaae lidet eller intet, med mindre Underviisning og Opdragelse tidlig har hibragt den Unge de Grundsætninger og den Tænkemaade, som Lovene og Statsforfatningen udfordre. I en saa vigtig Sag kan man ikke forlade sig paa Forældrene, men Staten skylder sig selv og sine Borgere i det mindste at have et bestandigt Tilsyn med deres Forhold. Denne Indvending, saa vigtig den end synes ved første Oiekast, forsvinder snart ved nøiere at prøve den. Menneskene ere ikke til for Statens Skyld, men Staten for Menneskenes Skyld. Dersom Staten skal være nogen ønskelig Forbindelse for hvert enkelt Individ — og hvo tør tvivle herom? — saa maae det ikke betragtes som blot Middel, men som Diemed, saa maae dets Forfatning være lykkeligere i Staten end udenfor den. Men hvor langt ere Undersaatterne ikke fra at være lykkelige, naar Familielyksalighed, der er Grundvolden til al anden, forstyrres, naar et af Naturens helligste Baand, det imellem Børnene og Forældrene, svækkes, om ikke

Sønderrives, naar man endog betager dem de Rettigheder, som aldrig have været overdragne, eller kunde overdrages. Naar man derfor endog kunde antage, at Staten vilde opnaae en større Fuldkommenhed, dersom den, og ikke Forældrene, sørgede for de Unges Opdragelse, saa er denne Statens Fuldkommenhed intet Gode, med mindre den er det tillige for Borgerne, og allermindst naar den skal bygges paa Tabet af deres Rettigheder og huuslige Lyksalighed. Men selv denne Forudsætning er urigtig, naar Staten har den Form, den bør have. I enhver vel organiseret og vel forvaltet Stat er Folkets og Regieringens Interesse den samme, fordi Regieringen er der kun et Middel til at befordre Folkets Vel. Hvor disses Interesse derimod ansees for adskilt, hvor Folkets Vel er Regieringens Vel underordnet, der er Despotisme. Jeg tilstaaer, at det hører til dens rædsomme Plan, at rive hele Opdragelsesvæsenet til sig. Despoten maae lægge Lænker paa Forstandens Udvikling — Oplysning er hans farligste Fiende — og underkue al Frihedsfølelse maa han, om han vil sidde rolig paa sin Trone. Men da deslige Forsøg gierne ere spildte hos Manden, saa maae den Unge, der lettelig modtager alle Slags Indtryk, opdrages overeensstemmende med denne Plan af dertil udseete Mænd,

 for

for at han kan være uden Kraft og Evne til at virke selv, og blot et dueligt Redskab i Despotens Hænder. Men Despotismen er en unaturlig Tilstand, en hemmelig Krig, liig den imellem to Magter, der lure efter enhver Leilighed til at skade hinanden. Da Fornuften forkaster den, saa søger man forgieves efter Fornuftgrunde for at forsvare det Forhold, som Despotismens Vedligeholdelse giør til en sørgelig Nødvendighed, og man kan deraf ikke udlede noget til Regieringens Fordeel i Almindelighed.

I Stater, der ere dannede efter vise Grundsætninger, vil Regenten ønske, at hans Undersaatter maae kunne udvikle alle de Kræfter, Naturen har nedlagt hos dem. Han anstiller ingen ængstelig Beregning, der desuden altid er meget usikker, over hvilke Evners Udvikling, der kunde være ham gavnlig og hvilken ikke; han lægger ingen Hindring i Veien for disse, og søger blot at befordre hine. Han indseer, at man er Menneske førend man er Borger, at vor Tilværelse her paa Kloden udfylder kun en liden Periode af en Evighed, vi ere bestemte til at leve og virke i; at det derfor vilde være urimeligt, at giøre Statens Vel til det første og fornemste Formaal, for hvis Skyld man skulde opofre alt, ikke allene sin Formue og sit Liv, men endog sin Fornuft og

 sine

sine Talenter selv, om saa forlanges, og deraf slutter han, at Staten kun skal være et Middel til at udvikle flere Kræfter, end den naturlige Stand kan give Anledning til. Lykkelig den Stat, hvor disse Sætninger indsees og følges! Der er Mennesket og Borgeren ikke to forskiellige Væsener; der kan man være duelig og virksom Borger, uden at miste noget af sit Værd som Menneske, og Menneske i Ordets hele Omfang, uden at miste noget af sit Borgerværd. Der hvor Menneskets Kræfter frit og ubehindret kan udvikle sig, hvor de Collisioner imellem privat og offentlig Interesse, som slette Regieringer bestandig foranledige, ikke lettelig finde Sted, der kan man vente at finde de ædelste og fuldkomneste Mennesker. I en saadan Stat vil Forældrenes Rettigheder ikke krænkes, deels fordi den ikke kan giøre sig skyldig i en Uretfærdighed, deels fordi den ikke er interesseret i at begaae den. Naar Staten ikke frygter for tænkende og kraftfulde Borgere, saa kan den trygt overlade Børnenes Opdragelse til Forældrenes Omsorg. Disse ere langt mere interesserede i at opdrage deres Børn vel, end nogen Fremmed kan være det. Man betale ham end nok saa dyrt for sit Arbeide, saa bliver han dog altid en Leiesvend, som i det høieste den kolde Forestilling om Pligt virker hos.

Hvilken Betaling kan vel og veie op imod den, Naturen giver ved den ubeskrivelige Kierlighed, den har indplantet i Forældrenes og Bornenes Bryst? Hvor lettes og ikke Opdragelsen ved den naturlige Tilkid, Bornene have til deres Forældre! Ogsaa denne Fordeel gaaer tabt, naar Barnet betroes til fremmede Hænder. Man har ikke heller nogen Grund til at frygte for, at Forældrene skulde stræbe at danne Bornenes Forstand og Hierte, uden at have Hensigt til at de ligeledes ere bestemte til at gavne i een efter anden Virkekreds i Staten. En alt for stor Tilboielighed til at befordre deres Borns timelige Vel forleder dem ofte til alt for tidlig og egenmægtig at bestemme deres Løbebane, og de have i denne Bestemmelse undertiden mere Hensigt til det, de holde for Lykke, og for den letteste og sikkerste Vei dertil, end til Bornenes Evner, som der dog fornemmelig burde sees paa. Dette er unægtelig en Misbrug; men det forundrer mig, naar selv Philosopher, som en Wolff *), foreslaae at hæve den paa en Maade, der vilde medføre et langt større Onde, end det, de stræbe at fore-

*) De imperio publico s. juris natura pars 8va §. 428. Ligeledes Villaume i allgem. Revision des gesammten Schul- und Erziehungswesens, 3ter Band, S. 397 ff.

forebygge, nemlig ved at tilstaae Staten Ret til at bestemme, til hvad Slags borgerlige Forretninger de Unge skulle opdrages. Intet Menneske bør tiltage sig nogen Ret til at bestemme, hvad der skal blive af det andet. Hvad de offentlige Embeder angaaer, da staaer det jo Staten frit for at forsikre sig om Borgerens Duelighed, førend den beskikker ham til dem; og i Henseende til de borgerlige Næringsveie straffer jo Uduelighed sig selv. Man kan og være forvisset om, at der altid vil findes Personer nok til ethvert Slags Arbeide i Staten, naar Belønningen staaer i et nogenlunde rimeligt Forhold til Arbeidet. Det er altsaa Børnene selv det allene tilkommer at bestemme, hvad Løbebane de ville søge at træde ind i, naar de ere komne til Skielsaldere; og Forældrene bør kun ved deres Raad vellede dette Valg, hvortil den naturlige Interesse, de tage i Børnenes Vel, deres modnere Indsigter og større Erfaring berettiger dem.

Jeg troer nu tilstrækkelig at have beviist, at Regieringen, naar den er som den bør være, ikke er interesseret i at betage Forældrene deres Rettigheder i Henseende til deres Børns Opdragelse, men at dens Interesse meget meere fordrer, heri at følge Naturens Orden. Staten kan altsaa i denne Henseende ikke have større Rettigheder,

Hvilken Betaling kan vel og veie op imod den, Naturen giver ved den ubeskrivelige Kierlighed, den har indplantet i Forældrenes og Børnenes Bryst? Hvor lettes og ikke Opdragelsen ved den naturlige Tiltid, Børnene have til deres Forældre! Ogsaa denne Fordeel gaaer tabt, naar Barnet betroes til fremmede Hænder. Man har ikke heller nogen Grund til at frygte for, at Forældrene skulde stræbe at danne Børnenes Forstand og Hierte, uden at have Hensigt til at de ligeledes ere bestemte til at gavne i een eller anden Virkekreds i Staten. En alt for stor Tilbøielighed til at befordre deres Børns timelige Vel forleder dem ofte til alt for tidlig og egenmægtig at bestemme deres Løbebane, og de have i denne Bestemmelse undertiden mere Hensigt til det, de holde for Lykke, og for den letteste og sikkerste Vei dertil, end til Børnenes Evner, som der dog fornemmelig burde sees paa. Dette er unægtelig en Misbrug; men det forundrer mig, naar selv Philosopher, som en Wolff *), foreslaae at hæve den paa en Maade, der vilde medføre et langt større Onde, end det, de stræbe at fore-

*) De imperio publico s. juris natura pars 8va §. 428. Ligeledes Villaume i allgem. Revision des gesammten Schul- und Erziehungswesens, 3ter Band, S. 397 ff.

forebygge, nemlig ved at tilstaae Staten Ret til at bestemme, til hvad Slags borgerlige Forretninger de Unge skulle opdrages. Intet Menneske bør tiltage sig nogen Ret til at bestemme, hvad der skal blive af det andet. Hvad de offentlige Embeder angaaer, da staaer det jo Staten frit for at forsikre sig om Borgerens Duelighed, førend den beskikker ham til dem; og i Henseende til de borgerlige Næringsveie straffer jo Uduelighed sig selv. Man kan og være forvisset om, at der altid vil findes Personer nok til ethvert Slags Arbeide i Staten, naar Belønningen staaer i et nogenlunde rimeligt Forhold til Arbeidet. Det er altsaa Børnene selv det allene tilkommer at bestemme, hvad Løbebane de ville søge at træde ind i, naar de ere komne til Skielsalder; og Forældrene bør kun ved deres Raad vellede dette Valg, hvortil den naturlige Interesse, de tage i Børnenes Vel, deres modnere Indsigter og større Erfaring berettiger dem.

Jeg troer nu tilstrækkelig at have beviist, at Regieringen, naar den er som den bør være, ikke er interesseret i at betage Forældrene deres Rettigheder i Henseende til deres Børns Opdragelse, men at dens Interesse meget meere fordrer, heri at følge Naturens Orden. Staten kan altsaa i denne Henseende ikke have større Rettig-

 heder,

heder, end tredie Mand i Naturens Stand. Den er berettiget, ja forpligtet til at sørge for de Fader- og Moderløse, for de Børn, hvis Forældre ved Afsindighed, Drukkenskab eller andre Laster ere uduelige til at sørge for deres Opdragelse, eller af Armod ikke kunne ernære dem. Naar Forældrene krænke deres Børns Rettigheder, saa tilkommer det Staten at forsvare dem, og at straffe dem som for Forbrydelser, der ere begaaede imod Fremmede. *) Fremdeles maae de borgerlige Love nøie bestemme Tiden, i hvilken Forældrenes Myndighed ophører. Men Grundsætningerne, efter hvilke Barnet skal underviises og opdrages, maae Staten ikke foreskrive Forældrene, men overlade til disses eget Godtfindende. Den bør ikke heller bestemme, i hvad Religion Forældrene skal underviise deres Børn. Det er Forældres Pligt heri, saavelsom i den hele Underviisning og Opdragelse, at følge deres Overbeviisning, og det vilde være gruesomt at nøde dem til at handle imod den i en Sag, der ikke kan andet end være af største Vigtighed for dem. Naar Personer af forskiellig Troesbekiendelse ægte hinanden, vilde det uden Tvivl være mere overeensstemmende med Billighed, dersom Regieringen ikke

*) Det er ogsaa den Synspunkt, hvorfra Christian den 5tes Lov betragter Sagen, 6—4—5, 6.

ikke foreskrevede, i hvad Religion Børnene skulle opdrages, men i det høieste befalede, at Parterne, førend Egteskabet blev sluttet, derom venskabelig maatte forene sig, for at forekomme Stridigheder og Ubehageligheder, som denne Forsigtigheds Forsømmelse kunde give Anledning til. Staten bør beskytte den herskende og de tolererede Religioner i deres Rettigheder; men ikke af Partiskhed for een eller anden Religion søge at forøge Antallet af dets Tilhængere ved Belønninger eller Tvangslove. *) Statens Rettigheder i Henseende

P 4 til

*) Resc. 7de Sept. 1736, og 25de Jan. 1737, og Bevilgningen af 31te Jan. 1772 i Henseende til de Reformeerte ere overeensstemmende med disse Grundsætninger. Der tillades, at naar en Reformert og en Luthersk ville ægte hinanden, saa kunne de, førend de blive viede, aftale med hinanden i hvad Religion Børnene skulle undervises; men er ingen Aftale skeet, skulle Sønnerne opdrages i den Religion, Faderen bekiender sig til, og Døttrene i Moderens Religion. I de Reformeertes Privilegier var den 14de Art. ikke affattet med denne vise Toleranz, men i deres Confirmation har man udeladt denne Artikel. Men imod Catholikerne har man troet ikke at burde være ligesaa tolerant. Naar en Catholik og en Luthersk træde i Egteskab med hinanden, saa maae alle Børnene opdrages i den evangeliske Religion. Præsten tør ikke vie dem, førend Papisten har udstædt en Revers, hvorved han forpligter sig dertil. Politiemesteren, og i Henseende til de Militaire deres Chefer, ere især forpligtede til at vaage over, at denne Anordning bliver holdet. Man see Rescr. af

til de Unges Undervilsning i Religionen strækker sig derfor ikke videre, end til at have Opsyn med, at del offentlige Lærere undervise overeensstemmende med den Religion, de bekiende sig til, og med det Løvte, der er givet Forældrene i Henseende til denne Deel af deres Børns Undervilsning, for at de ikke skulle bedrages. Hvad de Børn angaaer, hvis Opdragelse Staten selv bekoster, da eftersom den i Henseende til dem træder i Forældrenes Sted, saa indsees let, at Staten lige saavel som Forældrene maae være berettiget til at bestemme, i hvad Religion de skulle undervises. Naar der er en herskende Religion i Staten, oplæres de med Rette i denne.

Man kan ikke nægte Staten Ret til at giøre Anstalter, for at befordre Børnenes Undervilsning og Opdragelse ved offentlige Skolers og Akademiers Anlæg, naar den har paataget sig at sørge for Borgernes Lyksalighed; men deres Anseelse maae ikke befæstes ved udelukkende Privilegier. Det maae staae enhver Borger frit for, om han vil benytte sig af disse Anstalter eller ikke.

De

af 29de April 1699, og 13de Maji 1720 til Politiemesteren i Kiøbenhavn; Rescr. 13de Maji 1720, og af 10de Junii samme Aar til Biskoppen i Sielland, Forordn. 18de Junii 1745, og Fr. af 19de Sept. 1766, i hvilken sidste Forordning især den 6te og 8de Art. ere meget haarde.

De maae anbefale sig selv ved deres egen Godhed. At paabyde dem er et Indgreb i Forældrenes Rettigheder og i den borgerlige Frihed. Men hvor langt viger man ikke fra disse Grundsætninger! Man tillader ikke nogen at anlægge en Skole, med mindre hans Dygtighed først er prøvet af visse dertil bestemte Mænd, og man har forvisset sig om, at hans Grundsætninger ere overeensstemmende med Statens Interesse. *) Man underkaster Lære-Embedet alle de Indskrænkninger;

*) Man pleier at kalde andre Skoler Vinkelskoler. Ingen maae heller hos os anlægge saakaldte danske Skoler, med mindre han i Kiøbstæderne er bleven overhørt af Sognepræsten, og dertil forordnet af Øvrigheden. D. og N. L. 2—18—13, 14; Fr. 24de Sept. 1708 om Betlerie i Danmark, 1ste Post Art. 20; Fr. af 12te Junii 1716, anl. de danske Skoler i Kiøbenhavn, Art. 2, 8, 9, og paa Landet ikke uden Provstens og Sognepræstens Samtykke; Fr. 23de Jan. 1739 for Skolerne paa Landet i Danmark, Art. 38, og for Norge af samme Datum Art. 39. Efter denne Art. skal formuende Folk, som vil holde en Skolemester i deres Huus, contribuere fra 2 Mk. til 1 Rdlr. til Sognets Skolekasse, efter deres Omstændigheder og Provstens Sigelse. Præsten skal desuden ved alle Leiligheder formane Forældrene, til at de ikke uden skiellige Aarsager lader dem undervise hiemme. Hvad de latinske Skoler angaaer, da ere ogsaa i Henseende til dem private Anlæg, som i Loven kaldes Pugeskoler, forbudne. D. og Norske Lov 2—18—13; Rescr. af 16de Sept. 1707, Fr. af 11te Maji 1775 den 87de Art. begunstiger maaskee ogsaa de offentlige Skoler for meget.

ger, som Laug pleie at have, og alle upriviflegerede Lærere behandles som Bonhaser, og forhindrer derved, at ingen Concurrence imellem de privilegerede og salarerede Lærere paa den eene Side, og de uprivilegerede og usalarerede paa den anden kan finde Sted, der, saa ulige end Striden altid vilde være, dog meget maatte tiene til at opmuntre Lærernes Flid, og altsaa ligeledes til hele Underviisningsvæsenets Fremme. *) Forældrene af Almuen forpligtes under Straf til at sende deres Børn til de offentlige Skoler, uden at det engang forudsættes som mueligt, at de undertiden kunde være ligesaa vel i Stand til at undervise deres Barn, som den ofte slette Skolemester; uden at man betænker, om Forældrene ikke have Aarsag at frygte for, at deres Barns Sæder ved Skolegangen blive fordærvede; endelig uden at man

*) I Nürnberg er der et virkeligt Skolemesterlaug. Faustin, 2tes Bändchen 1784, S. 125: "Auch hörte ich, daß in dieser Reichsstadt, die Hauptniederlage aller Kinderspiele und aller Kleinigkeiten, eine Zunft von ganz eignem Schrot und Korn bestehe, und das ist eine Schulmeisterzunft. Die Herren dingen ihre Jungen und ihre Gesellen auf, und niemand darf in Nürnberg Unterricht geben, bevor er nicht durch Erlegung von etwa dreizig Gulden und einem gegebenen herrlichen Schmauß Schulmeister geworden ist. Das schlimmste ist, das die Meister selbst weit weniger verstehen als in andern Städten ein Schulmeisterjunge oder Geselle.

man haver Hensigt til, at Staten først da kan være berettiget til denne Fremgangsmaade, naar Forældrene beviislig forsømme at sørge for deres Børns Underviisning. *) Man lader det ikke engang staae i Forældrenes fri Villie, til hvilken af de offentlige Skoler de vil sende deres Børn; men de ere bundne til den Skole, der ligger i det District eller det Sogn, hvor de opholde sig.

At

*) Ogsaa herimod synes der at stride adskilligt i Loven og Forordningerne. D. L. 3—18—7, og N. L. 3—20—7, forpligter Overformynderne i Kiøbstæderne, at have Tilsyn med, at Forældrene sende deres Børn i Skole. Denne Artikel er, hvad Norge angaaer, ved et Rescr. af 24de Nov. 1764 bleven skierpet derhen, at naar Formaninger ikke hielpe, saa skal Magistraten eller Byefogden mulctere dem første Gang paa 1 a 2 Mk. til Fattigkassen, og siden dobbelt. Fr. af 23de Jan. 1739, den for Danmark i §. 16 og 36 og den for Norge i §. 17 og 37, er haardere; thi den befaler, at først Præsten allene skal foreholde Forældrene deres Forseelse, hielper det ikke, da i Medhielpernes Paahør; hielper dette endnu ikke, bør han raadføre sig med Provsten, og ei uden hans Raad antage dem til Guds bord, før deres Børn have gaaet nogen Tid i Skole. Skeer det tiere, maae Forældrene, som aabenbar ulydige, ei til Sacramentet antages uden offentlig Afbedelse. Desuden skal Amtmanden eller Herskabet straffe dem med Pengemulct og Fængsel paa Vand og Brød, efter Forseelsens Beskaffenhed. Hvad Danmark angaaer gielder dette endnu. Et Rescr. af 16. Nov. 1770 udstrækker disse Artikler ligeledes til Ringsted og Storehedinge. Man see og Fr. 25de Maji 1759 3die Art.

At sende dem hen til fremmede Steder ansees i adskillige Lande for en Forbrydelse. Og disse Skoler, som man søger at forskaffe Disciple ved saa mange Tvangsmidler, hvorledes ere de! uoplyste Lærere skal oplyse de Unges Forstand! og sædelse Mennesker danne deres Sæder! De Unges Hukommelse bebyrdes med Ideer, som baade de og deres Lærer ikke forstaae, og deres Forstand fordunkles i samme Forhold. Man troer i Almindelighed meget at forbedre Skolevæsenet, naar man befaler, at der skal indføres en ny Lærebog, eller en nye Underviisningsmethode. Regieringen er unægtelig berettiget hertil, da den selv har anlagt Skolerne; men om den giør vel i at benytte sig af denne Ret, er et andet Spørgsmaal. Jeg skulde være tilbøielig til at troe, at saadanne Befalinger mere skade end gavne; thi først er ikke altid den ny Lærebog bedre end den gamle, dernæst have Lærerne nu eengang vant sig til den forrige, og det bliver endog meget svede Lærere vanskeligt at forklare den nye ligesaa vel; endelig er en ny Lærebogs Indførelse ofte et trykkende Paalæg for Almuen.*) Da Lærerne kunne giøre en slet Lærebog god, og en god slet, saa er

det

*) Dersom det er en Lærebog i Religionen, saa har den desuden den store Vanskelighed at overvinde, at Almuen er indtaget imod den, som troer, at Religionen selv forandres ved at forandre Lærebogen.

det næsten ligegyldigt, om Lærebogen er god *); men det er af største Vigtighed, at Læreren er det. Endnu farligere er det, at paabyde en nye Underviisningsmethode. Som oftest er det en enkelt Mands Plan, der har vidst at forskaffe sig den fornødne Indflydelse til, at hans Plan blev befalet som Lov. Man maa betænke, hvor meget der beroer paa denne Methode! man sætter en heel Nations, maaskee mange Millioners Oplysning paa Spil, dersom denne Mand skulde have seet Sagen fra en urigtig Synspunkt. Kan og vel alle Børn underviises efter een Methode, og maae den ikke bestandig modificeres efter deres forskielige Naturgaver og Caracter? Hvor megen Skade maae ikke en Methode anrette, som den litterale, man har indført i de østerrigske Stater, og som man nu arbeider paa ligeledes at indføre i Rusland, hvorved Børnene afrettes til at blive Maskiner, i Stedet for at Naturen bestemte dem til tænkende Væsener. Men til Lykke for Menneskeligheden følges deslige Befalinger sielden meget nøie. Man kan ikke vel udføre det, man ikke selv indseer at være rigtigt, og saa bliver man heller ved den gamle Methode.

Alt

*) Naar den kun ikke ligefrem skal læres uden ad; men dertil maae nok ikke heller en god Lærebog bruges.

Alt det Regieringen derfor kan giøre til Skolevæsenets Forbedring, er at sørge for Anstalter, i hvilke der kan dannes gode Lærere, og siden, ved at lade anstille offentlige Prøvelser i Skolerne af kyndige Mænd, at vaage over, at Lærerne opfylde deres Pligter. Naar man overveier dette, saa kan man ikke med alt for stor Vaersomhed prøve de Forslag, som de nyere Pædagoger anprise saa ubetinget, som om hele Menneskelighedens Vel beroede derpaa, og som, naar disse bleve udførte, hine gyldne Tider, man fortæller saa meget om, igien skulde komme tilbage til Jorden.

At Regieringerne hidindtil have ladet sig nøie med at rive hele Underviisningen til sig, og for det meeste overladt Børnenes egentlige Opdragelse til Forældrene, er, uden Tvivl, fordi man frygtede for de uhyre Bekostninger og store Vanskeligheder, en saadan Plan nødvendig maatte føre med sig. Imidlertid findes der dog Skribentere, som ønske at dette Forslag maatte udføres, og meget roese Lykurg, fordi han udførte det, og især derved forskaffede den spartanske Stat en saa stor Fasthed og Anseelse. Jeg troer i det foregaaende i det mindste at have viist, hvor uretfærdigt det vilde være, og dette maae være nok til at forkaste det, om det end virkelig befindes at være nyttigt for Staten.

ten. *) Den spartanske Stat er ikke heller et saa glædeligt Phænomen for den sande Menneskeven. Kan vel den høimodige Spartaner, der undertrykker alle Menneskeligheds Følelser, sønderrive Naturens helligste Baand, der uden Agtelse for alle Mennesker, der ikke ere Spartaner, krænker disses Rettigheder, og uden Betænkning udøver Bedragerie og Uretfærdighed, for at befordre sit Fædrenelands indbildte Ære, kan han vel være en værdig Gjenstand for vor Beundring, og fortiene her at fremstilles som et Mynster, man burde stræbe at efterligne? Naar vil man lære at indsee, at man som Borger ikke maae glemme sine ældre Pligter som Menneske.

Projektmagere skulde ikke saa ofte komme frem med saadanne umodne og despotiske Forslag, og det skulde sielden lykkes dem at forskaffe sig Anseelse, gode Indkomster og andre Fordele paa Nationens Bekostning, hvis man ikke kom dem til Hielp, ved saa bestandig at raabe paa, at Regenten skal befordre sit Folks Lyksalighed, uden at bestemme dette i sig selv saa vaklende Begreb, og derimod saa sielden at tale om Folkets Rettigheder. Derfor optages ethvert Projekt, som synes at have Folkets Lyksalighed til Formaal, med Varme, i

Stedet

*) Xenophon fortæller noget lignende om Perserne i sin Cyropædie, men det holdes for at være hans egen Opfindelse.

Marter: "Mine Herrer! De forrette Bøddel-"haandværket ikke slet;" a) da Kongen derpaa fordrede skarp Afstraffelse, Damiens udholdt den ordentlige og overordentlige Tortur, under de græsseligste Piinsler bad om en Pris Tobak; og sagde til Actuarius, eller Greffieren: "De giør "Dem megen Uleilighed med at opskrive alt dette "ubetydelige Tøi;" b) da, disse Ubetydeligheder agtet, Damiens for Retten dømt af upartiske Dommere, og af Kongen, som nu havde havt Tid at afkiøle sin Empfindtlighed, blev sønderklidt med gloende Tænger, da man hældte smeltet Blye i de blødende Saar, da man afhug ham Led efter Led, og han, efterat der da kun var den levende og følende Bul af Legemet tilbage, langsom blev skaaren i fire Stykker, og saa Indvolde, Hierte og Blod flød blandt hinanden — Menneskehedens Rædsel — —

Da stod en engelsk Adelsmand, Georg Selwyn, paa Retterpladsen for at see paa denne Slagtning c); da strømmede det smukke Kiøn til de

a) Messieurs, Vous ne faites pas mal le metier de bourreau.

b) Vous Vous donnés beaucoup de peine, d'écrire toutes ces miseres.

c) Georg. Selwyn reiste til alle store Henrettelser. Det var hans Lyst. Ved Damiens' Henrettelse spurgte en Bøddel ham: Monsieur est-il du metier? Non,

de andre Vinduer; da følede kun Voltaire, og med hans nogle følelsesfulde Siele, Dommens Grusomhed; da faldt det ingen ind, at Damiens, en afsindig Fanatiker, havde fortient at tilgives af den svagt Fornærmede, og at forvares i en Daarekiste. Først da Georg III. saaledes behandlede sin Morderinde, lærte man Muligheden af en saa simpel, naturlig, og dertil god og ædel Handlemaade.

Da Frankerigs heele Folk, eller Tyve til Tredive Millioner Mennesker, bleve udsuede af nogle Blodigler, forgik i Elendighed og Hunger, maatte nedgrave den Viin og det Brød man havde, hvor man endnu havde noget, for at skiule for Udsuerne, at Landmanden havde endnu nogen Forraad af sin egen Jords Avl d); da Korn-

— Non, Monsieur, svarede Engellanderen, je n'ai pas cet honneur là; je ne suis qu'amateur. (Er Herren af Professionen? — Nei, min Herre! jeg har ikke den Ære; jeg er kun Liebhaber.)

d) J'entrai chez un païsan, dont la maison n'avoit pas belle apparence, mais c'étoit la seule que je visse aux environs (sørgelige Ord!) Je croyais, que c'étoit comme à Geneve, ou en Suisse, ou tous les habitans à leur aise sont en état d'exercer l'hospitalité. Je priai celui-ci de me donner à diner en payant. Il m'offrit du lait écrême, & du gros pain d'orge, en me disant que c'était tout ce qu'il avait. Je buvais ce lait avec délices, & je mangeais ce pain, paille & tout, mais cela n'était pas fort restaurant pour un homme épuisé de fati-

nyderne, ei tilfreds med at Bonden aad halv Straae, halv Klid i bittre Brokker, drev Korn-

man-

fatigue. Ce païſan, qui m'examinait, jugea de la vérité de mon hiſtoire par celle de mon appetit. Tout de ſuite après avoir dit, qu'il voyait bien que j'étais un bon jeune honnête homme, qui n'était pas là pour le vendre, il ouvrit une petite trappe à coté de ſa cuiſine, deſcendit, & revint un moment après avec un bon pain bis de pur froment, un jambon très appetiſſant quoique entamé, & une bouteille de vin, dont l'aſpect me rejouit le coeur plus que tout le reſte. On joignit à cela une omelette aſſés epaiſe, & je fis un diné, tel qu'un autre qu'un piéton n'en connut jamais. Quand ce vint à payer voilà ſon inquiétude & ſes craintes qui le reprennent. Il ne voulait point de mon argent; il le repouſſait avec un trouble extraordinaire; & ce qu'il y avait de plaiſant était que je ne pouvais imaginer de quoi il avait peur. Enfin il prononça en fremiſſant ces mots terribles de commis & de rats-de-cave. Il me fit entendre, qu'il cachait ſon pain à cauſe de la taille, & qu'il était un homme perdu, ſi l'on pouvait ſe douter, qu'il ne mourut pas de faim. Tout ce, qu'il me dit à ce ſujet & dont je n'avais pas la moindre idée me fit une impreſſion que ne s'effacera jamais. Ce fut là le germe de cette haine inexſtinguible, qui ſe developpa depuis dans mon coeur, contre les vexations, qu'éprouve le malheureux peuple, & contre ſes oppreſſeurs. Cet homme, quoique aiſé, n'oſait manger le pain, qu'il avait gagné à la ſueur de ſon front, & ne pouvait éviter ſa ruine, qu'en montrant la même miſere, *qui regnait autour de lui.* Je ſortis de ſa maiſon auſſi indigné qu'attendri, & deplorant le ſort de ces belles contrées, à qui la natura n'a prodigué ſes dons que pour en faire la proie des barbares publicains.

Rouſſeau. Oeuvres Tom. XIX. p. 329.

ɔ: Jeg

Mangelen til det yderste, og dog holdte de fyldte Magaziner tilsperrede; erhvervede sig, eller fra-

ɔ: Jeg gik ind til en Bonde, hvis Huus havde intet skiønt Udseende; men det var det eeneste jeg saae der omkring. Jeg troede, det var som i Geneve eller i Schweitz, hvor alle Indbyggerne ere velhavende, og i Stand til at udøve Giæstfrihed. Jeg bad denne, om at give mig Middagsmad for Betaling. Han bød mig afskummet Melk, og grovt Bygbrød, og sagde, at det var alt hvad han havde. Jeg drak denne Melk med Velsmag, og spiste Brødet, med Saaer og alt; men dette var kun lidet styrkende for et aldeles udmattet Menneske. Bonden, som betragtede mig meget nøie, sluttede af min Appetits Virkelighed til min virkelige Historie. Strax, efterat have sagt mig, at han saae nok jeg var et godt skikkeligt ungt Menneske, som ikke var der for at sælge ham, aabnede han en liden Lem ved Siden af Kiøkkenet, gik ned, og kom i Øieblikket tilbage med et godt Graabrød af reen Hvede, en meget nydelig Fleskeskinke, hvoraf der dog før var skaaret, og en Flaske Viin, hvoraf Synet forfriskede mit Hierte meere end heele Resten. Man bragte mig hertil en temmelig tyk Æggekage, og jeg giorde et Maaltid saadant, som en anden end en Fodgiænger aldrig har kiendt. Da det kom til Betalingen, kom hans Uroe og Frygt tilbage; han vilde slet ikke have mine Penge; han stødte dem fra sig med en overordentlig Fortrædelighed, og det underlige deri var, at jeg ikke kunde udtænke hvad han var bange for. Omsider nævnte han med Gysen de skrækkelige Ord commis og rat-de-cave (Betiente og Kieldervisiterere). Han lod mig forstaae, at han skiulte sin Viin for aides (Consumptionens) og sit Brød for Taillens (Næringsskattens) Skyld, og at han var en ulykkelig Mand, dersom man kunde have Mistanke om, at han ikke leed yderste Hunger. Alt hvad han sagde mig desangaaende, og hvorom jeg ikke havde mindste Begreb, giorde et Indtryk paa mig, som

vendte Menneskene, en Indkomst af 100,000 Rdlr. aarlig, og svarte de Bedende, de Grædende, de med Hustruer og Børn efter Brød Hylende: "de kunde æde Høe" e); da nu Frankerig maatte for-

aldrig udslettes. Dette blev Grundspiren til det uslukkelige Had, som udviklede sig i mit Hierte mod de Udsuelser, som det ulykfalige Folk maae prøve, og mod dets Undertrykkere. Denne Mand, skiønt velhavende, torde ikke spise det Brød han havde forskaffet sig i sit Ansigts Sved, og kunde ikke undgaae sin Ødelæggelse, uden at vise den samme Elendighed, som herskede rundt om ham. Jeg forlod hans Huus ligesaa opbragt som bevæget, og begrædende disse skiønne Egnes Skiebne, hvor Naturen ikke har ødslet med sine Gaver, uden for at giøre dem til Rov for barbarske Toldere.

Rousseau.

e) I Syvaars Krigen var den franske Intendant Foulon i Hanau, hvor han i et eeneste Kammer lod indslutte Regieringen, Adelen og de fornemste Borgere, Tre og Halvfemsindstyve Personer, for en Contribution, som ei kunde inddrives; i dette Kammer maatte de tilbringe Tre Dage og To Nætter, uden Mad og Drikke, og, formedelst Mangel paa Rum, staaende, uden Søvn. Den tredie Dag uddeelte man den skiærpede Befaling, at Vagten ikke maatte lukke nogen ud af Kammeret til de naturlige Fornødenheders Tilfredsstillelse. Man nægtede endog de indsluttede Vand og Brød, og da Regieringsraaderne Gunderode og Hugo med nogle andre af de Ulykkelige forlangte det af deres Tyranner, svarede en af Barbarerne ved Navn la Sone: "Jeg vil vel i Aften bevillige Dem den "forlangte Tilladelse, og De skal faae Brød og Vand; "men vent saa heller ingen saadan Føielighed meere." von Archenholz, Geschichte des 7 jährigen Krieges, S. 122.

Denne Foulon blev i Julii Maaned dette Aar hængt i Paris.

forgaae, eller gjøre Opstand, det er, tilraabe Kongen: "Tigrerne fortære os," da Riget maatte gribe til Vaaben, for at holde de ved dette Raab dobbelt opbragte Tigre fra Livet; da saaledes nogle af Udsuerne faldt Folket i Hænderne, dette holdt Standret, Millioner Vidner fremtraadde for Folket, intet Vidne for de Skyldige, og nu de Elendige bleve overladte til deres Skiebne, den valgte Dødsmaade var ei grusom, men hurtig, nogle af Folket skildte de Henrettedes Hoveder fra Kroppene, for at vise Folket dets Befrielse fra Uhyrerne, andre, hvis Fædre, Sønner, Brødre maaskee havde været Blodsuernes Offere, reve dem Hiertet ud af Livet, for paa Kaardespidsen at vise de Omstaaende, at ogsaa disse Uhyrer havde af Naturens Ophavsmand faaet et Hierte til at være menneskelige og gode, skiønt de aldrig havde kiendt eller udøvet Menneskelighed;

da indseer man ikke, at denne Dom var retfærdig, og dens Udøvelse ikke grusom; at den Rædsel indgydende offentlige Forevisning af den udførte Dom, viiste ikke Folkehevnens Umenneskelighed, men de Bestraffedes Umenneskelighed, og det ved dem nedtrykte Folks dybe Følelse af sin Elendighed og sine Lidelser; — da indsaae man ikke, at, saa lidet man end vilde være, en

lovligen dømt Forbryders Bøddel, uden dog at finde hans Fordømmelse uretfærdig, ligesaa lidet maatte man nu dadle Folkets Dom, endskiønt man ei havde kunnet tage Deel i dens Udøvelse; da hedder det: Folket er barbarisk i sin Rasen, og da vaerer den engelske Ambassadeur sine Landsmænd om at skye, saasom han ikke meere ved Folkeretten kan beskytte dem.

Priis-Opgave.

De par le Roi, qu'on trouve ces vers beaux,
Signé Louis, & plus bas Philippeaux.

Der forlanges en, med Lovene, Menneskehedens Rettigheder, og Hoffernes Politik overeensstemmende, grundig og velskreven Besvarelse paa Spørgsmaalet:

Hvorvidt ere visse Personer, der hare til Undersaatterne, som for. Ex. Statsministre, Politiebetiente o. d. l. efter den danske Constitution hellige, og kunne, Mand mod Mand, eller mod — — som ellers lovligt er, angribes?

Prisen af Halvtresindstyve Ducater skal udbetales, naar Udsætteren er færdig med den Afhandling, som han har tiltænkt Prisen. Indsendelserne antages til St. Hansdag 1790, auf der großen Freiheit in Altona im Lottohause.

St. Florentin.

Frag-

Fragmenter
af
Miltons tabte Paradiis.

Helvedes Beskrivelse:
af første Bog.

Ham styrted' Almagt ned i bundløst Svælg
Ud fra ætherisk Himmel; gloende
Og gyselig han faldt, og bandtes der
Med diamantne Lænker sig til Straf,
Som vovede at trodse Almagts Arm. —
Ni Gange skiftede nu Dag og Nat,
Mens han laae overvunden med sin Flok
Og veltede sig i en Flammepøl
Bestyrted skiønt udød'lig. Men hans Dom
Til større Hævn ham havde giemt: thi nu
Opstod Erindring af hans tabte Held
Og piinte ham. Rundt om han kastede
Sit sunkne Øie, som bar Vidne om
Forfærdelse og Sorg, og varigt Had,
Og Stolthed uden Maal. Med eet han seer,
Saa vidt som Engle see, den Rædsomhed,
Som vild og grændesløs indslutter ham:
Et Fængsel gyseligt fra hver en Kandt,

 Som

Som største Ovn i Brand; dog gav den Ild
Ei Lys, men som et synligt Mørke var,
Som tiente kun til at opdage Syn
Af Ynk og Sorrig — blege Skygger, hvor
Ei Fred, ei Hvile boer, ei Trøst, ei Haab,
Men endløs Qval; en Syndflod underholdt
Af evig brændend' ufortæred Svovl.
Sligt Sted var af Retfærdighed udseet
For disse Myttere; i Mulm henslængt
Der Lod, saa langt fra Gud og Himlens Lys
Som trende Gang' fra Verdens Middelpunkt
Til yderst Pol. — O hvor uligt var det
Det Sted hvorfra de faldt? — o. s. v.

Samme beskrives videre i anden Bog.

Endeel (af Dievlene) gik troppviis ud paa Eventyr,
At speide Mørkheds Rige vidt og bredt,
Om andensteds et Klima fandtes ei
Til Bolig meer beqvemt. De spreeded' sig
I deres Flugt til fire Kanter ud
Langs med de fire Helvedsfloder, som
I Flammesølen gyde deres Strøm.
Den fæle Styx, hiin Flod af Morderhad,
Og Acheron, den Sorgens, sort og dyb;
Cocytus, kaldet saa af Jammerskriig,
Som høres ved dens Bredde; Phlegeton,
Hvis Flammebølger tænde Raserie.

Langt

Langt borte ruller Lethe jævn og taus
Sit labyrintisk' Vand, af Glemsomhed
Benævned: hvem, som drikker det, har glemt
Sin Tilstand strax og sin Tilværelse,
Sin Sorg sin Glæde, Harme eller Lyst. —
Hist over Floden er et frossent Land,
Mørkt, vildt, og pidsket ved en evig Storm
Af Hvirvelvind og Hagl, som aldrig tøe,
Men samle sig i Hob Ruiner lig':
Dyb Snee og Jis omgiver det: Et Svælg,
Som det serboniske ved Damiata
Og gamle Kasius, hvor hele Hære
Sank ned, der fandtes. Luften bidende
Forbrænder kold, dens Kuld har Jildens Kraft;
Did af harpyefødet' Furier
Til visse Tidsløb de fordømte slæbes,
Som føle vexelviis den bitre Qval
Af yderst Heede og af yderst Frost,
Meer grusom ved Afvexlingen af Leiet
Blandt grumme Luer, blandt dødstive Jis.
De færges over dette Lethesund
Frem og tilbage sig til mere Qval,
Thi naar de stræbe ivrigt for at naae
En liden Draabe af det ønskte Vand,
At dysse ned i sød Forglemmelse
Der' Pines Følelse; strax Skiebnen staaer
Imod, og vogter med gorgonisk Skræk

For-

Forønskte Fiord, saa Vandet af sig selv
Flyer bort og skuffer den Forpiintes Tørst:
Som fordum Tid den skuffed Tantalus.
Saa streifede fortabt uvæsigne Flok,
Og saae nu først sin gyselige Lod
Med sunkne Oine, gysten Angst, og fandt
Ei mindste Hvile. Giennem mangen Dal,
Mørk, vildsom, giennem mangen Sorrigs Egn
Gik deres Vandring, over frosne Skiær
Og gloende, og Klipper, Huler, Søer
Moradser, Sumpe; Dødens Skygger alt:
En Verden idel Død; af Gud i Harm
Skabt ond og eene god for ondt; hvori
Alt Liv maae døe, Død lever, hvor Naturen
Vanskabninger kun avler, styge Ting
Uhyre, ubeskrivelige, meer
End Fabler, digtede ved Frygt, opfandt;
Gorgoner, Hydrer og Chimærers Flok.

Miltons Klage over sin Blindhed:
af tredie Bog.

Hil dig du hellige du Himlens Lys!
Dig Himlens førstefødt hilser jeg,
Medevig Straale af den Evige,
Om jeg tør vove saa at kalde dig;
Thi Gud er Lys, og boer fra Evighed
I Lys, til hvilket ingen nærmer sig:

I dig

I dig, du reene Strøm af ustadt Glands. —
Hvem veed din Kilde, klare Ætherflod? —
Dig søger jeg igien med mere Mod,
Da jeg er sluppen ud af stygisk Pøl
Og Dybets Mulm, som holdt mig længe, da
Jeg sang om Chaos og den gamle Nat.
Lært himmelske af dig o Muse! steg
Jeg ned; ved dig jeg stiger op igien,
Skiønt tung og møisom var min sieldne Gang.
Frelst jeg besøger dig, og føler nu,
At Livets Lampe hersker overalt. —
Men du besøger disse Dine eit
Forgieves rulle de, og lede om
Din Straaleglands, og naae ei mindste Glimt,
Saa tyk en Stær har qvalt og mørkned dem,
Og med et Slør der' Skive overtrakt.
Dog holder jeg ei op at vandre der,
Hvor Muserne besøge klare Væld,
Løvrige Lunde, eller soelbar Høi,
Did fort af Lyst til hellig Sang: især
Dig Sion og den blomsterrige Bæk,
Som suser om din hellig' Fod, jeg søger
Ved Natten. — Stundom jeg erindrer da
De to hvis Skiebne ligned' min, (o ligned
Jeg dem i Hæder) blinde Thamyris
Og blinde Mæonides — atter mindes
Jeg da Teirsias og Phineus,

De

De fierne Dages helligede Skialde.
Da fødes Tanker, sammenstillende
Frievilligt og harmonisk sig; som hiin
Aarvaagne Fugl, skiult under Skyggelag
Udtoner natlig Sang. Saaledes gaae
Aarstiderne med Aaret hen. Men ak!
For mig er ingen Dag, ei yndigt Syn
Af herlig Morgenrøde, Aftenstund,
Ei Foraarsblomsternes, ei Rosens Pragt,
Ei Hiorder flokkende, ei Menneskers
Guddommelige Aasyn. I det Sted
Omgiver mig en Skye og evigt Mulm.
Fra Livets Glæder er jeg udelukt;
Og for Naturens skiønne Kundskabsbog,
For mig ulæselig og slukked ud,
Jeg seer ei andet end en stor Blanket,
Og Viisdoms eene Adgang reent tillukt. —
Skin du o Himlens Lys! des stærkere
I mig, og Sielekræfterne bestraal!
Plant Dine der, al Damp adspred' og reens!
At jeg maae see, at jeg maae tale om
Ting, som er' skiult' for Dødeliges Syn.

Paradisets Beskrivelse:

af fierde Bog.

Saa frem han (Satan) farer, og ved Grændsen
staaer
Af Eden, hvor det skiønne Paradiis
Laae

Laae nær, indcirkled af sit grønne Hegn,
Som landlig Vold, der værner om en Skod,
Begroed med Buske, tykt grotesk og vildt.
Bagved en Skygge laae af høie Træer,
Af Ceder, Fyr, og Gran, og grenfuld Palme,
Sylvanisk Scene, dannende fremad
Et Skovtheater, Skygger vidt udstrakt
I herligst Udsigt. Noget høiere
End deres Toppe rakte grønne Høi
I Eden, hvorfra Alles Fader tidt
Beskuede sit Herredom rundt om;
Og oven over denne stod en Kreds
Af meest udsøgte Træer med herlig Frugt.
Her gyldne Frugter mellem Blomstre saaes
Iblanded' rigt med muntre Farvers Skier;
Og gladere var Solens Skin paa dem
End paa den røde Aftenskye, end paa
Den skiønne Bue, som paa Himlen staaer,
Naar Gud har vandet Jorden. Saa elskværdigt
Fandt Satan dette Landskab: reene Luft
Ham møder, som i Sielen aander ind
Vaarlyst og Glæde, som fordriver let
Al Traurighed kun ei Fortvivlelse. —
Nu sagte Vinde vifte Vellugt hid,
Og sprede Virak, hviskende hvorfra
De stial der' Balsomrov,

Nu

Nu under sig han seer
Et Syn af nye Under bredet ud —
For sandselig Fornøielse og Lyst
I snevre Rum Naturens Rigdom heel.
Thi saligt Paradiis Guds Have var,
Og planted af ham selv i Edens Øst.
Og Eden strakte sig fra Auran til
Seleucia, af græske Konger bygt. —
I dette skiønne Land, langt skiønnere
Gud havde sat sin Have. Jorden der
Frembragte Træer af ypperligste Slags
Af Lugt og Syn og Smag, og midt iblandt
Stod Livets Træ, og blomstrende frembar
Ambrosisk Frugt og vegetabelt Guld. —
Næst Livet stod vor Død, det Kundskabs Træe.
Kundskab om godt kiøbt dyrt ved den om ondt. —
Fra Sønden giennem Eden løb en Flod
Breed og i lige Vei, som tabte sig
I haared Bakke, og gik under den
I Grunden ned. Gud havde sat det Bierg,
Som Havens Grundvold paa den snelle Strøm,
Der traktes op af den porøse Jord,
Gav friske Kilder, og med mangen Bæk
Befugted' Haven, og foreenedes
Igien i nedre Flod, som nu fremstod
Af mørke Udspring, og sig deelede
I fire Hovedstrømme, vindende

Igiennem mange Lande som det ei
Er nødigt at opregne. Hellere
Jeg ønskede, om Kunst formaaede det,
At vise det saphirne Væld, som flød,
I krylled' Bække over Perlegrund
Og Guldsand, hen i labyrinthisk Gang;
Det Nektar under Skygger rullende
Besøgende hver Plante; avlende
Talløse Blomster Paradiset værd',
Ei dreven her ved Kunst paa møisomt Bed,
Men gavmildt strøede af Naturens Haand
Paa Bierg og Dal og Slette, der saavel
Hvor Morgensolen varmer aaben Mark,
Som der, hvor mørke Skygger lukke tæt
For Middagsstraalerne. Saa Eden var
Et landligt Lyststed, paa Forandring rigt:
Her Lunde saaes, hvis kostelige Træer
Græd Gummi og vellugtend' Balsom; hist
Hang Frugter yndige med gyldne Skal,
Og af en udsøgt Smag: hesperisk Sagn,
Om sandt, var Sandhed her. Imellem dem
Saaes grønne Enge, Flokke græssende
Paa spæde Urt, og Palmehøie strøed':
Hist fugtig Dal oplod sit Blomsterskiød,
Og Rosen uden Torne stod. — Her var
En kiølig Grotte, skyggefuld og dyb,
Og over den Viinranken spredte sig

Med sine Purpurdruer krybe[illegible]de;
Mens Vandet randt sødtmumlende herned
Fra Klippen, og i Parken samled' sig,
Og til sin fryndsed' Rand af Myrtetræer
Udspreded' sit krystalne slebne Speil.
Et Chor af Fugle samler sig herhid;
Og Foraarsvindene, som aander Lugt
Af Mark og Lund igiennem bævend' Løv,
I evig Vaardands her sig tumle om.

Adams og Evas Lovsang:

af femte Bog.

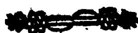
— — Og hen de hastede
Til deres Værk; dog først, som de kom ud
Af deres Lund, og stod i Morgenglands,
Og Solen saae, som just var stegen op,
Og hvilede end over Havets Rand,
Oplysende al Paradisets Øst,
De ydmygt bukkede, tilbedende
Med Bøn, som de hver Morgen bragte frem
Forskiellig. Hverken fattedes dem Ord
Ei heller hellige Henrykkelser
Til deres Skabers Priis. Veltalenhed
Fra deres Læber flød og yndig Sang,
Ei trængende til Harpe eller Luth
For meere Sødhed. Saa begyndte de:

"Alt

"Alt Godes Fader! dette er dit Værk,
Almægtige! den hele Skabning din,
Saa underfuld, saa skiøn! Hvor underfuld
Du selv? — Unævnelige, som er sat
Høit over Himlene, usynlig os,
Kun mørkt beskued i dit lavest' Værk! —
Og dog fremskinner Godhed uden Maal,
Og Guddoms Magt i alt hvad her vi see.
I Lysets Børn! som veed det, taler I!
I Engle! thi I see ham uden Nat,
Og med harmonisk Sang omringe ham!
Og alle Himlens, Jordens Skabninger
Foreener Eder alle til hans Priis.
Du skiønneste blandt Stierner, som gaaer sidst
I Nattens Følge, Dagens visse Pandt,
Som smilende bekrandser Morgenen
Med lyse Kreds; ophøi ham i din Kreds! —
Du, denne Verdens Siel og Øie, Soel!
Erkiend ham for din Overmand, forkynd
Ham ved dit uophørlig' Løb, saavel
Naar du mod Middag hæver dig, som naar
Du daler! — Maane! som med Stiernerne
Nu flyer for Østens-Straalers Majestæt;
I fem Ildluer, som bevæges her
I mystisk Dands, ei uden Sang; hans Priis
Forkynder, som af Mørket eder kaldte.
Luft! og I Elementer! som i Kreds

Bevæges stedse, alting fødende,
Fornyer i hver Forandring Herrens Lov! —
Du Taage, som fra Dal og Flod opstaaer,
Og farves spraglende ved Solens Skin,
Op! hæv dig til hans Priis; om du med Skyer
Bedækker Himlen, eller falder ned
At lædske tørstig Jord med ønskte Regn:
O priis ham stigende og faldende! —
I Vinde, aander sagte eller høit
Fra hver en Kant hans Lov! — Bøi Eders Top,
I Graner! hver en Plante bøie sig
Til Hyldingstegn. I Kilder, flydende
Melodisk susende, udtoner ham! —
Stem i, alt hvad som lever! Fugle I,
Som stige syngende mod Himlen op;
Jer Flugt og Sang opløfte skal hans Priis. —
I som i Vandet glide, I som gaae
Paa Jorden stolt, som ydmygst kryber hen;
Du Bierg, og Dal, og Væld, og Skyggelund,
Vær' Vidne til vor Lovsang! — Hil dig! Hil!
Dig Eneherster. Giv fremdeles os
Det Gode kun! — — —

Adam fortæller Englen Raphael sin og Evas Skabelse.

Af ottende Bog.

— — og nu
Begyndte vores første Fader saa:
"Tungt er det at fortælle dig, hvordan
Jeg først blev til: hvem har sig selv vel kiendt
Begyndende? Men Lyst, at omgaaes dig
End længere, tilskynder mig. — Jeg fandt
Mig, som nys vaagned' af en rolig Søvn,
Paa Græs og Blomster magelig henlagt.
Jeg undrende strax vendte Øinene
Mod Himlen, og dens vide Rum besaae
En Tid, til jeg som ved Instinkt sprang op
Og didhen stræbende stod nu opreist
Paa mine Fødder. Rundt om mig jeg saae
Høi, Dal og skygged' Skov og soled Mark,
Og Strømme mumlende ved Vandets Fald,
Og Dyr, som lev'de og bevægedes,
Og gik og fløi, og Fugle qvidrende
Paa Grenene. Alt smilte mig imod
Med Vellugt; Hiertet overflød med Lyst.
Jeg da mig selv besaae, og Lem for Lem
Betragtede; snart gik jeg, snart jeg løb
Med Smidighed og muntre Kræfter hen.
Men hvem jeg var, hvorfra, hvordan jeg kom,

 Det

Det var mig ubekiendt. Jeg prøvede
At tale: strax jeg talte, Tungen lydig
Benævnte tydeligt alt hvad jeg saae.
"Du Soel, saa sagde jeg, du skiønne Lys!
Og du oplyste Jord! saa frisk og glad,
I Høie, Dale, Strømme, Skove, Sletter,
Og I, som leve og bevæge jer,
I skiønne Dyr! — o siger, om I saae,
Hvorledes jeg kom her? — Ei af mig selv —
Om fra en god og mægtig Skaber da? —
O siger mig, hvordan jeg kiender ham,
Og ham tilbeder! — ham fra hvem jeg har
At jeg saa lever og bevæger mig,
Og føler, jeg er meere lykkelig
End jeg forstaaer." — Imens jeg kaldte saa,
Og vankede, jeg veed ei selv hvorhen,
Derfra hvor jeg min Aande drog, først saae
Det lykkelige Lys, og fik ei Svar;
Satt' jeg paa grønne skygged' Blomsterbænk
Mig tankefuld. Der Søvnen fandt mig først,
Og dyssed' mine Sandser sagte hen.
Jeg troede da, at jeg til forrige
Og følesløse Tilstand gik igien,
Da pludselig en Drøm opstod hos mig.
Et indfølt Syn kom snart mig til at troe,
At jeg var til, og levede endnu.
En kom mig for i Guddoms Skikkelse,

Og

Og sagde: "Op! din Bolig venter dig,
Op Adam, første Mand, beskikked' til
Den første Fader for utallige!
Du kaldte mig, her er din Førere!
Jeg bringer dig til Glædens Have, til
Dit Sæde hen." Saa sagt, han tog min Haand
Og reiste mig, og over Mark og Søe
Vi gled i Luften jevnt og uden Trin,
Til vi kom til et Bierg begroed' med Skov.
Dets høie Top var jevn i vide Kreds,
Og indelukt ved ypperlige Træer;
Løvhytter og Alleer overalt;
At det jeg saae tilforn af Jorden, nu
Mig neppe forekom behageligt.
Hvert Træe af lifligst Frugt betynget var,
For Øiet fristende, som vakte Lyst
At plukke og at æde. — Jeg derved
Blev vaagen, og for mine Øine fandt
Alt virkeligt, som Drømmen havde malt.
Her var min Vandring nu begyndt igien,
Hvis ikke han, som førte mig herhid
Blandt Træerne, sig havde stilled frem.
Guddoms Nærværelse! — Med Fryd og Frygt
Jeg for hans Fødder faldt tilbedende.
Han reiste mig. "Jeg den du søger er!
Han sagde mildt, Oprindelsen af alt
Hvad oven- nedentil omgiver dig.

Modtag min Gave, dette Paradiis!
Agt det for dit! dyrk det, og nyd det frit.
Æd af dets Frugter, æd af hvert et Træe,
Som groer i Haven, med fornøied Sind!
Frygt ingen Mangel her! — Men af det Træe,
Hvis Virkning Kundskab er om Godt og Ondt,
Som jeg har sadt til Prøve paa din Troe
Og Lydighed; og som ved Livets Træe
Staaer midt i Haven, du ei æde skal!
Husk paa min Varsel! skye dets Smag, og skye
Dens bittre Følge! — Viid, den samme Dag
Du deraf æder, og mit eene Bud
Har overtraadt, du uundgaaelig
Skal døe, — fra den Dag være dødelig,
Og tabe denne lykkelige Stand,
Uddreven herfra i en Verden fuld
Af Vee og Sorg." — Og med Alvorlighed
Han gav det strænge Forbud, som endnu
Med Rædsel lyder i mit Øre, skiøndt
Det at undgaae, hans Straf staaer i mit Valg.
Men snart hans Aasyn klaredes igien,
Og han sin Naade saa fornyede:
"Ei eene disse Grændser skienker jeg,
Men hele Jorden, dig og al din Slægt.
Besidder den som Herrer, og alt det,
Som deri lever udi Hav og Luft;
Dyr, Fiske eller Fugle! Og til Tegn

Her-

Herpaa, see! hver en Slægt af Dyr og Fugl
Skal komme hid. Jeg bringer dem, at du
Skal give hver sit Navn, og at de dig
Med Underdanighed skal Hylding tee.
Og over Fiskene nyd samme Ret!
Jeg kaldte dem ei hid, fordi de ei
Omskifte kan der' vaade Element
Med tynde Luft."
Som han saa talte, see
Hver Fugl og Dyr sig nærmed' Par og Par:
Med Smiger krybende kom disse frem,
Hver Fugl paa sine Vinger flaggrede. —
Jeg nævnte dem, og kiendte der' Natur,
Saa hastig Gud tildeelte Kundskab mig.
Dog fandt jeg ei i disse det, som jeg
Endnu at mangle syntes. Dristig jeg
Tiltalte det guddommelige Syn.
"O ved hvad Navn — thi du er høiere
End dette alt — er meer end Menneske,
Og alt hvad Mennesket langt overgaaer. —
Hvad skal jeg kalde, hvor tilbede dig?
Du første Grund til alle skabte Ting,
Og til alt dette Gode, som jeg fik. —
Saa overflødigt, med saa rund en Haand
Beredte du mit Held; men ingen jeg
Endnu har seet, som deler det med mig. —
I Eensomhed hvad Lykke? hvem kan vel

Allene nyde? — om han nyder end,
Hvad Glæde finder han?" — Saa, dristig jeg.
Det lyse Syn blev lig'som ved et Smiil
End lysere, og svarede igien.
"Hvad kalder du da Eensomhed? — er da
Ei Jord og Luft opfyldt med Levende?
Er alle Dyr ei rede ved dit Bud
At komme til dig, og fornøie dig?
Forstaaer du ei der' Sprog, og veed der' Vei?
De ogsaa noget veed, og dømme ei
Foragteligt. Med disse Moerskab find,
Hersk over dem! — stort er dit Herredøm!"
Saa var Alherrens Tale, og det lod,
Som han befalte saa. Jeg bad om Lov
At tale, og med Ærefrygt gientog:
"Fortørnes ikke over mine Ord
Du Magt fra Himlen! du min Skabere,
Vær naadig mens jeg taler! — Har du ei
Sat mig paa Jorden her, som i dit Sted?
Og Dyrene sat nedenfor mig langt? —
Hvad Selskab finder blandt Ulige Sted,
Hvad Harmonie, hvad sand Fornøielse? —
Den fælles være maae, i lige Grad
Modtaget og uddeelt, ifald den ei
Skal slappes og frembringe Keedsomhed.
Et Selskab jeg attraaer, som dele kan
Med mig fornuftige Fornøielser,

Og det kan Dyret ei. Det glæder sig
Hvert ved sin Slags og Art; saa passeligt
Har du i Par foreened Dyrene.
Saa glæder Løven med Løvinden sig,
Men ikke Fugl med Dyr, ei Fisk med Fugl,
Og Aben ei med Oxen. Værre da
Og mindst af alt kan Mennesket omgaaes
Med Dyrene."

Nu den Almægtige
Ei misfornøied svarte: "Reen og fiin
Jeg seer er den Lyksalighed, som du
Har foresat dig i din Omgangs Valg! —
Du vil ei smage Glæde, mens du er
I Glæden eenlig. Siig! hvad tænker du
Om mig, og om min Stand? — og synes jeg
Dig lykkelig fuldkommen, eller ei? —
Jeg er allene fra al Evighed,
Og kiender ingen næst mig, mindre liig.
Hvem har jeg da at holde Omgang med,
Undtagen med de Skabninger, som jeg
Frembragte, og som staae mod mig saa dybt,
Mod det hvad andre Dyr staae under dig."

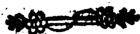
Han taug; jeg svarte ydmyg: "Til at naae
Det Høie og det Dybe af din Vei,
O høieste af Ting! er mit Begreb
For kort. Du i dig selv fuldkommen er,
I dig ei findes Mangel; — ikke saa

Er Mennesket, og derfor ønsker han
Sig Omgang med sin Lige, sig til Hielp
Og Trøst i Mangler. Ei behøves det
At du formeres: alt uendelig,
Og eene skiønt igiennem alle Tal
Fuldkommen. Mennesket ved Tal beviser
Sin Eenheds Ufuldkommenhed, og avler
Af Lige, Lige; og mangfoldiggiør
Sit Billede i Eenhed manglende.
Han trænger til jevnsides Kierlighed,
Og Venskabs Ømhed. — I din Lønlighed,
Skiønt eene, du bedst omgaaes med dig selv,
Og søger Selskab ei; dog om du vil,
Kan du din Skabning løfte op saa høit,
Som du behager, og forgude den
Til Eenighed og Samqvem. — Jeg kan ei
Ved Omgang hæve op nedbøied' Dyr,
Ei i dets Veie finde Velbehag."

Saa talte dristigt jeg, og brugte den
Mig undte Frihed, fandt Tilgivelse,
Og Guddoms Stemme naadigt svarte mig.
"Hidtil har, Adam, det behaget mig
At prøve dig! — Jeg seer, du kiender ei
Blot Dyrene, som du har rigtigt nævnt,
Men og dig selv; at du udtrykker vel
Den Friheds Aand du fik, mit Billede,
Som Dyret ei bekom. Dets Selskab da

Upasse-

Upasseligt for dig, har du med Ret
Forkasted. Tænk du kun fremdeles saa!
Jeg, før du talte, saae det var ei godt
For Mennesket at være eene, og
Det Selskab du har seet, jeg bragte kun
At prøve dig: fordi jeg vilde see
Din Dom, om hvad er ret og passende.
Det, som jeg bringer næste Gang, det, vær
Forsikred, skal behage dig; det skal
Dit Billed være, din beqvemme Hielp,
Dit andet Selv, dit Hiertes Ønske fuldt.«
Han endte, eller jeg ei hørte meer:
Mit Jordiske var ved hans Himliske
Nu overvældet. Ved det himliske
Og høie Samqvem var det overspændt,
Som naar en Gienstand blender Sandserne;
Det sank, og søgte Qvægelse ved Søvn.
Den strax faldt paa mig kaldet, som til Hielp,
Og lukte mine Øine; lukte dem,
Men min Indbildning det indvortes Syn
Lod aabne. Jeg, som i Henrykkelse
Saae mig, og hvor jeg laae, skiønt sovende;
Saae end den herlige, som for mig stod,
Mens jeg var vaagen. Han sig bøiede,
Og aabnede min venstre Side, og
Derfra et Ribbeen tog, med Hiertets Blod
Og Livets Aander varm og strømmende.

Vidt Saaret var, men strax det følte sig
Med Kiød, og helede. Med Hænderne
Ribbenet han gav Form og Dannelse,
Og under dem en Skabning voxte frem
Mig liig, men sær i Kiøn; saa elskelig,
At, hvad i hele Verden jeg tilforn
Saae yndigt, ringe nu mig forekom,
Og concentrert i hende, indeholdt
I hende og i hendes Øiekast:
De fra det Øieblik en Sødhed giød
Ind i mit Hierte, ikke følt tilforn;
Paa alting strømmede fra hende hen
En Elskovsaand, og Kierlighed og Lyst.
Hun svandt, og lod mig mørk. Jeg vaagnede
At finde hende, eller hendes Tab
For evig at begræde, og at skye
Al anden Glæde — haabløs næsten, see!
Ei langt fra mig hun staaer, saadan som hun
I Drømmen for mig stod, beprydet med
Alt det, som Jord og Himmel give kan
Af elskeligt og af indtagende.
Frem kom hun, ledet af sin Skabere,
Usynlig skiønt, og ved hans Stemme fart;
Om Ægtestandens Hellighed og Skik
Uunderretted' ei. I hendes Trin
Var Yndighed, i Øiet Himlen stod
I hver en Lade Værdighed og Elskov.

Jeg overskyndet kunde andet ei
End raabe:
"Her du fuld Erstatning gav!
Du har opfyldt dit Ord, velgiørende
Og milde Skaber! — Ei forholdte du
Alt Godes Giver denne skiønneste
Af dine Gaver mig. Nu seer jeg Been
Af mine Been, og Kiød udaf mit Kiød.
Mandinde kaldes hun, fordi hun blev
Af Manden taged. Han for hendes Skyld
Sin Fader og sin Moder glemme skal,
Og hænge ved sin Hustrue, og de skal
Et Hierte være, og et Kiød, en Siel."
Hun hørte mig, og skiønt af Gud hidbragt,
Uskyldighed og Jomfrueblyehed dog,
Og Dyd og Følelse af egen Værd,
Som vilde vindes, vilde ei usøgt
Sig overlade. Ei tilbydende,
Friepostig ei, hun sig tilbageholdt,
Desmere ønskelig. At sige alt —
Naturen selv, for syndig Tanke reen,
Saa virkede hos hende, at da hun
Fornam mig, hun tilbage gik. Ei seent
Jeg fulgte hende: Æren kiendte hun:
Med lydig Majestæt hun Bifald gav
Til mine Grunde. — Til vort Brudehuus
Hun førtes, blussende som Morgenen.

Al Himlen giød paa denne Time ned
Paa os udvalgteste Indflydelse.
Lykønskningstegn gav Jorden, hver en Høi,
De muntre Fugle. Giennem Buskene
Fløi sagte Vinde hvislende, og bar
Paa deres Vinger Roser, krydret Lugt;
Til Nattens kielne Fugl sang Brudesang,
Og Aftenstiernen bad at haste frem
At tænde Brudelampen."

Til — —

Imellem Stachirs og Cuenzas Bred
Et frugtbart Land, o Ven, udbreder sig,
Hvor Millioner Skabninger, saa bød
Naturen, skulde nyde Livets Held
Og Menneskelighedens Ret, som vi;
Men andre Mennesker — o Rovdyr var det! —
Har krænket denne Ret og Himlens Bud,
Ved Gruesomhed og gierrig Voldsmands Kunst
Forvandlet disse Mennesker til Dyr,
Og indbildt Verden, at de var ei meer.

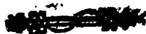
Erindrer Du Dig ikke dette Land,
Saa søg det i Europas Skiændsels, i
Uhevnet Undertrykkelses Annaler.
Der staaer dets Navn paa allerførste Blad.

Læs [illegible] og [illegible], hvor Sønner rives ud
Fra Fædres Barm, og sælges. Følg dem hen
Til Skibet. Hør den vilde Moders Skrig.
Hun seer dem ikke meer. Et fremmed Land
Skal see dem trælle sig ihiel, for din
Og din forvænte Gane at fornøie...
Alt svinges over dem Plantørens Pidsk.
Hvor ynske de sig deres Brødres Lod,
Som døde underveis af usund Luft
I Skibets snevre Fængsel *), eller og
Som bleve kastede levende i Havet
Af vindesyge Skipper, at han ei
Ved Døden skulde tabe deres Værd **).
En Hay opslugede dem paa Havets Bund;
Men Pest, og usund Luft, og denne Skipper,
Og Hayen selv, der, sikker paa sit Rov,
Forfulgte Skibet, dræbte dog med eet.

Den

*) Af de 100,000 Mennesker, som, efter Clarcsons Regning, aarlig kiøbes eller gribes i Afrika, skal omtrent 29,000 døe paa Reisen.

**) En vis Collingwood for Ex. udkastede 1781 den 29. Nov. 54 levende Negre i Havet; den følgende Dag atter 42, og tre Dage derefter endnu 26. Ti andre, som i denne Hensigt vare bragte op paa Dækket, sprang af sig selv i Søen. Der var nemlig Sygdom paa Skibet; og da Assurandørerne blot betale for de Druknede, men ikke for dem, som døe en naturlig Død, fik han paa denne Maade Assurancen betalt for dem alle.

Du læste hvad vor ædle Iſert ſkrev
Om disse Undertrykkelser; Dit Hierte
Blev varmt for Menneskelighedens Sag,
Og tidt Du ønskede med mig, at han,
Som vilde dette usle Folk saa vel,
Og kiendte dets ulykkelige Kaar,
Dog maatte bruges til at lindre dem.
Og da han sendtes hid, at kiøbe Land,
Og stifte her en Bye, da haabede Du
Leonas sorte Sønner bedre Skiebne.
Du saae i Haabet Virksomhed og Flid
Udbredes fra hans Colonie, og Ladhed
Forsvinde for Cultur, og Indiens
Producter blomstre langs med Voltas Bred.
Naar Landets egne Børn ved skaansom Tvang
Den Jord, som fødte dem, at dyrke lærte,
Og Eiendom og Frihed sig forhverved',
Da, troede Du, de skulde sætte Priis
Paa Eiendom og Frihed, og formildes.
Da skulde Europæer iile hid,
Ei for at røve Mennesker, som før,
Men for at deele Jordens Frugt med dem;
Og panisk Frygt for Himmelegnens Gift
Ei skulde dem tilbageholde meer.

O det var kun en Drøm, det Held, Du saae
I Haabet! Barbariets Morderengel,

Som

Som frygtelig med blodbestænkte Vinger
Alt længe svæved' over Afrika,
Har dræbt vor Isert. Døden rev ham bort
Midt i sit skiønne hæderfulde Liv,
Og, for at slette ud hvert Spor af ham
I Verden, alt, som kaldtes efter ham,
Og kunde vidne om hans Existents,
Bortrev den endnu Barn og Hustrue med.

Omsonst han lagde denne store Plan
Til Danmarks Hæder; og omsonst besad han
Det sieldne Mod til at udføre den.
Den blev ei udført. Og naar ingen meer
Har Mod, som han, har Lyst og Kraft, som han,
At vove Livet for at stifte Held,
Og oversee et saa vidtløftigt Verk;
Naar ingen meer, fortrolig med Naturen,
Bekiendt med Landet og dets Sprog, som han,
Kan gaae den Vei, han foreskrev, og Verket
Forvirres, eller og bestyres slet —
Da skal hans Anlæg regnes med iblandt
Projecterne, hvoraf vi har saa mange,
Og Danmark glemme Isert, blot fordi
Ham Døden den fortiente Roes misundte.
Ja selv hos Dig og mig skal Tiden snart
Den levende Erindring slette ud
Om hvad han var, som Menneske og Ven;

Snart skal hans Liv os være, som en Drøm,
Fordi han endte det i fierne Egn,
Og mange Graders Afstand fra hans Grav
Adskiller os.
Dog lad hans Minde døe,
Hans Plan forstyrres, Barbarie og Vold
Udslukke hvert et Glimt af Lys, han tændte —
Skiønt Graven smuldrer hen ved Solens Brand,
Og intet Monument dens Sted betegner,
Skal dog Leonas undertrykte Søn
Anmærke det, og ofte vandre did,
Og kalde ham sin Fader, sin Velgiører,
Og takke ham for det, han alt har giort;
Da skal Taknemmeligheds Genius
Hans høie Klage høre, og forsones.

F. Plum.

Udsigter over Oldtiden.

Stolt, hævet op fra lave Dale,
Paa bøgekrandset Høi jeg staaer,
Glad seer jeg Solens Straaler male
Med gyldne Træk den blide Vaar.
Fra Kant til Kant kan Øiet see
En Kreds af stedse nye Scener,
Som Glæden Haand i Haand forrener,
At danne Kredsen skiønnere.

Fra

Fra grønne Sletter Hiorten iler
Glad til den nyhudsprungne Skov,
I spæde Kløver Øxen hviler,
Udbrølende sin Skabers Lov;
Jævnt ruller stolte Bølger frem,
Og trodse modig Naboestrande,
Paa vaade Ryg fra rige Lande
Den raske Sømand iler hiem.

Viid er den Udsigt, Synet byder,
For snæver dog for Siælens Flugt;
Den dristig giennem Mørket bryder,
Hvor Tidens Fod har Lyset slukt;
Til fierne Oldtids Minde den
Paa Tankens snelle Vinge stiger,
Og der af Phantasiens Riger
Fremkalder Tiden selv igien.

Da brave danske Kiempeslægter
I lave Hytter fandt det Held,
Som, kneisende, Paladset nægter
En ussel lille Lasters Træl;
Mit danske Land, da var du skiøn,
Og prydet med de Yndigheder,
Naturen moderlig udbreder
Til sine ædle Sønners Løn.

Hist under Eegers gamle Grene
Stod Dannerkongens stolte Borg:
Ei stolt af glatte Marmorstene
Opreist' ved Slavers Sved og Sorg;
Men stolt, og stor, og herlig ved
En Skioldung, riig paa Kongedyder,
Hvis Vink et ædelt Folk adlyder,
Der Frihed fandt i Lydighed.

Hvor Bækkens rene Bølge flyder,
Og skyller Karsens nøgne Rod,
Og Lundens tætte Hegn tilbyder
Et Værn for Voldsmænds Overmod;
Der sad en Møe af ædel Byrd,
Og spandt i stille Jomfrubolig,
Mens snaksom Amme hende trolig
Fortalte mangt et Eventyr.

Blidt smiler snart den Skiønnes Øie,
Thi hos den Elskte Tanken var;
(Troskyldig Gamle troer sin Møie
Ved dette Smiil hun lønnet har)
Snart ham i Kampens Brag hun seer,
Og kleine, bange Sukke stige;
"Skielv ei ved digtet Sagn, min Pige!"
Afbryder Ammen mildt, og leer.

Her, hvor blandt Græssets tætte Skygger
Moosgroede Stene pippe frem,
Og mangen snaksom Sirix bygger
Sin trygge Bolig under dem,
Med hellig Bæven nærmer sig
Min Fod til disse dunkle Steder,
Den Jord er hellig, jeg betræder
Som Skyggen, der omsvæver mig!

Ærværdig' Olding! tidt du vanked'
Til denne Høi med svage Trin,
Halvvoxne Sønner her du sanked'
Omkring dit Knæ ved Maanens Skin,
Og pegde did med Staven, hvor
Nu ældre Sønner Sværdet prøved',
Indtil de raske Drenge døved'
Med Raab om Kamp den Gamles Ord.

Paa Havet nu hans Øie hviler,
Og Tanken taber sig deri,
Den glædet frem paa Bølgen iler,
Der suser skummende forbi,
Hver Seier, han som Yngling vandt,
Hver Manddoms Daad han fro gienkalder,
Paa nye hver Fiende for ham falder,
Som da sin Grav i Bølgen fandt.

Igiennem Taagen om hans Øie
Opluer Glimt af Ungdoms Iid,
Han hæver Synet mod det Høie,
Og skuer med et henrykt Smiil
Til Aftenstiernens Straale op,
Der i hans glade Blik sig maler —.
Saa smiler Solen, naar den daler,
Endnu engang til Fieldets Top.

"Alfader, du hvis Godhed byder
"Selv Natten from at prise dig" —
Saa han i hellig Bøn udbryder,
Og taus hans Øie nedkaster sig —
"Du som saa tidt i Kampens Larm
"Det Suk forstod, jeg taus dig bragte,
"Og Døden i mit Glavind lagde,
"Og lagde Styrken i min Arm;

"Mig fulgte Seier, naar jeg fægted',
"Og Æren, naar jeg stod som Mand,
"Kun denne Fryd du streng mig nægted',
"At falde for mit Fødeland —
"Og see, nu visne mine Haar,
"Den sikkre Fod at vakle lærte,
"Og Blodet styrkner om mit Hierte,
"Jeg føler neppe meer, det slaaer

"Og

"Og skal da jeg i kraftløs Alder
"Feig vente her en Niddings Død?
"Og naar jeg mat til Jorden falder,
"End kalde Livets Byrde sød? —
"Alfader! nei — een Bøn endnu!
"Den sidste paa de blege Læber —
"Den skielvende mod Himlen stræber —
"Den kiender, den bønhører du!

"Lad mig paa mine Sønners Skiolde
"Udgrave først det Slag, de vandt,
"Den Kamp, de mandigen udholdt:
"Hvis ei — den Ærens Død, de fandt!
"Da først jeg glad udkaarer mig
"Den Død, jeg tidt forgieves søgte,
"Da skal den svage Oldings Rygte,
"Hans Sønners liigt, udbrede sig!"

Og see, Alfader ei forskyder
Den svage Oldings sidste Haab —
Igiennem Bølgens Susen bryder
En Lyd af fierne Seiersraab.
Tvivlraadig mellem Frygt og Lyst
Han skuer Maanens Straaler bæve
Paa lette Aaret, som sig hæve,
Og haste frem imod Danmarks Kyst.

Alt Stavnene ved Stranden hvile,
Og glade Krigsmænd hilse den,
Den Gamle hen mod dem vil ile,
Men mat han synker ned igien. —
En Skare langsom nærmer sig.
Til Høien giennem lyse Sletter,
Og for den Gamles Fod nedsætter
Man to paa Skiolde lagte Liig:

"Skue, Olding! dine kiekke Sønner,
"I Kampen smilende de fandt
"Den Død, som Ærens Helte lønner,
"Ved deres Fald vi Seier vandt." —
Og Helten tier. Blid og mild,
Som Vintersolens Straaler, længe
Forsvundne, giennem Skyer trænge,
Fremstraaler nu den Gamles Smiil.

De faldne Heltes Minde graver
Han dybt i deres Skiolde ind,
Og deler disse sidste Gaver
Blandt sine Børn med muntert Sind:
"Tidt, Drenge, I Jert Skiold besee,
"Og mindes da, hvo for det prøvte;
"Men naar I vægter det at løvte,
"O strider da, og døer som de!"

Og

Og han sin Barm paa Spydet helder,
Og giennemboret synker ned,
I stærke Toner Skialden mælder
Hans Dyder og hans Tapperhed. —
Nu slumrer han i denne Høi;
Naar under Bøgen her jeg hviilte,
Og Natten venlig om mig smiilte,
Hans Skygge tidt forbi mig fløi.

Liebenberg.

Til en Ven, i Julii Maaned.

Reen og herlig er den Stæde
Som forundtes Støvets Søn.
Kan den være Kummers Sæde —
Denne Jord, som er saa skiøn?
Godt er Livet — Vee den Arme,
Som ei følte glad dets Lyst!
Som maae nære lønlig Harme
I sit kummerfyldte Bryst.

Hist, hvor Solen yndig smiler,
Vækker alt til Liv og Fryd;
Han med fravendt Øie iiler
Bort fra Glædens muntre Lyd;
Tusend glade Harmonier
Lyde giennem Bierg og Dal
Han, kun han beængstet tier,
Sukke tolke kuns hans Qval.

Aldrig

Aldrig Velstands blide Glæder
Skabte Fryd i pinte Barm;
Aldrig Elskovs Saligheder
Bød ham glemme Livets Harm;
Og mens alt omkring ham smiler
Ved de Glæder, Lykken gav,
Han med matte Fied fremiler
Til din Favn, o stumme Grav!

Livets Herre blid tilmaaler
Støvets Søn utallig Fryd;
Og hans Godheds Blik bestraaler
Selv den undertrykte Dyd;
Han, som skuer fra det Høie
Paa en Mid med Velbehag,
Skulde han sig grum fornøie
Ved at see os føle Nag?

Held dig, Ven! som glad kan nyde
Landlig Fryd og Salighed:
Glad hver Morgen see fremdryde:
Glad see Solen dale ned:
Henrykt høre Philomele
Trylle sødt dit sorgfrie Bryst:
Tifold henrykt ved at dele
Med din Elskte denne Lyst.

Sande, vellystfulde Glæder
Fled af Venskabs reene Vælt;
Men naar Elskovs Blomsterkieder
Trylle mildt en Yndlings Siel.
Naar et Blik af elskte Pige
Dysser ham i Vellyst hen,
Da hver anden Lyst maae vige,
Henrykt han kun føler den.

Uforstyrret kan du smage
Denne Fryd, o elskte Ven!
Mange glædefulde Dage
Svinde sødt blandt Kysse hen.
Mørke Plager fra dig vige,
Meer end Konger lykkelig,
Elsker du din ømme Pige,
Og din Pige elsker dig.

Og oplivet ved de Luer,
Haabet tænder i din Siel,
Henrykt du alt forud skuer
Fierne Fremtids Lyst og Held.
Seer de lykkelige Dage,
Da du langt fra Verdens Larm,
Jordens bedste Fryd skal smage
I Sophies hulde Arm.

O, min Ven! og mig fortryller
Denne Udsigt til dit Held,
Og skiønt Mismods Nat indhyller
Tidt min kummerfulde Siel;
Skiønt min Lod blev bitter Smerte,
Og min Sang blev Klagelyd,
Føler dog mit fulde Hierte,
At vor Jord har megen Fryd.

Nyd da, nyd dens Salligheder!
Intet Vanheld standse den!
See saa ned fra dine Glæder,
See medynksom til din Ven!
Og, naar fri fra Livets Møie,
Hisset jeg ei lider meer,
Da nedflyde fra dit Øie
Stille Taare paa mit Leer!

P....

Til Glæden.

Glæde, søde Tryllerinde!
Du, hvis yndige Magie
Byder Livet let hensvinde,
Smiler bort hver Sorg deri;
Gyd paa nye i dette Hierte
Tabte Dages Billeder,
Da min unge Siel først lærte,
Hvad du var, og hvor du er.

So-

Solens Straaler sig Du gyder
Dine Strømme allesteds;
Eensom Stilhed Du bepryder,
Og en munter Venskabs Kreds.
Udi Majens lette Dandse
Nyder Ynglingen sin Vaar;
Stille, skyldfri Glæder krandse
Oldingens sneehvide Haar.

Lundens Skygge byder Glæde,
Rosen aabner sig for den;
Morgnens Purpurstrømme træde
Frem at fryde Skabningen.
Glæden overalt sig maler
Udi Middagssolens Ild;
Giennem Phæbes Glands den taler,
Og i Selmas lyse Smiil.

O velgiørende Gudinde!
Jeg har vandret ved din Haand;
Stedse i erkiendtligt Minde
Du skal svæve for min Aand.
Giennem alle Livets Scener
Skal jeg trygt erindre mig,
At en Verden sig foreener,
For at see mig lykkelig.

C. O.

Litteratur.

I denne Maaned ere følgende Skrivter bekiendtgiorte:

Af Hr. Conferenceraad Es. Fleischers Forsøg til en almindelig Naturhistorie, er den 3die Deel udkommet, paa Agent Gyldendals Forlag, og sælges hos ham for 2 Rdlr.

Hr. Ussing har leveret 4de Deels 2det Bind af Kirkeforfatningen i de danske Stater. Det sælges paa alle Bogladerne for 1 Rdlr. 5 Mk.

Hr. C. F. W. Schulze har sluttet sin Physikalske Aarbog, med den 5te Aargang, som sælges hos Agent Gyldendal.

Af Hs. D. Prinds Carl af Hessens Efterretninger om Feldttoget i Sverrig 1788, er udkommen en Tydsk Oversættelse, som sælges hos Boghandler Proft for 4 Mk.

Hr. Biskop Tybring har udgivet sin Afskedsprædiken i Holmens Kirke. Den faaes hos Agent Gyldendal for 10 ß.

Af Kiøbenhavns Skilderie er udkommet No. 4—9, som sælges hos Bogtrykker Holm for 1 Mk. 2 ß.

Af Hr. J. D. Preislers Reise-Journal er den 2den Deel udkommet, og sælges hos Forf. for 3 Mk. 8 ß.

Poetiske Forsøg af N. Weyer, samlede efter Forfs. Død, af Rahbek, sælges hos Boghandler Poulsen, for 24 ß.

Et Ord om Schilo 1 Mose B. 49, 10. af C. Martfelt, sælges hos Boghandler Buch for 10 ß.

I Commission hos Agent Gyldendal faaes: Nøglen til Himmel- og Jordkuglens Brug af J. Kjeding, Seilmager i Bergen. Prisen for et Trykpapiirs Exemplar med uilluminerede Kobbere er 2 Rdlr. — Sammesteds faaes 3die og 4de Deel af Aftenerne paa Lystslottet, oversat paa Dansk, for 1 Rdlr.

Hr. Prof. Tode har sluttet sine Dramatiske Tillæg med No. 34 og 35. Samlede koste de 4 Mk. 8 ß. hos Bogtrykker Morthorst.

I

I Anledning af det i forrige Maaneds udkomne Skrivt, af en Ubenævnt, Heiberg for Publikum, har Hr. Translateur Heiberg udgivet en Piece, under Titel: Til Sigvard Lycke den Anden, eller den Hoeckiske Anonym. I samme Anledning har Hr. Prof. Tode skrevet: Svar til Forf. af Skriptet: Heiberg for Publikum. Derpaa er svaret i en Piece: Om Prof. Tode, af Forf. til Rigsdalerssedlens Hændelser. Denne Piece har foranlediget Hr. Prof. Tode til at skrive et andet Brev til Forf. af Skrivtet Heiberg for Publikum; og denne Forf. har end videre besvaret den her førstnævnte Piece af Hr. Heiberg ved en anden, under Titel: Ulykkelige Hændelser, eller Heibergs syge Muse. Endelig har Hr. H. skrevet Rettelser i Prof. Todes dramatiske Tillæg No. 32 til 35 m. v. Den første af disse Piecer faaes hos Bogtrykker Holm for 2 ß. Den anden hos Morthorst for 10 ß.; den tredie hos Holm for intet; den fierde hos Morthorst for 4 ß.; den femte hos Boghandler Hegelund ogsaa for 4 ß., og den siette hos Poulsen for 6 ß.

Hos Klokker Korn ved Nikolai Kirke faaes Noget til Publikum i en bekiendt Sag, af C. F. Lycke, for 12 ß.

H.

Historien.

Frankerig fremstiller nu det mærkeligste, ei allene i denne Maaneds, men vel i flere Aarhundredes Historie. Vi have i forrige Maaneder, især i sidste, givet en kort Beretning om de Tildragelser, som der omsider bragte et almindeligt Oprør til Modenhed. Dette var, efter hvad vi sidst fortalte, kommet til det høieste indtil Midten af Julii. Paris havde oprettet sig en Borgermilice, der var saa meget frygteligere, som de ordentlige Tropper ei allene næsten i det heele nægtede at lade sig bruge mod disse bevæbnede Borgere, men endog betydelige Antal af hine sloge sig til disse,

og foreenede sig med dem. Man havde ei allene sat Regieringens militaire og civile Betiente ud af Virksomhed, og behandlet dem blandt dem, hvilke man havde, eller troede at have, Grund til meest at være forbittrede imod, som Fædrelands Fiender, men man behandlede som saadanne lige indtil Prindserne af Blodet; man havde sat Præmier paa adskillige af disses Hoveder, for Ex. Kongens Broders, Grevens af Artois. Man havde med Storm indtaget og begyndt at nedbryde Bastillen, dette Despotismens frygtelige Værn og Redskab. Den nærmeste virkende Aarsag var Neckers Forviisning; den første og egentlige, Despotismens haarde og utaalelige Udøvelse, Aristocraternes Udsuelser, og den deraf flydende almindelige Elendighed. Øiemedet var ikke den almindelige Forbittrelses hevnende Tilfredsstillelse for et Øieblik, men en ny Constitutions Indførelse, hvorved Magtens hidtil skeete Misbruge, og de almindelige Elendigheder paa det bedste kunde forebygges for Fremtiden. Dertil kunde man i nærværende Øieblik have saa meget bedre Udsigt, som Nationens valgte Mænd vare nu forsamlede paa Rigsdagen; som Kongen selv er langtfra voldsom, grum eller engang despotisk sindet; som han nu var skilt ved den Hær af onde Raadgivere, der forhen bedroge og forledede ham, men nu alle ved Oprørets Udbrud vare flygtede; og som man nu nær Tronen havde Kongens yngre Broder, Hertugen af Orleans, en Folkeven, der i Engelland har indaandet Begrebe om Folkefrihed, og Ærbødighed for et Folk, dets Rettigheder og dets Lyksalighed; og som man forudsaae, at Kongen nu vilde føle sig nødt til at tilbagekalde

Necker,

Necker, denne fødte Republicaner, denne Philosoph, der alt havde overbeviist den Nation, blandt hvilken han var bleven indlemmet, om hvad han ønskede den, og hvad han ved medfødte og erhvervede Talenter meer end nogen anden kunde udrette.

Der var Opror; og endskiøndt Overlæg var brugt, Mesurer tagne til Ordens Vedligeholdelse, saavidt mueligt, og til Forebygning mod de Udsvævelser, som Lovenes Ophøren maatte forvolde, saa var der dog Opror; det er omtrent det samme, som Anarchie. Der var indtil videre ingen anden Sikkerhed for Eiendom, ja Liv, end den man i deslige Optrin kan tænke sig. Kun mod almindelige Folkefiender, og de under forrige Forfatning trygge Forbrydere, vare Fiendtlighederne stilede; men hvor let, at blive regnet med blandt hines Tal; hvor let for privat Hevn, Rovlyst, og andre Nederdrægtigheder nu at finde et Paaskud til sin private Udøvelse. — Ei allene Forbryderne, men mangen rolig Mand tog Flugten i den almindelige Forstyrrelse.

Kongen var i Versailles endnu saa uvidende om det, der foregik ei allene i Paris, men næsten i heele Riget, at han om Morgenen den 15de var tagen ud paa Jagt. Han var om Formiddagen kommen hiem derfra, da Hertugen af Orleans, og Prindsen af Beauveau, efter først forgieves at have begiert Audience, fik omsider Adgang, og berettede hvordan Tilstanden var. Han begav sig ufortøvet til Nationalforsamlingen, der anden Dag tilforn paa det kraftigste havde protesteret mod Folkevennernes Afskedning, og detes Fienders Indsætning i Ministerio; forlangte Forsamlingens

gens Raad og Hielp til Urolighedernes Standsning, bekiendtgiorde den, at de om Paris og Versailles samlede Tropper bleve besluttede at drage bort, og befuldmægtigede Nationalforsamlingen at forkynde Nationen hans fredelige Sindelav. Strax sendte Nationalforsamlingen en Deputation til Paris af 80 af dens Medlemmer, bekiendtgiorde Kongens Befaling og hans forandrede Sindelav, og bragte Gemytterne derved saavidt til Rolighed.

Det heele nye Ministerium havde imidlertid strax faaet sin Afskeed, hvilket den 16de blev Nationalforsamlingen tilkiendegivet, hvorpaa denne svarede i en Taksigelses Adresse til Kongen, med Bøn i Nationens Navn om Neckers Tilbagekaldelse. Denne blev bevilget. Kongen skrev egenhændigen til Necker: "Man har bedraget mig i "Henseende til Dem. Jeg er nu bleven bedre "underrettet. Kom tilbage, min Herre, kom "tilbage, for igien at indtage de Rettigheder til "min Fortrolighed, som for evig er Deres. Jeg "venter Dem med min heele Nation, i hvis Utaal"modighed jeg tager den oprigtigste Andeel." Han skikkede dette Brev aabent til Nationalforsamlingen, som ledsagede det med eet fra sig, og saaledes med Iil sendte det efter den forjagne Necker. Det naaede ham først den 23de, da han, over Brüssel, og Frankfurt ved Mainen, var kommen til Basel.

Allerede den 13de og 14de var den forhadte Greve af Artois, og de øvrige af Nationens Fiender ved den voldsomste Iilen flygtede, deels til Calais, for at søge Frelsen i Engelland, deels til Nederlandene og til Sveitz. Deres Plan, som

dog

vel vel ei tilfulde kiendes, skal have været, Natten til den 16de at have ladet Paris besætte af Krigsfolket, paa hvad Maade saadant nu end havde ladet sig giøre; og derpaa at have tvunget Nationalforsamlingen til ubetinget at indgaae de Vilkaar, man foreskrev; man skal og have antegnet 47 af Nationalforsamlingens Lemmer, som skulde for det første været fængslede. Men det Bastille, som skulde været deres Fængsel, var nu ikke meere; Tropperne adløde ikke meere, og Folket havde i sin Forbittrelses Kraft faaet Overhaand.

Fra disses Vold havde nu Nationen saaledes vundet Kongen tilbage; men Roligheden var endnu langtfra kommen igien i Paris; der havde været en haard Fægtning *) imellem Folket og Regimentet Royal Allemand, hvoraf en stor Deel blev fældet, og Resten maatte overgive sig; den franske Garde og en Deel af Sveitsergarden var gaaen over til Borgerne, ligesaa havde en stor Deel af den øvrige Krigsmagt grebet Folkets Partie, og de andre for det meeste vægret at stride imod Borgerne; Bastillen og Tøihuset var i Folkets Hænder; men der var med alt dette dog endnu baade militaire og andre Personer nok tilovers, der vilde blevne Maalet for det nu besthyrkede, men ved de langvarige Ulykker, ved de sidst øvede Voldsomheder, og endnu grummere Forventelser opbragte Folks væbnede Forbittrelse. Man ansaae det for det bedste Middel til at sætte Skranker for Udsvævelsen af denne Forbittrelse, om

 Kon-

*) Det Slag der den 14de skulde være fægtet imellem Borgerne og Soldaterne &c. paa Veien til Versailles, hvorom vi i forrige Hæfte S. 135 meldte et Rygte, har ikke været uden et Rygte, hvis Sandhed ei blev stadfæstet.

Kongen, som dog aldrig var selv hens Gienstand, nu skilt ved de forhadte Personer, der forhen omgave ham, selv viste sig, selv forsikkrede sin Stats Borgere deres Tryghed og deres Rettigheders Haandhævelse. Man forestillede ham dette, og han besluttede at reise til Paris. Saa uvis, siger man, var han dog om Undersaatternes Sindelav, at han beredede sig til denne Reise til Paris, ved at giøre sit Testament, og lade sig give sin Religions sidste Sacramenter. Skiønt ei uden ufordølgelig Angst kom han til Paris den 17de Julii. Han kiørte igiennem Gaderne igiennem den uafseelige Række af Halvtrediehundrede Gange Tusinde væbnede Borgere. Alle viiste ham al undersaatlig Ærbødighed, dog var det almindelige Raab: Leve Friheden! leve Folket! Han, ikke holdt, thi Blanding af Frygt og Bevægelse nægtede ham det, men lod forelæse en Tale paa Raadhuset, hvori han lovede Borgerne Frihed, og stadfæstede deres oprettede Milice; han imodtog og satte selv paa sin Hat Borgerfrihedens Tegn, en Cocarde, som man overleverede ham; og han drog bort igien med hele Folkets Tilraab: Kongen leve!

Roligheden var virkeligen ved denne Eftergivenhed af Kongen bragt saa vidt tilbage, som den under denne temmeligen anarkiske Forfatning kunde bringes. Men det behøves ei at berettes, at den ei aldeles herved kunde være befæstet. Man arbeidede saa meget man kunde paa alle Uordeners Afværgning. Men at man fængslede betydelige Skarer af Stratenrøvere og andre Ulykkesstiftere, viser dog at der var mange deslige. Det hører ei til de tumultuariske Optrin, at man vedblev at nedbryde det erobrede Bastille, hvor man har be-

stuttes

sluttet at opreise en Stytte til Mindesmærke om den tilbagevundne Folkefrihed, og af dets Ruiner at bygge der et Forsamlingshuus for Nationens Deputerede, med Opskrivt: Frihedens Tempel, oprettet paa Despotismens Gruus; ei heller bør det nu regnes derhen, at man, skiønt uden seendrægtig Formalitet, afstraffede en saadan Misdæder, som den Foulon, om hvilken forhen i dette Hæfte af en forstandig og ædel Mand er talt *). Denne afskyelige Udsuer blev den 22de af hans Bønder bragt til Paris, hvor det hele Folk, skiønt imod Borgergeneralens og den udvalgte Borgercommissions Forbøn, fordrede ham frem paa Retterpladsen, og hængte ham, afhug hans Hoved, og med Høe i Munden **) paa en Høegaffel bar det om til Skue. Samme Skiebne havde hans Svigersøn, Berthier de Sauvigny, den samme Dag. Han var Intendant af Paris, og havde, ligesom de l'Aunay i Bastillen, givet Befaling at skyde paa Folket. Han maatte, førend han blev henrettet, kysse Svigerfaderens Hoved. — Dette er skrækkeligt; men endnu skrækkeligere den Kiæde af Forbrydelser, der stemmede et heelt Folk til at afsige og udføre en saadan Straf. Og skrækkende og lærerigt vil Exemplet være for Personer, der ellers kunde være i Stand til at fortiene lige Behandling.

Ved Kongens Nærværelse i Paris var imidlertid det meest stormiske af Opløret stillet. Den

 nye

*) See Side 238 i Noten.

**) Han havde anviist sine hungrende Bønder, som anraabte ham om Hielp i deres Hungers Nød, at æde Høe. Han havde sammenskrabet en Formue, der gav ham en halv Million Livr. aarlig Rente; og havde fra Proviantskriverkarl svunget sig op til nu at skulle have været Minister.

nye Constitution, om den saa kan kaldes, for denne Stad, var bragt i Stand. Stadens Bestyrelse var regleret; men Subordinationen var vel dog ei endnu paa den fasteste Fod. Saa hurtigen kan man da ei heller vente at en saa total Revolution kunde komme til Fasthed, mindst medens der endnu var saa mange af dem, som kaldtes og som vare Nationens Fiender, tilbage, og disse vare saa haldstarrige, som de kiendtes at være, og hvorpaa haves et skrækkeligt Exempel i den Besançonske Parlamentsraad Mesmay, som skiulte sin Rasenhed, for at udføre en grusom Hevn imod Neckers og Nationens Venner, forestillede sig ret glædet over Neckers Tilbagekaldelse, bad et stort Selskab af Neckers Venner til sig til Giæstebud, bragte samtlige disse Giæster ud paa en Terras i hans Have, hvorunder han tilforn havde anbragt en tilstrækkelig Quantitet Krud, og da de vare forsamlede, antændte det, undløb selv, men sprængte Selskabet, bestaaende af 40 Personer, i Luften. Sindelav, der kunde frembringe saadanne Handlinger, maatte nødvendigen bestandigen gyde Olie i den ei slukte, kun yeddulmede Ild.

En vigtigere, en almindeligere, en fastere Revolution, end den, der især bestod i Borgermilicens Oprettelse i Paris, maatte der til; en ny Constitutions Indførsel for heele Riget var Urolighedernes Øiemed. I Haab derom var Neckers Tilbagekaldelse saa saare glædefuld. Paa dette Haabs Opfyldelse løb alle Nationalforsamlingens Overveielser ud.

Necker kom tilbage den 28de. Dagen derpaa, efter festlig Modtagelse i Nationalforsamlingen, reiste han til Paris. Paa Raadhuset blev

han

han modtaget af Stadens 120 Repræsentantere, og med en Tale af deres Formand den nye beskikkede Maire af Paris, Hr. Bailly. Necker, som besvarede den med en Tale, hvori han foruden at beviise sin Taknemmelighed for den Tillid man satte til ham 2c., stræbte at berolige Gemytterne, og forestille baade Nødvendigheden og Ædelmodigheden af nu at giøre en Ende paa alle Voldsomheder; at overlade igien alting til Lovenes koldsindige og langsommere Gang, og at give de tilbageværende Forbrydere, eller Skyldige, en almindelig Tilgivelse og Amnestie, uden videre Proscriptioner, Henrettelser o. d. l. Alle Forsamlede vare bevægede, og man lovede eenstemmigen at følge dette sagtmodige Forslag; men under denne Tilgivelse skulde og en Baron Bezenval, der havde været Commandeur af Sveitzergarden, indbefattes. Men denne var yderst forhadt, og man fortrød, at Tilgivelsen ogsaa skulde strække sig til ham, hvilken man behandlede som en Statsforræder. Nationalforsamlingen bekræftede ikke heller den i Paris overiilet bevilgede Amnestie, men vedtog, at alle Fædrelands Fiender skulde behandles efter Lovenes Strænghed.

Man havde imidlertid alt fra den 14de af delibereret om den nye Constitution, der skulde fastsættes, og den 22de ladet trykke Præliminairerne, hvis 32 Artikler indeholdt blandt andet: at Nationen maatte give sin Stemme til nye Love og selv bestemme sine Skatteydelser — at Ministrene skulde være ansvarlige for deres Administration — at Trykkefriheden skulde være uindskrænket — at alle exclusive Privilegier afskaffes — at ethvert Folk har Ret til at undersøge og forandre

 sin

sin Constitution, ja at der maae fastsættes visse Epocher, da saadan Undersøgelse skal gjøres. Dette var imidlertid kun den nedsatte Committees Bill eller Forslag.

Nationalforsamlingens Deliberationer vedblevet, og den 4de August var Dagen, da man affattede en Kiede af Resolutioner, der egentligen ere at ansee, som Afskaffelsen af mange af de vigtigste Puncter i de gamle, og Indførelsen af en ny Constitution, saasom: 1) Afskaffelsen af droit de main mortes, Herrernes Ret til at arve, naar der ingen Livsarvinger er; af bannalité, minage, corvée, Hoverie af ethvert Slags, uden at derfor maae hæves Pengeerstatning; 2) Alle Lehnsrettigheder eller Lehnsafgivter maae af de Lehnpligtige kunne kiøbes. 3) Exclusiv Jagtret afskaffes; 4) Herreretten, droit du Seigneur, afskaffes. 5) Enhver har Ret til at friekiøbe sig for Tiendeydelse. 6) Ingen af disse Rette maae igien fornyes. 7) Præsternes Casuale ophører. 8) De saakaldte portions congrues skal forøges. 9) Præsterne maa kun have eet Kald. 10) Afgivterne til Paven, droits d'annate, afskaffes. 11) Stænder, Stæder, Provindser, Particuliers frasige sig alle deres Privilegier. 12) Der indføres almindelig Lighed i Afgivters Erlæggelse. 13) Ingen Betiening maae kiøbes eller sælges. 14) Folket nyder Rettens Pleie uden Betaling. 15) Enhver Borger har Adgang til alle borgerlige og militaire Embeder. 16) Alle Laug ophøre. 17) Pensionerne skal revideres og de unyttige afskaffes. 18) Ludvig den XVI. skal proclameres den franske Friheds Restaurator. 19) Der skal

skal slaaes en Medaille til denne Dags Erindring.
20) Der skal synges Te Deum i alle Kirker for de Riget paa denne Dag skienkede Velgierninger..

Dette var da et Resultat, og uden Tvivl et høist vigtigt Resultat af denne Rigsdags frie Deliberationer. Kongen, er det meldt, har og i det hele stadfæstet dem. Men undebliveligen vil deres Iværksættelse og Antagelse have blodige Besværligheder. Uden haard Strid vinde ikke Menneskevennens søde Drømme Seier mod usurperet Vold, og Usupatorerne kan ikke ventes at lade de Vaaben, de have i Hænderne, ubrugte. Nu see de imidlertid, ei allene i Frankrig, men hele Europa over, en vigtig Deel af det, som er Folkets Paastand mod den hævdede Vælde; og uden at holde drabeligen paa den Ret, som Naturen gav, og som nu og har Formalitetens Stempel, vil det franske Folk vist ei heller lade den igien fare.

Næsten hele Riget over, i enhver af dets Provindser og Stæder sees Optrin mere eller mindre lignende de i Paris. Der var talt om, at Provindsen Bretagne vilde kaste sig under engelsk Skyts, men det var usandt. Provinsen Elsatz og dens Hovedstad Strasborg har især undergaaet meget tumultuariske Optrin. Efterretninger om de den 4de August i Versailles fattedede Beslutninger, hvortil omsider baade Adel og Geistlighed gav sit Samtykke, ville formodentligen igien bringe Roligheden tilbage, i det mindste saa længe til de, som derved føle sig krænkede og see deres Høihed og Rigdom sunken, faae Tid til at protestere med Kraft mod deres Deputeredes Beslutninger, hvilket Adel og Geistlighed, og hvad Laugenes Ophævelse

velse angaaer, vel og en Deel Borgere ikke ville undlade.

Man frygter for, man taler om, at Exemplet af Revolutionerne i Frankerig er smittende. Kongen af Spanien har strængeligen forbuden at Commenteren og detailleret Efterretning derom i sit Land. Det vil ei lykkes ham at giøre Hemmelighed deraf. Mindre vil det lykkes at skiule Tingen og Exemplet for Brabanterne, og andre nærmere eller fiernere Naboer. *)

Hvad Financerne angaaer, har Necker maattet begynde sin nye Administration med at aabne et Laan af 30 Millioner til 4½ Pct., hvilket af Nationalforsamlingen er bevilget.

Exemplet af Opstanden i Frankerig, hvor Regieringen blev tvungen til at give saa meget efter, eller, hvor Folkets Opstand havde den Virkning at bortjage dets Fiender, der før omringede Monarken, maatte blandt alle fremmede Stater naturligviis allersnarest vise sin Virkning i de Keiserlige Nederlande, hvor Folket allerede før var i Giering, og hvorhen Enthusiasmen endnu i dens første Heede kunde forplantes. Keiseren har imidlertid alt prøvet at forekomme saadant ved at give efter i nogle af de længe omtvistede Puncter,

give

*) I Anledning heraf har en af vore reisende Venner fra Tydskland ytret sig saaledes i et Brev: "Det er en "stor, en skrækkelig Periode for Europas Forster; og "jeg er inderligen stolt af, at ingen Trone i Europa "staaer halv saa fast som Christians, og at han kan "takke sin Søns Popularitet for denne Lykke. Sverrigs, Polens, Engelands og Frankerigs Troner have "vaklet; Keiserens Tyme synes at nærme sig; nogle "andres kan ikke være langt borte; Despotismens Lænker afkastes allevegne; og det er Tænkerne, Skribenterne der have brudt dem. Det er en stor Epoke i "Europas Dagbøger."

give Brabanterne deres bispelige Seminarier tilbage, ophæve det stiftede General-Seminarium, afskaffe de paa Levnetsmidler lagte Afgivter, med at forøge Afgivterne af Lyxvarer o. d. l.

Keiserens Sygdom skal omsider være forbi, og der være Udsigt til, at der ei saa snart bliver Spørgsmaal om nyt Keiservalg. — Medens Krigen i Ungern endnu ei var udbrudt til at begynde Belgrads Beleiring, har en Østerrigsk Armee paa 15,000 Mand under Prindsen af Coburg, forenet med et Russisk Corps paa 4000 Mand under General Suwarow, slaaet Mawroyeny med en Hær af 40,000 Tyrker, den 31de Julii. Nederlaget skal paa Tyrkernes Side have været meget betydeligt. De keiserlige Tropper erobrede hele Hospodarens Leir, og betydelige Magasiner, og skal ved denne Seier have saa godt som hele Wallachiet erobret. Man skal opmuntret herved have beslutter omsider at begynde Belgrads Beleiring.

Tyrkerne havde ved de sidste Efterretninger ei endnu begyndt at rive Oczakow igien af Russernes Hænder; og disse skal være i Stand til at forsvare denne Erobring. Den Storvizir, der fornemmelig skal have været den der satte sig mod alle Fredsforslag, er kaldt tilbage fra Tropperne og henrettet i Junii.

Russernes Krigsoperationer i Tyrkekrigen veed man intet mere mærkeligt om, end hvad oven er meldt. Deres Flode mødte midt i Østersøen den 26de Julii den svenske. De vare omtrent lige stærke, og Russerne vilde begynde et Slag, men kunde ikke tvinge de Svenske dertil for Vindens Skyld. Nogle faa Skibe kom omsider nær

nok

Klipperne, og saaledes store Strækninger bortrevne, og ødelagte ved det saakaldte Jord- eller Fieldskred. Næsten alle Broer og Møller ere bortrevne; mangfoldige Huse og Gaarde kuldkastede og bortskyllede; mange Mennesker, mange Kreaturer druknede og omkomne; Næringen for Mennesker og Qvæg tilintetgiort. — Skadens grusomlige Betydenhed og store Beløb kan endnu ikke, end ikke ved rimelig Giætning, bestemmes; men et Begreb kan man giøre sig om dens Størhed, da Vandløbet har viist sin græsselige Virkning lige fra Tronhiemsfiorden, maaskee endnu længer Nord, og lige hen til Rigets sydlige Deele.

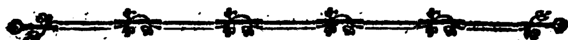
Trykfeil i Julii Maaneds Hæfte:

S. 110 Lin. 19, isteden for hvilet, læs speilet.
- - 26, isteden for besøgte gierne Steder, som, læs og gierne besøgte Steder, som.

I August Hæfte:

S. 222 L. 8, Forældres, læs Forældrenes.
S. 231 L. 5, sønderrive, læs sønderriver.
- - L. 10, der udslettes.
S. 232 Lin. 8, vide, læs udrette.

Minerva,
for
September Maaned 1789.

Udførlig Efterretning
om
Creditkassen,
af
Professor Eggers.

Erfarenhed lærer, at man paa mange Maader giør sig falske Begrebe om Creditkassen; at man ofte miskiender den Hensigt, i hvilken den blev oprettet, og tænker ikke paa de Betingelser, under hvilke Laan deraf blive bevilligede. Det indkommer ei allene mange Ansøgninger, som efter de foreskrevne Regler slet ikke kan komme i Betragtning; men man læser og i forskiellige Skrivter ugrundede og overiilede Domme over en Anstalt, som dog saa øiensynligen har National-Rigdommens Formerelse til Øiemeed. Vel bliver det let for enhver, som holder sig det vigtigt, af sikkre Kilder at overbevise sig om Sandheden; imidlertid kunde dog efter den sædvanlige Tænkemaade Creditkassens Virksomhed derved hindres

og gjøres vanskelig, naar deslige ufordeelagtige Meeninger udbredede sig. Det sikkerste Middel derimod synes Publiciteten at være. Naar Publicum fuldstændigen er underrettet, saa pleier det omsider at dømme rigtigt om Efterretningernes Troeværdighed. Det var deels af denne Grund, at Directionen udbad sig af Kongen, at den aarlige Beretning over Laanene af Creditkassen maatte blive trykt. Dette er og Anledningen til nærværende Afhandling, hvori de Grundsætninger nærmere udvikles, som egentligen alt ligge i Forordningen af 16. August 1786. Tillige vil man her finde alle de Regler fuldstændigen angivne, der angaae Creditkassens Forvaltning, som de ere fastsatte, deels ved det kongelige Rescript til Directionen af 16de August 1786, deels ved en kongelig Resolution af 13. Junii 1788, der blev foranlediget ved en omstændelig Forestilling af Directionen. Det vilde meget glæde mig, om jeg, ved passeligen at fremstille denne Materie, kunde bidrage noget, til at skaffe Sandheden Indgang, og befordre Creditkassens Diemeed.

Om Creditkassens Hensigt.

Der er i Aaret 1786 tillagt Creditkassen for det første en Fond af 750,000 Rigsdaler, til at udlaanes til Grundforbedringer mod ringe Renter,

og et maadeligt aarligt Afdrag paa Kapitalen. Hvad der, efter de uundgaaelige Omkostningers Afdrag, aarligen vilde blive tilovers af Renterne, bliver allene anvendt til Fondens Forøgelse. Overhoved synes man at kunne haabe, at den oprindelige Fond kunde blive forhøiet, naar Erfaringen efter dens Anvendelse bekræfter Nytten af de bevilligede Laan, og deres Exempel, som derved have formeret deres Formue, opmuntrer flere til lige Bestræbelser: Staten vinder derved ei allene i dens enkelte Borgeres Personer, den vinder og, i det Hele taget, da Productionen nødvendigen maae tiltage, naar Grundstykkerne forbedres. Foretagender, som sile dertil, erstatte stedse de første Udlæg med rig Rente; men mangen privat Mand bliver dog ogsaa afholdt derfra, fordi de første Udgivter ere ham for besværlige at udrede. Denne Besværlighed bortfalder ved Laanene af Creditkassen, siden Capitalen ikke kan opsiges, men aarlig kun ved nogle faa Procent betales tilbage. Skyldneren betaler saaledes i Renter og i Afdrag tilsammen ikke meget meere, end der ellers udredes i de blotte Renter af et Laan. Dette kan umueligen falde ham tungt, naar han ellers bruger Capitalen saaledes, som han ved Modtagelsen lover. En Capital, som til Grundforbedringer anvendes

 med

med Oeconomie, indbringer dog meget snart saa meget, at Afgivten til Creditkassen deraf kan bestrides; og efter nogle Aars Forløb kan man vel med Tillid antage, at Bestyrelserne af en saadan Capital betydeligen overstige hvad der i Renter og Afdrag tilsammen betales. Det er følgeligen ikke tvivlsomt, at Skyldneren allerede i den Tid, da Afbetalingen varer, nyder store Fordele formedelst Laanet. Imidlertid bliver ved denne Afbetaling efterhaanden Gielden selv ufornærket afgiort. Efter den bestemte Tids Forløb, naar han ei længer betaler til Creditkassen, har han altsaa, foruden de imidlertid nydte Fordele, virkeligen ogsaa vundet hele Capitalen.

Heraf bliver det ogsaa strax aldeles klart, at Creditkassen paa ingen Maade staaer aaben til Laan uden Forskiel, men at den kun til vist nøie bestemt Brug kan foreskyde Penge. Dens Gienstande ere overhoved taget Grundforbedringer, vigtige og væsentlige Forbedringer paa Jorden eller den Materie, som leverer Naturproducten. Creditkassen indskrænker sig derfor allene til Landhuusholdningen og Biergdriften; den omfatter alle de Indretninger, hvorved et Grundstykkes eller et Biergværks Værd kan forøges, naar de dertil fornødne Omkostninger ikke letteligen ved huusholdrisk Besparelse af Grundstykkets eller

Biergværkets sædvanlige Indkomster kunne bestrides. En bestemt Regel lader sig her vel ikke fastsætte; men man har dog hidindtil ikke havt noget Tilfælde, at Creditkassen har udlaant til en Forbedring mindre end 500 Rdlr.

Man har og Grund at haabe, at saa smaae Summer snarere kunde faaes af private Personer, og da kan Skyldneren, just fordi han vover mindre, ogsaa lettere indgaae de ellers ved Laaninger sædvanlige Betingelser. Herimod maatte de Forbedringer, som Creditkassen giver Understøttelse, ogsaa lettes mere, i Betragtning af at derved dog altid voves noget, ja desmere, jo større det første Udlæg er. Af den Aarsag udlaaner Creditkassen alle de til umiddelbare Grundforbedringer paa Jordegodse eller Biergværker bevilligede Penge til 2 Procent aarlig Rente; men til saadanne Foranstaltninger, hvoraf hine Forbedringer kun ere en middelbar Følge, bliver ingen Capital udlaant, uden mod 4 Prct. Billigheden af denne Forskiel er tydelig af Sagen selv. Videre frem vil endnu en anden nyttig Følge deraf fremvise sig.

Landvæsens Gienstænde, hvortil Creditkassen udlaaner Penge til 2 Procent Rente.

1) De Foranstaltninger, som sigte umiddelbar til at forbedre Fæstebønders Tilstand, og

andres, der beboe Eiendomme, som ikke tilhøre dem selv, og hvorved saadanne Grundstykkers bedre Dyrkelse kunde foranlediges. Old høre Indretninger, hvorved deslige Beboere og Fæstebønder af Eierne erholde virkelig Eiendom af deres Jord, eller dog bringes nærmere til denne Landmandens lykkeligste Forfatning, ved at faae Arvefæste-Contracter, eller Pagtcontracter, der ere sluttede paa mere end een Mands Levetid for Ex. paa 90 eller 100 Aar. Denne samme Grund gielder for saadanne Foranstaltninger, ved hvilke Fæstebøndernes Afgivter eller Forpligtelser blive saaledes bestemte, som det for Landets Cultur overhovedet er fordeelagtigst; især naar alle de Afgivter eller øvrige Præstanda, som Bonden skal udrede, reduceres til Afgivter i Penge, eller til en, efter faste Regler i Penges Værd anslagen, natural Product. Men naar der skulde bevilliges Forskudde til Iværksættelsen af saadanne Forandringer i Forfatningen eller i Böndernes Afgivter, saa maae saadant foraarsage betydelige Bekostninger i Forhold til Jordeiendommens Værdie og Størrelse. Derimod regnes og dertil alt saadant, som er at ansee som en umiddelbar Følge af deslige Indretninger, som for Ex. naar en ganske forandret Cultur og Drivt paa Hovmarkerne blev en uomgiengelig Følge af en saadan Indretning.

2) Ind-

2) Indretninger paa større Jordegodseieres Gaarde og Godse, hvorved, foruden Culturens Forbedring i Almindelighed, ogsaa især en vigtig Forbedring paa det Bønderne overladte Jordegods og en Forbedring i Bøndernes Tilstand kunde iværksættes. Did hører da alt, hvad der bringer en Lettelse eller Formindskelse i Hoveriet med sig. Saadant er Markernes Opmaaling og nøiagtige Uddeeling, naar Hensigten dermed enten er den, med Tiden at give Bonden Eiendomsret eller i det mindste Arvefæster, eller naar det kun er at ansee som en Forberedelse til andre vigtige og for Bonden nyttige Forbedringer. Fordelingen maa skee efter Forordningen af 23. April 1781 ved en beeediget Landmaaler, og det paa den Maade, at Bønderne faae deres Land mere samlet og sammenhængende. De kan paa den Maade unægteligen bedre bearbeide det, og undgaae den unødvendige Tidsspilde, og de øvrige Besværligheder, som have Sted, naar de have en alt for lang Vei fra deres Gaarde eller fra den eene Ende til den anden af deres Jorder. Derfor bevilges ogsaa en særdeeles Understyttelse til nye Bøndergaarde og Huusmandshuuses Opbyggelse, naar det ved Udskiftningen findes fornødent, at forlægge de til en Bondegaard hørende Bygninger til et for Besidderen beqvemmere Sted, især midt i hans Marker

ker. Den Summa, som bevilges til en Gaards Opbyggelse, er vel forskiellig, eftersom Besidderen bygger det mere eller mindre varigt, ganske eller for en Deel af Grundmuur eller kun af Bindingsværk; men man pleier dog ikke tilstaae mere end 300 Rdlr. til Opbygningen af en Bondegaard, og 50 Rdlr. til et Huusmandshuus. I første Fald faaer Godsherren desuden af Rentekammeret en Præmie af 80 Rdlr. for enhver Gaard, og denne især i Dannemark meget vigtige Forbedring er nu sikkerligen paa alle Maader lettet. Ogsaa til saadanne Bygninger, hvorved Bonden lettes i Hoveriet, bevilger Creditkassen Forskudde, for Ex. til Laders Opbygning paa beqvemme Steder, og hvorved Veien til Hiemkiørselen fra Marken bliver saa meget kortere.

3) Foranstaltninger til flere jorddyrkende Familiers Nedsættelse paa betydelige store Grundstrækninger, fordi Productionens Formeerelse er en umiddelbar Virkning af Menneskenes Formeerelse. Der bevilliges for Ex. af Creditkassen ei allene Forskud til Bygninger, der opføres paa ucultiverede Jorder, for derhen at sætte nye Beboere, men ogsaa til saadanne Bygninger paa Landet, der indrettes til nye Familier, om det med Grund kan formodes, at flere Beboere kunne der vel ernære sig.

4) Fore-

4) Foretagender af flere solidarisk foreenede Selveiere, hvorved enten fordeelagtige Fordeelinger af Fællesskaberne foranlediges, eller en mere producerende Culturart indføres, eller betydelige Strækninger udyrket Land opdyrkes. Det er ligegyldigt, om disse Interessentere have foreenet sig byeviis, eller efter Communer, eller paa nogen anden Maade, saasnart de kun tilsammentagne kunne stille tilstrækkelig Sikkerhed for den laante Summa. Foretagender af denne Art blive vel og, som strax neden anmærkes, understyttede for Besiddere af enkelte Stykker Jordegods, men solidariske Foreeninger synes her at fortiene et særdeles Fortrin. Mange Forbedringer, for Ex. et Fællesskabs Udskiftning, en fælles Heeds Opdyrkning, ere ei muelige, uden at den hele Bye, eller Besidderne tilfælles derom foreene sig. Der kan og paa denne Maade udføres flere og vigtigere Foretagender, naar man med foreenede Kræfter begiver sig til noget som maaskee kunde falde en Enkelt for tungt.

5) Afdæmninger af Veiler eller Landstrækninger, som enten ved visse Vinde, eller kun nogle Gange om Aaret oversvømmes af Søen, og ellers anvendes til Kreatures Græsning. Heriblandt er dog ei at forstaae formelige Inddigninger; Omkostningerne maae ei heller, i Forhold til Stør-

 relsen

relsen og Værdien af det mod Oversvømmelsen betryggede Land, være alt for betydelig. Begge Dele ere Indskrænkninger, som blive nødvendige derved, at Creditkassen i det mindste for nærværende Tid kun har en viis Fond anviist, hvilken ikke tillader, paa enkelte Formaale at anvende saa store Summer.

6) Jordforbedringer paa et Stykke Land, som udgiør et Heelt for sig, som og stedse maatte medføre en Forhøielse i det, samme aarligen kastede af sig. Især hører hid, at bortrydde adskillige af de Hindringer, der sætte sig imod Culturen, saavidt nemlig dertil fordres betydelige Omkostninger, og en forholdsmæssig Gevinst deraf blev Følgen. Saaledes har Creditkassen givet Forskudde til skadeligt Vands Afledning fra Agre og Enge, til Mosers Aftapning og Udtørring, og til den i saa Fald fornødne første Giødning af Jorden, paa det at denne derefter kunde tages under Cultur. Til at bortrydde Kratskov, Rødder og Stød, bevilliges intet Forskud, fordi Omkostningerne, efter Reglen, ei ere betydelige, og tildeels strax indhentes ved det, der bliver bortryddet. Derimod har man paa alle Maader søgt at understøtte Stenenes Bortrydning. Derved vindes nu ei allene betydelige Landstrækninger, som Stenene forhen bedækkede, men man kan og

bedre

bedre pløie og bearbeide de nærmest liggende Jorder, naar de ere bortskaffede. Erfarenhed lærer, at Producten af en nogenledes betydelig Mark forhøies anseeligen, naar man bortrydder Stenene. Men for at opnaae endnu en anden Fordeel ved dette Arbeid, giøres det Eieren til Pligt, at anvende de bortryddede Stene til Steengierder. Man har tillige tænkt paa en vis Dimension af saadanne Steengierder, som den sikkerste Maalestok for de Omkostninger, der til Stenenes Udgravning og Bortskaffelse udfordres. Man kan, efter mange i Siælland anstillede Erfaringer, med Sikkerhed antage, at alle Omkostninger fra Steenbrydningens Begyndelse til Steengierdernes Fuldendelse kunne bestrides med 5 Mk. til 1 Rdlr. for hver Favn dobbelt Steengierde, og med 3 Mk. til 3 Mk. 8 ß. dansk for en Favn enkelte Steengierder, og det saa, at det heele Arbeid blev forrettet for Betaling, og Bønderne derved intet paabyrdet som Hoverie.

I øvrigt bevilges Penge af Creditkassen til disse Forbedringer, enten de foretages paa Kiøbstædmarker, paa de til Herremandsgodserne hørende Hovmarker, eller paa Bondejord, da Diemærket, nemlig Jordens Forbedring og Productionens Forøgelse, i alle Tilfælde opnaaes. Imidlertid nyde Forbedringer paa Bondemarkerne altid

For-

Fortrinnet. Man tilstaaer disse en forholdsmæssig større Understøttelse. Af denne selvsamme Aarsag er det og giort Godseierne til Pligt, ikke at tage Anledning til at kræve meere Hovarbeid af deres Bønder til noget Arbeid, hvortil Understøttelse gives af Creditkassen. Især maae de udtrykkeligen forbinde sig til, ei at bruge dem til Steengierders Opførelse, uden mod den samme Betaling, som man pleier at give andre Arbeidere i Egnen. Men er den Gienstand, som det søgte Laan skal anvendes til, af den Art, at man med nogen Sandsynlighed derved kan befrygte nogen Forøgelse i Hovarbeidet, saa stræber Directionen med yderste Omhu, ved de virksomste Mesurer at forekomme en Misbrug, hvorved paa den anden Side mange Familiers Velstand vilde blive svækket.

7) Indretninger til en ganske forandret og mere indbringende Culturmaade, som ere af den Art, at de love en høiere varig Indtægt, end den, som erholdes ved den sædvanlige Dyrknings-maade. Did hører alle Slags Skovplantning, Anlæg til Plantninger (Bomskoler) af Frugttræer, af alle andre Slags Træer, Gavntømmer, og andet. Frøesaaeninger og Plantninger af fremmede nyttige Væxter, naar det med tilstrækkelig Erfaring bevises, at de komme godt frem

i disse

i disse Climater. Ogsaa betydelig Udvidelse og Forbedring af allerede giorte Anlæg af denne Art blive understøttede af Creditkassen, naar de for Resten foreskrevne Fordringer dermed komme overeens.

8) Oprydning af et hidindtil ucultiveret Stykke Land, uden Forskiel om et saadant Stykke Land er saadant, at det for sig selv udgiør noget Heelt, eller en betydelig Deel af en anden Eiendom. Deslige er især Heeders og andre deslige øde Egnes Opdyrkning, saasnart man nemlig kan være overtydet om, at Virkningen vil erstatte de derpaa anvendte Omkostninger.

Dog bliver der til alle de sidstbenævnte Forbedringer kun da bevilliget et Laan, naar deslige Indretninger ikke kunne betragtes som en af sig selv og efterhaanden fremskridende Bearbeidning og Dyrkning af en Eiendom, men som Foretagender, der ligge udenfor den almindelige Huusholdningsførelses Grændser; og ere af en betydelig Vigtighed, som og foraarsage en anseelig Omkostning, i Forhold til Grundens Værd og Indbringelse. Men naar, hvilket ogsaa ofte i Sielland er Tilfældet, flere saadanne Forbedringer tilsammentagne giøres paa et stort Gods, saa sees der ei saa nøie paa, om de til enhver enkelt Gienstand fornødne Omkostninger ere betydelige

nok

nok til at bestrides af Creditkassen. Man er i saa Fald tilfreds, naar Summen kun overhovedet er saa stor, at Besidderen ei letteligen af sine sædvanlige Indkomster kan giøre Forskuddet, saa meget desmere, naar hans personlige Egenskaber give Formodning om fortrolig Troeskab og frugtbringende Anvendelse af det tilstaaede Laan. Og saa ved Heedernes Opdyrkelse søger man, naar den gode Virkning er sandsynlig, paa alle Maader at understøtte Foretageren. Til den Ende laanes ham ei allene i dette Fald ogsaa de Omkostninger, der fordres til de nødvendige Bygningers Opførelse; men desuden Udlægget til den første Giødning og Udsæd, som og, efter Omstændighedernes Beskaffenhed, en Hielp til Indkiøb af et større Antal Kreature.

Dertil komme nu ogsaa for Norge især nogle Indretninger, der have Hensigt til dette Riges locale Fornødenhed.

9) Naar der er Kanaler at grave, eller Hindringer mod Tømmerflaadningen at rydde af Veien, eller og betydelige Inddæmninger at giøre, hvorved Tømmervarernes Transport lettes, eller Skovenes bedre Benyttelse opnaaes.

10) Foreeninger, som under Øvrighedens Opsigt sluttes imellem en Bøigds eller et Præstegields Almue, for at udskifte Skove, som dem i

Sam-

Sameje tilhøre, saaledes, at hver Mand faaer tildeelt for sig sin Skovpart, afmærket med Skiel-tegn. Dog maae saadanne Deelinger være af den Beskaffenhed, at dertil behøves Situations-korter optagne ved Landmaalere; thi hvad Udskift-ninger angaaer, som ei udfordre saadanne Korter, og altsaa ringere Omkostning, da har Kongen forbeholdt sig, efter vedkommende Departements derom giorte Forestilling, i ethvert enkelt Til-fælde at opmuntre dette Slags Fællesskabs Op-hævelse ved andre Benaadninger og Understøt-telser.

11) Foranstaltninger til at afmærke Grænd-serne imellem Bøigd og anden, hvor de ikke alle-rede nøiagtigen skulle være bestemte.

I hvilke Tilfælde Creditkassen til Land-væsenet udlaaner Penge mod 4 Pro-cent Renter.

Saadanne Laan bevilliges allene de Fæste-bønder, der tilkiøbe sig de af dem fæstede Gaarde til Eiendom, og derved erholde den fulde Nydelse af deres personlige Frihed. At en saadan For-andring i Bøndernes Forfatning er en af de allervirksomste Foranstaltninger til Jorddyrknin-gens Forbedring i Almindelighed, derom kan efter saa mange Erfaringer ingen længer tvivle, hvor

gierne

gierne mange end ville forkaste deslige Nyheder, som theoretiske Spidsfindigheder. Forordningen for Creditkassen havde endog ikke utydeligen regnet dette Tilfælde med blandt dem, i hvilke man vilde tilstaae Laan til 2 Procent Renter; men Directionen har troet sig foranlediget til at udvirke en Forandring i denne Forskrivt. Man holdt det for raadeligt, ei alt for meget at lette Bønderne Tilkiøbning af deres Gaarde, at de ikke skulde forledes til ubesindigt Kiøb, der siden kunde være dem selv til Fordærvelse. Især var det at forudsee, at saasnart denne Foranstaltning blev bekiendtgiort, vilde saa mange Bønder søge om Forskudde, at Creditkassens Fond i kort Tid ei mere kunde være tilstrækkelig til at opfylde Ønsker, der dog fuldkommen svarede til Hensigten af denne Kasses Oprettelse. Man maatte da bane sig en Vei til at Kassen selv kunde negociere sig hos Private de Penge, den over den engang fastsatte Fond udlaante. Og dertil er det fornødent, at den maae betinge sig de selvsamme Renter, som den, efter den i Danmark brugelige Rentefod, maae betale andre. Ogsaa desuden anvendes der ved saadanne Laan alle muelige Forsigtighedsmidler, for, saavidt Tingenes Natur tillader det, at forekomme, at hverken egennyttige Godseiere eller ubesindige Bønder skulle misbruge denne Kongens Naade.

Der

Der gjøres i hvert enkelt Tilfælde sædse først en høist nøiagtig Undersøgelse af en kongelig Landinspector. Derved bliver Directionen ei allene underrettet om Bygningernes Tilstand, men og om den sædvanlige aarlige Indhøstning, om Fæeavlen, om Værdien af Opsidderens Løsøreformue, og om Bondens personlige Egenskaber, hvorvidt man af dem kan udleede grundet Formodning om, hvorledes han siden, som Eier, vil benytte sin Gaard. Over den af Landinspectoren udstædte Beskrivelse over Gaarden fordres derpaa Amtmandens Betænkning, og opgives det især ham, at meddele Directionen en tilforladelig Efterretning, om Gaardens angivne Kiøbepriis var den sædvanlige der i Egnen, og om man kunde formode, at den var overeensstemmende med Gaardens sande Værdie. Man seer tillige paa, om ei maaskee denne Værd, ved at noget kunde være skilt fra det den tilhørende, eller nogen forud paa Gaarden heftende Afgivt, kunde være saa meget forringet, at der ved et Laan paa nogen Maade kunde være noget derved at befrygte. Det gjøres fremdeles Bønderne til Pligt, først at lade Bygningerne forsikkre i Brandkassen, forend Laanene udbetales dem; endeligen forlanges der af dem, at de i Henseende til deres Skove underkaste sig en hensigtsmæssig Opsigt, at man kan være sikker

at de ei ved nogen uforsigtig Behandling, helst i Begyndelsen, kunde formindske Gaardenes Værdie, til deres eget, og til Kassens Tab. Denne Opsigt er den samme, som ved en kongelig Resolution af 18. April 1781 i Henseende til Kiøberne af Gaarde paa Kongens Gods er anordnet. De maae nemlig af deres Skove intet Træe hugge til Salg, uden hver Gang at have Rentekammerets udtrykkelige Tilladelse. Men førend de erholde en saadan Tilladelse, maae de ved en behørig Besigtigelse bevise: a) at Skovens nærværende Tilstand tillader, at saa mange Træer blive fældede, hvis Tal, og, saavidt anslaaes kan, cubiske Indhold opgives, som og at alle Træerne ere modne til Hugst, og ei saadanne, som endnu længer burde voxe; b) at der hver Gang paa Besidderens Grund er dobbelt saa mange unge Eege og Bøge som de, han fælder, og det saaledes indfredede, at man kan vente, at de med Tiden fuldkommen vilde erstatte de borthugne; eller om han ingen saadan indfredet Skovgrund har, at han da c) har indfredet et saadan Stykke Land, og besaaet det med Skovfrøe, som Amtmanden, med dertil medtagne Betiente, anseer for tilstrækkeligt, i Forhold til den Skov, der skal fældes; i dette Fald meddeeles ingen Bevilling, førend Kraet saavidt er opkommet, at man kan giøre sig grun-

det Haab om Tilvexten. Naar alle disse Forskrifter ere iagttagne, saa meddeles Bevillingen Besidderne uden Betaling, saa at de ingen videre Bekostning have, end den, Besigtningen foraarsager. I Overtrædelses Tilfælde, naar de egenmægtigen uden den foreskrevne Bevilling fælde Træe til Salg, blive de straffede efter Skovforordningen af 26. Januarii 1733. Men skulde det ved de anstillede Undersøgelser befindes, at Skovplantningen til en Gaard, til hvis Indkiøb Creditkassen skulde laane Penge, meget blev forsømt, saa bliver Besidderen forpligtet inden en vis Tid, som Amtmanden bestemmer, at tilberede et forholdsmæssigt Stykke Land, og besaae det med Skovfrøe. Han maae og siden behørigen drage Omsorg for den unge Skovs Fremvext, og efter Omstændighedernes Beskaffenhed overlades det Amtmanden at foranstalte, at saadant aarligen bliver efterseet.

Naar nu alle indhentede Beretninger ere Bondens Ansøgning gunstige, og han har opfyldt alt det, der ellers er ham paalagt, saa pleier man at bevillige ham To Trediedele til Tre Fierdedeele af den betingede Kiøbesum mod 4 Procents aarlig Rente, og et Afdrag paa Capitalen af To Procent. Dog tage Afbetalingens Procenter først efter nogle Aars Forløb deres Begyndelse. Men

forudsætter herved, at han enten selv er i Stand til at betale noget, eller at Godsherren, som Sælger, lader en Deel af Kiøbesummen blive staaende ubetalt. Han maae derfor ogsaa forskrive til Creditkassen, som første Hypothek, ei allene sin Gaard med alle derpaa værende Bygninger og Tilbehør, men ogsaa Besætningen, samt alt hans Agerdyrkningsredskab og Huusgeraad. Erfaringen har lært det, at disse Betingelser meget beredvilligen indgaaes af Bonden, og virkeligen, naar man betænker, at de afbetale deres Gield paa en for dem umærkelig Maade, og efter en 28 til 30 Aar for Resten besidde deres Gaarde ganske frie, saa kan dem neppe nogen større Velgierning beviises. Paa den anden Side synes Creditkassen ved alle de anførte Forsigtigheds-Reglers Anvendelse at være temmelig sikker for herved at lide nogen betydelig Skade. Man er derfor og afveget fra den Regel, som man i Begyndelsen vilde antage, ei at tilstaae uden solidariske Foreeninger imellem flere Byer, eller i det mindste imellem Bønderne i een Bye, deslige Laan, og for nærværende Tid bevilliges de ogsaa enkelte Bønder.

Gienstænde ved Biergværksdriften, ved hvilke Creditkassen udlaaner Penge til 2 Prct.

Naar Eierne af Biergværker formedelst Mangel paa Skov eller tilstrækkelige Midler til at

bringe

bringe Eierne af de til Circumferencen underlagde Skove til at levere Kul eller Veed, enten indskrænkes i Værkets Drivt, eller hindres fra at forøge Producten i den Grad som Værkets Indretning og øvrige Requisita tillade. I saadant Tilfælde kan Biergværkets Besidder efter Omstændighederne vente, at understyttes ved et Laan af Creditkassen, naar han, for at opfylde denne Hovedmangel, vil tilkiøbe sig de nærmeste Sauge, mod deres bevilgede Quanta, for at nedlægge samme til nyttig Skaansel af Districtskovene, og for derved at sætte Bønderne i Stand, til bedre at kunde forrette Kulbrændingen, Kullenes Fremdrivt, og Værkets øvrige Kiørseler. Man bevilliger i øvrigt denne Understøttelse mod saa ringe Renter, for desto før at giøre det mueligt for Bierkværkseieren at foretage Kiøbet, endog for en noget høi Sum, og ogsaa derved at lette en Indretning, som er for Biergværksdrivten og for Skovenes Besparelse, hvorpaa man i Norge har saa megen Aarsag til at være opmærksom, lige vigtig.

2) Naar Eieren af et Biergværk tilkiøber Værket Skov, for at lægge den for stedse derunder, og derved giøre sammes bestandige Vedligeholdelse saa meget vissere.

3) Naar en, Jern eller anden ædel Metal holdende Gang opdages, som er mægtig, og lover

Bestandighed, og der i Nærheden findes tilstræk-kelig Skov og beleiligt Vandfald. Da er der nemlig alt det, der udfordres til et Anlæg af et Biergværk, som af Creditkassen kan understyttes, naar der til at giøre Anlægget, eller til at befordre Driften kræves anseelige Forskudde, der ikke saa snart igien kunne indhentes. Directionen har af denne Grund og under disse Omstændigheder bevilget Laan til saadanne Grubers Undersøgning og Bygning, hvorved Ertzgangens Mægtighed og de øvrige locale Omstændigheder gave Haab om en riig Giengieldelse af de i Forstningen derpaa anvendte Omkostninger.

4) Naar der ved Biergværker anlægges Sluser, Damme og Veie, for at undgaae Fosse, og for at lette Transporten saavel af Producter til Udskibningsstedet, som af Skoveffecter til Værket. Dog maae deslige Indretninger ikke være af saadant Omfang, og saa kostbare, at de allene medtage en meget betydelig Deel af den til Creditkassen bestemte Fond.

5) Naar Besidderen af et Biergværk ved Vandledninger eller ved andre Foranstaltninger kan forbedre og lette Maskinvæsenet, dog forudsat, at de dertil fornødne Omkostninger ere af Vigtighed, og en forholdsmæssig Nytte af Indretningen forud kan bevises. Directionen har herved havt

den

den samme Nytte for Hinene, som den, hvorpaa de ovenanførte Forskrivter beroe, at nemlig Productionen kan lettes, naar man formindsker Omkostningerne ved at producere.

6) Naar Stoller skulle drives enten til at undersøge et beviisligen byggeværdigt Ertzfeldt, eller for at løse Gruber for Vand, for at befordre Veirvexlingen, eller for at lette Ertzens Befordring, eller og for at vedligeholde beqvem Communication mellen flere Gruber.

7) Naar Eieren af et Biergværk, der ellers er i god Stand, og ved stærkere Drivt lover endnu rigere Udbytte, kan forhøie sin Production derved, at han af ny opfører fornødne Bygninger og Maskiner til Producternes Bearbeidning eller Forvaring, eller betydeligen forbedrer de gamle. Men de dertil udfordrede Bekostninger maae være betydelige, især i Forhold til den circulerede Fond, der kan anvendes til Værkets Drivt. I visse Maader gaaer det med saadanne Indretninger, som med Landhuusholdnings Bygninger, der opføres paa uopdyrkede Jorder. Eierne indhøste selv siden Fordelene; men det første Udlæg kan ofte være dem saa besværligt, at de heller lade det Hele fare. Derfor har Directionen under de anførte Omstændigheder ogsaa giort Udlaan til nye Smeltovnes og Jernhammeres Anlæg, ja

 endog

endog til vigtige og kostbare Forbedringer paa gamle eller mangelfulde Indretninger af dette Slags.

8) Naar Besidderen giør saadanne Indretninger, hvorved Værkets Production umiddelbar forhøies, ved enten formedelst dem at vinde flere Producter end forhen, eller og han kan benytte raae Materialier, der indtil da ikke kom ham til Nytte. Derfor har Directionen bevilliget Udlaan til Anlæg af Smelteovne til Jernslaggens Smeltning hvilke forskiellige Jernværkeiere nu have anlagt efter Riemans Methode. Ved denne Foranstaltning benyttes Slagget, som tilforn laae ubrugt, ja endog ofte til Værkets betydelige Skade, samledes i store Dynger. Derfor vil og Fordeelen i Begyndelsen være særdeles anseelig, siden der ved alle Biergværker ligger deslige Slagg, siden hundrede og flere Aar, opdyngede, hvilke nu til stor Fordeel for Eierne og for Landet blive opsmeltede. Siden vil vel Fordeelen af denne Indretning ikke længer blive saa betydelig, men dog stedse tilstrækkelig til at give en rig Erstatning for de derpaa anvendte Bekostninger.

9) Naar Besidderen giør Indretninger, hvorved raat nædelt Metal ved videre Bearbeidning forvandles til et finere Material. Saaledes har Directionen bevilliget Laan til Staal-

bræn-

brænderier, til Messingværker, til Staaltraad-trækkerier; fremdeles til Spigersmedning, til Fillfabrikers Anlæg, og Forarbeidningen af deslige Jernvarer, især fordi dette forudsætter Indretninger til en fordeelagtigere Smeddemaade, hvorved Materialet opnaaer en høiere Priis, og kan bruges til flere og finere Producter.

I hvilket Tilfælde Creditkassen udlaaner Penge til Biergværksdriften mod 4 Procent Rente.

Erfaringen har beviist, at de norske Jernværker, og selv deres Production har ikke at kiempe mod nogen mægtigere Hindring, end mod Mangel paa en tilstrækkelig circulerende Fond, eller paa Forskud, der behøves til at vinde Producten, indtil dette Forskud ved de solgte Varers Afsætning igien kommer tilbage. Kan Eieren ikke tilveiebringe dette Forskud, kan han ikke underholde sine Arbeidere, anskaffe Kul, have Malm i Forraad, og altsaa producere mere Jern, medens han venter paa Afsætningen af det, der alt er forfærdiget, saa er Værkets hele Production kun precair. Den beroer paa, om Eieren kan faae de Penge laant, som han nødvendigen behøver, eller ei; og, naar han kan faae dem, om Betingelserne da ere saadanne, at han nogenledes kan

levere sine Varer til den gangbare Priis. Faaer han ingen Penge, saa maae Værket staae stille; kan han ikke faae dem uden mod høie Renter, saa arbeider han med Tab. Der er ham intet andet tilbage, end at sælge Værket, og den, der kiøber det efter ham, geraader set i samme Forlegenhed. Paa Forbedringer, som ellers kunde bestrides af Værkets Indkomster, paa den opfindriske Flids Bestræbelser, der grunder paa at forædle sine Varer, er der under saadanne Omstændigheder ikke at tænke. Og dog er dette Tilfældet ved saa mange Biergværker i Norge; maaskee er Aarsagen, at Jernets Production er langt fra det, den kunde være. En Forandring kan ikke letteligen haabes, da der hører en saa stor Fond til et nogenlunde betydeligt Værks Drivt. Naar Biergværkerne stedse behørigen skulle bearbeides, saa maa Eieren i det mindste have saa megen Formue, at han kan giøre Forskud af det halve af de aarlige Udgivter, indtil hans Penge Tid efter anden igien indkomme af Fabricaternes Salg. Da kan han indkiøbe sine Fornødenheder i det Store, da kan han betale gode Arbeidere godt, da behøver han ikke at forfærdige slette Varer, for kun at løse nogle Penge, siden han da kan sælge dem for lettere Kiøb; han behøver ei at sælge sine Fabricata under Prisen, eller lade

lelligheden til en fordeelagtigere Afsætning fare, fordi han ikke strax kan faae Penge. Kun da er han i Stand til at anbringe Forbedringer, at formere Productionen, og at forædle Producterne.

Directionen bevilliger derfor ingen Forskudde til Forbedringer, naar den ikke er forvisset om, at Eieren har en Fond, der er tilstrækkelig til hans Værks Drivt. Har han den ikke, og Omstændighederne ellers anbefale ham til Understøttelse, saa laaner man ham heller hvad der behøves til at opfylde det manglende i hans Fonds. Ham skeer derved i Henfigt til hans Værks Forbedring den samme Tieneste, som bevises Bonden for hans Gaard, naar man skaffer ham Eiendom.

Imidlertid bevilges intet Laan dertil, naar ikke Sikkerheden er fuldkommen tilstrækkelig, og ikke uden mod Fire Procent Renter, paa det at Kassen selv kan optage Pengene hos private Personer. Man anvender og den yderste Forsigtighed, for at overtyde sig om, at Laanets Hensigt virkeligen opnaaes. Skyldneren maa ei allene bevise den første Anvendelse af de erholdte Penge, men han maa ved detaillerede Beskrivelser godtgiøre, at han nu virkeligen har betalt den Gield, der forhen hvilede paa hans Eiendom, eller som vare dens eeneste Kilde. Desuden maa han forpligte

pligte sig til bestandig at have og ved Værket vedligeholde en lige stor Forraad af Kul, Jernmalm, raat Jern, og andre fornødne Materialier, paa det at man fuldkommen kan være tryg paa, at han er i Stand til fremdeles behørigen at drive Værket. Endelig maa han indsende aarlige Beregninger over Productionen, hvoraf Directionen fuldkommen kan bedømme, om den circulerende Fonds formeres eller formindskes. Viser det sig da, at han ei har opfyldt sine Løvter, saa behandler man ham med al Strænghed, hvilket i saadant Fald er Pligt mod det Offentlige.

Andre Tilfælde, i hvilke Creditkassen udlaaner Penge mod Fire Procent.

Undertiden udlaanes ogsaa da Penge mod Fire Procent, naar der, foruden den Capital, som skal anvendes til Creditkassens egentlige Øiemeed, endnu behøves et Laan, for derved at indfrie anden Gield, eller indkiøbe en ny Besiddelse. Dette skeer dog kun ved Forbedringer af besynderlig Vigtighed, der ere meget betydelige i Forhold mod den hele Capital, der skal indlaanes. I øvrigt giør det ingen Forskiel, om det, som ikke er bestemt til Forbedringer, forlanges, for ved en bedre hypothecarisk Gields Udbetaling at forskaffe den manglende Sikkerhed, eller ved

Eien-

Eiendommens Udvidelse at udføre den forehavende Forbedring lettere og paa en fuldkomnere Maade. Men Gieldneren beholder for denne Deel af Laanet ikke de Fordele, som tilstaaes Laan til Forbedringer. Hiin Summa er ganske at ansee som en anden paa liggende Jordegods laant Capital; den er de Anordninger underkastet, der i Almindelighed gielde for en saadan. Deraf udredes de ellers sædvanlige forordningsmæssige Renter; de Forskrivninger, der udstædes, blive og forfattede paa behørigt Stempelpapiir, Capitalen selv staaer til Opsigelse i de sædvanlige Terminer, om ei ved Directionens Bevilling anderledes udtrykkeligen er fastsat. Dette har den i ovenmeldte Tilfælde giort, naar saavel til Landvæsens som Biergdrivts Behov Penge ere laante mod 4 Procent. Et saadant Laans øiensynlige Nytte taler for, at Skyldneren nyder den Lettelse, kun med visse aarlige Procent at afbetale Capitalen.

Hvorledes Creditkassen erholder de fornødne Fonds.

Ved Bestemmelsen af en Fonds for Creditkassen, er der omhyggeligen seet paa, at de circulerende Penges Summa ved disse Laan ikke skal formeres. Den ovenmeldte oprindelige Fonds bestaaer af sikkre kongelige active Fordrin-

ger,

denne Betalingsmaade kan den paa den heele mod saadanne Obligationer laante Summa aldrig tabe fulde 20 Rdlr. i et Aar. Naar nemlig det indkommende Afdrag ikke netop lader sig dividere med 500, saa taber Cassen Renterne af den Kapital, det udgiør under 500 Rdlr. Men hvor yderst ubetydeligt er ei dette Tab paa saa betydelige Summer! Creditkassen kan sikkerligen paa denne Maade meget udvide dens Udlaan uden Betænkning, saasnart kun Kapitalen staaer fuldkommen sikkert. Den circulerende Pengemassa bliver ikke forøget. Creditkassen kan med den eene Haand igien modtage det Laan, den med den anden udbetaler til Bønderne. I Dannemark laaner man gierne ud mod kongeligt Garantie. Den upaatvivlede Sikkerhed, Besparelsen af Quartprocent-Afgivten, den Lethed, hvormed man kan afhænde kongelige Obligationer, ere Opmuntringer nok for Kapitalisten, at betroe sine Penge umiddelbar til en Regiering, som stedse opfyldte sit Ord med samvittighedsfuld Troeskab: og denne hele Operation er intet andet, end Kapitalens Omsætning under kongeligt Garantie. Creditkassens Creditorer betrygges af Regieringen; der er og, under de antagne Forudsætninger, for Kassen derved hverken betydelig Risico eller Tab. Tredive Aar efter at den sidste

Hove-

Hoveriebonde har faaet Pengene til sin Gaards Kiøb, ere alle Forskud tilbagebetalte. Eet og Tredive Aar efterat Kassen udstædt sin sidste Obligation for de dertil indlaante Penge, har den igien indløst alle dens Obligationer. Ogsaa deraf reiser sig ingen Vanskelighed, at aarligen nogle Obligationer igien blive opsagte. Saadanne smaae Summer lade sig let igien anbringe; desuden lemper man sig, saa meget Omstændigheder kun ville tillade, gierne efter Creditorernes Ønsker. Saaledes har man adskillige Gange, paa Vedkommendes Begiering, ladet deres Obligationer staae, efterat de alt vare opsagte, naar i samme Termin andre Udgifter forestode, til hvilke man dog paa selvsamme Maade igien havde maattet optage Penge. Det er ganske ligegyldigt, om man udbetaler af Creditkassen som et Udlaan, hvad man vilde anvende til at indløse Obligationer, som man nu lader staae, eller om man tager disse tilbage, og udsteder lige saadanne for en anden Summa, der saaledes anvendes til nyt Udlaan.

Hvad der vil skee, om den første Fonds er udlaant.

I de første Aaringer er det gaaet temmeligen langsomt med Udlaanene, især fordi Indretningen

ikke ret var bekiendt. Den hele udlaante Summa beløb, Tre Aar efter Creditkassens Oprettelse, neppe 300,000 Rdlr. Dette er i mange Henseender meget godt. Det beviser og, at Directionen har giort sig Umag for at handle forsigtig og hensigtsmæssig; thi paa mange Ansøgninger fulgte et afslaaende Svar. I den sidste Tid er der efter Forhold allerede udlaant mere. Især er de Bønders Antal tiltaget, som ved Creditkassens Understøttelse have tilkiøbt sig deres Gaarde. Skulde der siden melde sig saa mange Concurrentere, at de efter Kassens Beskaffenhed ikke alle paa een Gang kunde erholde de omsøgte Laan, saa skeer der, efter Forordningens Forskrivt (§. 3.) fornemmeligen Hensyn paa Forbedringernes Vigtighed, og paa den tilbudne Sikkerhed. Ved i øvrigt lige Omstændigheder skulle de, som mindst ere i Stand til selv at forskaffe sig de fornødne Fonds, men især og fremfor alle andre, solidariske Forbindelser, foretrækkes. Imidlertid torde dette ei letteligen blive Tilfældet, at et Laan vil nægtes formedelst Kassens Utilstrækkelighed, naar der stilles tilstrækkelig Sikkerhed, og Directionen er overtydet om Laanets hensigtsmæssige Anvendelse. Den vilde da uden Tvivl andrage om en Forhøielse af Fonden, eller udvirke sig Kongelig Tilladelse til Pengenes Anskaffelse paa anden Maade. Dette

kan

kan saa meget mindre være betænkeligt, da Creditkassen aldrig giør Udlaan uden tilstrækkelig Sikkerhed. Den kan derfor stedse igien anvende sine egne active Fordringer, som en sand nyttig Eiendom, til sin Fonds Formerelse. Vel blive disse Fordringer ved det aarlige Kapitalafdrag aarligen mindre; men man sørger for, at de indkommende Afdrage strax igien anvendes, saa de afkaste Renter. Alle Creditkassens generale hypothekariske Creditorer beholde altsaa den samme Sikkerhed, fordi dens Formue i det Hele ikke formindskes, men ved Overskudet af Rente og Rentes Rente aarligen formeeres.

Hvad der er at iagttage ved Laan til solidariske Foreeninger.

Det in solidum foreenede Selskab vælger strax blandt sig to eller flere Repræsentanterer, som befuldmægtiges til at transigere paa en fuldkommen forbindende Maade med Directionen alt, hvad der angaaer de af Selskabets Lemmer af Creditkassen optagende Laan. Disse Befuldmægtigede maae af Debitorerne blandt Selskabets Lemmer fordre og modtage, og til bestemte Tid i Kassen indlevere Renterne og Afdragsterminerne af de erholdte Forskud. De maa undersøge de af Selskabets Lemmer indgivne Forbedringsplaner,

 Over,

Overslage, og Laanets Vilkaar; de give derover deres Betænkning til Directionen, og indestaae den paa Selskabets Vegne for Opfyldelsen af de paatagne Forpligtelser.

Dernæst bestemmer da Selskabet imellem sig, om de Underpante ere tilstrækkelige, som ethvert Medlem af Selskabet for sin Andeel i Laanet tilbyder. Disse Underpante blive siden, ved den indgaaende formelige Foreening, som lovligen tinglyses, solidarisk forpantede for den hele Kapital, for hvilken de forskrive sig til Creditkassen.

Det meldes Directionen, at en saadan Foreening er indgaaet, hvem den har valgt og efter Forskriften befuldmægtiget til Repræsentantere; for hvad Kapital den agter at forskrive sig, og hvad Sikkerhed den derfor stiller. Over alt dette indhentes de fornødne Betænkninger fra Øvrigheden, eller den, som i saadan Hensigt committeres. Efter Omstændighederne faaer da Selskabet Efterretning, om Foreeningen kan antages til Laanets Erholdelse eller ikke.

Bliver den antagen, og Selskabets solidariske Foreeningsact formeligen er udstædet og tinglyst; saa giver Selskabet til Creditkassen en solidarisk Forskrivelse for den Kapital, som Directionen har bevilliget. I denne Forskrivelse

for-

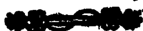
forbinde Medlemmerne sig, for sig selv og deres Arvinger, een for alle, og alle for een, at hefte for de af Selskabets enkelte Medlemmer indtil Beløbet af den benævnte Kapital modtagne Forskud, for Renternes Erlæggelse, og de for hvert Udlaan for sig bestemte Betalings-Terminer; for den rigtige Anvendelse af Forskudet til det angivne Brug; og overhoved for Opfyldelsen af alle ellers fastsatte Betingelser. Derimod forbeholdes Selskabet mod ethvert enkelt af dets Medlemmer de samme Rettigheder, som tilkomme Creditkassen efter den udstedte Forskrivning mod det hele Selskab, og enhver af dets Interessentere.

De Laan, som bevilliges et saadant Selskab af Creditkassen, udbetales til dets Repræsentantere, mod deres Quittering. Saavel af dem, som af Øvrigheden paa Stedet, maae den hensigtsmæssige Anvendelse af Pengene paa neden beskrevne Maade bevises.

Ansøgningernes Indretning.

Overhovedet maa det i enhver Ansøgning bestemt og fuldstændigen forklares, til hvilket Øiemeed man vil anvende den forlangte Summa. De Forbedringer, man tænker at giøre, maae omstændeligen beskrives; man maa angive, hvorledes de udfordrede Arbeider Tid efter anden skulle

 fore-

foretages, og hvor meget Omkostningerne for ethvert af dem omtrent kunde beløbe. Disse Efterretninger ledsages med alle de i Henseende til det Locale fornødne Oplysninger; med nøiagtige Situationskorter, Planer og andre Tegninger. Overslagene maae være saa detaillerede som mueligt, at man desto vissere kan overtyde sig om, at den forlangte Summa virkeligen udfordres. Ere Besværligheder og Hindringer ved Foretagendet at forudsætte, saa maae de forud være anmeldte, og derved bemærket, hvorvidt maaskee Omkostningerne derved kunde formere sig. Endeligen maa man i Ansøgningen erklære sig, angaaende den Sikkerhed man kan stille, saavel for Kapitalen selv, som og for dens hensigtsmæssige Anvendelse, og hvad Opsigt man i Henseende til det lovedes Opfyldelse vil underkaste sig.

Directionen efterlader paa sin Side intet, hvorved man i Forveien kan overbevise sig om, at de forehavende Indretninger ere muelige, at de ere nyttige, og at de ville kaste omtrent saa meget, som Creditkassen dertil skal giøre Udlaan af. Herover indhenter man nøiagtige Indberetninger fra Amtets Øvrighed; man vender sig vel og desuden til andre Mænd, der have Kundskab om Egnen og Sagen. Naar Gienstanden er af fortrinlig Vigtighed, eller Sagens særdeles Be-

skaf-

skaffenhed giør en usædvanlig Forsigtighed nødvendig, saa foranstalter man, ved de behørige Collegiers Hielp, Besigtigelser og locale Undersøgninger, hvorved man kan vente den største muelige Nøiagtighed og Omhu. De Omkostninger, som deslige Besigtigelser foraarsage, ere hidtil bestredne af Creditkassens Indkomster; men Directionen har forbeholdet sig, efter Sagens Beskaffenhed, i Fremtiden at lade dem tilbagebetale af Skyldneren. Imidlertid er derover intet nærmere endnu bestemt. Ofte vil Tilfældet ikke forekomme, da det sædvanligen ei har Sted uden ved meget betydelige Laan. Skyldneren vil formodentligen og komme til at betale deslige Poster tilbage paa den letteste Maade, nemlig tilligemed Laanet selv, til hvis Hovedstoel man kunde slaae hine Omkostninger.

Naar nu de indhentede Efterretninger tilstrækkeligen sætte de benævnte Hovedpuncter i Lys; saa overseer man gierne Mangler i Biomstændighederne, for saa meget som muligt at lette de i sig selv nyttige Laan. Dette gielder især om Omkostningernes detaillerede Overslag, hvorover Beretningerne ogsaa sædvanligen kun indeholde almindelige Yttringer. Man troer her at gaae sikkerst, naar man betroer sig til Erfarenheden. Creditkassen erholder ved Laanets

Udbetaling i visse Terminer den fuldkomneste Sikkerhed for de specielle Angivelsers Rigtighed, naar nemlig ingen ny Termin bliver udbetalt, forend der er ført et tilstrækkeligt detailleret Beviis for Anvendelsen af den foregaaende. Kun i Henseende til den første Termin betroer man sig til Skyldnerens Samvittighed; ved de følgende falde alle Undskyldninger bort, da man stedse forud maa forpligte sig, overhovedet at anvende Pengene saaledes, som Directionen efter Creditkassens Hensigt forlanger det.

Om Sikkerheden for Laanet.

Man forlanger i Almindelighed Jordegods til Pant. Imidlertid er det Directionen tilladt ogsaa at laane paa gode Gieldsforskrivninger og andre Effecter. Efter Omstændighederne maae den endog laane paa tilstrækkelig Caution, dog kun paa kortere Tid, efter hvis Forløb anden Sikkerhed stilles. Men det er ikke fornødent at Creditkassen stedse faaer første Prioritet; man laaner paa anden, tredie, fierde Prioritet, naar kun Fordringen overhoved er betrygget. Dette bedømmer man ei blot af Kiøbebreve; man seer i Henseende til Landgodse ogsaa paa Jordebøgerne, og til Biergværker paa tilforladelige Regnskaber over Omkostning og Production. Meliorationer

blive

blive ogsaa bragte med i Anslag, men kun for den Værdie, som de kunde have for enhver Besidder, og uden Hensyn paa tilfældige Omstændigheder. Overhoved indhenter man stedse nøiagtige Øvrigheds-Beregninger over hvorvidt Pantets Værdie, efter den nærværende Beskaffenhed, og i Hensyn paa Local-Forfatningen og andre Omstændigheder, maatte svare til Eierens Angivelse. Her kunne i enkelte Tilfælde tusinde Omstændigheder, som i Almindelighed ei kunne forudsees, forandre Sagen. Et Landgods, hvormed der i mange Aar slet er holdet Huus, kan ei igien sælges til den Priis, for hvilken den forrige forstandige Eier kiøbte det. Deslige Efterretninger maa man nødvendigen have, naar man med Sikkerhed vil gaae til Værks, og fra hvem kan man sikkrere vente dem end fra de kongelige Betiente, som hver best maa kiende sit District?

At Creditkassens Penge hensættes sikkert, er væsentligt til Hensigtens Opnaaelse. Man skulde ellers ikke engang med Vished kunne giøre Regning paa Laanets foreskrevne Anvendelse. Men paa den anden Side svarer det til Regieringens Hensigt, at disse Laan paa alle Maader lettes. Directionen søger, saa meget muligt, at forene begge Dele. Der laanes af Creditkassen aldrig indtil hele den nuttelige Værdie af

et Hypothek; men ved Bestemmelsen af denne Værdie, seer man og paa alle Omstændigheder. Især seer man paa at Værdien, ved hensigtsmæssig Anvendelse af den Kapital, som Creditkassen derpaa laaner, forhøies. Denne Omstændighed giør det undertiden muligt, at man bevilliget et Laan, hvor ingen privat Mand vilde tilstaae det. Rentenereren kan paa et Gods paa 100,000 Rdlr. ei vel laane Penge, naar derpaa allerede er laant 80,000 Rdlr.; det kan Creditkassen, fordi den forsikkrer sig, at dens Penge ikkun anvendes til Værdiens Forhøielse, og at altsaa allerede Sikkerheden ved sammes Hielp bliver større. Imidlertid vilde et saadant Tilfælde stedse fordre mere end sædvanlig Forsigtighed, naar ikke Directionen, for stedse at kunne handle efter lige Grundsætninger, allerede desuden ved ethvert Laan anvendte største muelige Forsigtighed, uden blot at have Øie paa Sikkerheden.

Dertil hører det, at Pengene næsten stedse udbetales terminsviis. Ved enhver Termins Anvendelse stiger Hypothekets Værdie. Forudsat, at man ved al anvendt Forsigtighed ei endnu har fuldkommen Sikkerhed for hele den laante Sum, saa er der dog vel Sikkerhed for en Deel deraf, og førend mere udbetales, har man allerede en større Sikkerhed ved Anvendelsen

af

af den første Deel. Altsaa vover Creditkassen ogsaa her kun noget i Henseende til den første Deel; anvendes denne paa den aftalte Maade, saa er Godsets Værdie i det mindste for saa meget forhøiet.

Fremdeles tager i de fleste Tilfælde Kapitalens Afbetaling strax sin Begyndelse. Afdraget er vel i de første Aar lidet mærkeligt, men Sikkerheden for det tilbagestaaende forøges dog aarligen i lige Forhold.

Man sørger og for, at den eengang stiftede Sikkerhed ei igien skal forringes. Det bliver i Panteforskrivningen udtrykkeligen bestemt, at den ældre hypothekariske Gield ei uden Directionens skriftlige Bevilling maa formeres. Opsiges altsaa det ældre Hypothek for Skyldneren, saa tør han vel laane i det Sted en lige, men aldrig en større Summa paa lige Betingelse. Denne Begunstning er nødvendig, da mange Kasser ei laane Penge uden mod saadan Sikkerhed, og Creditkassen kan paa denne Maade intet tabe derved. Derimod, naar den ældre hypothekariske Gield ved et aarligt Afdrag forminddskes, saa betinger man sig, at Creditkassen, i det Forhold som hiin blev afbetalt, træder i dens Sted. Creditkassen opnaaer altsaa derved den bedre hypothekariske Ret; naar den ældre Gield er afbetalt, saa

kan

kan ingen ny Summa paa lige Vilkaar optages. Endeligen nyder Skyldneren Fordelene af en Tilbagebetaling efterhaanden, kun under den Betingelse, at han ei slet holder Huus med det forpantede Hypothek. Skulde dette skee, saa vilde man strax opsige ham den tilbagestaaende Kapital, og derved er intet betydeligt Tab at befrygte, siden Summen da ved det alt giorte Afdrag i flere Aar var formindsket.

Laanet bliver terminviis modtaget og tilbagebetalt.

Directionen er stedse tilbøielig til at fastsætte Terminerne kun paa ringe Summer. Efter Omstændighederne udbetales paa eengang 500, 1000, 1500, 2000 til høist 3000 Rdlr., større Summer ikke let, i det mindste ikke, naar man ikke fuldkommen er overbeviist om den hensigtsmæssige Anvendelse, og har mere end sædvanlig Sikkerhed for Laanet. I Henseende til Tiden i hvilken Terminerne følge paa hinanden, følges for det meeste Skyldnernes Ønsker. Sex Maaneder, eet Aar, atten Maaneder, ogsaa vel to Aar ere de sædvanlige Mellemrum. I mindre end sex Maaneder kunne efter Kassens Indretning ikke flere Terminer efter hinanden blive udbetalte, og længere end to Aar vilde man vel ikke flytte Terminerne

minerne fra hinanden. Naar imidlertid særdeles Omstændigheder skulde giøre en Forandring i den engang trufne Aftale nødvendig for Skyldneren, saa kan man deri saa meget des snarere føie ham, som Laanets næste Termin aldrig hæves, førend man har tilstrækkelig Beviis for, at den alt udbetalte Termin er bleven anvendt i Overeensstemmelse med den indgivne og antagne Plan. Fra denne Fordring afviger Directionen aldrig, og under ingen Omstændigheder. Naar den er opfyldt, kan Skyldneren, eftersom han ønsker, erholde den følgende Termin tidligere eller sildigere end Aftalen var. Imidlertid forstaaer det sig selv, at han saa betids maae søge om Forandringen heri, at man kan foranstalte det Fornødne i Henseende til Pengenes Omsætning, det er i det mindste tre Maaneder førend den til Udbetaling bestemte Tid.

Laanet bliver, som alt oven er anmærket, aarligen tilbagebetalt ved visse Procent af den laante oprindelige Kapital. Skyldneren betaler stedse den samme Summa. De ved den aarlige Afbetaling besparede Renter blive henlagte til det, han afdrager paa Kapitalen, altsaa bliver Afdraget større i samme Forhold som Renterne bliver mindre. Men det staae Skyldneren frit paa een Gang at tilbagebetale den hele Kapital, eller saa meget som han derpaa endnu er skyldig, naar han

saa

saa finder for godt; kun maae han ogsaa behørigen anmelde saadant tre Maaneder før Betalingstiden. Directionen har og paa lige Maade tilladt at afbetale en større Sum af Gangen end de oprindeligen bestemte Procent af Kapitalen; men Skyldneren maae, saalænge der overhovedet endnu er noget tilbage at betale, desuagtet aarligen udrede den een Gang efter den oprindelige Kapital bestemte Summa. Denne Foranstaltning er nødvendig af den Aarsag, at Directionen til enhver Termin maa med Sikkerhed kunne disponere over en bestemt Summa; og Skyldneren taber derved intet, da alt det, han betaler af det tilbagestaaende over de forfaldne Renter, bliver ham afskrevet paa Kapitalen.

Hvor mange Procent der overhovedet aarligen skal betales, og naar Afbetalingen skal tage sin Begyndelse bliver af Directionen i ethvert enkelt Tilfælde, og efter Omstændighedernes Beskaffenhed bestemt. I Tilfælde, hvor den tager Fire Procent, pleie Afdrag og Renter tilsammen ei at udgiøre mere end 6 Procent. Naar den kun tager To Procent Renter, saa bliver den hele aarligen udredende Sum fastsat snart paa Fem snart paa Sex Procent af den oprindelige Kapital. I første Fald er Laanet tilbagebetalt i 28, i andet 26, i tredie i 21 Aar. Paa Penge, som Creditkassen

udlaa-

udlaaner til Fire Procent, vinder eller taber den intet, da den selv optager de fornødne Summer mod lige Renter. Paa Penge, som den udlaaner til to Procent, vinder den Renterne. Det er den ligegyldigt, om den aarligen faaer Fem eller Sex Procent af den oprindelige Kapital. Imidlertid er hiint Fald langt mere sædvanligt end dette, som det er det beqvemmeste for Skyldneren. Mindre end Fem Procent tør Directionen ikke betinge sig, og mere end Sex Procent tilbyder sielden nogen sig at betale. Man overlader det derfor gierne til Skyldneren, hvilket af begge Dele han ønsker. Derimod tage disse fulde Procent strax deres Begyndelse med det første Aar i hvilket Laanet bliver udbetalt. Denne Foranstaltning er ei allene beqvem for Creditkassen, men den formerer ogsaa dens aarlige Indtægt. Undtagelser have allene Sted, naar Forbedringen er af den Natur, at den først efter nogen Tids Forløb giver Fordele, der svare til de anvendte Omkostninger. Imidlertid blive Procenterne siden, i saa Fald, forholdsmæssigen forhøiede, paa det at det hele Laan dog kan blive tilbagebetalt omtrent i den samme Tid, som om Afdraget paa den sædvanlige Maade strax havde taget sin Begyndelse. Dette kan heller ikke falde Skyldneren besværligt, da saadanne Indretninger, som de hvorom her

hand-

handles, som Heders Opdyrkning og deslige, i Tiden give des betydeligere Fordele.

De eengang fastsatte Afbetalingsterminer maae paa det nøieste iagtages. Derpaa beroer den hele Indretnings Varighed, og Creditkassens Virksomhed. Den vilde og med Grund kunne frygte for dens Fordringer, naar det ei engang var Skyldneren muеligt til bestemt Tid at udrede denne forholdsmæssigen saa ringe Summa. Udebliver derfor et heelt Aars Betaling af Renter og Afdrag, saa er hele den tilbagestaaende Kapital forfalden. Directionen er beføiet, naar han ikke betaler, ved Rettens Tvangsmidler at bringe ham dertil, og saasnart Dommen er afsagt, at sætte Pandtet til offentlig Auction. Derved maae Skyldneren betale ei allene de indtil da forfaldne Renter, efter Forskrivningens Indhold, men endog fra Domsdagen af forrente den skyldede Kapital med Fire Procent Rente. Naar Hypotheket er givet i det til Forbedring bestemte Grundstykke; saa overlades det til Kiøberens Valg, enten at betale den forrige Besidders Gield af Kiøbesummen, eller at indtræde i hans Forbindelser.

Imidlertid er det Directionen tilladt, efter de befundne Omstændigheder, at tilstede et Ophold i Afbetalingsterminerne, om der under Arbeidet indfalder Vanskeligheder og Hindringer, hvorved

Om-

Omkostningerne saa meget forøges, at Skyldneren umueligen kan præstere de fastsatte Betalinger. Dog er dette ei at anvende uden naar Omstændighederne enten forud vare anmeldte, eller og paa ingen Maade kunde forudsees. Thi naar det sidste er Tilfældet, og Skyldneren ei anmeldte dem førend Laanets Udbetaling, saa giær han sig mistænkt, om ikke for en uretmæssig Hensigt, dog i det mindste for en Mangel paa Forsigtighed og Overlæg, hvorved Creditkassen let kunde løbe Fare for den endnu tilbagestaaende Kapital.

I øvrigt udredes ikke Quartprocent-Afgiften af de Kapitaler, som Creditkassen udlaaner mod visse Procents Afbetaling. Denne Begunstning er, i Henseende til de paa To Procent udlaante Penge billig, paa det at ikke Kassens Indkomster skal formindskes. I Henseende til de Penge, den optager mod Fire Procent, og tilbagebetaler paa anførte Maade, bliver denne liden Fordeel for dem, som have Penge at udsætte, stedse en Opmuntring til fortrinligen at laane Creditkassen sine Kapitaler, da man ellers i Dannemark af de paa Hypothek laante Penge ei letteligen faaer mere end $3\frac{1}{4}$ Procent.

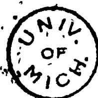
Hvorledes man beregner Skyldneren Renter og Afdrag.

Ved aarlige Betalinger maae der, for den gode Ordens Skyld i Creditkassens Bøger, behørigen gløres Forskiel paa, hvad den indtager i Renter, og hvad der er at ansee, som Afdrag paa Kapitalen. Ogsaa Skyldneren er det magtpaaliggende at vide, hvor meget hans Gield aarlig formindskes. For at besvare Spørgsmaale derangaaende, maae man beregne, efter almindelige Formuler, hvor mange Aar der udfordres til at afbetale en Kapital, naar der af den angivne Summa aarligen afbetales derpaa saa meget, som der, efter Renternes Afdrag af den tilbagestaaende Kapital, bliver tilovers; fremdeles, hvor meget der, efter den paa bemeldte Maade skeete Betaling, er efter et vist Antal Aar endnu tilbage ubetalt paa Kapitalen. Herved viser sig af sig selv Beregningen af de forholdsmæssige Renter og Afdrag for ethvert Aar, hvilket Regnskab formedelst Logarithmerne let og hurtigen kan føres. Imidlertid betiener man sig sædvanligen ikke af Logarithmerne, fordi ikke enhver, der maae bruges til det mechaniske Arbeid, er tilstrækkeligen bekiendt med denne Beregningsmaade. Man lader meget meere efter den almindeligen brugelige Maade først de bestemte Renter af den

til

P

…fdrag	49.1.12.		47.1.13.		
		218.2. -		87.2. 1.	
Renter		8.4. 6.		1.4. 8.	
Afdrag		51.1.10.		48.1. 8.	
			167. - 6.		39. - 9.
Renter			6.4. 2.		- 4.11.
Afdrag			53.1.14.		39. - [illegible]
				113.4. 8.	
Renter				4.3. 5.	
Afdrag				55.2.11.	
					58.1.13.
Renter					2.2. -
Afdrag					58.1.13.

til Begyndelsen af Aaret eller Terminen endnu tilbagestaaende Kapital beregne. Disse blive afstrukne fra den heele Summa, som i ethvert Aar eller Termin skal afbetales, og Resten er Afdrag paa Kapitalen. Ved det sidstes Subtraction faaer man tillige Summen af den i det følgende Aar endnu tilbagestaaende Kapital, hvormed man da gaaer frem paa samme Maade. Ved Renternes Beregning forefalder der naturligviis Brøker; men med dem gaaer man til Værks paa en meget let Maade. Hvad der er under en halv Skilling dansk, bortkastes ganske; hvad der er en halv og over en halv dansk Skilling tages for en heel Skilling. I første Fald bliver Afdraget saa meget større, end Beløbet af Brøkdelene i Renternes sidste Eenhed; i sidste Fald bliver det ligesaa meget mindre. Dette hæver sig gjensidigen meget nøiere end man vel skulde troe. Sammenligningen af en Beregning efter Logarithmer mod denne, viser, at denne ikke eftergiver hiin i Nøiagtighed.

Nærmere Oplysning finder man paa hosføiede Tabel. Den indeholder en Beregning for en Kapital af 1000 Rdlr. i de tre sædvanlige Fald. Den anden Columne gielder, naar der betales 5 Procent aarlig, den første og tredie, naar der betales 6 Procent, kun at der i den

Fremdeles maa enhver Skyldner inden en bestemt Tid indlevere tilstrækkeligen detaillerede Beviise for, at Laanet virkeligen er anvendt til det Brug, hvortil det var bevilliget. Disse Beviise maa af Amtmanden eller anden Stedets Øvrighed omstændeligen være attesterede, og tillige ledsaget med en udførlig Erklæring om Maaden, hvorpaa man har iværksat den anviiste Forbedring. Nærmere Regler for Indretningen af disse Efterretninger lade sig vel i Almindelighed ikke give; efter de besynderlige Omstændigheder, og deres Sammenligning med Ansøgningerne, bestemmer man i ethvert enkelt Fald den udfordrede Detaills Grændser. Ufornødne Vanskeligheder lægges ingen i Veien, men man maa heller ikke forsømme noget, for at opnaae tilstrækkelig Overtydning. Tiden inden hvilken dette Regnskab maa være aflagt, pleier man sædvanligen fastsætte til 10 eller 12 Maaneder efter Pengenes Modtagelse; imidlertid bevilges vel og en længere Udsættelse, naar Omstændighederne giøre det sandsynligt, at Skyldneren ikke før fuldstændigen kan meddele alle Oplysninger. Skulde og endnu da uforudseete Hindringer indfalde, saa maae dog disse anmeldes for Directionen, at der af den kan erholdes endnu længere Opsættelse inden behørig Undersøgelse skeer. Forsømmes dette,

eller

eller viser det sig, at det erholdte Forskud er anvendt til andet Brug, saa er det billigt, at Skyldneren eftertrykkeligen straffes. Han har ei allene ført Directionen bag Lyset; han har og fornærmet alle sine Medborgere, ved at skade en Kasse, som er bestemt til almeennyttigt Brug. Overbevises han, saa maa han strax tilbagebetale den hele Kapital. Den, som ei har fremlagt Beviserne til rette Tid, maa desuden til Straf udrede de lovmæssige Renter dobbelt fra Forsømmelsens Dato af; men hvo som anvender Pengene anderledes, end han har lovet, maa desuden erlægge i Mulct 10 Procent af de urigtigen anvendte Penge.

Hertil paalægger Directionen Skyldneren den Pligt, i sin Tid at beviisliggiøre den Fordeel, som Laanets Anvendelse har tilveiebragt ham. Ved Laan, som giøres til Biergdrivt, eller til raae Biergværksproducters Forædling, maa han aarligen, saa længe han er Creditkassen noget skyldig, forelægge Directionen en udførlig Balance over Værkets eller Fabrikens Tilstand og Production. Deslige detaillerede Efterretninger holdes hemmelige. Deres Meddelelse kan altsaa ikke være betænkelig for Skyldneren; derimod ere de Directionen meget vigtige. Den kan deraf samle de bedste Erfaringer, for i lige Til-

fælde at bestemme et Laans forholdsmæssige Nytte, og gaae Skyldneren til Haande med mangt et nyttigt Raad. Dertil kommer endnu en særdeles Grund i Henseende til de Laan, som gives til Biergværkerne og de dermed beslægtede Anlæg. Her beroer Sikkerheden for den største Deel paa Maaden, hvorpaa et saadant Værk bliver drevet. Det er altsaa det bedste Forsigtighedsmiddel, naar man ved den aarlige Balances Sammenligning kan tilforladeligen underrette sig om Eierens gode Huusholdning.

Naar et Laan udbetales terminsviis, saa maa, som oven er anført, disse selvsamme Beviser forskaffes ved hver Termin. Forend dette er skeet for den sidst erholdte Termin, udbetales intet videre.

Imidlertid kan der let opkomme Stridighed over Laanets hensigtsmæssige Anvendelse med en Skyldner, der ei er samvittighedsfuld. I Almindelighed lader dette sig ei heller præcavere ved de bestemteste Regler. I ethvert særdeles Tilfælde er Afgiørelsen efter hiin Regel ikke utvivlagtig. Dog vilde det for Directionen være meget ubehageligt, om den igiennem alle Rettens Instancer skulde forfølge deslige Sager. Creditkassen vilde derved ogsaa undertiden betynges med unødvendige Omkostninger. Man maatte der-

derfor søge at forebygge denne Ubeqvemmelighed; og dette saa des lettere, da det til Paadømmelsen af saadanne Stridigheder aldeles ikke kommer an paa juridiske Kundskaber, men kun paa rigtigen at bedømme et Factum. Her gives ingen bedre Vei end en Voldgiftskiendelse. Enhver Skyldner frasiger sig al Procesbehandling af en Stridighed, der maatte faae Sted imellem ham og Creditkassen, om Opfyldelsen af de Pligter han havde paataget sig. Den skal efter Stemmernes Fleerhed uden Appel afgiøres af Fire Voldgiftsmænd, af hvilke han vælger To, og Directionen ogsaa To. Ere Stemmerne lige deelte, saa foredrages Sagen Kongen fra Finance-Collegiet; begge Partier underkaste sig da hans umiddelbare Afgiørelse.

Om Formaliteterne.

Forskrivelserne til Creditkassen blive, naar der handles om Laan til To Procent, udfærdigte paa ustemplet Papiir. Det samme gielder for andre Documenter, der ere stilede til Creditkassen, og om de Instrumenter, som solidarisk forbundne Selskaber oprette imellem sig. Blot Omkostningerne ved Tinglysningen bærer Skyldneren.

Efter Reglen blive Penge aldrig udbetalte, forend den behørigen tinglyste Forskrivning indhændiges Directionen. Naar imidlertid Tinglysningen, formedelst uundgaaelige Hindringer, ei strax kan følge, saa giør den i Betragtning af Omstændighederne vel en Undtagelse. Den modtager i saa Tilfælde Forskrivningen, og sender den selv til den behørige Ret, hvor den paa Skyldnerens Bekostning tinglyses. Men tillige maae Skyldneren af Protocollisten skaffe Beviis, at der paa det tilbudne Pandt intet videre Hypothek hefter, eller han maa stille tilstrækkelig Sikkerhed for, at Tinglysningen til bestemt Tid paa behørig Maade skal skee.

Paa det at Forskrivningerne alle kunde være eensformige, forelægger Directionen altid Skyldneren et Udkast. Man kan paa den Maade best sørge for at adskillige Betingelser fuldkommen tydeligen blive indrykkede i Forskrivningerne. Did høre de ovenanførte Forsigtighedsmidler, paa det at den Sikkerhed, som gives Creditkassen ikke i Fremtiden skal forringes; Kapitalens Tilbagebetalingsmaade i visse Terminer, hvorved Skyldneren underkaster sig den foreskrevne Straf, hvis han ei opfylder sit Løfte; den Bestemmelse, hvorledes det paa begge Sider skal forholdes med Opsigelsen, der i dette Fald ei retter sig efter de sædvanlige

Reg-

Regler. Hensigten, hvortil Laanet er bevilget, nævnes ikke i Forskrivningen; men Skyldneren siger, at han over de ovennævnte Betingelser har udfærdiget en særskilt Revers. Desuden erklærer han, at den af ham givne Sikkerhed ogsaa skal hefte for hine Betingelsers Opfyldelse, ligesaa fuldt, som om de virkeligen vare indrykkede i Forskrivningen.

I disse Reverser angives udtrykkeligen det Diemeed, hvortil Laanet var bestemt. Skyldneren forpligter sig til eene og allene at anvende det saaledes, som han i Anledning af sine Ansøgninger desangaaende er bleven eenig med Directionen; han antager ogsaa den Control, som Directionen anordner. Naar han ei hensigtsmæssigen skulde have anvendt Pengene, saa underkaster han sig den ovenomtalte Straf. Han lover inden en vis Tid at fremlægge behørige Beviser for Pengenes hensigtsmæssige Anvendelse, og i sin Tid at beviisliggiøre den Fordeel, som han derved nyder; han forbinder sig til, naar der skulde opstaae nogen Stridighed, at lade Sagen paakiende og afgiøre paa den forommeldte Maade, og derved undgaae al Procesbehandling. Ogsaa de særdeles Betingelser, som efter Omstændighedernes Beskaffenhed ved et eller andet Laan maatte finde Sted, blive her anførte. Hid hører det Løvte, aldrig at

bruge

bruge Hovrethbønder til Steengierdets Sætning om Hovmarkerne, anderledes end som andre frie Arbeidere; den Forpligtelse til at indsende en Balance til en bestemt Tid, naar Directionen forlanger det; den Forpligtelse til at vedligeholde en vis Forraad af raae Materialier, og hvad deslige der ellers fordres til en god Oeconomie ved Bergværkerne, og Fabrikanlæggene. Saa meget mere er det fornødent, at der ogsaa til disse Reverser gives Skyldneren en Formular; men dette bliver allene imellem ham og Directionen. Denne Sags Natur fører det med sig, at der kan paalægges En en Betingelse, som han ikke vil have almindeligen bekiendt og ved den i Pandteforskrivningen indrykkede Clausul kan man gierne undvære Reversens Tinglysning.

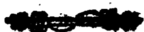
Paa det at Skyldneren kan underrette sig selv om, paa hvad Maade Laanet efterhaanden kan tilbagebetales; saa giør man stedse en Beregning for alle Terminer, indtil Udløbet af den hele Afbetalingstid. Den udstedes in Duplo i den paa Tabellen meddeelte Form; det ene Exemplar beholder han til sin Efterretning, det andet vedføies Pandteforskrivningen. Dette har ogsaa den Nytte, at Fordeelingen imellem Renter og Afdrag stedse skeer efter lige Regler. Thi Tabellen bliver Pandteforskrivningen vedlagt, og Creditkassens Bøger

føres

føres efter disse Tabeller. Ogsaa da, naar Skyldneren erholder Laanet i visse Terminer, bliver Tabellen strax ved Pandeforskrivningens Udstedelse forfærdiget efter den trufne Aftale. Men naar Laanets Udbetaling ikke forud er bestemt efter visse Terminer, men følger paa nærmere Ansøgning, saa kan der overhoved ingen Tabel forfærdiges. Renter og Afdrag blive da paa sædvanlig Maade beregnede ved enhver Termin især, indtil den ellers brugelige Beregning efter Tilbagebetalingen af det Hele kan giøres.

I øvrigt blive alle Pandteforskrivninger stilede paa den fulde bevilligede Summa, omendskiøndt Laanets Udbetaling ikkun følger i visse Terminer. Dette skeer især til Creditkassens Sikkerhed i Henseende til den engang med Skyldnerne trufne Aftale. Pandtet hefter paa denne Maade for den hele udeelte Sum; naar derimod Forskrivningen enhver Termin blev forandret, saa torde vel imellemstunder det Tilfælde forekomme, at Skyldneren imidlertid optog andre Kapitler, og kunde ikke skaffe Creditkassen den lovede Sikkerhed. Tillige fordredes da til hver Termin en ny Tinglysning, som vilde være skadelig for Skyldnerens Credit, og unøddvendigen forøge Forretningerne i Expeditions-Comptoiret. Imidlertid maatte paa den anden Side Skyldneren

sæt-

sættes i Sikkerhed, naar han paa een Gang forskriver sig for en Summa, som han kan efterhaanden modtager. Dette skeer ved en Revers fra Directionen, hvori den angiver den virkeligen udbetalte Summa, og forsikkret, at, saalænge den Revers existerer, skal den hverken for Kapital, Renter eller Afdrag nogensinde giøre større Fordring end den, hvortil den udbetalte Summa berettiger den. Ved de følgende Betalingsterminer bliver mod den forrige Reverses Udlevering en ny igien udstedet, som lyder paa den da udbetalte Summa.

Directionens aarlige Beretning.

Ved ethvert Aars Udgang foredrager Finantcekollegium Kongen en omstændelig Beretning fra Directionen, hvori den giver alle fornødne Oplysninger over Kassens Tilstand. I denne Beretning vises, hvorledes Kapitalfonden er formeret eller formindsket, hvad der er indkommet i Renter, og hvortil dette er anvendt. Tillige anføres alle i det forløbne Aar bevilgede Laan, tilligemed den derfor stillede Sikkerhed. Desuden angives omstændeligere Øiemedet, hvortil Pengene ere tilstaaede, i et særskilt Bilag. Kongen pleier da i Almindelighed at approbere hvad Directionen efter de foreskrevne Regler har foranstaltet. Finder

den

den det i et særdeles Tilfælde raadeligt at afvige fra disse Regler, saa skeer det aldrig uden efter en umiddelbar Kongelig Resolution, efterat Sagen forud udførligen er bleven foredraget.

Directionen har udbedet sig Tilladelse til at lade trykke de Bilage til den aarlige Beregning, hvori der gives fuldstændig Underretning om ethvert Laans Diemeed især. Ogsaa her synes Publicitetet at være det virksomste Middel til at erhverve almindelig Tillid for en Anstalt til almindelig Nytte. Det er ikke mueligt at nogen Partiskhed skulde være at befrygte, naar det offentligen bekiendtgiøres, til hvem, og til hvad Creditkassen har udlaant. Men Directionen kan og, med den beste muelige Omhu være bragt bag Lyset; enhver vilde i det mindste i saa Fald blive underrettet om de Grunde, efter hvilke den handlede. I denne Betragtning har man herved et nyt Middel til Control mod Skyldnerne. De skulde skamme sig ved at lade Pligter uopfyldte, som de for det hele Publicums Øine havde paataget sig. Directionen vilde i modsat Fald ogsaa snart blive underrettet om Laanet inden den bestemte Tid var anvendt til det angivne Øiemeed, og om Omkostningerne vare beregnede i Overeensstemmelse med Sandheden eller ikke. Paa denne Maade blev den sat i Stand til at treffe de fornødne Mesurer, for at holde

Skyld-

Skyldneren til sin Forpligtnings Jagttagelse. Den samler Erfaringer, som i Fremtiden i lige Tilfælde kunde være den meget nyttige. Tilmed bliver Creditkassens Hiemeed ved deslige fortsatte Efterretninger almindeligen bekiendt, og mange drivtige Godseiere torde blive opmuntrede til nyttige Foretagender, naar de erfare, at disse i lige Tilfælde blive understyttede ved Laan af Creditkassen.

Til — — —

Min Ven!

De har tilladt mig, at meddele Dem et Udkast af mine Tanker over en Sag, som jeg ønskede at see offentligen og for alles Øine afhandlet. Det angaaer det feilfulde, det hensigtstridige ved en Gienstand, som desværre i den fordærvede Menneskehed hører med til det nødvendige Onde, men hvorved Indretningen er langtfra efter Menneskevennens Ønske.

Skulde De ei giette, at det er Fængslerne jeg taler om:

De ces endroits affreux, ces Temples de vengeance,
Qui rassemblent souvent le crime & l'innocence;

og skulde jeg vel smigre mig for meget, naar jeg troede, at De, min Ven, og enhver, som redeligen

ligen har Menneskeheden kier, ville finde mine Bemærkninger retfærdige. Det er ikke om det eene eller det andet Sted især at jeg taler, men om det Almindelige; thi overalt, saavidt jeg har været, har jeg endnu ikke antruffet noget Fangehuus, der har giort Herskerens Menneskekierlighed, eller Statens Øvrighed Ære. Gyser ikke den reisende Philantrop over den Elendighed, som han finder i disse Bevaringssteder, ogsaa midt i de meest oplyste Lande, i de skiønneste Stæder. Snart er det Huller under Jorden, hvor den der indsluttede Ulykkelige ikke seer Dagen, neppe kan røre sig, og i bogstavelig Forstand ædes af visse Insecter; snart er det Forvaringssteder, hvor i et utroeligen indskrænket Rum ofte en saadan Mængde Fangne er sammenpersset, at de forsmægte af Mangel paa Luft, og udstaae al den Marter, man med den heedeste Indbildning i et saadant Giemme kan forestille sig.

Og er da dette Straffesteder for arme Misdædere? Nei! blot Forvaringssteder, hvor et sielden den Uskyldige lider Skiebne lige med Misdæderen, og i hvis Selskab den første ligesaa ofte har den Ulyksalighed, frikiendt at udgaaes med et langt mere fordærvet Hierte, end han blev bragt derind med, foruden det, hans physiske Tilstand imidlertid har liidt ligesaavel som den moralske.

Betænker man nu Criminalprocessernes paa de fleste Steder saa overmaade langsomme Gang, saa maa man være ganske uden Følelse, om man ei med sandeste Græmmelse seer disse ynkværdige Skabninger, der dog stedse ere vore Medmennesker, saa haardt behandlede.

Med hvor liden Møie og Bekostning kunde ei ethvert Sted indrette sine Fængsler paa en hensigtsmæssig Maade. Ei allene Howard, men ogsaa flere Menneskevenner have talt om, have skrevet om, have foreslaaet Midler til Forbedring i, have forestillet og beviist Nødvendighed af saadan Forbedring i Fængselanstalterne; og dog veed jeg deraf ingen anden velgiørende Virkning, end at man har roest deres Ider; det er for Resten paa de fleste Steder blevet ved det Gamle, og det i vort Aarhundrede, paa en Tid, da alle broute af Menneskekierlighed.

Maatte dog de, til hvilke unge Førsters Opdragelse er betroet, giøre disse Ynglinge personligen bekiendte med de Elendigheder, hvis Afhielpning, hvis Forebyggelse dog burde være deres Tilværelses Hovedbestemmelse. Maatte de giøre det tidlig, endnu i de unge ufordærvede Aar, da Hierterne, endnu ei hærdede, kunne imodtage de gyselige, men velgiørende Indtrykke. Maatte de saaledes lære at kiende den Jammer,

der

der herſker i Fængslerne, og ogſaa for diſſe ulykkelige Indſpærrede vække Følelſer i det bløde Bryſt, der tidlig eller ſildig kunde yttre ſig i Handling og Foranſtaltning ogſaa for diſſe Elendigheders Standsning. Hvor ſtort Anſvar have et hine paa ſig, ſom have Magten i Hænderne til at lette de Fangnes Ulykker, og at ſkaffe dem taalelige Opholdsſteder. Det er ſandt, den daglige Beſkuelſe hærder med Tiden det ømmeſte Hierte; men ſaa vidt kommer det dog vel aldrig med en god Mands Siel, at den ſkulde vænne ſig til, ved ſlig Anledning ganſke at unddrage ſig den Pligt, den er Medmenneſket ſkyldig.

Vi ere i vort Decennio ſaa ganſke overſvømmede med periodiſke Skrivter, at man paa mange af diſſe Journaler nokſom kan ſee, hvor ſuurt det bliver Udgiveren at fylde ſine Blade. Hvorfor finder man desuagtet ſaa faa Opſatſer om ſaa almeennødvendige Forbedringer, ſom Fængslernes? Hvi fremkalde ikke noget af vore velgiørende og menneſkekiærlige Selſkaber Priisſkrivter, angaaende diſſe Forbedringers bedſte muelige Iværkſættelſe, til Frelſe for ſaa mange forſmægtende Skabninger, ſom desuden alt høre blandt de ulykkeligſte, da de ere berøvede det dyrebareſte Gode, Friheden?

Hvad mener De, min Ven! vare deslige Opgaver ikke nyttigere, end Undersøgelser og Udgrublinger om hiint eller dette, maaskee alt for et Par tusinde Aar siden bortdøde Folk, dets Sprog, dets Skikke?

Jeg for min Deel gaaer aldrig forbi noget Fangehuus uden Gysen, da jeg saa mangefold har seet, hvor lidet overeensstemmende med det egentlige Øiemeed de der forvarede Mennesker blive behandlede; og saa længe der, i vort saa herligen udraabte Tidsrum, intet tænkes, og endnu mindre arbeides, paa en saa væsentlig Sag, saa er min Troe til den Oplysning og den Menneskekierligheds Udbredelse, hvorom man snakker saa meget, endnu ikke stærk.

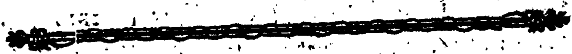
Komme vore Store engang til at føle, at deres Troner ere ei saa ophøiede, uden for at de desbedre kunne oversee deres Undergivnes Tarv og Trang, saa vil det i meget gaae bedre, end det gaaer. De lavere Stænder ville følge hines Exempel, og mange efterkomme deres Pligt med meere Iver, medens de nu behøvede Tvangsmidler for at holdes dertil.

Saa har jeg tænkt i denne Anledning. Hvor inderligen ønskede jeg, at denne min Skiærv maatte opvække en dueligere Talsmand til at plaidere med Veltalenhed og Sandheds Fynd en

Sag,

Sag, for hvilken der hver Dag, hvert Øieblik opstiger saa mange Sukke til Himmelen.

Jeg er ꝛc.

Ceyx og Alcyone.

En Fortælling af Ovids Forvandlinger.

Te dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

Virg. Georg. IV.

Slægter paa Slægter have beboet Jorden, ligesom Bølger rulle over det brede Havs Bredde, opsluge den eene den anden, og lade intet Spor tilbage. Men endnu ere Ceyx's og Alcyones Navne Kierligheds og Troeskabs Venner hellige. Af dem, siges der, laante Empedocles sin Lære: Kierlighed er Guddom, dens besiælende Ild er Skabningskraft. Han laante denne Lære af dem, og fandt dens Sandhed hos sig, men ei meer i den Verden omkring ham; da flygted' han til Ætnas Toppe, og træt af den elskovløse Verden styrted' han sig i Vulcanens Svælg.

Jngen Mand elsked' meere troe end Ceyx, ingen Pige elsked' ømmere end Alcyone; dog bekiendte Sorgen, og forte Forestillinger, Sorgens

gens Ledsagerinder, Ceyx Phantasie. Ofte maled' sig for hans Billedet af en elsket Broders Skiebnens Offer. Maaskee blanded' sig og i hans Tungsind Anelse af egen Fare; thi, ak, den uundgaaelige Skiebne hefter sig til den Ulykkeliges Hæle, og griber ham, som Slangen den ængstligen skrigende Fugl, der forgieves flaggrer i Kredse omkring Stammen af det Træe, ved hvis Fod Slangen ligger, seer sin Skiebne, og dog, med hoitklapprende Hierte og bævende Vinge, flyver i dens aabne Strube.

Saa søgte Ceyx Roe der, hvor den bittreste af alle Lidelser ventede paa ham. Den Ulykkelige! Forgieves bød ham Alcyones af Elskov bolgende Barm Lindring i hans Sorger; forgieves hendes skionne Haar at aftørre hans Taarer; hendes blide Øie, hendes Følelser at berolige ham. Han troede, allene høiere Magter kunde helbrede ham, og han søgte Hielp hos den delphiske Apol. Hvor ofte, ak, hvor ofte blænder Drømværk og sværmende Phantasie Mennesket, og drager ham bort fra egen Krafts sikkre Støtte!

I, som iiled' bekymrede, at trøste Eders Ven, I kiende den Veemod, naar den Ulykkelige, følesløs for Venskab, styrtede sig i den Afgrund, af hvilken I vilde redde ham. — Saa bestormedes og Alcyones Bryst af den dobbelte Smerte,

nu

nu første Gang at see sin Kierlighed kraftløs mod Ceyx Lidelser, og nu den Stormenes og Bølgernes Kamp, der trued' hendes Elskede. Forgieves skued' hendes vaade Øie op til Ceyx, da han aabenbared' hende sit Forehavende, at seile til Delphos. Bleg og veemodsfuld forsagte hun at tale; hendes Bryst var for fuldt; intet Suk lindred' hende. Endeligen styrted' heede Taarer af Øinene, og hendes Sukke trængte sig frem. Ak Ceyx! raabte hun, kan du forlade mig? Har jeg fortient dette af dig? Snart aandede hun stille Elskov, snart vild hun skildrede Havets Bølger; nu slynged' hun sig med Ømhed om Ceyx Bryst; nu greb hun ham med stærken Haand, at holde ham tilbage. Ceyx saae hendes Taarer, og græd; han voved' ei at slaae Øiet op; hans Skiebne rev ham bort. Forgieves ønsked' hun at ledsage ham til Skibs. Med venlige Ord overtaled' Ceyx hende at blive tilbage. Er dig ei, sagde han, to Maaneders Fraværelse taaleligere, end en bestandig Kummer. Lad mig allene reise; snart føre mig Elskov og Roe igien tilbage til dig.

Kierlighedens smiggrende Ord bragte Alcyones Modstræben til at hvile. Hun fulgte sin Ceyx til Havbredden, saae de løftede Aaret, saae de svolmede Seil; da blegned' hun, segned' træt-

los ned paa Havbredden, og laae afmægtig i Skilsmissens Smerte.

Ceyx besteg Skibet; Seilerne iilede at afkorte Skilsmissens Smerter. Imidlertid styrkede sig igien Alcyone, reiste sig, og udstrakte sine Arme, som for at holde Ceyx tilbage, eller i det mindste engang endnu omfavne ham. Ak, alt langt borte saae hun ham paa Skibets Stavn, vinkende til sin Elskte med Haanden. Han saae ei meere hendes Taarer, hørde ei længer hendes Raab. Længe stod hun, og troede i den fierne Skye endnu at kiende de hvide Seil.

Men endnu større Smerte biede paa hende i den eensomme Vaaning. Overalt fandt hun Ceyx's Billed', og Erindring om forrige Tider. Der, hvor de havde siddet, hvor de havde talet med hinanden, hvor ingen havde været Vidne til de to med hinanden evig forbundne Elskendes stille Kierlighed, der runde nu Alcyones eensomme Taarer. Naar den lange Kummer udkommede hendes Kræfter, og Søvnen, de Bedrøvedes Ven, loved' hende Lise, saae hun Ceyx's Billed, hvorledes han, hendes troe Brudgom, rundt om hende oplivede alting, som for hende var øde, da hendes Elsker var borte. Palladset, med dets Haver og Lunde, syntes hende da, som Paphos Vaaninger, opfyldte med Fryd; men snart flyede

Søvnen det høigende Bryst, og ængstligere føled Alcyone sin eensomme Opvaagnen.

Saa sørged' hun, medens Ceyx med fulde Seil iiled' bort. Allerede var Skibet i det aabne Hav. Søefolket henlagde Aarerne, og overlode den gunstige Vind de udfoldede Seil. Lige langt borte vare begge Siders Strandbredde, da ved Nattens Indbrud Vindene stærkere hævede sig, og Havet bedækkedes af det hvide Skum. Styrmanden befoel, at binde Seilene ind; men Stormens og Bølgernes Brusen hindred' hans Befalinger fra at vorde hørte. Skibets Vaklen i Stormen udriver Seilene fra Søemandens omfattende Arm, medens han af alle Kræfter stræber at binde dem ind, og andre at inddtage Aarerne, eller at sætte Brædder ved Skibets Sider, for at standse den indstyrtede Søe, eller udpompe det alt indtrængte Vand. Stormen tiltager; Bølger støde paa Bølger med uhyre Bulder. Skipperen staaer forladt af sin Kunst; hans Bestræbelser ere afmægtige. Skibsfolkets Skrig, Masternes Knagen, Tougenes Hvinen, de paa Skibet uophørlig indstyrtende Bølgers brølende Drøn, Stormenes Hylen, Tordönernes Rullen, udbrede Angst og Forvirring. Havet, snart jevnt og sort som Styxflodens Vande, snart hvidt af det brusende Skum, slynge Skibet fra Bølgernes

Øverste ned til det aabnede Svælgs farvede Sand, og Skibet, en Bold for Bølgerne, følger enhver Bevægelse. De rystede Planker og Bielker knage, som en med Muurbrækkere anfalden Stadsmuur. Vandet styrter over Dækket, og flyder i Strømme hen derover. Skyebrud i faldende Regnstyrtninger synes at blande med hinanden Skyer og Bølger, Himmel og Hav. De alt af Søevandet tunge Seil nedkastes af den strømmende Regnflod. Ingen Stierne glindser paa Horizonten; Tordenskyens Mørke fordobler Nattens, som kun giennemkrydses af Lynstraaler, der synes at sætte Luft og Hav i Flammer. Uophørligen bestorme Bølgerne Skibet, som Angriberne en Stad: Utallige følge paa Utallige, de aabne sig en Vei, endeligen opklavrer en paa Muren, springer over den, andre følge ham, og bemægtige sig saa den beleirede Stad. Saa styrte Bølger paa Bølger; endeligen ruller en frem, den stærkeste af dem alle, hæver sig paa alle Sider, og overstrømmer Skibet. Forfærdet staaer hver Søemand, og seer nu i den sig nærmende Bølge sin uundgaaelige Død. Een overlader sig Taarer, en anden staaer forsteenet af Skræk; her byde opløftede Hænder den indhyllede Himmel spildte Løvter; der vaagner forgieves Længsel efter de fædrene Hytter i det hielpeløse

Bryst.

Brystet: Fædre, Brødre, Ægtefæller, Børn male sig for Sønners, Brødres, Fædres, Ægtemænds ængstlige Blik, nu da de alle tabe alt. Ceyx rører eene Tanken om Alcyone; han nævner kun hendes Navn; han begræder, at han for evig taber hende, og føler endnu en, skiønt bitter, Fryd i den Tanke, at hun ei deler Faren med ham. Gierne vilde han endnu hefte sine sidste Blik paa sit Fædreland, sin Borg, sin Husfrues; men Mat og Afstand betage ham og denne sidste Trøst. ... Nu brækker et Windstød Masten; en Bølge slynger Roret bort; en Søestyrtning overs-vømmer Skibet; Bielkerne brækker med en Bulder, som naar Athos og Pelion styrtes i Havet; synker Skibet i det slugende Hav. Mange paa een Gang begraver Afgrunden; nogle gribe Skibets afbrudte Stykker for at forhænge sig Døden. Ceyx fatter et Brædt, ønsker endnu for Alcyone at leve; efter hende sukker han, i det han besværger Stormen at berolige sig, og den Morg'nen forkyndende Stierne at frembryde af Skyen. Stormen forkaster hans Suk; uden Redning ønsker han, at en Bølge maa i det mindste bære hans Liig til Trochinæ, hans Hiem, og troer, kierligen blandet, at end han vilde fornemme det, naar Alcyones Hænder beskikked dets Jordefærd, eller hendes Taarer vædede hans Askes Urne.

Urne. Imidlertid farer en Bølge over ham hen, og slynger ham ned i Dybet.

Alcyone anede ei hendes Ceyx's Skiebne; hun talte hans Fraværelses Øieblikke. Huuslig beskiæftiged' hun sig, med at ordne de Klæder, hun til hans Tilbagekomst bestemte for ham, og dem, i hvilke hun havde foresat sig at modtage ham. Daglig frembar hun for Guderne sit Offer, og fornemmelig for Juno, den første blandt Gudinderne. Med Blomstre bekrandsed' hun det Alter, ved hvis Fod hun anraabte om Held for hendes Elskede: Før ham lykkelig, bad hun, før ham fuld af Elskov tilbage til min Barm. Intet andet Ønske bævede blandt Sukke fra hendes Læber. Ak, dette Ønske, dette eeneste var spildt.

Juno saae, fuld af Medynk, de spilte Offre. Hun kaldte Himlens straalende Budskaberinde: Gaae, sagde hun, Iris, til Søvnens Pallads, og befal ham, at forkynde Alcyone i Drømme Efterretningen om hendes sørgelige Skiebne. Strax i Glands vandred' Iris over Himmelens Bue, der betegnede hendes Vei, og kom til den sovende Guds Fieldgrotte.

I Cimmeriernes Land er en viid Biergkløft, i hvilken Solens Straaler aldrig trænge. Stedse omgivet med dunkle Skyer giennemskinner neppe et

tvivls

tvivlsomt Tusmørke, til at skille Dagen fra Natten. Hanens tilige Sang forkynder her aldrig den frembrydende Morgen; ei bevogte her Hundenes Giøen eller Giæssenes Skrig de stille Vaaninger, eller forstyrre den natlige Roe. Intet Dyr nærmer sig; kun Nattergalen, hidlokket af den hellige Dunkelhed, forsøgte at istemme sin sildige Sang, men Søvnen overvældede Sangerinden, og tiende slumred' hun ind blandt Grenene, dem ingen Zephyr bevæged'; ingen Luftning vuggede, og blandt hvilke selv Nattens Fugl ei flaggrede om. Kun risled paa steenigt Leie en eenstonende Strøm, og indbød til Roe med inddyssende Surren. Dens Navn er Forglemmelsens Strøm. Ved Grottens Indgang voxe Valmuer, og andre narkotiske Planter, den drypper af indslumrende Safter, som Natten med Omhu indsamler, og udspreder paa Jorden. Ingen larmende Dør lukker Hulen. I den hviler Søvnen paa en Ibenholts Sæng omgiven med sorte Gardiner, paa Atlasses Puder, og svulmende Duun. Rundt om den staae i tusinde efterlignende Skikkelser de billedrige Drømme, tæt som Lundenes Træer, eller Agerens Ax. Iris svævede hen mellem disse Phantomer, og nærmed' sig Søvnens Seng. Glandsen af hendes Dragt udbreded' i Hulen et der usædvanligt Lys; den opvaagnende Søvn

kiendte

kiendte den himmelske Gesandtinde, aabnede de tunge Öienlaage, forsøgte at reise sig op, og sank sovende tilbage paa Leiet. Ofte sank Hagen ned paa Brystet, medens han søgte at muntre sig; endeligen flytted' han Hovedet paa Armen, og spurgte om Gudindens Befalinger. Hvilende Guddom, sagde Junos Tienerinde, du, som ingen Kummer krænker, og som meddeeler de dødelige den Fred, du nyder selv, naar Arbeid og Elendighed have udmattet dem! befal den Drøm, som forkynder Sandhed, under Ceyx's Billed' at aabenbare Alcyone sin Skiebne. Iris taug og svævede bort. Allerede betyngedes hendes Öielaage, og allerede begyndte den alt betvingende Søvns Magt at overvælde hende, da hun igien betraadde sin farvede Bue.

Blandt Drømmene kaldte Søvnen kun Morpheus, den beqvemmeste til at efterligne Gang, Stilling, Udseende, og selv Talens Tone. Han blender Menneskene med fuldkommen lignende Billeder, ligesom den Drøm, Guderne kalde Jcalus, og Menneskene Phobetor, antager Dyrenes Skikkelser, og ligesom Phantasus omskaber sig til Fielde, Strømme, luftige Skyebilleder, for at henrive Menneskenes Indbildningskraft til Syner af useete Chimærer: disse Blendere boe i de Stores Palladser, og nærme sig aldrig Folkets Hytter, hvor den jevne Sands holder dem ude.

Søv-

Søvnen udstrækker sine Arme, gisper, nedsænker Hovedet paa sit Bolster, og indslumrer igien, medens Morpheus i Nattens Dunkelhed nærmer sig Alcyones Pallads. I det han træder ind i hendes Kammer, aflægger han sine Vinger, og antager Ceyx's Skikkelse. Sørgelig, bleg, døende, uden Klæder, med dryppende Haar, træder han frem for Alcyones Seng, og læner sig derpaa. Taarer nedrinde over hans Kinder. Med en Døendes Stemme, men af endnu ganske Ceyx's Stemme, taler han til Alcyone: Alcyone! kiender du ikke din Ceyx, eller har allerede Døden forvendt mine Træk. Kast dine Blik paa mig; see Skyggen af den, som engang var din. Mig begrove det ægæiske Havs Bølger. Staae op, Alcyone! begræd den ømmeste af alle Elskende! ifør dig Sørgedragt, og lad ei min Skygge, uledsaget af dine Taarer, stige ned til Skyggernes Rige!

Alcyone troede i Søvne at høre sin Ceyx, at see sin Ceyx. Stilling, Tale, Blik, Gang, alt kiendte hun igien. Hun styrter sig frem. Med dybeste ømmeste Veemod vilde hun omfavne ham. Af kun en Skygge omfavnede de udstrakte Arme; en Skygge, som forsvandt i hendes Omarmelse. Hun vaktes ved hendes eget høie Klageskrig. Skrækket foer hun op af det taarevædte

undte Lefe; Opvarterinderne i Forgemakket hørde hendes Raab. Endnu søgte Alcyones Blik hendes Elskede der, hvor han forsvandt; endnu stod han for hendes Dine; men da hun ei saae ham meere, overvældedes hun af sin Smerte; hun sønderrev sine Klæder og sine Haar, hun slog sit Ansigt og sit Bryst. Nei, sagde hun til hendes Amme, som jamred' sig over hende, Alcyone er ikke meere. Ceyx er borte, Alcyone med ham. Jeg saae ham, jeg kiendte ham. Her, her stod han; ak! ei mere den Mand med det blide elskovsfulde Blik; forandret, dødbleg, med dryppende Haar! Jeg vilde omarme ham — en Skygge — Nu betog Smerten hende Stemmens Brug, og ofte havde Sukke afbrudt hendes Ord. Neppe skinned' det af den fremhrydende Dag, førend hun iilede hen til den Strandbred, hvor Ceyx forlod hende. Her, tænkte hun grædende, stod han sidste Gang. Her omarmed' jeg ham — for sidste Gang! Her besteg han Skibet! Hvor fuldt var alt den Gang mit Hierte af tilkommende Ulykkes Varsel.

Ofte saa hun ud i det Fjerne, hvor Ceyx med Haanden havde vinket ad hende. Snart blænded' hende en sød Forhaabning. O kom han tilbage; o forsvandt Nattens skrækkende Syner i den Fryd, at see ham igien! Snart henred hende

den

den meest nagende Kummer, og skaanede ei det blødende Hierte. Bævende som den Flygtning, Døden forfølger, saae hun efter ethvert sig i den fierneste Himmelrand visende Seil, eller enhver af Bølgerne opstigende Skyeplet. Nu opdagede hun langt borte noget, som svømmede mod Havbredden. End kiendte hun det ei, snart saae hun det var et Liig, snart malede hende den skrækkeligste af alle Phantasier hendes døde Ceyx; og nu, ak, nu kunde hun ei mere bedrage sig; og saa i Døden kiendte hun ham uden Feiltagelse, ham, hendes døde Ceyx. Havet bar ham hen mod et deri langt ude beliggende Taarn, som Bølgerne bestylled'. Som bevinget iilede Alcyone op paa Taarnet. Det er ham, det er ham, raabte hun, med udstrakte bævende Hænder. Han kommer, han kommer, og fordrer sin Alcyone. Fuld af Fortvivlelse styrted' hun sig ned af Taarnet, førend de efteriilende kunde komme hende til Hielp, omfavned' med trofast Arm det svømmende Liig, og sank med sin Ceyx's Liig i Dybet.

De grædende Ledsagerinder optoge begge Liig. Een Urne samled' begge de Elskendes Aske. Den dækked' et Monument, paa hvilket Alcyone var bildet; Iisfuglen, Sindbilledet paa den ægteskabellige Troskab. Langt ude paa de skarpe Klipper over Havet bygger sig endnu Alcyone sit Reede;

og udklækker sine Æg i syv Dage, i hvilke ingen Skye og ingen Storm truer Havet.

Kongen og hans Vindve,
en perennerende Historie.

Qvamdiu pauculo homines contenti fuere, tamdiu res ex sententia successere.

In Concilio Boloniensi 1533.

Der var engang en Konge; han havde et stort Land fuldt af Stæder og Landsbyer, Skove og Søer, Marke og Enge, foruden frie Udsigt i det aabne Hav. Han havde ogsaa et stort Huus med tykke Mure. Man havde kunnet pine Folk ihiel udenfor, uden at han havde hørt det.

Det ubehageligste for Kongen var, at han boede meget mørkt; det var nu heller ingen Under: thi hans Værelser stødte allesammen til en lang Gang, hvor der var en evindelig Støv, og som havde, hvilket virkeligen synes sælsomt, ingen andre Vindver, end ud til denne Gang.

Jeg er færdig at qvæles, sagde engang Kongen en smuk Foraarsdag. Deres Majestæt vilde allernaadigst behage, svarede een ham, at lade et Vindve lukke op. Det hielper intet, svarede Kongen; der trækker just Qvalmen og

Dam-

Dampen ind, og Udsigten i den lange Gang paa de Gammeldags-Kjæse er mig for længe siden bleven modbydelig.

Kan man da ikke, spurgde, ved et af de til Hove sieldne naturlige Indfald, en af Hofbetienterne, kan man da ikke lade aabne et Vindve ud til den frie Luft?

Kan man? gientog Kongen.

Man maae forsøge det, svarede Betienten.

Alle Lakeier, Pager, Kammerjunkere, og andre unge Hoffolk fandt Forslaget fortræffeligt. De klogeste blandt dem udkastede vidt udseende Projecter; den eene tænkte paa at blive Grand Maitre af Vindvet, den anden for det første at udnævnes til Over- eller Under- Vindve- Op- eller Tillukker; og de, som vare mindre ærgierrige, haabede at faae Leverancen af Glas, af Træe, af Klude til at pudse Vindvet med, og desliges. Alle Speculationerne grundede sig paa Landets Bedste og Kongens Interesse.

Gammeldags-Kjæsene i den lange Gang vare ved disse nye Opfund af de unge Mennesker slet ikke vel til Mode; og satte de sig derfor af alle Kræfter mod dette nye Vindves Anlæg. Deres Tienestiver tvang dem til allerunderdanigst at forestille, hvorledes det stærke Lys vilde blende Hs. Majestæt Øinene, og den frie Luft foraar-

 sage

sage Allerhøiistsamme Hoste og Snue; saa det altsaa vilde være ude med Staten, om dette nye Vindve kom i Stand.

Aristocratismen, som alt fortreffeligt i Verden, har sine ulykkelige Øieblikke. Nu blev Staten sat paa Spil, og Vindvet giort.

Men som Aandens Nærværelse ikke forlader den store Mand, selv i Nødens Øieblik, saa fattede og strax en af dem med Gammeldags-Fjæsene en ham værdig Beslutning, da Vindvets Anbringelse var bleven nafvendelig. Han paatog sig, af pligtskyldig Lydighed for Kongens Villie, Vindvets Anlæg, og bragte det derhen, at Vindve-Departementet, hvori han foreslog nogle Bisiddere, blev ham overdraget.

Da Vindvet var nu færdigt, blev der en stor Jubel. Kongen aandede friere, og hans Kammer var lysere end tilforn.

Dog, ethvert Gode har sit Onde med sig. Vindve-Ministeren var noget tyk, og naar han, som han aldrig undlod, stod hos Kongen i Vindvet, gav han Hs. Majestæt mægtige Engstelser. Disse formeredes derved, at der neden for Vindvet forsamlede sig en Mængde Mennesker for at see Kongen, og at bemærkes af ham. Dette Skuespil henrykkede Kongen i Begyndelsen. Men lidt efter lidt forgiftede Klyngens Uddunstninger Luften,

og

og da nu alle Gammeldags-Kjæsene fra den lange Gang ogsaa trængte sig til Vindvet, og trykkede Folket af Veien, opstod der en Dunstskye, der giorde Kammeret ligesaa dunkelt som forhen.

Kun det første Skridt er besværligt. Vindve-Ministeren befandt sig saa vel ved sit Departement, at flere kom paa det Indfald, at have et Vindve. De indsaae, at den, der stod med Kongen i Vindvet, kunde, ligesom Manden med Troldlygten, give Billederne derudenfor hvad Forklaring han vilde, og at Kongen egentligen ikke saae af Vindvet, men af Ministeren.

Neppe var man bleven dette vaer, forend snart den ene, snart den anden til Statens Bedste foreslog et nyt Vindve. Enhver havde sine gode Grunde; een viiste denne, og en anden hin Point de Vue. Her var en Udsigt til Havnen, der en til Fæstningen; her en Skov, der en frie Kornmark; og siden alle disse Udsigter virkeligen vare skiønne, opkom der snart en Mængde nye Vindver.

Ulykkeligviis vare alle de med Gammeldags-Kjæsene i den lange Gang meget tykke Mennesker, og enhver Vindve-Minister ansaae sit Vindve som enÆrespost, som han aldrig maatte forlade, og som han saaledes maatte forvalte, som Savoyarden sit Kikhul, igiennem hvilket han for Penge lader Folk kikke i sin Kasse.

Maingen Konge havde ladet sig dette befalde, men endeligen kom der en, som vilde bryde Kassen itu, og besee den inddendig, eller, for ikke at tale figurlig, som faldt paa, at gaae ud af Kammeret, og ei mere at see igiennem Vindvet, men udenfor under frie Himmel, hvad der gik for sig. Da blev der en Løben. Vindve-Ministrene, Sammeldags-Fjæse:c, vidste ikke mere, hvorledes de vare deran; den ene trak Kongen hid, den anden trak ham did. Alt, hvad Deres Majestæt seer, sagde den eene, er blot Traadmænd, bevægelige Dukker, Mounquies, til at dreie omkring til høire og til venstre; den anden sagde: der er intet Godt ved Mennesket uden hans Pengepung, kun den maa Deres Majestæt hefte Øinene paa. Som man forsikkrer, sagde ingen: de Folk derude have Hoved, Hierte, Forstand og Mod; Deres Mejestæt maa søge at bøie dem til ædle og gode Hensigter, da, og kun da, kunne de udrette store Ting; og dette er gode Konger let. — Den frie Konge var i Førstningen lidt forvildet; endelig traf han engang paa en Bonde, og spurgde snart om dette, snart om hiint. Bonden, som ikke vidste at forklare sig, sagde i sin Eenfoldighed: Deres Majestæt maae besee det ved Lyset. En Hofmand smilede; hvor plump, sagde han, er den Karl. Kongen blev opmærksom ved Bondesvaret. Det

gik

gik ham, som Newton, hvilken der faldt et plumpt Æble paa Næsen, og aabnede ham en Udsigt i Sphærernes Løb. Han tænkte, det kunde vel ikke være saa tilde, at beske alting nærved; og saasnart han begyndte derpaa, siger man, gik der en stor Fabrik ind, som man havde anlagt for at fabrikere Ledebaand, at lede Kongen med under Armene i den frie Luft, af Frygt for at han ikke kunde gaae eene. Kongen blev adskilligt vaer ved Menneskene, som ellers ingen havde ladet ham bemærke, og Gammeldags-Fjæsenes Race tabte sig. Man paastaaer, at under hans Regiering vare ingen saadanne Revolutioner muelige, som de, der nu forefalde i Frankerig. Dette har vel i vore Dage, da Cocarderne saa saare komme i Moden, ikke at lade af Syne; men jeg troer, at alt, hvad jeg her troelig har fortalt efter, er kun en kold Legende, og at Aristocratismen er det beste, vi have; hvorfor jeg og af ganske Hierte holder med Gammeldags-Fjæsene, og vaerer enhver ad mod den frie Luft, og mod det klare Dagslys.

Olaus Retsaa.

Ei stolte Ruiner til Sange mit Bryst
Oplued', til Helte ei stærk at beromme,
Min Sang er du Hoi, hvor ved barnlige Lyst,
Fremflygtede Tiden i yndige Dromme,
Hvor ofte fra Stadens bedovende Larm
Mig, bortet til sodeste Folelser, rykked'
Du hen i Naturens sodtfavnende Arm,
Og borte var ublide Kaar som mig trykked',
Naar hist, hvor jeg fordum din trodsende Muur
Nast hæved', jeg speided' den vaagnende Morgen,
Og skyldfrie Glæder af Moder Natur
Indstrommed' i Siælen og druknede Sorgen.

Nu skiules af Skumringens mulmende fort
Alt, snart rodmer Solen de ostlige Vanger,
Det skrækfvangre Mørke for den viger bort,
Skiont synger den yndede Skovenes Sanger
Dets Afskeed. Hoit stiger fra Engene Duft
Solvfarvet og Pragten forskionnende hindrer,
Den svinder, og nu mod den blaanende Luft
Ungdommelig Skionhed af Egnene tindrer.
Fortryllende deles det hvælvede Blaae
Af guldklædte Soel, hist den prægtig bestræber
Sin vankige Bane, velgiorende gaae
Dens Straaler til Jorden og fremskaber Glæder,
Og Frugtbarhed folger dens livnende Fied,
Frem grønnende Blomster af Sporet de byde,

Forfriskende Vekstugter fremspire med,
Og lysgrønne Knoppernes Blade udbryde.
Med Regnbuens Farver dugperlende skiøn
Hist blinker, og Markens arbeidsomme Sønner
Tilsmiler den Sæd, som alt freidig og grøn
Med spirende Haab deres Arbeide lønner.

Hist viner man Odins bedagede Stad,
Besøglet den prægtig i Længden sig strækker,
Fra Færde og rasende Havstorme glad
Dans Havn tilbød Tryghed for gyldene Snekker.
Nu er den ei mere; thi Rækker af Aar
Omskiftede vældig til græsrige Enge
Dens Bølger, og sorgløse spøgende Faar
Sig gotte i Klever, hvor Skibene længe
Stolt flød. Hist vippe med vindspændte Seil
Belæssede Baade paa Stigefiords Bølger
Snart op og snart ned, indtil Kysten dem steil
Bag sig for det stirrende Øie bortdølger.
Trindt Havnen bekrandses i vexlende Rad
Af Skove og Høie og blomstrende Dale;
Et Syn, hvis Indtagenhed kappes med hvad
Naturskiønt fortryllende Digterne male.
Indflettet er Krandsen med tusendfold Grønt
Til blaagraa den i Horizonten sig taber
I den blander Kirker og Gaarde sig skiønt.
Krystalklare Bæk Bredden kyssende skaber

Ulig-

Ulignelig Pragt hist, og rislende hen
Blandt Træerne Foden af Høien den væder
Befrugtende, der hvor Naturen sin Ven
Med moderlig Haand skienker skyldløse Glæder,
Som stemme hans Hierte til varende Fryd,
Og Fremtiden ei med Bebreidelser nage.
Thi ædel og reen er Naturvennens Fryd
Og Daarskaber ei mod dens Vellyster smage.

Skovkrandset hist vasker sin rolige Bred
En Søe, som med Soelstraaler guldfarvet spiller,
Ei rasende Storme forstyrre dens Fred.
Den elskede Sangerskes skiønneste Triller
Nabvelig Lundene dele med den,
Omvippede zittre paa speilklare Flade
Harmoniske Toner, og skiønnere hen
Tilbage mod Skovene klingende lade
Al Umage spildt for den talløse Flok
Af Fugle, som kiempe at giøre dem efter,
Høit skrige, og pibe, og qviddre de nok,
Men skiønnere Sang overgaaer deres Kræfter.

Hist nøisomme Fisker sig moerer med Sang,
Flidlønnende fiskefyldt Garnet fremtrækker
Af Dybet; han mættes, og føler ei Trang
Til mere; han aldrig i Barmen opklækker
Den skeelende Nid, til hans straatagte Boe

Den

Den aldrig sig vover, han stræbsom faaer Brødet
Af gavmilde Søe, og det nyder i Roe,
Og Overflod ofte hans Kaar har forsødet.

Skiøndt synger ved Landmandens møisomme Sveed
Den muntrende Lærke, han styrer nedbøiet
Det furende Jern, som med langsomme Fied
Af Hestene slæbes. — Thi aldrig fornøiet
Med Frugter som Jorden af sparsomme Barm
Frievillig tildeler, dens stræbsomme Dyrker
Tiltvinger sig mere ved seenestærk Arm,
Og Frugt af hans Flid ham til Arbeide styrker.

Tak huldeste, Dig, som saa mægtig borttog
Det trykkende Aag fra den ædleste Danske;
Med Aaget Du slaviske Laster forjog,
Hver Dansk er nu frie; thi Du brækked' det ganske.
Hver arbeider nu med oplivende Lyst,
For Stræbsomheds Frugter at høste i Tiden,
Du sikred' hans eget, og kiek han sit Bryst
For Dig og dets Forsvar frembyder i Striden.
For Dig slaaer hans Hierte, hans ædleste Blod
For Dig flyder villig, og broderlig deler
Du Faren med Danskes urokkede Mod,
Og Fædrelands-Kierlighed vældig besieler
Til Heltedyd Dig, ei den blodige Krands

Ind-

Indflettet med Torne for herskesyg Fyrste
Skal skamme Din Tinding; den være den Mands,
Som drukken af Seire, for mere at tørste,
En Plage for eget dybtsukkende Land,
Bortødsler dets Skatte, dets haabfulde Sønner.
Thi engang naar glimrerde Forhæng forsvandt
Dybtnagende Harm ham bebreidende lønner.

C. F. Primon.

Selskabs-Sang,

helliget den 15de September 1789.

Held har den Mand, som fortiener at bære
Navn af en trofast usvigende Ven!
Blid skal hans Vandel blandt Mennesker være:
Ædelt dem elske og elskes igien!
Og naar han som Solen fra Banen nedgaaer;
Hans hellige Minde i Vennebryst staaer :,:

Men da har Himlen velsignet hans Dage!
Lønnet hans Siel med den helligste Lyst.
Naar han kan trykke en vennehuld Mage
Tæt til sit aabne, sit følende Bryst,
Der svinder hans Kummer, der adles hans Fryd,
Og Sielen ophæves til Taalmod og Dyd :,:

Bun-

Bundet ved Hymens livsalige Kiede;
Stolt ved en Faders betydende Navn:
Seer han med reen, med deeltagende Glæde
Smilende Afkom i Moderens Favn;
Og priser den Himmel, som skienkte ham den,
Og Navnet af Mand og af Fader og Ven :,:

Mand, som til festlige Glæder oplivet
Føler det heelt i din henrykte Siel,
Hvad med Din Mage Dig Himlen har givet;
Hvilken en Skat af det jordiske Held!
Meddeel os Din Glæde, tag Glasset og siig:
Velsignet den Dag, da Hun fødtes for mig :,:

Dig gav og Himlen den Held at fortiene
Navnet af Mand og af Fader og Ven;
Eet er det Ønske, os alle foreent:
Længe Du nyde, Du glædes ved den!
O hør Dine Venner samstemme med mig:
Velsignet den Dag, da Hun fødtes for Dig :,:

Elegie til — —
efter Eschenburg.

Sødt Dit Minde hellig Veemod gyder
I en Siel, som ynder, elsker Dig:
Nu jeg en af disse Timer nyder,
Som kun sielden Skiebne skienkte mig.

Tæt en Rad af tunge, sorte Stunde
Leire sig omkring min muntre Vaar,
Hiebkikke glædefulde svunde,
Seent sig slæbe kummerfulde Aar.

Før jeg Dig og Kierligheden kiendte,
Flammed' alt mit ømhedsfulde Bryst;
Høit af Venskabs søde Ild det brændte,
Men kun sielden gav dets Flamme Lyst.
O hvor mange rev ei fra min Side,
Skilsmiss' Du — og Død! Din grumme Arm!
Megen Qval det blev min Lod at lide,
Sielden Glæden naaede min Barm.

Deel Du ei mit Lod i disse Dage,
Ømme Pige — græd, beklag ei mig!
Ei til tunge Taarer, ei til Klage,
Kun til Glæde skabte Himlen Dig.
O forglem, forglem hvad tidt med Blikke,
Tidt med Ord min Siel fortolkede!
See! De Qvaler, som mig nu nedtrykke,
Er' maaskee kun en Begyndelse.

Dog om eengang klædekronte Dage,
Solen liig, af Nattens Mulm frembrød,
Gode Pige! o da lad os drage
Arm i Arm den Lod, vor Skiebne bød!

Da

Da med lettede, med glade Hierter
Himlens Gunst vi nyde takkende,
Som, til Løn for overvundne Smerter,
Os sin bedste Gave skienkede.

C. O.

En Moder ved sin Datters Grav.

Mad. H. tilegnet.

Hvil da trygt i Gravens mørke Giemme,
Du min tunge Smertes korte Løn!
Dig gienkalder ingen Klagestemme,
Dig opvækker ingen vovsom Bøn.
Dog maa mine tunge Sukke stige
Fra beklemte Moderhierte frem:
Men Du skal i Saligheders Rige
Ikke sørge ved at høre dem.

Neppe saae mit glade Moderøie
Dine spæde Læbers første Smiil,
Før en Stemme fra den Evighøie
Bød det — og du sank for Dødens Piil.
Planten lig, paa Bækkens muntre Bredde,
Som for mordisk Lee hensegner mat;
Ogsaa mig den traf — thi al min Glæde,
Sank med Dig i Gravens skumle Nat.

O! hvor glad fra Verdens Sværm jeg vendte
Til min stille, min ukiendte Boe:
Her vil jeg Seraphers Fryd nedhente,
Huuslig Lykke rundt om mig skal groe,
Her skal søde Pligter tæt omhegne
Mit Paulun, hvor jeg Dig danne vil
Til en Borger her i Støvets Egne
Og til hint, som Du fødtes til.

Ei skal tilkiøbt Omhu Dig ernære.
Livet Du skal finde ved mit Bryst:
Ikkun mig Din Graad Din Nød skal lære,
Og jeg skal forstaae Din spæde Røst.
Jeg med sød Veemodighed skal lindre
Hver en Smerte, som vil nage Dig;
Og da skal Dit spæde Øie tindre
Fuldt af kierlig barnlig Tak til mig.

Kun Din Moders Omhu Dig skal vise
Veien til den sande Lykke her;
Middel til mod alle Smerter Lise,
Sikker Trøst i alle Lidelser.
Mod hver Feil jeg ømt Dig skal advare;
Til hver Dyd opflamme skal Dit Mod.
Ved min Haand Du skal undgaae hver Snare,
Som der lægges for Din unge Fod.

Med hvert Aar jeg skal Dig see tiltage
Udi Dyd og i Lyksalighed,
Og jeg skal den reene Glæde smage,
Det var mig, som den Dig bragtes ved.
Du skal voxe til Din Faders Glæde;
Dobbelt han mig elske vil i Dig,
Og i yndig rosenflættet Kiede
Vores Liv henglide lykkelig.

Søde Drøm om reene Saligheder!
Du forsvandt, med Dig svandt al min Fryd.
Evige! hvis Domme jeg tilbeder,
O tilgiv mig denne Klagelyd.
Mørk er Skiebnens Bud for Støvets Øie;
Kun ved Banens Ende alt blev lyst.
O, henkald mig snart, Du evig Høie,
Til at føle denne Sandheds Trøst!

C. D.

Bækken.

Efter le Ruisseau i Oeuvr. de la Harpe, Tom. I.

Før Elskov al min Lykke var,
Men fylder nu mit Bryst med Smerte,
Jeg Sylvia behaget har
Men ak, jeg tabte hendes Hierte!
Forlorne Held,
Som jeg ei meer skal finde!
Qval for min Siel,
Hvi svandt ei bort med dig dit Minde!

Til disse skiønne Vande, som
I Piles Skygge snelt forsvinde,
Her fordúm — ak! kun fordum kom,
Min elskte, min utroe Veninde.
Forlorne Held — — —

I disse Egnes Dunkleste,
Naar Lunden større Skygger sendte,
Drev Amor mig i Buskene
For min Tilbedede at vente.
Forlorne Held — — —

Hvert Trin af hendes lette Fod,
Naar ingen Zephir Løvet rørte,
Mit bankend' Hierte mærke lod
Den Fryd, mig hvert et Fied tilførte.
Forlorne Held — — —

O hvilken yndig Toneklang!
Med Bækkens Rislen sig foreente
Min Piges ømhedsfulde Sang
Og Kyssene, som Amor sendte.
Forlorne Held — — —

Endnu til dette kiere Sted
Uvisse Fied sig stedse vende,
Jeg finder Stedet, Kierlighed;
Thi — ak mit Øie savner hende.
Forlorne Held — — —

Tak!

Bæk! nyder du engang det Held
At skue hende paa din Bredde,
O siig da: "Ved mit Kildevæld
"Der har jeg seet din Elsker græde."
Forlorne Held,
Som jeg ei meer skal finde!
Qval for min Siel,
Hvi svandt ei bort med dig dit Minde!

C. D.

Den sørgende Stella.

Vifter sagte, milde Aftenvinde!
Glade Hyrde! dæmp din Fløites Klang;
Under Skyggerne af hiine Linde
Lyder traurig Stellas Klagesang.

Stille Veemods tunge Taarer glide
Paa den om Veninden Gravhøi ned;
Ak! thi skiøn, som Rosen sank Zelide.
Hendes Aske hvile sødt i Fred!

Tidt naar Luna giennem svale Taager
Dæmrende beskuer Støvets Blunn,
Stella her blandt mørke Grave vaager
Eensom i den stille Midnatstund.

Ofte seer hun Lysets Aander svæve
Mellem Gravens Rosmariner ned;
Hører Dødning-Krandsens Flitter bæve
Over sin Venindes Hvilested.

F.......

Ole Svendsen Bakkes Minde.

Jeg synger ei for Adelstand;
Thi Sandhed er min Sanggudinde.
Min Helt var kun en ringe Mand,
En liden Jordhøi er hans Minde,
Hvor jeg i Tanken henrykt staaer,
Og Harpens gyldne Strænge slaaer.

O Bakke! hvis Du Sønner har,
Som deres ædle Herkomst fryder,
Da sige de: Han Normand var,
Som sang vor Faders Heltedyder.
Ja, gid min Sang maa tækkes dem,
Og lyde tidt i deres Hiem!

Da svenske Carl paa Norges Grund
Med sidste Rest af Landets Styrke
Drog frem, og trued: "Denne Bund
"Snart svenske Undersaat skal dyrke.
"Skielv end, Europa, for min Magt,
"Naar Norge er mig underlagt!"

Og

Og Bakke var blandt deres Tal,
Som hørte stolt Tyrannens Tale:
Han Hærer ei anføre skal,
Han lærte aldrig at befale:
Han kunde, hvad et læres kan,
Med Glæde døe for Fædeland.

Nær ved den Egn, hvor Friheds Aand
Med majestætisk Lue brændte,
Hvor Broder af den andens Haand
Tog Faklet og sit Huus antændte.
I ukiendt Ringhed Bakke laae,
Og ikkun Landets Farer saae.

Han kiendte Norges gamle Krav,
At hver dens Søn bør være Kriger,
Ei blot den, Kongen Vaaben gav
Til at forsvare Land og Riger.
Han Sværdet greb med trofast Haand,
Og kiendte glad sin Ungdoms Aand.

Fra sorte Væg han Rissen tog,
Et ømt Farvel han skienkte Sine,
Og hen til næste Grande drog
Og hilsed' med alvorlig Mine.
Hans Iver afbrød hvert et Ord,
Hans Taarer faldt paa breden Bord.

Sit Værge nu han viser frem,
Ukunstlet stærk er denne Tale.
En Ild igiennemstrømmer dem,
Og Mod og Lyst hvert Aasyn male:
Da foer' ve Norge Troefasthed;
Saa hæderlig var ingen Eed.

Nu kiække Mænd gik tause hen,
Om end mod Tusinde, at krige.
Paa Veien mangen trofast Ven
De hilse, deres Forsæt sige;
De Normænd studsed' ei derved,
Men bød dem fare med Guds Fred.

Snart Fienden nu i Vente er —
I Field'ets Skiød en rædsom Hule,
Beqvem til List, han skuer nær,
Der bød han sine Mænd sig skiule.
At vente var dem alle Tvang,
Og hver en Stund var dobbelt lang.

Nu seer han dem at rykke frem,
Og føler forud alt sin Seier;
Han Fiender eene seer i dem,
Ei deres Mængde overveier:
Anføreren nedstyrted' død,
Saasnart et Vink af Bakke lød.

For-

Forskrækked' ilte hver en Mand,
Og strax igien tilbage vendte;
Men Bakke holdt med sine Stand,
Og Skud paa Skud imod dem sendte.
Da greb de sin Anførers Liig,
Og flydde bort enhver for sig.

En Fyrste stræber for at faae
Den første Plads blandt store Navne;
Men naar du seer en Bonde slaae,
Da vid, at han sit Land vil gavne.
Hans Been man sielden drager frem
Fra Dødings-Hob, at hædre dem.

Og Bakkes første Tanke var
Ei, om hans Daad var Hæder værdig;
Men om med den han gavnet har.
Til nyt Forsøg hans Aand var færdig.
Han søger hen til Heltes Ven,
Til Frederikshalds Colbiørnsen.

"En Hær jeg veed adlyder dig,
"Det Navn er hæderligt, de bære;
"Frivillige de kalde sig,
"Og jeg blandt deres Tal bør være.
"I Dag jeg maa veilede dem,
"Og bringe Seier til dig hiem."

Tykt Fiender hist ved Broen staae,
Med dem vi maae ved Kræfter prøve,
Om frit vi Overgang kan faae.
Den, som os vil vor Frihed røve,
I Norge selv han lære bør,
Hvad Normand kan, hvad Frihed tør.

Til deres Leir i ussel Dragt
Han efter Heltens Raad først vandrer,
For at erfare deres Magt:
Hans Aasyn intet Træk forandrer;
Han rolig gaaer og tæller dem,
Som Hiorden ved sit trygge Hiem.

Med Iilen kommer han igien,
Og fuld af Tillid kun begierer
Med væbnet Arm at gaae derhen,
Opsættelse hans Siel besværer —
Colbiørnsen æred' Bakkes Siel,
Ham Magten gav, og ønskte Held.

Med Varme, ei med vildsom Støi,
Nu Bakke sig til Striden skyndte,
Hans Aand omkring blandt Fienden fløi,
Og forud Skræk og Flugt forkyndte.
Hvert Blik af ham var som en Piil,
Hans Heftighed bar Glædens Smiil.

Som om han eene stride vil,
Man seer ham foran modig iile;
De stundom standse maa hans Iil,
For sig til Striden at udhvile.
Jeg, sagde han, jeg trættes ei,
Skiønt gammel, paa en saadan Vei.

Den gamle Mand paa Veien sad
I Kreds med sine Venners Sønner,
Og hans Indbildning malte glad,
Hvorledes Kiækhed selv belønner;
At Hytten er os dobbelt kier,
Naar med vort Blod den reddet er.

Nu lyser frem den første Dag,
Som kroner Bakkes gyldne Alder,
Da stridende for Norges Sag,
For Huus og Hiem han hædret falder —
Vee Normænd, som ei ønske sig,
At døe som han, saa lykkelig!

Den første Straale, Solen skiød
Paa Fiendens blanke Vaaben, blinkte.
Til Hæder, Seier, Kamp og Død,
Den skiulte Skiebne Bakke vinkte;
Saasnart hans Øie skimted dem,
Han raabte: Venner! Brødre! frem.

Den

Den første Trop derfor saae og stod,
Men faldt ved dares første Torden;
Kun een, som skued' Bakkes Mod,
Krøb vankelmuld langs hen ad Jorden,
Og under Broen skiulte sig —
O Helt! dig gielde skal hans Svig.

Den gamle Flodgud, fuld af Harm,
Fra Vandet saae, og Panden rynkte,
Han slog sin vaade lodne Barm,
Og Bølgerne mod Stranden slyngte;
Han lagde mangen Hinder an,
Men intet Skiebnen standse kan.

Til Bakkes ædle, stærke Bryst
Det visse Skud nu Døden sendte —
Og Raseriets vilde Lyst
Hans tappre Brødres Mod antændte.
Med tifold Skræk og tifold Død
De alle Hevnens Sødhed nød.

Den stolte Kriger segned' ned,
Og trøsted' hielperede Venner:
"Forlader mig i Herrens Fred,
"Og Edens Landsmænds Tak fortiener;
"Hen til min Hustrue og de Smaae
"Min Hilsen bringer. — Gaaer at slaae."

Man hævred' ikke Heltens Mod
Med ømme' veemodsfulde Taarer;
Han overskylledes af Blod,
Som strømmede af Fiendens Aarer.
Nu alting faldt for Normands Haand;
Ei Bøn formilded' nu hans Aand.

Blodstænkte Seierherrer gaae,
Og Sorgens dybe Sukke drage —
Paa Venners Skuldre Bakke laae,
Og hilsedes af sines Klage,
Som følte eene denne Trøst:
Han lever i hver Normands Bryst.

Rein.

Anmærkning ved et Sted i allgemeine teutsche Bibliothek, anggaende Etatsraad Zoega.

Den fortiente Mand, til hvis Forsvar dette skrives, siger i hans Forsøg om Arbeide og Handel rc. S. 98 ved en Leilighed: Hvo som paastaaer, — — — vilde først underrette sig om Statscassen kan taale at savne disse Renters Beløb i dens Indtægter, uden at Regieringen nødsages at paalægge Undersaatterne flere eller større Skatter, og tilføier herved følgende Anmærk-

mærkning :, det samme være sagt alle dem, som udtømme deres Veltalenhed og Skrivegavner paa at bevise, at Almuen burde lettes ved Eftergivelse i de ordinaire Skatter, ved Extra-Skattens Eftergivelse, og at Tallotteriet, som ingen kan nægte jo at være et i mange Henseender fordærveligt Paafund, burde ophæves. Man hører ingen af disse nidkiere Patrioter at tilbyde Staten en Deel af deres Gage eller Pension, eller at vilde udrede mere til Statens Udgipter; og ex nihilo nihil fit. Med intet kan en virkelig Afgang ei erstattes. Dette Sted har allerede Forfatteren af Recensionen over dette Skrivt i allgemeine teutsche Bibliothek *), som i øvrigt lader Etatsraad Zoegas Indsigter vederfares Ret, antaget som et Forsvar for Tallotteriet, og undrer sig, at en Mand af hans Stand og Indsigter vilde fremkomme med saadan en Undskyldning. Stedet i det almindelige Bibliothek, hvortil jeg her egentlig sigter, staaer i Recensionen af Materialien zur Statistik der dänischen Staaten 84 B. 2 St. S. 789. Recensenten taler i Anledning af et Stykke i dette Skrivt, om Tallotteriet, og tilføier: Siden Recensenten nyelig har læst, at en dansk Finanzdeputeret Zoega har i et trykt Skrivt vovet at tage

*) 79 B. 2det Stykke, S. 568.

mage Lottoer i Beskyttelse for de behagelige Indkomsters Skyld, er Haabet forgaaet ham om at see denne den danske Stats Pest udryddet, saalænge saadanne oplyste Finanzmænd endnu have Indflydelse.

Hvo, som har kiendt Etatsraad Zoega, veed, at han, oplyst i enhver Meening af dette Ord, hadede Tallotteriet, ligesom alle andre Hindringer i det almindelige Vel, af sit gandske Hierte, og at det var eet af hans ivrigste Ønsker, at det, saa snart mueligt, maatte ophæves. Endnu i det sidste Aar forend hans Død yttrede han for sine Venner det Haab, at det vilde kunne skee om faa Aar. De, som ikke veed, hvem Manden var, kan let forstaae hans Ord urigtig; men ved nøiere Læsning vil hans Hensigt falde tydelig i Øinene. Den sigter allene til dem, som paastaae, at enhver Forbedring i Staten skal skee strax, uden at betænke eller at vide, om det ogsaa er mueligt, at et Onde, som i endeel Aar har fæstet Rødder, kan ryddes bort paa eengang uden videre Forberedelse. Han siger udtrykkelig om Tallotteriet, at ingen kan nægte, at det er et i mange Henseender fordærveligt Paafund, han anfører det tilligemed Skatter, som trykke Almuen, og giver følgelig tilstrækkelig og tydelig sin Meening om det tilkiende. Han vil altsaa her ikke sige andet,

end: at det er adskillige Forbedringer og nyttige Indretninger i Staten, som umuelig kan skee strax paa Stedet, og, hvad især Tallotteriet angaaer, at Statens Casse først maa være i Stand til at taale den Afgang, som denne frivillige Skats Ophævelse vil foraarsage, tilligemed de Udgivter, som Betientenes Underholdning vil føre med sig, der ere ansatte ved samme, indtil de kan forsørges andensteds. De Grundsætninger, som han fremsætter i sit Forsøg, som ikke aande andet end Frihed og Fornuft, modsige desuden enhver Formodning, at han kan have været en Forsvarer af Tallotteriet.

Til S. T. Hr. Professor Wandall; som noget af et Svar paa Brevet i Julii Maaneds Minerva.

Vist nok bliver det vores Kald, vi Mennesker i de store Bogsale, om ikke just, som Hr. Mag. Ekkard, at levere fuldstændige Haandbøger over hele Literaturen, saa dog, som Videnskabernes Haandlangere, at sammensanke Steen, og Kalk, og Leer, som da enten kan ligge hen til Tieneste for Efterkommerne, eller være Materialier, som Mændene uden for Hovedstaden, en Worm, Nyerup, eller Melbye kunne indslikke paa behørige

Ste-

Steder i deres litteraire Bygninger. Den Skik som den store og vindskibelige Litterator Brandt havde, kan man ikke rose. Han nemlig bemalede sine Bøger udvendig og indvendig, paa tverts og endelangs, paa Bind og paa Blade, med smaae, strøvne Anmærkninger, Tillæg, Tegn og forkortede Henviisninger; hans efterladte lærde smaae Paapiirsstrimler, Lapper og Brevconvoluter, som efter hans Død ved hans Bibliotheks Bortsælgelse fik adskillige Eiere, ere sande folia Sibyllina; og Nytten af den udbredte Erudition og Belæsning tog han med sig i Graven. Een Ting undskylder hans Methode. Slige bibliographiske og bibliothecariske Anmærkninger, som det ikke lønner Umagen at udgive en heel Bog for, havde man da nok ikke saa god Leilighed at faae trykte, som man nu har, naar man ikke skriver invita Minerva. Forresten ere nok de store Samlere af danske Bøger, som efter Hr. Professorens Formeening (Side 68) kunde finde Interesse i slige Bemærkninger, nu snart talte. Anderledes var det for nogle Aar siden. Da var der Opmuntring til at dyrke Fædrenelandets lærde Historie, da gamle og sieldne danske Skrivter opsøgtes, søgtes og betaltes i dyre Domme af Klevenfeld, Hielmstierne, Sevel, Langebek, Schøning, Kofod Anker, Thott, og Luxdorph. Dog, at dette

 Slags

Slags Liebhaberie i vore patriotiske Dage er udøvet, det har igien det Gode med sig, at nu kan De let paa Auctioner for godt Kiøb faae Deres danske Samling, som allerede er saa overmaade stor, anseelig formeret.

At Tausens oversatte Bibelstykke i det Wormske Lexicon har den Titel, det har, dertil kan angives antagelige Grunde. Hr. Justitsraad Worm kan f. Ex. henvise til Waldikes Afhandling S. 6, Lin. 25.

Forfatteren til The tolff Article af wor christelige Tro veed jeg endnu slet intet om. Bogen er i den Thottiske Donation, og jeg seer, at den (som det heder ved Slutningen) findes til Købs i Rozstock til Hans Meyers Bogebinders, oc ij Kiøbnehaffn til Hermen Kosters i Klæboerne ij then hwide Swan.

Af Horns Forsøg til et veloptugtet Barn er aldrig udkommen mere end det første Capitel, med Titelen, Dedication og Forberetning. Aarsagen er ubekiendt. Traditionen siger, at det var, fordi han blev misfornøiet med det slette Papiir og Tryk, hvilket man ellers ikke saa let kulde have giettet, da begge Dele er, som de i Almindelighed faldt paa de Tider i Kiøbenhavn. Denne Bog hører med paa Listen over de Fostre, som efter en Afhandling, der engang var indrykket i

Miner-

Minerva, komme for tidlig til Verden. Den er virkelig for god for sin Tidsalder, og indeholder nogle af de sundeste og rigtigste Salzmannske eller Campiske Regler og Grundsætninger i Opdragelsen.

Til Giengield for Meddeelelsen af saa mange interessante Efterretninger og Anecdoter, som Brevet indeholder, kan jeg kun opvarte med tvende; men deraf kan den sidste rigelig gaae for ti.

Den første er om Celadon og Chloris, en Fortælling paa Vers, Kiøbenhavn 1771 8vo, som tillægges Sandvig i Worms Lexicon, og i Fortalen til Symbolæ Teutonicæ. Men nu seer jeg, at Luxdorph foran i sit Exemplar af Symbolæ har antegnet følgende: "Pöema, cujus mentio "facta est pag. X, compositum est lingva Germa- "nica a Bessero sub titulo: Die siegende Treue "im Schooß der Liebe, unde in vernaculam "translatum est a Consobrino meo Wilhelmo "Wormio, mecumqve ab eo communicatum multis "ante Sandvigium natum annis. Fieri tamen "potest, ut hic exscriptum aliqvod nactus typis "illud commiserit, postqvam libertas prelo typo- "graphico concessa est." At denne Gisning maa være rigtig, er neppe nogen Tvivl paa, da Sandvig, hvis jeg ikke tager storlig feil, selv reviderede den Artikel ham angaaende i det lærde Lexicon,

før den blev trykt; og han havde dog ikke ladet Celadon og Chloris blive staaende der under sit Navn, om han aldeles ingen Deel havde havt i den. Nu kommer da det vigtigste — Om et meget gammelt dansk Skrivt, hvoraf et trykt Exemplar for faa Aar siden lod sig tilsyne, men som nu, desværre, igien er forsvunden. Dog; jeg vil begynde forfra. Da jeg i nogen Tid havde arbeidet paa Catalogus over de Greve-lig Thottiske Palæotyper, som ved Legatum bleve skienkede til det Kongl. Bibliothek, spurgde Hr. Kammerherre Suhm, om jeg havde forefundet et hidindtil ubekiendt dansk Skrivt, som sal. Greven rum Tid, før han døde, var kommen over, og som han havde holdt for, vel kunde være en af de første trykte Bøger i Danmark. Mit Svar var Nei, at jeg ikke vidste at have seet sligt. Efter nogen Tids Forløb spurgde Hr. Kammerherren atter derom, og mit Svar var, at jeg endnu ikke havde fundet det; som jeg da heller aldrig nogensinde opdagede mindste Spor dertil; og jeg græmmede mig ikke lidet over, at her ogsaa havde været de stygge causæ deperditarum apud Danos antiqvitatum, som har anrettet saa store Ødelæggelser i vor Litteratur.

Nu da, som det hedder i Visen: "Vist nok "komt unverhoft, som Tydsken siger, oft;" saa

ledes

ledes gik det her. Jeg har i sal. Geheimeraad Luxdorphs Bibliothek fundet den omspurgte, omsøgte, forkomne og begrædte Bog — men kun i Manuscript. Paa første Blad har Geheimeraaden med egen Haand skrevet Bogens Titel: Incipit modus confitendi, utilis valde sua peccata in specie secundum singulos peccandi modos confiteri volentibus; og derhos følgende Notice: "Findes i Geheimeraad Grev Tottes Bibliothek, trykt in "Qvarto, med Munkebogstaver, uden Capitaler, "med Signatur A, bestaaende af 8 Blade, uden "Stedets eller Bogtrykkers Navne, eller Aars-"tal."

Grundvolden til denne danske catholske Anviisning til Skriftemaal, eller Modus Confitendi, er Andreæ, Hispani, Episcopi Megarensis, ecclesiæ Romanæ poenitentiarii, *Modus confitendi*, som i Oversættelsen er bleven udvidet og forøget med adskillige Tillæg, for Ex. "Om the XV Stedher, hwilke som Jesus vor pynther wppaa." Da ingen af de Udgaver af den latinske Modus confitendi, jeg har seet, eller veed af at sige, er ældre end Begyndelsen af XVI Seculum, saa kan den danske ikke heller neppe være ældre end omtrent 1510, men vel noget lidet yngere.

Til Prøve paa Stilen vil jeg afskrive noget af det Stykke, som handler om, hvorledes man

skulde skrifte de Synder, som begaaes med de udvortes Sandser eller Sindh, som de her kaldes.
"Tredia sindh ær smagelsæ, om tw haffuer gernæ "ædhet formeget kreselig madh eller meer ædhet "ællerǁ drucket æn tyrtighed tilsadhæ, Om tu "haffuer icke fuldkommelige fasthet, Om tw haffuer "ey haffth Affhold paa thin kropp.

"Fiærde er Lucktelsæ, Om tw haffuer giort "thinæ klædher lucktendes aff yrther, om teg "tycktæ then fatige illæ lucktæ om tw haffuer gernæ hafft bløde klæder nest kroppen.

"Fæmthæ sindh ær tagelsæ, Om tw haffuer "noghen mand eller qvindhæ vblyelige taget, Om "tw haffuer fawntaget oc kyst quinnær, Om tw "haffuer kryst theris henner, Om tw kræselige "kledh thin kropp, Om tw haffuer thin kropp "formeget kræselige fødh, Om tw haffuer formeged "giffuerth thin kropp syn Viliæ, Om tw haffuer "kreeth teg for kostelige sængæ."

Thura's Conspectus sendes tilbage. Hr. Professorens Tillæg og Forøgelser ere betydelige og sammensankede med megen Flid og Held. Kongens og Hr. Kammerherre Suhms Bibliotheker sætte mig rigtig nok istand til at kunne bidrage en liden Skierv til ydermere Fuldstændighed, men de berøve mig tillige Tiden dertil. Thura's Plan er nok ellers ikke aldeles rigtig, da for Ex. Meursii

Skriv-

Skrivter, som ere udgivne i Holland, før Meursius kom herind, af ham regnes til dansk Litteratur, hvortil de ligesaa lidt høre, som det Büsching, Basedow, Resewitz har skreven, siden de forlod Landet. Forblivende

Kiøbenhavn,
den 15. Sept. 1789.

Deres meget forbundne
R. Nyerup.

Litteratur.

I denne Maaned ere følgende Skrivter bekiendtgiorte:

Den for Landboevæsenet nedsatte Commissions Forhandlinger, 2det Bind, er udkommet og sælges hos Hofbogtrykker Schultz, paa Trykpapiir for 2 Rdlr. og Skrivpapiir 2 Rdlr. 3 Mk.

Hr. Rachlou har udgivet den 2den Deel af Forsøg til de ældste Tildragelsers Udvikling efter Mosis Skrivter. Det sælges hos Agent Gyldendal o. fl. for 1 Rdlr.

Sententiæ Salomonis, lat. redditæ, auctore A. Heinsio, faaes hos Bogtrykker Fr. Wilh. Thiele, for 2 Mk. 8 ß.

Hr. Conferenceraad Fleischer har udgivet Keiser Julianus's paa en mirakuløs Maade forstyrrede Tempelbygning i Jerusalem, som et af de ujmodsigeligste Beviser for Christendommens Sandhed. Skrivtet sælges hos Agent Gyldendal for 2 Mk.

Læsebog for Begyndere, udgivet paa Efterslægtselskabets Bekostning, sælges hos Agent Gyldendal for 6 ß.

Af Hr. J. D. Preislers Reisejournal er den 2den Deel udkommen, og faaes hos Forf. i Pilestræde No. 11 Ltr. D. for 3 Mk. 8 ß.

Af Hr. Jens Zetlitz's Poesier er den 1ste Samling udkommen, og sælges hos Agent Gyldendal for 4 Mk.

Paa Boghandler Poulsens Forlag er udkommen: Vers og Prosa af Hr. Odin Wolff. Prisen er 3 Mk.

Ferd. Martinis Wecker No. 2, in Gestalt eines Sendschreibens an den Herrn Nicolai in Berlin, samt Sendschreiben eines Mitarbeiters an die allg. deutsche Bibl. an den Herrn Reg. Feldscher. Martini, sælges hos Horrebows Enke, den første for 12 ß. og den sidste for 1 Mk.

Et Par Ord til den jødiske Menighed i Kiøbenhavn, sælges hos Bogtrykker Holm for 4 ß.

Følgende Oversættelser ere udkomne: 1) Samling af de nyeste og bedste Reisebeskrivelser, 1ste Bind, paa Agent Gyldendals Forlag, koster 1 Rdlr. 2) Anekdoter om Kong Frederik II. af Preussen, 2det Bind 1 Hæfte, sælges hos Boghandler Pelt for 2 Mk. 8 ß. 3) Den preussiske Generalmajor v. Scholtens Afhandling om en Officiers Kundskaber, sælges til Bedste for Soldaterbørnene i Citadellet, hos Præsten Koch, Capitain Uhl og Auditeur Lorenzen sammesteds for 24 ß. 4) Maurenbrechers Prædikener, oversatte af D. F. Staal, sælges hos Hofbogtrykker Schultz for 2 Mk. 12 ß. 5) Emmeriks Historie, 5te og 6te Deel, hos Simmelkiærs Enke for 3 Mk.; og Rariteter 1ste Deel, for 24 ß. hos Bogtrykker Popp.

H.

❖ ❖ ❖

Den 17de Sept. døde Hr. Niels Qvistgaard, 40 Aar gammel. Vel har han ikke ved Skrifter giort sig udødelig, men hans Navn fortiener at bevares, og hans Minde at æres, for den utrættelige, redelige Iver, hvormed han vaagede for den til hans Omhu betroede Ungdoms Opdragelse. I meer end Halvdeelen af sit Liv opofrede han sine Sieleevner til dette vigtige Kald; og hvorledes han opfyldte dets tunge Pligter, derom vidne de mange taknemmelige Fædres og Mødres Hierter, som med Glædestaarer have takket ham, som Stifteren af deres Børns Velfærd. Derom vidne de tunge Taarer, som trille ned paa deres Kinder, der nu savne den, som de med fuld

Tryghed havde overdraget deres kiereste Eiendom, deres Børn; Derom skal endnu efter mange Aarsskifter stille Taarer vidne i deres Pine, hvis Hierter dannedes af ham. Dette være hans Belønning for et kummerfuldt Liv, hendraget til andres Gavn. En af dem, som skylder ham det vigtigste, man kan skylde et Menneske, sin Siels Dannelse, har sat ham følgende Linier:

Dersom
Dyden fortiener at æres,
en oplyst og ædel Tænkemaade at agtes,
et redeligt Hierte at elskes,
utrættelig Flid i sit Kald at paaskiønnes,
Medborgere!
da ærer den Grav, som skiuler Støvet
af
Niels Qvistgaard,
Fød den 15de November 1749, Død den 17de Sept. 1789,
gift med Sophia Charlotte Gyttich,
som nu begræder sit og sit Barns Tab.
Han
førte mange frem paa Dydens Vei,
ved at give dem en fortreffelig Opdragelse.
Derfor
nyder han nu en salig Løn hos ham,
der kiender hans fulde Værd.

bb.

Historien.

Frankerig fremviser stedse i denne Periode, hvis Historie ellers dog næsten overalt er mærkelig, de betydeligste Optrin. Forfatningens totale Omstøbning med eet i en Stat, hvor hidtil den strængeste Eenevælde herskede, hvor Folket træt af de utaaleligste Undertrykkelser afkaster alt Baand, for med fuld Frihed at vælge den Regieringsmaade, som best findes at svare til det der burde være enhver Regierings eeneste Hensigt,

 Fol-

Folkets sande Lyksalighed; den Kamp, som redelig og sand Patriotismes Enthusiasmus, Menneskekierlighed, Klogskab og Indsigt paa den eene Side har at udholde mod Egennyttens Rænker og slaviske Fordommes Fanatisme paa den anden Side — alt dette maae nødvendigen frembringe vigtige Phænomener, vigtige for deres umiddelbare Indflydelse paa det franske, og for den middelbare, de have paa andre Europas Nationer formedelst Exemplet. — Den store Begyndelse paa Constitutionens Forandrings Bestemmelse den 4. August, især ved Feudalforfatningens næsten totale Afskaffelse, meldte vi sidst. Meget, der udfordredes til Constitutionens Fasthed, var den Gang, og er vel endnu tilbage. — Det var den 17. August 1789, at en Nation for første Gang ved en offentlig Act, som Indledning til den tilkommende Constitutionsact, antog Kundskab om Menneskenes Rettigheder og sammes ærbødige Overholdelse, som Constitutionens første Grundsætning, og Regierings-Udøvelsens Basis. Men hvad regner man, og hvad regner man ikke til disse Rettigheder? Dette er nu Gienstanden for den ved Repræsentantere forsamlede Nations Overveielser. Man er bleven eenig om did at henføre (foruden det, som blev bestemt den 4de August) følgende Puncter: 1) Menneskene fødes frie og med lige Rettigheder. Paa den fælles Nytte maae Forskiellen imellem deres Værd grunde sig. 2) Selskabets Hensigt er Menneskenes Rettigheders Overholden; og did høre Frihed, Eiendom, Sikkerhed, Forsvar mod

mod Undertrykkelse. 3) Souverainiteten er væsentligen hos Folket selv. Ingen kan udøve nogen Magt, som ei udtrykkeligen flyder heraf: 4) Friheden bestaaer i at kunne udøve alt det, som ei skader nogen anden. Der er ingen andre Grændser for denne Udøvelse, end de, som forsikkre de andre Mennesker samme Rettigheders Udøvelse. Disse Grændser kunne allene Lovens bestemme. 5) Loven maae kun forbyde de Handlinger, som ere Selskabet skadelige. Hvad ei er forbuden, maa ei kunne hindres, og ingen kan tvinges til at giøre det, som ikke Loven befaler; 6) Loven er den almindelige Villies Forkyndelse. Enhver Borger har Ret til selv eller ved Repræsentant at medvirke til Lovens Dannelse. — 7) Ingen maae antastes eller fanges, uden i et Fald, hvor saadant ved Loven er fastsat. Enhver, som i Kraft af Loven kaldes eller gribes, maae strax følge lydigen, eller han er strafbar. 8) Loven maa ei fastsætte uden virkeligen fornødne Straffe. Ingen kan straffes uden efter en fastsat, bekiendtgiort, og rigtig anvendt Lov. 9) Da enhver maa ansees uskyldig, saa længe til han er dømt, saa maa og al Strænghed mod en Person, der endeligen maa anholdes, for saavidt den ei til hans Anholdelse er uomgiengelig, ved Loven strængeligen tilbageholdes. — Hvor tydelig er ei disse Grundsætningers Sandhed og Rigtighed! men hvor ere de samtligen hidtil erkiendte og i Udøvelsen fulgte? Blive de det nu herved i Frankerig, hvor herligen og rigeligen belønne sig ei da de Ubeqvemmeligheder, som den Revolution, der sætter dem i

Kraft,

Kraft, maatte medføre! Man har fremdeles endnu fastsat: at Tankernes frie Meddeelelse er een af Menneskenes dyrebareste Rettigheder; at enhver Borger altsaa frit maa tale, skrive og lade trykke, uden i de ved Lovene undtagne Tilfælde; — at der til Menneskerettighedernes Haandhævelse behøves Magt; men at denne Magt maa være til det Almindeliges Nytte, og ei især til dens, til hvilken den er betroet; — at der til den offentlige Magts og Administrationsomkostningers Vedligeholdelse behøves Contribution, som maae udredes af alle Borgerne i Forhold til deres Evner; — at enhver Borger selv eller ved Repræsentant har Ret til at bedømme Contributionens Nødvendighed, og bestemme dens Anvendelse, dens Qvalitet, dens Fordeeling, og dens Varighed; — at Selskabet har Ret til at fordre Regnskab af alle sine Administrations Agenter; — at ethvert Selskab, som har ingen Borgen for sine Rettigheder, og hvor ei Magtens forskiellige Greene ere inddeelte, har ingen Constitution; — at da Eiendommen er en hellig Ret, kan ingen fratages hvad hans er, uden offentligen beviist Nødvendighed fordrer det, og mod billig foregaaende Skadesløsholdelse. — Saadanne Principers Fastsættelse ere dog vel virkelige og væsentlige Frugter af den Revolution, som krybende Ephemeridarier tale skummelt om, som var den allene saadan Factioners Keglen, der forhen har besmittet Menneskelighedens Historie og opdynget dens Ulykker. Saa umiddelbar stilede til den menneskelige Lyksaligheds Betryggelse pleie ikke Resultaterne af

des-

uvdelige Optrin at være. — Imidlertid var det vel ligesaa vanskeligt at paastaae, at Frankerig med alt dette endnu er lykkeligt, som at den Mand, der nedriver den brøstfældige, usatte Hytte, hvor han tilsætter Helbreden, og trues hvert Øieblik at blive knust af nedfaldende Bielker og Steene; og derimod opbygger en ny troefast og beqvem Bolig, allerede boer lunnt og beqvemt, inden det nye Huses Mure ere færdige og tørre, og Huset er forsynet med Døre, Vinduer og Tag. Han hielper sig som han kan, vel endog slettere end før, til hans ny Bygning bliver i Stand. Lykkelig er den, der boer saa godt i sin af Fædre vel og varagtigen anlagte Bolig, at han ikke fristes til at underkaste sig hvad det er at mangle Huus, for at bygge sig et nyt.

Betydelige Uroeligheder have Forsamlingens Deliberationer angaaende Kongens Veto, eller hans Bekræftelses Vægring af Forsamlingens Beslutninger, som maa have saadan Bekræftelse for at blive til Love. Man tvifstede, om Kongen skulde have denne Vægrings Ret uden Betingelse, eller med, og med hvilke. Man frygtede i Paris, at Nationalforsamligen skulde bevilge den for uindskrænket, og der handledes om, fortæller man, at tvinge Forsamlingen med væbnet Haand til et at bortgive den uvilkaarlig. Uagtet det uvilkaarlige Veto havde et stort Antal Tilhængere i Forsamlingen, skred det dog ei til Voldsomhed; men efter Deliberationer fra sidst i August til den 11. Sept. blev det med 725 mod 243 Stemmer beslut-

tet,

tet, at Kongens Veto kun skulde være suspenderende, saa han i to Aar kan nægte en Nationalbeslutning sin Bekræftelse, men foreslaaes det samme tredie Gang, saa kan han ei mere sætte sig derimod. Ministren Necker selv har tilraadet en saadan Indskrænkelse.

Financernes Forfatning er imidlertid en Ulykke, som kan blive saare vanskelig at raade Bod paa. Det Laan af 30 Millioner til $4\frac{1}{2}$ Pct., som man havde aabnet, blev ei fuldt; der indkom tvertimod saare lidt. Necker maatte snart foreslaae et andet til 5 Pct. men paa 80 Millioner, som skal tilbagebetales i 10 Aar. Dette blev bedre optaget, og efter Rimelighed alt fuldstændigt; men da Statsgielden skal udgiøre mere end halvsiette tusinde Millioner Livres, saa er dette Laan slet ikke meget tilstrækkeligt. Det halve af samtlige Statsindkomsterne er neppe Renten af denne uhyre Capital. Men det er ei heller Gielden, der her i dette Oieblik kommer i Betragtning; det er kun noget til at bestride de trængende uopsættelige Udgifter med. For at indløse 60 Millioner Renter foreslaaer man, siges der, at sætte for 1000 eller 1200 Millioner Papirpenge i Circulation. Man opretter tillige en synkende Fond eller en Afbetalingscasse, til aarlig at indløse en Deel af disse Sedler. Necker skal have erklæret dette for det eeneste Redningsmiddel paa en Tid, da Told- og Consumptionsrevenuerne ere ved den almindelige Contrebande næsten tilintetgiorte, da Statkammeret er udtømmet, og da endog Parises Raadhuus

hans vil blive tvunget til at indeholde med sine Udbetalinger.

Uroelighederne i Paris, især de mange Stores Flugt, har sat en heel Deel Betiente ud af Næring. Disse for Øieblikket ulykkelige og hielpeløse Mennesker skal Noden have drevet til et Anslag, som kunde blive af største Farlighed. Der skal ei være mindre end 50000 saadanne, som yderlig Mangel ophidsede til rædsomme Yderligheder. Man vil have opdaget en Sammenrottelse mellem dem, som derved skal være tilintetgiort.

At Optrin, lige de i Paris, have været almindelige over hele Riget, veed man, saavelsom og, at Beretningerne om de derved stifrede Ulykker, hvor betydelige disse end have været, dog have været overdrevne. Cocarderne ere og komne til Corsica. Man skulde troe, at dette Vink maatte være velkomment til et Folk, som et halvt Seculum stred med Fortvivlelse for sin Frihed. Der taltes og om, at man vilde tilbagekalde fra Engeland den Paoli, som førend 1769, indtil alt Haab mod Overmagten var ude, saa enthusiastisk stred for Corserne. Men alting synes dog den med det Gode bilagt.

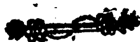
Ogsaa udenfor de franske Stater udbreder sig de Franskes Exempel. Der tales om, at nogle af Spaniens Provindser reclamere deres gamle Privilegier. Adskillige sveitzerske Stater have været eller ere i Bevægelse. Hist og her i det nærliggende

grske Tydskland ere deslige Bevægelser meere eller mindre udbrudte. I Lüttich har man strækket Forstebiskoppen til den 13. August at bevilge sine Undersaatters Afgiveternes lige Fordeling, og alle deres Undertrykkelsers Afskaffelse. Man bemægtigede sig derpaa Fæstningen, fik andre Øvrigheds-personer indsat i de afsatte gamles Sted, og vilde nu gribe en national Frihed, hvorom Begrebet er de fleste Steder saa saare ubestemt. Uagtet Borgerne begyndte, efter den viiste Kielighed, med at trække Fyrstens Vogn omkring i Procession, saa fandt han dog for raadeligt, at flygte hemmelig bort fra sin Stat, medens Rigskammerets Decret ganske vil tilintetgiøre den steete Revolution; og man mener, at Keiseren vil ikke lide deslige Optrin i det tydske Rige, men tillige med Kongen af Preussen gribe veldige Midler til at sætte alt igien paa den gamle Fod. Men hidindtil har Revolutionen i Lüttich ei foraarsaget mindste Blodsudgydelse eller Vold. — Ogsaa i Hildesheim har Borgerskabet giort Fordringer paa Forandringer i Afgivterne og Bestyrelsen. — Man har i Begyndelsen af denne Maaned talet om, at 50,000 Mand preussiske Tropper i Forening med flere Keiserlige skulde vandre frem, at formere en Cordon paa de franske Grændser, for at beskytte dem mod Streiferier. Men skulde og Nationalforsamlingens Beslutninger, de deri indeholdte Regierings-Grundsætninger, med deres Følger kunne udeholdes ved en Cordon?

Keiserens Magt, som længe har vaklet ved at begynde Belgrads Beleiring, skal endeligen og omsider være bestemt til dette Angreb. Imidlertid have betydelige Antal Tyrker i Enden af August Maaned trængt sig ind i Bannatet, hvorfra man igien har forjaget dem.

Tyrkerne, som have mistet Oczakow, uden at det endnu lader, som de saa let faae det tilbage, og Choczim, see nu paa engang Belgrad og Bender angrebne med største Vælde. De skal imidlertid vende deres Hovedstyrke mod de meest befrygtede og seierrige Russer, hvor den under Storvizeren møder Fyrsten Repnin, rede til at gaae imod en anseelig Magt. Forsøgene paa at tage Oczakow igien skal ved Russernes vældige Hindringer mod enhver Landing være giorte næsten umuelige. I et Søeslag i Archipelagus imellem en tyrkisk og en langt ringere russisk Flode, skal den første dog være bleven ilde tilredt dreven tilbage.

Ruslands Krig med Sverrig viser baade til Lands og til Søes betydelige Optrin i den sidste Deel af Sommeren. I de idelige Landskiærmydsler syntes Lykken i Førstningen for det meste at være paa Svenskens Side; men omsider er den afgiort paa den modsatte. Saa uafgiørende, som Slaget eller Canonaden imellem de to store Floder den 26de Julii var, saa afgiørende var det, som den 24de August stod i Finbugten imellem begge Magters betydelige Galleyfloder.

Den største Deel af de Svenskes skal være aldeles ødelagt af Russernes, som den bekiendte Prinds af Nassau anførde. Det svenske Admiralskib, en Fregat paa 40 Kanoner, blev erobret, efterat den svenske Admiral Grev Ehrensværd var flygtet med Flaget, i en Jolle. 40 svenske Officerer, og 1300 Matroser og Soldatre bleve fangne; naturligviis var de paa begge Sider Dræbtes Antal ei lidet. 30 Proviantskibe bleve opbrændte for Svensken. Et Par russiske Galeier bleve ødelagte. — Den 1ste og 2. Sept. bleve de Svenske med meget betydeligt Tab tvungne til at forlade deres Station i det russiske Finland, og drage sig tilbage til deres egne Grændser. Tabet paa svensk Side har været meget betydeligt, uagtet de svenske Krigeres Mod og gode Opførsel, ligesaavel her som i det foregaaende Søeslag, hvilket Kongen selv har bevidnet for hele Nationen ved sine Bekiendtgiørelser, og hvorfor og mange, Vanlykken uagtet, have erholdt fortient Forfremmelse og Æres tegn. — Til dette Vanheld i Striden føier sig og det, at grasserende Sygdom blandt den store Flodes Mandskab henriver mangfoldige. — Hos den nye Tyrkiske Sultan har Gustavs Gesandt uagtet Divans Modstand fornyet sin Konges Forbindelser med Porten, og har derved sat ham i Stand til at udholde den begyndte Krigs betydelige Omkostninger.

Fædrelandet, som ved Krigsforberedelser og en Flodes Holdning i Søen maa bære Omkostninger, der vel ei saa langt fra ligne de, en Krig

vilde

vilde fordre, har dog den Lykke ei allene at nyde Freden, men endog først væbnet til Strid at have tryg Udsigt til Fredens Vedligeholdelse. Efter et betydeligt Campement i Slesvig skal nu og de Tropper, som besætte Hovedstaden, foretage øvende Manoeuvrer inden Vintren. Vor Flode, rede til at lægges ind i Havnen, ligger dog for den største Deel endnu paa vor Rhed; men Landmanden har dyrket sin Ager, og Kiøbmanden fortsat sine Søetransporter i Roe. Krigens Afvendelse er selv midt i Rustningerne vor fredelskende Regierings Hiemeed. Krigstilberedelserne ere anstillede, og vel nu snart endte, uden at have forstyrret de lagte Planer til den fredelige Lyksaligheds Fremvæxt. I Tryghed tager man dem atter for, de Overveielser til Agerdyrkerens Lyksalighed, hans Velstands, og Landets almindelige Hovedproductions Formeerelse, der have frembragt de tvende Bind af Afhandlinger over denne vigtige Sag, hvoraf det andet i denne Maaned er udkommet, det, paa hvis Indhold Kongen har grundet Loven om Stavnsbaandets Løsning, for vigtigt til at ei enhver tænkende dansk Mand jo vil efterlæse og eftergrandske det paa det nøieste, for at indsee den omhandlede Sags Vigtighed, og den strænge alvorligen menneskekierlige Philosophie, der hersker i disse frie Beraadslagninger. — Det, der af det til denne Sag henhørende endnu staaer tilbage, vil nu foretages og Værket fuldføres.